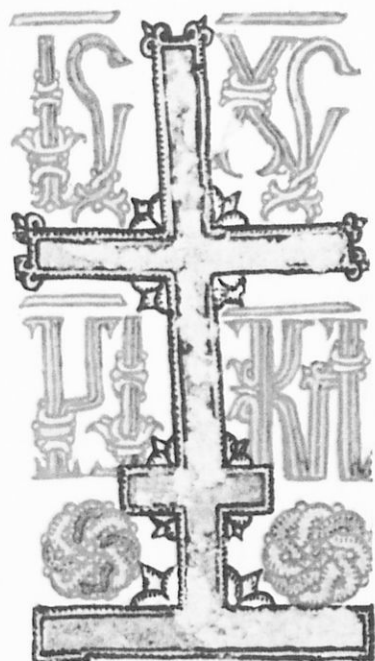

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ, Δ.Θ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1979

Επισημοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ δι-
δακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Λυ-
κείου τυπώνονται ἀπό τόν Ὄργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Με έκδοση της Ελληνικής Καθολικής εκκλησίας
στα πλαίσια της Επισκοπικής Διακονίας και της
Εκκλησιαστικής Διακονίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας
στην Ελλάδα. Η Ελληνική Εκκλησία είναι μέλος της Ο.Κ.Ε.

1975 1P#
Σ Δ Β Ρ Α Ξ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ Δ.Θ.

ΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

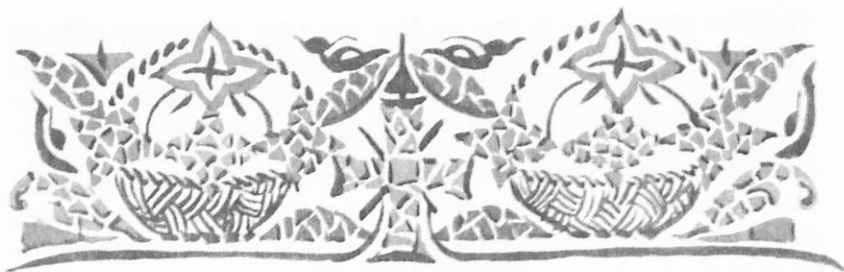
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1979

‘Ο Παντοκράτορας. Στην πρώτη ζώνη ή παράσταση με τη θεία Λειτουργία και στη δεύτερη προφήτες με τὰ ειλητάριά τους. Τοιχογραφία στην ‘Ι. Μονή Σταυρονικήτα του ‘Αγίου ‘Ορους (16ος αι.).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Τό βιβλίο καί ὁ μαθητής. Εἶναι γεγονός ὅτι τὰ θέματα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς εἶναι ἀπό τῆ φύση τους σοβαρά καί ἀπαιτητικά, γιατί ἀσχολοῦνται μέ τόν ἀπέραντο χῶρο τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Εἶναι ἀπαραίτητο νά γίνει μιά σωστή ἀνατομία καί ἔρευνα γιά νά φανερωθοῦν οἱ ἀληθινές ρίζες τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ὅλα ὁμως αὐτά ἀπαιτοῦν σοβαρή ἐργασία, πού προξενεῖ πολλές φορές στενοχώρια καί ἀποτροφή στό μαθητή.

Οἱ ἀπαιτήσεις αὐτές μπορεῖ νά προσθέσουν νέα ἐπιχειρήματα στίς εὐλογες δικαιολογίες τοῦ σημερινοῦ τελειόφοιτου μαθητή, πού, ἐναγῶνια φορτωμένος καί κουρασμένος, ἔχει ἴσως τήν τάση νά ἀποφεύγει καί νά παραμερίζει τὰ θέματα τῆς χριστιανικῆς του διαπαιδαγωγήσεως. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ μαθητής αἰσθάνεται μιάν ἀσφυξία, γιατί ὅλοι τριγύρω του ἔχουν ἀπαιτήσεις ἀπό αὐτόν. Ἡ ἀγωνία τῆς ἐπαγγελματικῆς σταδιοδρομίας (εἰσιτήριες ἐξετάσεις σέ ἀνώτατες Σχολές, ἀνεύρεση ἱκανοποιητικῆς ἐργασίας) δημιουργεῖ πολλές ὑποχρεώσεις καί ὑπερβολικά καθήκοντα. Ὁ μαθητής βρίσκεται σέ μιά φοβερή πάλη καί συχνά νιώθει νά τόν ἐγκαταλείπουν οἱ δυνάμεις του. Γι' αὐτό καί δίκαια μπορεῖ νά ἀξιώσει ἀπό ὅλους συμπαράσταση καί κατανόηση. Τό θάρρος θά τόν ὀπλίσει μέ ρωμαλεότητα, πού θά τόν φέρει στήν τελική νίκη.

Σ' ἕνα τέτοιο κλίμα παραδίνεται στόν τελειόφοιτο μαθητή καί τό βιβλίο τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Τό βιβλίο γράφτηκε καί προσφέρεται σάν μιά ἐνδειξη κατανόησης καί συμπαροστάσεως στά προβλήματά του ἀπό ὅλους ἐκείνους πού ἀσχολοῦνται μέ τή μόρφωση καί τήν ἐπιτυχή σταδιοδρομία του. Τό βιβλίο δέν ἔχει σκοπό νά αὐξήσει τούς φόβους καί

τίς αγωνίες του. Έχει βέβαια τή δική του δομή καί φυσιογνωμία. Ἡ δημιουργική συζήτηση στήν τάξη μέ τήν καθοδήγηση τοῦ καθηγητῆ θά βοηθήσει τό μαθητή νά ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τό γνωστό τρόπο τῆς ἀποθησίσεως τοῦ βιβλίου.

2. Ἡ μέθοδος τοῦ βιβλίου. Μέ τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου παρουσιάζεται στούς νέους ἡ δυνατότητα νά ἀνακαλύψουν καί νά διαμορφώσουν ἀληθινά τήν ὑπαρξη, πού ὁ Θεός ἔχει χαρίσει στόν κάθε ἄνθρωπο μέ τό δῶρο τῆς προσωπικῆς ζωῆς. Ἡ προσέγγιση τῆς ἀλήθειας γενικά, ἀλλά καί ιδιαίτερα στά θέματα υπάρξεως καί ζωῆς, γίνεται μέ τήν προσωπική καί ἀρμονική συμμετοχή ὄλων τῶν δυνάμεων καί ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Δέν μπορεί ὁ ἄνθρωπος νά προσεγγίσει τήν ἀλήθεια μόνο μέ τή βοήθεια τῆς λογικῆς καί τῶν ὀρθολογιστικῶν ἐπιχειρημάτων. Γιά νά προσεγγίσει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀλήθεια πρέπει νά τή συναντήσει, δηλαδή νά ἐξέλθει ἀπό τόν περιορισμένο χῶρο τῆς ἀτομικότητας καί τῆς ἐγωιστικῆς αὐτάρκειας καί νά βρεθεῖ στό χῶρο τοῦ διαλόγου. Στόν προσωπικό διάλογο ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νά βλέπει τό συνομιλητή του ὄχι ὅπως αὐτός τόν ἀντιλαμβάνεται, ἀλλά ὅπως ἐκεῖνος φανερόνεται. Ἔτσι δημιουργεῖται ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς συναντήσεως τῶν προσώπων.

Αὐτός εἶναι καί ὁ μόνος τρόπος γιά νά προσφερθοῦν στόν ἄνθρωπο οἱ χριστιανικές ἀλήθειες. Ὅταν ὁ Χριστός διδάσκει ἢ θαυματουρεῖ, προσφέρει στόν ἄνθρωπο μέσα ἀπό συγκεκριμένες ἐνέργειες τόν ἑαυτό Του, τή ζωή Του. Ὁ Θεάνθρωπος Κύριος πρῶτος ἀπ' ὅλους πῆρε τή θέση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ὅταν «ἐκένωσεν ἑαυτόν μορφῆν δούλου λαβῶν... καί ἐταπείνωσεν ἑαυτόν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου...» (Φιλιπ. β' 6 ἐξ). Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ γιά τόν ἄνθρωπο τόν ὀδηγεῖ στήν Ἄκρα Ταπείνωση τοῦ σταυρικοῦ θανάτου. Ὁ Ἐσταυρωμένος Χριστός γνωρίζει καί καταλαβαίνει τόν ἄνθρωπο καλύτερα ἀπ' ὅ,τι ἐμεῖς ξέρουμε τόν ἑαυτό μας. Ἀπ' αὐτή τήν προσωπική κοινωνία τοῦ Χριστοῦ ξεπηδάει ἡ ἀληθινή ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού ἔχει τώρα τή δυνατότητα νά μὴν εἶναι πιά ἀπομονωμένος καί ὀλομόναχος, ἀλλά νά ἐλευθερώνεται ἀπό τούς περιορισμούς τοῦ ἐγῶ καί νά ἀνυψώνεται στό χῶρο τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τό μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὅλοι οἱ ἄνθρωποι συναγμένοι καί ἐνωμένοι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ γίνονται κοινωνοί τῆς ζωῆς Του. Ἐδῶ φανερόνεται ἡ ὀλοκληρωμένη ὑπαρξη σ' ἐκεῖνον, πού τήν ἀποδέχεται μέ ἀγάπη καί ἐμπιστοσύνη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ

1. Οί ἀρχές τῆς Ἠθικῆς.

Τό περιεχόμενο τῆς ἠθικῆς πράξεως. Ἠθική πράξη ὀνομάζουμε συνήθως ὀρισμένες συγκεκριμένες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού φανερώνουν ὄχι μόνο τόν ἐξωτερικό χαρακτήρα του, ἀλλά τή βαθύτερη καί ἀληθινή ὑπαρξή του. Στήν ἀτομική καί κοινωνική ζωή χαρακτηρίζουμε ἕναν ἄνθρωπο ἠθικό, ἂν οἱ πράξεις του ἔχουν καλά καί θετικά ἀποτελέσματα γιά τόν ἑαυτό του καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἔχουμε τούς ἠθικούς νόμους καί τούς κανόνες. Σκοπός τους εἶναι νά προτρέπουν τόν ἄνθρωπο ν' ἀποφεύγει στή ζωή του τό κακό καί νά ἐπιζητεῖ τίς καλές καί ἠθικές πράξεις.

Ἡ κατεύθυνση ὅμως αὐτή δημιουργεῖ ἕνα πρόβλημα: οἱ πράξεις φανερώνουν πάντοτε αὐτό πού εἶναι ἀληθινά ἕνας ἄνθρωπος στό βάθος τῆς ὑπάρξεώς του; Ἡ πράξη τῆς ἐλεημοσύνης, π.χ. δέν ἀρκεῖ, γιά νά δείξει, ἂν τό κίνητρο τῆς ἀγάπης ὤθησε τόν ἄνθρωπο στό νά βοηθηθεῖ οἰκονομικά ἕνα φτωχό συνάνθρωπό του. Μπορεῖ κάποιος νά δώσει ἐλεημοσύνη ἀπό ἐγωιστική ἐπίδειξη, ἀπό αἴσθημα ἀνωτερότητας, ἀπό ὑπολογισμό καί συμφέρον, κ.ἄ. Εἶναι πολύ δύσκολο σ' ἕναν ἐξωτερικό παρατηρητή νά ἐρμηνεύσει τίς πράξεις ἑνός ἄλλου ἀνθρώπου καί μάλιστα νά τίς ἀξιολογήσει ἠθικά. Ἄν γίνει κάτι τέτοιο ἐπιφανειακά, τότε θά ἀστοχήσει ὅπωςδῆποτε στήν ἠθική ἀξιολόγηση. Ἐδῶ ἔχει θέση ἡ ἀριστοτεχνική ὑποκρισία τῶν Γραμματέων καί Φαρισαίων στήν ἐποχή τοῦ Κυρίου. Παρουσιάζονται σάν ἕνας θαυμάσιος μαρμάρινος τάφος, πού μέσα του ὅμως κρύβει κάθε ἀκαθαρσία καί εἶναι γεμάτος ἀπό τά ὅσα τῶν νεκρῶν (Βλ. Μαθ' γγ' 13-36).

Γιά νά βροῦμε τό ἀληθινό περιεχόμενο μιᾶς ἠθικῆς πράξεως πρέπει νά ἀνακαλύψουμε τήν πηγή, ἀπ' ὅπου ξεπηδοῦν τά κίνητρα τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, πού θεωρεῖται ὅτι εἶναι τό κέντρο τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Εἶναι αὐτό πού λέγει τό Εὐαγγέλιο ὅτι ὁ «ἀγαθός ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τό ἀγαθόν». (Λουκ. στ' 45).

Ἀγάπη καί Ἠθική. Ἡ ἀγάπη βοηθεῖ νά κατανοήσω τόν ἐσωτερικό κόσμο ἐνός συνανθρώπου μου. Νά ἀνακαλύπτω τίς ποικίλες ἀνάγκες καί νά συμπαρίσταμαι στά διάφορα προβλήματα του. Μέ τήν ἀγάπη ὁ ἄνθρωπος προσφέρει ὅ,τι ἔχει στόν ἑαυτό του καί γεμίζει τίς καρδιές τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Αὐτό πίστευαν καί οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἔλεγαν τά λόγια Του: «Μακάριόν ἐστιν μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν» (Πράξ. κ' 35). Εἶναι δηλαδή πολύ καλύτερα νά δίνουμε στούς ἄλλους παρά νά παίρνουμε ἀπό αὐτούς.

Ἡ ἀγάπη λοιπόν ἀποτελεῖ τό ἀληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικότητας καί δίνει τό σωστό κριτήριο γιά τήν ἠθική ἀξιολόγηση τῶν πράξεων. Ἡ ἀγάπη κινεῖ τόν ἄνθρωπο στά καλά καί ὠφέλιμα ἔργα, πού ἀποβλέπουν στήν ἠθική προαγωγή καί πνευματική προκοπή τῶν ἄλλων. Μιά καλή πράξη ἀξίζει ἠθικά ὄχι μόνο γιά τά θετικά ἀποτελέσματά της, ἀλλά γιατί συνδέει μέ τήν ἀγάπη οὐσιαστικά τόν ἕναν ἄνθρωπο μέ τόν ἄλλο. Μέ τίς πραγματικά ἠθικές πράξεις ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει ὅτι ὅλοι μαζί ἀποτελοῦμε μίαν οἰκογένεια, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἀγάπη, ἡ ἐμπιστοσύνη καί ὁ σεβασμός. Μόνον ἔτσι ἡ ἠθικότητα ἀποκτᾷ νόημα καί περιεχόμενο. Βοηθεῖ νά βλέπουμε στούς ἄλλους ἀνθρώπους τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, νά χαιρόμαστε τίς ἠθικές πράξεις τους καί νά δοξάζουμε τόν «Πατέρα ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ' ε' 16).

Ἐγωισμός καί Ἠθική. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος κάνει «καλές» πράξεις ἀπό ἐγωισμό γιά νά προβάλει ἔτσι τήν «ἀξία» του καί νά εἰσπράξει τά χειροκροτήματα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ ἐγωιστής ὅμως ἀναγνωρίζει μόνο τόν ἑαυτό του, ἐνῶ περιφρονεῖ ἢ παραμερίζει τούς ἄλλους. Ὅταν κάνει μιά «καλή» πράξη ξεχωρίζει τόν ἑαυτό του ἀπό τούς ἄλλους, γιατί πιστεύει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ «καλός καί ἠθικός», ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι κακοί καί ἁμαρτωλοί. Ἐνα τέτοιο διαχωρισμό ἐπιζητοῦσαν καί οἱ Φαρισαῖοι ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους, γιατί τούς θεωροῦσαν κακοῦς καί ἁμαρτωλοῦς. Οἱ «καλές» πράξεις (νησιεῖα, ἐλεημοσύνη,

προσευχή, κ.ά.) δέν βοήθησαν τούς Φαρισαίους νά ἀναγνωρίσουν τήν βασική ἀλήθεια, ὅτι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐγωισμός δέν τούς ἄφησε τελικά νά πιστεύσουν στή θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιατί τό Θεό τόν φαντάζονταν περισσότερο ἐκδικητή καί τιμωρό παρά γεμάτο ἀγάπη γιά τά πλάσματά Του. Ὁ ἐγωιστής Φαρισαῖος ἀπορρίπτει στή γνωστή παραβολή τόν Τελώνη, γιατί τόν θεωρεῖ ἀμαρτωλό, ἐνῶ ἀποθεώνει τόν ἑαυτό του ὑπογραμμίζοντας τίς «καλές» πράξεις στήν προσευχή του. Ὁ Κύριος ὅμως δέν δικαίώνει τό Φαρισαῖο, ἐπειδή ὁ ἐγωισμός του τόν ἀποχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί ἐπομένως καί ἀπό τό Θεό. Ἀντίθετα ὁ Κύριος ἀποδέχεται τή μετάνοια τοῦ ἀμαρτωλοῦ Τελώνη, γιατί ἀπαρνέϊται τόν ἐγωισμό του καί ἔτσι εἶναι ἐλευθέρος πιά νά ἀγαπᾷ τό Θεό καί ὄλους ἀνεξαίρετα τούς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τήν ἀλήθειάν ἐστίν ἡ ἀρετή, ἀλλ' οὐ διά τήν ἀρετήν ἡ ἀλήθεια» (Ἁγ. Μάξιμος Ὁμολογητής. P.G. 90, 369 A).
2. «Τοῦτο γάρ ἐστι φιλία, μηκέτι εἶναι τόν φιλοῦντα καί τόν φιλούμενον διηρημένους, ἀλλ' ἕνα τινα ἄνθρωπον· ὅπερ οὐδαμῶθεν, ἀλλ' ἤ ἀπό τῆς ἀγάπης γίνεται· Μή τοίνυν ζῆτι τό σόν, ἵνα εὖρης τό σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τό ἑαυτοῦ, οὐχ εὕρισκει τό ἑαυτοῦ... Τό γάρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κεῖται, καί τό ἐκείνου ἐν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος P.G. 61,280).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πού βρίσκεται τό ἀληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικῆς πράξεως; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τήν ἠθική πράξη; 3) Ποιά γνωρίσματα ἔχει μιά «καλή» πράξη, ὅταν προέρχεται ἀπό ἐγωισμό; 4) Πῶς μπορεῖ κανεῖς νά ἀνακαλύψει τά βαθύτερα κίνητρα μιᾶς πράξεως;

2. Τό χριστιανικό ἦθος.

Ἡ **ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἠθους**. Ἡ ἦθος εἶναι ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐνέργειες καί διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου πού φανερώνουν αὐτό πού εἶναι στό βάθος τῆς υπάρξεώς του. Μέ τό ἦθος ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τόν ἰδιαίτερο χῶρο, μέσα στόν ὁποῖο ζῆ, κινεῖται καί ἀναπτύσσεται. Μέ τό

ἦθος ὁ ἄνθρωπος διαμορφώνει τό περιβάλλον του (ἀτομικό, οἰκογενειακό, κοινωνικό), ὅπως ἐπίσης καί τό περιβάλλον, μ' ὅλες τίς μορφωτικές καί πολιτιστικές του εὐκαιρίες, καλλιεργεῖ ἠθικά τόν ἄνθρωπο. Τό ἦθος βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀνακαλύψει τή θεία δύναμη πού κρύβει στόν ἐσωτερικό του κόσμο. Μέ τήν ἠθική ἀνάπτυξη ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεώς του, πού τελικά τή διασώζει μέ τήν ἠθική του καλλιέργεια.

Ἡ ἐτυμολογική σημασία τῆς λέξεως «ἦθος» ἐντοπίζει τό πραγματικό περιεχόμενό της. Πρῶτος ὁ Ὅμηρος χρησιμοποιεῖ τίς ἐκφράσεις «ἦθεα καί νομός ἵππων» (Ἰλιάς Ζ 511) καί «κατά ἦθεα κοιμηθῆναι» (Ὀδύσεια Ζ 411). Ἡθος ἐδῶ σημαίνει τό χῶρο, ὅπου τρῶγουν καί κοιμούνται τά ἄλογα. Καί ὁ Ἡράκλειτος λέγει: «ἦθος ἀνθρώψ δαίμων». Ὁ χῶρος πού διαμένει ὁ ἄνθρωπος (= ἦθος) εἶναι ὁ Θεός. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ζῆ σέ μιά περιοχή, πού τή γεμίζει μέ τήν παρουσία του ὁ Θεός.

Τό χριστιανικό ἦθος. Εἶναι τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ πού καλεῖται ὁ πιστός ἄνθρωπος νά τό ἀποδεχθεῖ καί νά τό ἐφαρμόσει στή ζωή του. Τό ἦθος τοῦ Κυρίου εἶναι ὁ τρόπος πού ὑπάρχει καί ζῆ ἐνωμένος μέ τόν Πατέρα, τό Ἅγιο Πνεῦμα καί μέ ὅλους τούς ἀνθρώπους κατά χάρη, πού ὅμως τούς ὀνομάζει ἀδελφούς Του. Ὁ Χριστός δέν κρατεῖ ἀπό τήν περιουσία Του τίποτε ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό Του. Μοιράζει τή ζωή Του σέ ὅλους, ὅταν τή θυσιάζει «ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Ἐτσι ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει τό πραγματικό περιεχόμενο τοῦ ἦθους. «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστί» λέγει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης. Ἡ ἀγάπη δέν εἶναι μιά ἠθική ιδιότητα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ἡ ἴδια ἡ Ὑπαρξή Του, πού τή φανερώνει στό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου.

Ὁ χριστιανός λοιπόν γίνεται ἠθικός, ὅταν ἀποδέχεται μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν ξαναπροσφέρει στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ζωή τοῦ Χριστοῦ γίνεται τό ὑπόδειγμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπέρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε'). Ὅπως ὁ Κύριος περιλαμβάνει στόν ἑαυτό Του ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἔτσι καί ὁ χριστιανός μέ τήν κοινω-νία τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης του διευρύνει τόσο πολύ τήν καρδιά του, ὥστε νά χωρεῖ μέσα της τούς πάντες καί τά πάντα.

Τό ἦθος τοῦ χριστιανοῦ κορυφώνεται στήν ἀγάπη γιά τούς ἐχθρούς του. Ὅποιος καί ἂν εἶναι ὁ συνάνθρωπός του, ὁ χριστιανός βλέπει στό πρόσωπό του τή ζωντανή «εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Ἐτσι τό ἦθος τῆς ἀγάπης

ένώνει τούς ανθρώπους και τούς ανυψώνει ήθικά και πνευματικά.

Ήθος και Δόγμα. Για να γίνει ο άνθρωπος ήθικός πρέπει να ξεκινήσει από την πηγή της Αλήθειας. Ο Ίησους Χριστός είναι η Αλήθεια, γιατί προσφέρει σε όλους τη ζωή, όταν αναλαμβάνει την ανθρώπινη φύση στον έαυτό Του. Αυτό όμως γίνεται με συγκεκριμένο τρόπο και σε ορισμένο ιστορικό χρόνο. Είναι τό μυστήριο της θείας Σαρκώσεως, τά Χριστούγεννα, όπου «άνθρωπος γίνεται Θεός, ίνα τόν άνθρωπον θεόν άπεργάσται».

Στή δογματική αλήθεια της Σαρκώσεως του Θεού βρίσκεται τό ύψιστο αγαθό. Είναι ο ίδιος ο Θεός πού γίνεται άνθρωπος για να προσφέρει τήν κοινωνία της αγάπης Του, ώστε να ζήσει ο κόσμος. «Έν τούτω έφανερώθη η αγάπη του Θεού έν ημίν ότι τόν Υίόν αυτού τόν Μονογενή απέσταλκεν ο Θεός εις τόν κόσμον, ίνα ζήσωμεν δι' αυτού» (Α΄ Ιω. δ΄ 9). Έτσι καταλαβαίνουμε, γιατί η ήθική μόρφωση πρέπει να οδηγεί τόν άνθρωπο στή ζωή, πού όμως συνδέεται άναπόσπαστα μέ τίς δογματικές αλήθειες της πίστεώς μας.

Η αλήθεια της Έκκλησίας μας δέν είναι όρισμένες θεωρητικές και υπέρλογες γνώσεις, αλλά είναι Αυτός πού μετέχει «πρό πάντων τών αιώνων» στήν κοινωνία της φύσεως-της αγάπης του Θεού και είναι ένωμένος διά της Ένανθρωπήσεως μέ όλους τούς ανθρώπους. Αυτή η ένωση του Θεού μέ τόν άνθρωπο και του ανθρώπου μέ τό Θεό φανερώνεται στό μυστήριο της Έκκλησίας. Είναι τό Σώμα του Χριστού, όπου έχουν κληθεί όλοι οι άνθρωποι να ένσωματωθούν. Ο Κύριος είναι η κεφαλή του Σώματος και οι άνθρωποι είναι τά μέλη Του. Έξω από αυτή τη βασική Αλήθεια δέν μπορεί να βρεθεί η ζωή και έπομένως τό αληθινό ήθος και η σωστή μόρφωση.

Ο σκοπός και οι πηγές της χριστιανικής Ήθικής. Ο σκοπός της χριστιανικής Ήθικής είναι να βοηθήσει τόν άνθρωπο να καταλάβει ότι η άξια του είναι «ούχ ο έξωθεν κόσμος (= στολισμός), αλλά' ο κρυπτός της καρδιάς άνθρωπος έν τψ άφθάρτψ του πραέος και ήσυχίου πνεύματος» (Α΄ Πέτρ. γ΄ 4), όπως λέγει χαρακτηριστικά ο Άπόστολος Πέτρος. Ο σκοπός αυτός πραγματοποιείται στήν κατά Χριστόν μόρφωση του ανθρώπου, «ίνα άρτιος η ο του Θεού άνθρωπος προς πάν έργον αγαθόν έξηρισμένος» (Β΄ Τιμ. γ΄ 17). Όταν ο άνθρωπος άποκτήσει μία τέτοια άρτιότητα, τήν έκφράζει στή συνέχεια μέ αγαθές και ήθικές πράξεις πού φανερώνουν τή γνήσια ήθικότητά του και προάγουν τήν ανθρώπινη

κοινωνία. Οί πηγές τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς βρίσκονται στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία προσφέρει καί ἐρμηνεύει τὴν Ἁγία Γραφή καί τὴν Ἱερά Παράδοση. Ἡ Ἁγία Γραφή (Παλαιά καί Καινὴ Διαθήκη) δέν εἶναι μιὰ θεωρητικὴ καί συστηματικὴ ἔκθεση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ Παλαιά Διαθήκη μᾶς παραπέμπει στὸν ἐρχομὸ τοῦ Μεσσία καί τὸ Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει βασικὰ σημεῖα ἀπὸ τὴ θεανθρώπινη ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου μετέχουμε κι ἐμεῖς, ὡς μέλη τοῦ Σώματός Του, τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ καί τὸ Εὐαγγέλιο μόνο στὴν Ἐκκλησία τὸ γνωρίζουμε ἀληθινά. Ἡ Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ τὸ Εὐαγγέλιο καί τὸ τοποθετεῖ πάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα. Ἐδῶ τελεῖται τὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, δηλαδή τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων στὴ θεία ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αὐτὸ τὸ μυστήριο τῆς Θείας Κοινωνίας παραδίνει διαρκῶς ἡ Ἐκκλησία στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ Παράδοση λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ μόνιμη παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς προτρέπει νά μορφωθοῦμε ἠθικά, ὅταν μᾶς καλεῖ νά κοινωνήσουμε στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Μὲ τὸ χριστιανικὸ ἦθος ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου. Ἔτσι ἀγκαλιάζει μὲ ἀγάπη καί σεβασμὸ ὅλο τὸν κόσμο καί ὅλους ἀνεξαιρέτα τοὺς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Εἰ γάρ τὸ ζῆν ἡμῖν Χριστός, ἀκολούθως καί ὁ λόγος ἡμῶν περὶ Χριστοῦ ὀφείλει εἶναι, καί ἡ ἔννοια καί πᾶσα πράξις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἠρωτῆσθαι καί ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατ' αὐτὸν μεμορφῶσθαι*» (Μ. Βασίλειος, Ρ.Γ. 32, 620 Β).
2. «*... Ὡστε ἐν ἐκάστῳ γεννᾶσθαι τὸν Χριστὸν νοητῶς. Καί διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργᾶ καί ὠδίνει μέχρι περ ἂν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῆ γεννηθεῖς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἁγίων τῷ μετέχειν Χριστοῦ Χριστός γεννηθῆ... οἰονεὶ Χριστῶν γεγονότων τῶν κατὰ μετουσίαν τοῦ Πνεύματος εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένων*» (Μεθόδιος Ὁλύμπου, Β.Ε.Π.Ε.Σ. 18, 62-63).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς; 2) Γιατί τὸ χριστιανικὸ ἦθος συνδέεται μὲ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα; 3) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ χριστιανικοῦ ἦθους; 4) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κειμένου σου;

Α. Β. Ζ. Η. Θ. Π. ρ

3. Ἡ ἀξία τῆς Ἠθικῆς.

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ἡ διαμόρφωση τῶν ἠθικῶν συστημάτων. Τά ἠθικά συστήματα δημιουργήθηκαν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τά ἠθικά προβλήματα. Τά ἠθικά συστήματα διαφέρουν στόν τρόπο τῆς θεωρήσεως τῶν προβλημάτων (κοσμοθεωρία, φιλοσοφία, κοινωνιολογία, κ.ἄ) καί στή μέθοδο τῆς ἐργασίας των. Τά διάφορα στάδια στήν ἱστορική πορεία τῶν ἠθικῶν συστημάτων εἶναι περίπου τά ἐξῆς:

1. Οἱ προσωκρατικοί φιλόσοφοι καί ποιητές (Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Ἀναξίμανδρος, Ἡράκλειτος, κ.ἄ.) δέν ἀσχολήθηκαν συστηματικά μέ τήν ἠθική. Προσπαθοῦσαν μέ τή βοήθεια τῆς φύσεως νά ἀνακαλύψουν τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτό καί ἦσαν προσκολλημένοι στίς ὑπερφυσικές καί μαγικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Στίς κοινωνικές ὁμως σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀντιμετώπιζαν ποικίλες συγκρούσεις. Προέρχονταν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τήν ἠθική ζωή καί συμπεριφορά. Ὡς μόνιμο διαιτητή δέχονταν τή θεά Δίκη, πού ἀπέδιδε στούς ἀνθρώπους πάντα τό σωστό καί τό δίκαιο¹.

2. Ὁ Σωκράτης τοποθέτησε τόν ἀνθρώπο στό κέντρο τῆς φιλοσοφικῆς ἐρευνας. Ἐξύψωσε τήν ἀρετή καί τήν ἠθική σέ ἐπιστήμη. Περιφῆμα εἶναι τά ἀποφθέγματά του: «οὐδέίς ἐκῶν κακός», «γνώθι σαυτόν», «ἐν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα»².

3. Ὁ Πλάτων ἀσχολήθηκε μέ τή φιλοσοφική καί ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος ἔχει σκοπό νά μοιάσει μέ τούς θεούς. «Ὅσον δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῶ». Γιά νά γίνει ὁμως αὐτό πρέπει νά ἀπορρίψει τόν ὑλικό κόσμο (αἰσθήσεις), γιατί ἀποτελεῖ ἐσφαλμένη μορφή τοῦ ἰδεατοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν βρίσκεται μακριά ἀπό τό σῶμα (αἰσθήσεις) πού ἀποτελεῖ τή φυλακή τῆς ψυχῆς. Ὁ ὑλικός κόσμος εἶναι ἡ κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος γιά τό βασανιζόμενο ἀνθρώπο. Ὁ φιλόσοφος εἶναι ὁ ἀνθρώπος πού ἐλευθερώθηκε ἀπό ὅλες αὐτές τίς δεσμεύσεις καί ἔτσι ὀλοκληρώθηκε ἠθικά³.

4. Ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποίησε ὡς ἀποκλειστικό κριτήριό τῆς ἠθικότητας τό λογικό τοῦ ἀνθρώπου. Θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς λογικῆς.

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» ΟΕΔΒ 1976, σελ. 161-169.
2. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 172-174
3. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 175-181

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Όλη η ζωή του ανθρώπου κατευθύνεται από τούς λογικούς συλλογισμούς, τὰ επιχειρήματα καί τίς ἀποδεικτικές προτάσεις⁴.

5. Οἱ Στωϊκοί φιλόσοφοι δέχονταν τήν ἀρετή ὡς τό ὑψιστο ἀγαθό, πού φέρνει γαλήνη καί ἀταραξία στίς ἀνήσυχες ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Ἐγιναν οἱ αὐστηρότεροι ἠθικολόγοι τῆς ἐποχῆς τους καί μέ τήν ἠθική ἀρετή ἐπιζητοῦσαν τή λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου⁵.

6. Ὁ ἐβραϊκῆς καταγωγῆς Βαρούχ Σπινόζα (1632-1677 μ.Χ.) ἀκολούθησε τίς θεωρίες τῶν Στωϊκῶν καί συστηματοποίησε τίς πανθεϊστικές δοξασίες τους. (Πανθεϊσμός = ἡ θεωρία πῶς ὁ θεός καί ὁ κόσμος εἶναι ἓνα καί τό αὐτό).

7. Ἡ ἠθική τοῦ Κάντ στηρίχθηκε στήν ὠφελιμότητα τοῦ πρακτικοῦ λόγου στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου⁶.

8. Τά διάφορα συστήματα πού μέ τίς θεωρίες τους ἐπέδρασαν θετικά ἢ ἀρνητικά στήν ἠθική ζωή τῶν ἀνθρώπων (δυσισμός, ἡδονισμός, ὑλισμός, βιολογισμός, ὑπαρξισμός, κ.ἄ.). Γι' αὐτά θά γίνει λόγος σέ ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου.

Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τή Θρησκεία. Ὁ ὅρος «Θρησκεία» χρησιμοποιεῖται σήμερα πρός δήλωση τῶν διαφόρων θρησκευμάτων καί διάκρισή τους ἀπό τή βιβλική ἀποκάλυψη. Στά θρησκευματα αὐτά ὁ Θεός ἀνιχνεύεται καί βιώνεται σύμφωνα μέ τόν τρόπο πού τόν καταλαβαίνει ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτό καί οἱ παραστάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι βασικά ἀνθρωποκεντρικές καί ἀνθρωπομορφικές. Σέ μιὰ τέτοια ἀντίληψη γιά τή θρησκεία, οἱ θεοί εἶναι συχνά ἀπλῶς προσωποποιήσεις ἀνθρωπίνων ἀρετῶν καί παθῶν.

Ἄν χρησιμοποιήσουμε ὁμως ἐδῶ τόν ὅρο «θρησκεία» γενικά καί χωρίς τήν παραπάνω διάκριση μπορούμε νά ἐπισημάνουμε τό ἀκόλουθο πρόβλημα:

Πολλοί ἐκπρόσωποι τῆς ἠθικῆς ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ καλύτερευση τῆς κοινωνίας μπορεῖ νά κατορθωθοῦν καί χωρίς θρησκευτικό προσανατολισμό. Στήν περίπτωση αὐτή ἡ θρησκεία ἀπορροφᾶται ἀπό τήν ἠθικότητα, πού βασικά ἐνδιαφέρεται νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ θρησκεία ὁμως ἀναγνωρίζει ὡς ἠθικές ἀξίες μόνον ἐκεῖνες πού

4. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 181-188

5. " " " " σελ. 189-193

6. " " " " σελ. 47 ἐξ.

εκπηγάζουν από τό Θεό. Ἐάν ἡ ἠθική ἐπιμένει νά θεωρεῖται ἀνεξάρτητα ἀπό τή θρησκεία, τότε ἔχουμε πλήρη διάσταση ἀνάμεσα στή θρησκεία καί τήν ἠθική. Μιά ἠθική αὐτονομημένη ἀπό τή θρησκεία στηρίζεται στή σχετικότητα καί δέν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό τήν ἀνθρώπινη αὐθαιρεσία καί ἀδυναμία. Ἡ θρησκεία ἀντίθετα, προσφέρει ἀπόλυτα καί αἰώνια μέτρα πρὸς τὰ ὅποια μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά κατευθύνει μέ ἀσφάλεια τή ζωή του.

Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τήν Ἐπιστήμη. Ὅλες οἱ ἐπιστῆμες ξεπηδήσαν ἀπό τήν περιοχὴ τῆς φιλοσοφίας. Ἀργότερα ὅμως ἀποχωρίστηκαν ἀπό αὐτήν. Ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μέ τήν ἀνακάλυψη καί προσφορά τῆς γνώσεως (Μαθηματικά, Φυσική, κ.ἄ.). Ἀπευθύνεται βασικά στό λογικό καί ὄχι στό σύνολο τῶν ψυχικῶν καί πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐτσι ἔχουμε ἐπιστήμονες μέ θαυμάσιο μυαλό, ἀλλά μέ χαμηλό ἢ ἀπαράδεκτο ἦθος. Ἡ Ἠθική ἐργάζεται μέ ἐπιστημονική μέθοδο, ἀλλά σύγχρονα πρέπει νά βρίσκεται πῶς πάνω ἀπό τήν ἐπιστήμη. Ἡ ἠθική δέν παρουσιάζει τίς διάφορες ἀρετές καί ἀξίες, μόνον ὡς γνώσεις, ἀλλά προσπαθεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά τίς ζήσει στή ζωή του.

Ἡ ἠθική σχετίζεται μέ τήν κοινωνιολογία, γιατί καί οἱ δύο ἀσχολοῦνται μέ τίς πράξεις καί τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ὅμως ἡ κοινωνιολογία ἀσχολεῖται βασικά μέ τήν περιγραφή καί τήν στατιστική τῶν πράξεων, ἡ ἠθική ἐξετάζει καί τὰ βαθύτερα κίνητρα τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς. Ἡ Ἠθική σχετίζεται καί μέ τήν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. Ἡ νομική ἐπιστήμη δέν ἐξετάζει τήν ἔννοια τοῦ δικαίου, γιατί τή θεωρεῖ ὅτι ὑπάρχει ὅπως ὁδηγεῖ. Ἡ ἠθική ὅμως ἐξετάζει τό δίκαιο στή βάση του, στά θεμέλιά του. Δέν περιορίζεται στό δίκαιο πού ἐπικρατεῖ στίς διάφορες κοινωνίες, ἀλλά παρουσιάζει τό δίκαιο στήν ἰδανική του μορφή (ιδεῶδες τοῦ δικαίου). Ἐνῶ τό δίκαιο χρησιμοποιεῖ γιά τήν ἐφαρμογή του τόν ἐξαναγκασμό, ἡ ἠθική στηρίζεται ἀποκλειστικά στήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

Σχέσεις τῆς φιλοσοφικῆς μέ τή χριστιανική Ἠθική¹. Ἡ φιλοσοφική ἠθική ἐπιδιώκει νά θεμελιώσῃ τήν πράξη τῆς ζωῆς πάνω στίς διάφορες ἀξίες. Μελετᾷ τήν πράξη ὡς πρὸς τή σημασία καί τήν ἀξία της καί ἔχει ὡς ἀντικείμενο διάφορα αἰτήματα ἢ ἀξίες. Δέν περιορίζει τίς ἀξίες στή θρησκευτική συμπεριφορά, τή νομιμότητα, τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα. Δείχνει στόν ἄνθρωπο τό νόημα καί τό μέγεθος τῆς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας του

1. Βλ. Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, σελ. 84 ἔξ.

καί παρουσιάζει τήν ἠθικότητα ὡς αἴτημα τῆς ἴδιας τῆς συνειδησῆώς του. Ἀπό αὐτά ἐξάγεται ὅτι ἡ φιλοσοφική Ἠθική θεωρεῖ ὡς ἀποκλειστική πηγή τῆς ἠθικότητας τόν ἄνθρωπο, πού τόν βοηθεῖ μέ τήν ἀνθρώπινη νόηση, τό συναίσθημα καί τή βούληση. Βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει περισσότερη σαφήνεια γιά τήν οὐσία τῆς ἠθικότητάς του, πού τελικά ὁμως περιορίζεται στήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τοῦ χαρακτήρα καί ἀπευθύνεται τόσο στό ἄτομο ὅσο καί στήν κοινωνία ὁλόκληρη.

Εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ ἠθική τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων παρουσιάζει μιὰ οὐσιαστική διαφοροποίηση ἀπό τή χριστιανική Ἠθική. Ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου θεμελιώνεται στό Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό, πού μέ τή ζωὴ Του μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο στήν οὐσία του καί ὄχι μόνο στά ἐξωτερικά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Ἡ ἠθική τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μετοχῆς του στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτό βοηθεῖται ὄχι μόνο μέ ἀνθρώπινα διδακτικά μέσα, ἀλλά μέ τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό τελικά τό χριστιανικό ἦθος ἐκφράζεται μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ἀγκαλιάζει ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτα καί τόν καθένα προσωπικά. (Γιά περισσότερα βλ. τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας «Ἡ ἠθική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου»).

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τοῦτο δέ (ἐννοεῖ ὅτι τέλος τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας εἶναι τό γινώσκειν τήν ἀρετήν) ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν... τῶν δέ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τό τέλος τῆς ἐπιστήμης τῆς γνώσεως, ὡς ὡς ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δέ ἣ τι τοιοῦθ' ἕτερον τῆς πολιτικῆς. Καλόν μὲν οὖν καί τό γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν· οὐ μὴν ἀλλά γε περὶ ἀρετῆς οὐ τό εἰδέναι τιμωτάτον τι ἐστίν, ἀλλά τό γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. Οὐ γάρ εἰδέναι βουλόμεθά τι ἐστίν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι, οὐδέ τι ἐστὶ δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καί ὑγιαίνειν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τό ὑγιαίνειν... (Ἠθικά Εὐδῆμεια Ἀριστοτέλους).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ἔχει ἡ ἠθική μέ τή θρησκεία; 2) Μπορεῖ νά εἶναι κανεὶς ἠθικός καί νά μὴν πιστεῦει στό Θεό ἢ νά εἶναι θρησκευτικός χωρὶς νά παρουσιάζει στή ζωὴ του ἠθικές πράξεις; 3) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στή φιλοσοφική καί τή χριστιανική Ἠθική; 4) Ποιές εἶναι οἱ σχέσεις τῆς ἠθικῆς μέ τήν ἐπιστήμη;

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Ι. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Ὁρθόδοξη χριστιανική θεώρηση).

Α΄ Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Ὁ ἐν Χριστῷ καινός ἄνθρωπος.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά προσεγγίσουμε τήν πραγματική φύση τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ξεκαθαρίσουμε δυό βασικές ἀλήθειες: Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά βρίσκεται σέ τέτοιες ρίζες, πού νά εἶναι κοινές γιά ὅλες τίς ὑπάρξεις. Ὅταν ἕνας ἄνθρωπος βλέπει τόν ἄλλο, νά μπορεῖ νά ἀναγνωρίζει τήν κοινή «περιουσία» καί τήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης συγγένειας. Αὐτό ὅμως πού εἶναι ἐνιαῖο καί κοινό δέν μπορεῖ κανεῖς νά τό σφετερίζεται καί νά τό θεωρεῖ ἀποκλειστική περιουσία τοῦ ἐαυτοῦ του. Ἡ δεύτερη ἀναφέρεται στήν ἰσορροπία πού πρέπει νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους». Το «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση καί τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ διάκριση πολλῶν ἀνθρώπων σέ προσωπικές ὑπάρξεις. Ἡ διάκριση δέ σημαίνει ὅπωςδήποτε καί διαχωρισμό, γιατί ὁ ἄνθρωπος γίνεται προσωπική ὑπαρξη μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἐνῶ ὁ διαχωρισμός σημαίνει τή διακοπή τῶν σχέσεων καί τήν ἀποκλειστική διεκδίκηση τοῦ ἀτομικοῦ καί ἐγωιστικοῦ συμφέροντος.

Προβάλλεται ὅμως τό ἐρώτημα: Ἐπικρατοῦν οἱ βασικές αὐτές ἀλήθειες στήν προσωπική ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί γενικότερα τῆς ἀνθρώπι-

Ἡ πλάση τοῦ Ἀδάμ. Μικρογραφία τοῦ ἀγιογράφου Πέτρου Βαμπούλη.

νης κοινωνίας; Ὅλοι διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση ἔχει κομματιαστεῖ μ' ἓνα φοβερό καί ἀπαράδεκτο τρόπο. Αὐτό δέν τό βλέπουμε μόνο στίς κοινωνικές ἢ φυλετικές διακρίσεις. Τό συναντᾶμε στήν καθημερινή ζωή καί διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Πολύ δύσκολα ὁ ἀνθρώπος παραδέχεται ὅτι οἱ ἄλλοι ἀποτελοῦν ἓνα κομμάτι ἀπό τόν ἑαυτό του. Τούς ἄλλους τοὺς θεωροῦμε συνήθως ξένους πρὸς τή φύση μας καί γι' αὐτό συχνά μιλάμε γιά ὑπανάπτυκτους ἢ ὑπανθρώπους ἢ κτηνανθρώπους. Τό κομματιασμα αὐτό δημιουργεῖ στόν ἀνθρώπο μιά φοβερή ἀνασφάλεια γιά τό ἄτομό του. Τό ξεχωρίζει ἀπό τοὺς ἄλλους καί ἐπιζητεῖ τήν ἱκανοποίησή του μέ τίς διάφορες μορφές τοῦ ἐγωισμοῦ. Ἀπό ἐδῶ ξεπηδοῦν οἱ ποικίλες συγκρούσεις τοῦ ἀτόμου μέ τό σύνολο (ἀτομοκρατία-καπιταλισμός) καί τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου μέ τά ἀποκλειστικά δικαιώματα τοῦ ἀτόμου (ὀλοκρατία-ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα-μαρξισμός, κ.ἄ.)

Ο Ἀδάμ καί ἡ Εὐά ἀπομακρύνονται ἀπό τόν Παράδεισο. Μωσαϊκό στό Μονρεάλε τῆς Σικελίας (12ος αἰ.).

Ἡ ἀμαρτία τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοί ἀνθρώποι δέν παραδέχονται τήν ἀμαρτία ὡς ἀστοχία τοῦ ἀνθρώπου νά ὀλοκληρώσει τήν ὑπαρξή του ἀποκλειστικά μέ τίς δικές του δυνάμεις. Αὐτό ὀφείλεται στήν ἐγωιστική συναίσθηση τῆς «ἰσοθείας» πού κατακυριεύει τόν ἀνθρώπο. Θέλει νά

βλέπει τόν εαυτό του αυτόνομο, δηλαδή νά υπάρχει μόνος του καί νά φροντίζει μόνο γιά τό άτομο του. 'Ο άνθρωπος συνήθως ἀρνεϊται τό Θεό, γιατί ἐπιζητεῖ τή δική του ἀποθέωση. *'Ο ἐγωισμός τοῦ ἀνθρώπου φανερώνει τόν οὐσιαστικό πυρήνα τῆς ἀμαρτίας.* Ἡ ἀμαρτία διχάζει τή φύση καί παραμορφώνει τήν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. 'Ο ἄνθρωπος παύει νά εἶναι ἕνα πρόσωπο, γιατί δέν ἐπικοινωνεῖ πιά μέ τό Θεό οὔτε σχετίζεται μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀξία τοῦ προσώπου βρίσκεται στό ὅτι ὁ ἄνθρωπος προσφέρει τόν εαυτό του στούς ἄλλους. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται κάτι τέτοιο, τότε γίνεται ἄτομο, δηλαδή ἕνα κομμάτι ἀπό ὀλόκληρη τήν ἀνθρώπινη φύση πού γαντζώνεται στό ἐγώ του. Προσπαθεῖ νά τό διασώσει μέ τόν ἐγωισμό ἀρνούμενος τό Θεό καί παραμερίζοντας τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

'Η διαστροφή τῆς ἀμαρτίας συμπαρασύρει καί τή φύση (ἄνθρωπος-δημιουργία) στήν ἀκαταστασία, ἀνισορροπία καί τή φθορά. Τά διάφορα ἀγαθά ἀντί νά διατηροῦν τόν ἄνθρωπο στή ζωή, ὄλο καί τόν πλησιάζουν στό θάνατο, γιατί στό τέλος τοῦ ἀνθρώπινου βίου παραμονεύει ὁ θάνατος. Εἶναι ὁ ἐσχατος ἐχθρός τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον ἐπιφέρει τόν ὀριστικό χωρισμό τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό Θεό.

'Η ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέ τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού ἐνώνει στόν εαυτό Του τό Θεό καί τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος) καί μάλιστα κατά τρόπο ἀσυγχυτο, ἀδιαίρετο, ἄτρεπτο καί ἀναλλοίωτο. Ἔτσι πραγματοποιεῖται ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀνυψώνεται στό χῶρο τοῦ Θεοῦ καί ἀποκτᾷ τήν ὑπέρτατη ἀξία του.

'Ο Χριστός δείχνει τό ὑπόδειγμα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου, γιατί ἀρνεῖται νά υπάρχει μόνο γιά τόν εαυτό Του. Ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό καί τούς ἀνθρώπους καί προσφέρει ἀδιάκοπα τήν ὑπαρξη Του. Βλέπει τόν εαυτό Του στά πρόσωπα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Θυσιάζεται καί προσφέρει τή ζωή Του «ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Αὐτή ἡ εἰκόνα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ εὐκόλα νά γίνει ἀποδεκτή ἀπό τόν ἄνθρωπο ἐκεῖνο, πού βλέπει καί ἀξιολογεῖ τό καθετί παρακινούμενος ἀπό τόν ἐγωισμό καί τό ἀτομικό συμφέρον. 'Ο Κύριος δείχνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη διαγωγή ἀπό ἐκεῖνη πού παρουσιάζει ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας.

'Η ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου. 'Ο ἄνθρωπος ὀλοκληρώνει τό θεῖο

προορισμό του, όταν ένταχθει θεληματικά στη μεγάλη οικογένεια του Θεού, την Έκκλησία. Έδω άνήκουν όλοι οι άνθρωποι, γιατί έχουν συμπεριληφθει στο Σώμα του Χριστού, πού φανερώνεται μέ τόν έρχομό Του στη γη. Από τόν ίδιο φυσικά τόν άνθρωπο θά έξαρτηθει, αν θά αποδεχθει ή όχι τήν καινούργια καί αναγεννημένη ζωή του, πού βρίσκεται στο μυστήριο τής αγάπης καί τής ενότητας, όπως τό προσφέρει ο Θεός σ' όλόκληρο τόν κόσμο.

Η κοινωνία τής αγάπης είναι ο καινούργιος καί μοναδικός τρόπος για νά ζή αληθινά ο άνθρωπος. Αν ο άνθρωπος δεχθει τήν αγάπη του Χριστού, θά αρχίσει νά βλέπει τά πάντα μέ διαφορετικά αξιολογικά κριτήρια. Δέν μπορεί νά βλέπει τόν κόσμο σαν ένα μέσο για νά συντηρήσει τό άτομικό εγώ του μέ τή βρώση των υλικών αγαθών. Ο κόσμος αντικατοπτρίζει τή δόξα του Δημιουργού καί βοηθει τόν άνθρωπο νά συμμετέχει στην προσφερόμενη αγάπη του Θεού. Οι άλλοι άνθρωποι δέν είναι οι ανταγωνιστές καί οι έχθροί του, όπως συνήθως τούς βλέπει ο έγωισμός καί τό άτομικό συμφέρον. Η αγάπη βοηθει τόν άνθρωπο νά βλέπει όλους τούς άλλους ως εικόνες του Θεού, παρ' όλες τīs έλλείψεις καί τīs αδυναμίες τους. Ο Θεός δέν είναι απλώς μιά έξωτερική αυθεντία, πού επιβάλλεται στον άνθρωπο δυναμικά καί αναγκαστικά, αλλά χορηγει τό έσώτατο μεγαλειο στην ανθρώπινη ύπαρξη.

Όταν ο άνθρωπος φτάσει στο σημείο νά βλέπει έτσι τό Θεό, τόν κόσμο καί τούς ανθρώπους, τότε έχει αρχίσει νά πραγματοποιει καί νά ολοκληρώνει τόν προορισμό του. Γι' αυτό καί ή Έκκλησία μεταμορφώνει τόν άνθρωπο μέ τήν υποδειγματική ζωή του Χριστού. Η ολοκλήρωση του ανθρώπου βρίσκεται στη δυνατότητα πού έχει νά ανυψωθεί στο χώρο του Θεού καί νά μετάσχει στη ζωή Του. Αυτό όμως κατορθώνεται μέ τή θυσία του έγωισμού καί τήν προσφορά του έαυτού του στο Θεό καί τούς άλλους ανθρώπους.

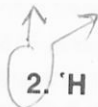
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «... Καί γάρ διά τόν καινόν άνθρωπον άνθρωπον φύσις συνέστη τό έξ αρχής· καί νοῦς καί επιθυμία πρὸς εκείνον κατεσκευάσθη· καί λογισμὸν ἐλάβομεν, ἵνα τόν Χριστόν γινώσκωμεν, ἐπιθυμίαν, ἵνα πρὸς εκείνον τρέχωμεν, μνήμην ἔσχωμεν, ἵν' εκείνον φέρωμεν, ἐπεὶ καί δημιουργημένοις αὐτὸς ἀρχέτυπος ἦν· Οὐ γάρ ὁ παλαιὸς τοῦ καινοῦ, ἀλλ' ὁ νέος Ἀδάμ τοῦ παλαιοῦ παράδειγμα» (Ν. Καβάσιλας, Ρ.Γ. 150, 680).

2. «Καί διά τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργᾷ καί ὠδίνει μέχρι περ ἄν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῆ γεννηθεῖς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἀγίων τῷ μετέχειν Χριστοῦ, Χριστός γεννηθῆ» (Μεθόδιος Ὁλύμπου, Ρ.Γ. 18, 149).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Ποιός εἶναι ὁ πυρήνας τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου; 3) Τί πρέπει νά γνωρίζουμε γιά νά ἀναζητήσουμε τόν ἀληθινὸ ἀνθρωπο; 4) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἠθικὴ τελειότητα. Ὅπως εἶδαμε, τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐνότητας, ὅπως ἀποκαλύπτεται στό μυστήριο τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ἡ πρωταρχικὴ καί πραγματικὴ ἐρμηνεία τῆς ἀγάπης φανερῶνεται στήν ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυρίου (Ἰω. ιζ' 1-26). Εἶναι τό πρῶτο εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα, πού διαβάζεται τό βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης στήν Ἀκολουθία τῶν Παθῶν. Ὁ Χριστός ἀπὸ ἀγάπη προσφέρει τὴ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ Του γιά νά ἐνώσει τόν κόσμον μέ τόν οὐράνιο Πατέρα Του. Ἀπὸ Αὐτόν ζητεῖ νά εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐνωμένοι, «καθὼς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καί σύ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡσι τετελειωμένοι εἰς ἐν» (Ἰω. ιζ' 23). Ἡ ἠθικὴ τελειότητα τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει ὅτι εἶναι οὐσιαστικά καί ἀδιάσπαστα ὡς Θεὸς ἐνωμένος μέ τόν οὐράνιο Πατέρα. Ἐνώνει ὁμως τὴ θεία ζωὴ Του μέ τὴν ἀνθρώπινη φύση καί ἔτσι ἀναγνωρίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὡς πραγματικά ἀδελφία Του. Γιά νά ζήσουν τὰ ἀδελφία Του, πεθαίνει Αὐτός. Ἡ σταυρικὴ θυσία ἀποτελεῖ τὴν ἀποκορύφωση τῆς ἀγάπης Του, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει ἡ ἀληθινὴ καί τέλεια ἠθικότητα.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ βασικὲς ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς ἐκπηγάζουν ἀπὸ τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ. Συνοψίζονται δέ ὡς ἑξῆς:

1. **Ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ προσφέρει τό νέο τρόπο τῆς ζωῆς καί τῆς ὑπόξεως.** Μέ τὴν ἀγάπη καί τὴ θυσία ὁ Κύριος ἀπαρνιέται τόν ἑαυτό Του καί φροντίζει μόνο γιά τὴν προκοπὴ καί τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ αὐτὴ τὴν ἠθικὴ ἐργάζεται πάντοτε

γιά τήν πρόοδο τῶν συνανθρώπων του θυσιάζοντας ὅταν χρειάζεται τό ἐγώ καί τά συμφέροντά του καί προσφέροντας τήν ἔμπρακτη ἀγάπη του.

2. Ἡ εὐαγγελική ἠθική ζητεῖ τή μετάνοια καί τήν ταπείνωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θυσία τοῦ ἐγώ εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἀσκησιμότητα τῆς ἀγάπης. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά φωτιστεῖ ἀπό τό Θεό γιά νά καταλάβει ὅτι ὁ μόνος του εἶναι ἀνεπαρκής καί ἐλλιπής, ὅσοδήποτε πετυχημένος καί εὐτυχής καί ἄν εἶναι. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός ζητοῦσε πάντοτε τή μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτός πού μετανοεῖ ἀρνιέται τούς περιορισμούς τῆς ἀτομικῆς φύσεώς του καί εἶναι πιά ἐλεύθερος νά ἀγαπᾷ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ εὐαγγελική ἠθική χαρίζει τήν ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅποιοι μετανοεῖ ἀναγεννᾶται πραγματικά, γιατί ὁδηγεῖται στό μυστήριο τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, ὅπου τό Ἅγιο Πνεῦμα ξανασυνδέει τόν ἄνθρωπο μέ τήν πηγὴ τῆς ζωῆς, τό Θεό. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου μεταμορφώνει ριζικά τήν ὑπαρξή καί ἔτσι τά ἠθικά ἔργα ἔχουν ὡς σκοπὸ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καί τὴ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου.

4. Ἡ εὐαγγελική ἠθική ἔχει ἐκκλησιαστικὸ καί λειτουργικὸ χαρακτήρα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιεῖται μέ τήν κοινωνία του στήν ἐνότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἄν ἕνας ἄνθρωπος χαρακτηρίζεται τόν ἑαυτό του «ἠθικό», ἀλλά τόν ξεχωρίζει ἀπὸ ἕναν ἄλλο ἁμαρτωλὸ ἢ διεφθαρμένο, σημαίνει ὅτι μέ τήν «ἀρετὴ» του συνεχίζει τόν τεμαχισμό τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ διάσπαση ὅμως ξέρομε, πὼς εἶναι ἔργο τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας. Ἡ πραγματικὴ ἀρετὴ φανερώνεται στό χωρὸ ἐκεῖνο, ὅπου ἐνώνονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὁ λειτουργικὸς χωρὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀρετὴ ἐδῶ εἶναι πραγματικὴ λειτουργικὴ, γιατί παρουσιάζεται ὡς ἔργο τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει συναχθεῖ γιά νά φανερῶσει μιὰ καινούργια πραγματικότητα: ὅτι δηλαδή ὁ Χριστός κατέλυσε μέ τὴ θυσία Του τίς δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας, πού κρατοῦσαν τούς ἀνθρώπους χωρισμένους καί ἀπομονωμένους. Τώρα οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἠθικοί, γιατί ἀπολαμβάνουν τήν ἀγάπη καί τήν ἐνότητα πού ὑπάρχει ἀνάμεσά τους.

Σχέσεις τῆς εὐαγγελικῆς μέ τὴν κατὰ κόσμον ἠθική. Οἱ ἠθικὲς ἀρχές

τοῦ Εὐαγγελίου παραξενεύουν συνήθως τόν ἄνθρωπο, γιατί δέ βλέπει νά ἐφαρμόζονται εὐκόλα στήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Παρουσιάζονται μπροστά του δύσκολα ἐμπόδια, πού προέρχονται ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό κοινωνικό περιβάλλον. Πολλές φορές μάλιστα πιστεύει ὅτι ἡ εὐαγγελική ἠθική δέν μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ στήν ἀνθρώπινη ζωή. Συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά προβάλλει μίαν ἠθικότητα, ὅπως τῆ χρειάζεται καί τῆ ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία. Εἶναι αὐτό πού ὀνομάζουμε «κατά κόσμον» ἠθική.

Ἡ εὐαγγελική ἠθική σχετίζεται σωστά μέ τήν κατά κόσμον ἠθική, ὅταν παρουσιάζει τήν ἀνεπάρκειά της καί ὄχι, ὅταν προσαρμόζεται ἢ συνθηκολογεῖ μέ τίς διάφορες μορφές τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς. Οἱ ὑποδείξεις τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἔχουν σκοπό τήν ἀπόρριψη ἢ τήν ἐξουθένωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά τήν προσφορά τῆς αὐθεντικῆς Ἀλήθειας, ἀπ' ὅπου πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἡ εὐεργετική καί δημιουργική ἠθικότητα.

Στά ἐξῆς βασικά σημεῖα τό Εὐαγγέλιο βοηθεῖ τήν κατά κόσμον ἠθική νά βρεῖ τήν πληρότητα καί δημιουργικότητά της:

1. Ἡ ἠθικότητα περιλαμβάνει ολόκληρη τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη καί ὄχι μόνο τήν ἐξωτερική καί ἐπιφανειακή πράξη τοῦ ἀνθρώπου. Μιά ἠθική, πού περιορίζεται στά συμβατικά ὅρια τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων καί καθηκόντων δέν μπορεῖ νά φτάσει στά βαθύτερα κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά φαίνεται ἐξωτερικά ὡς «ἠθικός», ἐνῶ στό ἐσωτερικό του ἴσως νά εἶναι γεμάτος ἀπό κάθε εἶδους ἀμαρτία.

2. Ἡ ἠθικότητα δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ αὐτόνομος ἄνθρωπος ἐμπιστεύεται μόνο στόν ἑαυτό του καί σέ κανέναν ἄλλον. Ἡ ἀνθρωπιὰ ὅμως εἶναι ἐκφραση τῆς ἀγάπης καί τῆς προσωπικῆς σχέσεως τοῦ καθενός μέ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ ἠθικότητα τελικά εἶναι ἡ μόνιμη κατάσταση τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνιδιοτέλειας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέ γίνεται ἠθικός μ' ἕναν ἄμεσο ἢ ἔμμεσο καταναγκασμό. Ἡ ἠθικότητα δέν μπορεῖ νά ρυθμίζεται ἀποκλειστικά ἀπό ὀρισμένους κανόνες, πού ἔχουν μάλιστα νομικό (δικανικό) χαρακτήρα. Ἡ συμβατικότητα στήν κοινωνική ἠθική δέ βοηθεῖ στήν ἐσωτερική καί ψυχική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματιστής, γιατί ἀποβλέπει στά πρακτικά καί ὠφέλιμα ἀποτελέσματα τῶν ἠθικῶν πράξεων. Ὁ ἄνθρωπος ὑπολογίζει τήν ἠθικότητα, ἐπειδῆ ἱκανοποιεῖ τίς ἰδιοτελεῖς ἐπιθυμίες του. Ἡ ἐλευ-

θερία όμως του Ευαγγελίου αποδεσμεύει τον άνθρωπο απ' όλα τα συμ-
φέροντα και τις επιδιώξεις και τον τροφοδοτεί με την αλήθεια και την
αγάπη, που ζωντανεύουν και ολοκληρώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Ὁὐκ ἐν σχήματι καὶ τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοίωσις τῶν χριστιανῶν
ὑπάρχει... ἐν γὰρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καὶ τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καὶ τῇ
τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καὶ οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινὴ κρίσις τῶν χριστιανῶν πάντων
ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Ἀγ.
Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ὠνονομα
ἐφευδρία

1) Ἀπαρίθμησε τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς. 2) Γιατί ἡ ἠθικὴ
τοῦ Ευαγγελίου ἔχει λειτουργικὸ χαρακτήρα; 3) Σέ ποιά σημεῖα βοηθεῖ τὸ Ευα-
γγέλιο τὴν κατὰ κόσμον ἠθικὴ; 4) Πῶς φανερώνεται ἡ ἠθικὴ τελειότητα τοῦ Χρι-
στοῦ;

3. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ.

Τί εἶναι γενικὰ ὁ νόμος. Ἡ ἔννοια τοῦ νόμου εἶναι εὐρύτατη καὶ
περιλαμβάνει ὅλους τοὺς κανόνες, πού ρυθμίζουν τὴν πορεία τῆς φυσι-
κῆς δημιουργίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἔτσι ἔχουμε τὸ φυσικὸ
καὶ ἠθικὸ νόμο. Φυσικὸς νόμος εἶναι ἐκεῖνος, πού ρυθμίζει τὴν πορεία
τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ λειτουργεῖ στό χώρο τῆς φυσικῆς νομοτέ-
λειας. Ὁ φυσικὸς νόμος χρησιμεύει καὶ ὡς μέσο, πού παραπέμπει τόν
ἄνθρωπο στό Θεό Δημιουργό. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ὁ φυσικὸς νόμος
συνδέεται καὶ μέ τόν ἠθικὸ νόμο, πού διακρίνεται: α) στόν ἔμφυτο ἢ
ἄγραφο ἠθικὸ νόμο, β) στό γραπτὸ ἀνθρώπινο νόμο καὶ γ) στό θεῖο νόμο
τῆς Ἀποκαλύψεως. Ὁ ἔμφυτος ἠθικὸς νόμος ἔχει δοθεῖ στήν ἀνθρώ-
πινη φύσι ὡς νόμος τῆς συνειδήσεως καὶ ἐλευθερίας, πού προτρέπει
στό ἀγαθὸ καὶ ἀποτρέπει ἀπό τὸ κακό. Ὁ γραπτὸς ἀνθρώπινος νόμος
εἶναι ὀλόκληρη νομοθεσία, πού ἐκπηγάζει ἀπό τὴν πολιτιστικὴ ἔμπειρία,
τά ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ θεῖος νόμος εἶναι ἐκεῖνος, πού

φανερώνει ο Θεός με την αποκάλυψη Του στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

Φυσικός και ανθρώπινος ήθικός νόμος. 'Ο φυσικός νόμος βεβαιώνεται και από την 'Αγία Γραφή, όταν λέγει ο 'Απ. Παῦλος ότι ο νόμος είναι γραμμένος στις καρδιές τῶν ειδωλολατρῶν (Ρωμ. β' 14-16).

'Η 'Εκκλησία δέχεται τό φυσικό νόμο, γιατί βλέπει τόν ἄνθρωπο και μετά τήν ἄμαρτία του ὡς δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, πού φέρει μέσα του «τά σπέρματα τοῦ θείου Λόγου». Εἶναι πολύ χαρακτηριστική αὐτή ἡ διαπίστωση σ' ἓνα τροπάριο ἀπό τή νεκρώσιμη ἀκολουθία πού λέγει: «Εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης Σου, εἰ και στίγματα φέρω πταισμάτων...».

14
68

Ὁ ἄνθρώπινος ἠθικός νόμος εἶναι ἀπαραίτητος γιά τή στοιχειώδη ὀργάνωση τῆς κοινωνίας. Προσπαθεῖ νά ρυθμίσει δίκαια και ἄρμονικά τήν τάξη και τήν κοινωνική διαβίωση τοῦ ἄνθρώπου. Οἱ ἄνθρώπινος ὅμως νόμοι δέν μποροῦν νά διεκδικήσουν ἀπόλυτο κύρος και ἀμετάθετη σταθερότητα. Ὅσο πῖο σύνθετη γίνεται ἡ κοινωνική ζωή τοῦ ἄνθρώπου, τόσο πῖο δύσκολη παρουσιάζεται ἡ ρύθμιση τῆς τάξεως μέ τούς νόμους. Παρ' ὅλες τίς δυσκολίες ἀποβλέπει στό καλό τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Διατηρεῖ τήν ἠθική τάξη στήν κοινωνία. Ἀποδίδει δικαιοσύνη σέ περιπτώσεις ἀδικίας, ἐγκληματικότητας, ἀνηθικότητας, κ.ἄ. Περιορίζει τό κακό και ἐπαγρυπνεῖ γιά τήν διάπραξη τοῦ καλοῦ. Ἀποδίδει τήν ἰσότητα και τή δικαιοσύνη χωρίς διακρίσεις (φυλετικές, ταξικές) και μεροληψία.

Τό κακό και ὁ νόμος. Μέ τήν εἴσοδο τῆς ἄμαρτίας στόν κόσμον ἔχουμε τίς διαφορές συγκρούσεις ἀνάμεσα στους ἄνθρώπους. Ἡ ἀκαταστασία αὐτή φαίνεται και στήν ποικιλία τῶν νόμων, πού σ' ὀρισμένες περιπτώσεις ὁ ἓνας ἀναιρεῖ τόν ἄλλο ἢ ἓνας μεταγενέστερος συμπληρώνει τόν προηγούμενο. Οἱ συγκρούσεις αὐτές προέρχονται ἀπό τό διαχωρισμό τῶν ἀνθρώπων, πού ἀντιλαμβάνονται τόν κόσμον και τά προβλήματα του πολύ διαφορετικά.

Ὅταν ὁ 'Απ. Παῦλος ὁμιλεῖ γιά τό νόμο, ὑπενθυμίζει τό γεγονός τῆς παρακοῆς και τῆς ἄμαρτίας. Ὁ νόμος εἶναι ὁ καθρέφτης τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἄνθρώπου. Ρίχνει φῶς στίς παραβάσεις και τίς παράνομες πράξεις τοῦ ἄνθρώπου. Γι' αὐτό και ὁ 'Απ. Παῦλος ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος δέν χρειάζεται στή ζωή του τό νόμο.

Ὁ ἄνθρώπινος ἠθικός νόμος φροντίζει νά ἐπιβληθεῖ μέ ἐξωτερικά

Ο ΤΗΝΟΜΟΣ ΜΑΜΕ ΕΛΘΘΗ ΗΧΑΡΙΣ

Ο
Ρ
Φ
Η
ΚΩΥ
Σ
Η
Σ

ΚΑΙ ΗΛΗΘΕΙΑ ΜΑΙΝ ΧΥΕΤΗΣ ΤΟ:

Ο Μωυσής παραλαμβάνει τὸ Νόμο. Μικρογραφία ἀπὸ Τετραεὐάγγελο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (13ος αἰ.).

μέσα, γι' αυτό και δέν είναι άπαραίτητη ή έσωτερική συγκατάθεση του άνθρώπου. Όργανώνει και διαμορφώνει τή ζωή μέ βάση τά λογικά έπιχειρήματα και τά οικονομικά συμφέροντα. Ό σκέψη του νομοθέτη προσφέρεται συνήθως άφηρημένα και θεωρητικά και λείπει ή έπικοινωνία του άνθρώπου μέ τό πρόσωπο του νομοθέτη.

Ό άποκάλυψη του Νόμου στην Παλαιά Διαθήκη. Ό Θεός έκφράζει στό Δεκάλογο τήν προσωπική φροντίδα Του για τή ζωή και τή σωτηρία του άνθρώπου. Πρίν ό Θεός ζητήσει τή συμμόρφωση του άνθρώπου στην άγάπη Του, τόν διαβεβαιώνει ότι πρώτα Αυτός τόν έχει άγαπήσει και τόν έχει κάνει πραγματικό παιδί Του. Ό Θεός προσφέρει στον κόσμο τό Μονογενή Υιό Του για τή σωτηρία όλων των άνθρώπων. Γι' αυτό και ζητεί από τόν καθένα άπόλυτη άγάπη, έμπιστοσύνη και ύπακοή.

Ό έξοδος των Όραηλιτών από τήν Αίγυπτο προεικονίζει τήν άπελευθέρωση του άνθρώπου από τήν άμαρτία και τό θάνατο, όπως προσφέρεται από τόν Όησου Χριστό. Ό παρουσία του Θεού στό όρος Σινά παραπέμπει στό μυστήριο της Σαρκώσεως του Όησου Χριστού. Ό συμφωνία του Θεού μέ τους Όραηλίτες έκλεισε μέ μία συμβολική πράξη. Ό Μωυσης ράντισε τό θυσιαστήριο μέ αίμα από θυσία μόσχων. Τό αίμα της Παλαιάς Διαθήκης προεικονίζει τήν Καινή Διαθήκη, πού προσφέρεται και έπισφραγίζεται μέ τό Αίμα του Όησου Χριστού.

Ό τήρηση του Νόμου από τους Όραηλίτες έπρεπε νά φανερώνει τή ζωντανή παρουσία του Θεού ανάμεσά τους. Ό έφαρμογή του νόμου δέν μπορούσε νά είναι μία έξωτερική συμμόρφωση του άνθρώπου σε όρισμένους κανόνες, πού άπέβλεπαν μόνο στην κοινωνική ευταξία ή τήν άπόκτηση όρισμένων ήθικών άρετών. Ό συναίσθηση του Όραηλίτη ότι ό Θεός τόν φροντίζει, τόν προετοίμαζε για τήν ύποδοχή του Μεσσία. Ό ολοκλήρωση της προσωπικής κοινωνίας του Θεού μέ τόν άνθρωπο πραγματοποιείται στην Καινή Διαθήκη. «Όστε ό νόμος παιδαγωγός ήμών γέγονεν εις Χριστόν» (Γαλ. γ' 24).

15 ✓ **Ό νόμος της Καινης Διαθήκης.** Ό υπέρτατη άγάπη του Θεού στον άνθρωπο φανερώνεται στό Θεάνθρωπο Όησου Χριστό. Δείχνει τήν άπειρη θεία άγάπη Του, όταν πεθαίνει για νά προσφέρει στους άνθρώπους τήν άληθινή και αιώνια ζωή Του. Γι' αυτό και ή άγάπη άποτελεί τό Α και τό Ω του εύαγγελικού νόμου. Στην έντολή της άγάπης «όλος ό νόμος και οί προφήται κρέμανται» (Ματθ' κβ' 40), γιατί «ή άγάπη εκ του

Θεοῦ ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ» (Α΄ Ἰω. δ΄ 7.16). Ὁ νόμος τοῦ Εὐαγγελίου ὀλοκληρῶνεται, ὅταν ὁ Κύριος προσφέρει τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Του στοὺς ἀνθρώπους, «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ Αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ» (Ἰω. στ΄ 56). Ὅποιος κοινωνεῖ στό μυστήριό τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐκφράζει τὴν ἀγάπη του στό Θεό καὶ παίρνει τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μέσα του. Μ' αὐτὸν τρόπο πραγματοποιεῖ τὸ θεῖο προορισμὸ του καὶ ὀλοκληρῶνεται στό ἀκέραιο τὸ νόμο τοῦ Εὐαγγελίου.

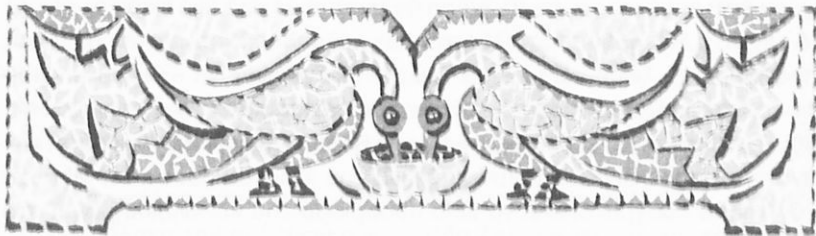
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, φησὶ Κύριος· ὁ δίδους δώσω νόμους εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράψω αὐτοὺς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν» (Ἰερ. λη΄ 33).
2. «Ὅταν γάρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἐναντοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτόν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. β΄ 14-16).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φυσικὸς ἀνθρώπινος νόμος εἶναι ἀπαραίτητος; 2) Ποιά εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπινου ἠθικοῦ νόμου; 3) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ νόμου στὴν Παλαιὰ Διαθήκη; 4) Τί προσφέρει ὁ νόμος τῆς Καινῆς Διαθήκης στόν ἄνθρωπο;

Β΄ Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ

1. Ἡ συνείδηση.

Ἔννοια καί εἶδη τῆς συνειδήσεως. Συνείδηση ὀνομάζουμε τήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀποκτᾷ ἐπίγνωση τῆς ὑπάρξεώς του καί νά ἀξιολογεῖ θετικά ἢ ἀρνητικά τίς διάφορες πράξεις του μέ βάση τά πνευματικά καί ἠθικά του κριτήρια.

Διακρίνονται τά ἑξῆς εἶδη:

1. Ἡ συνείδηση στήν ψυχολογία: Εἶναι οἱ διάφορες ψυχικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου σέ μιάν ὀρισμένη στιγμή καί ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά γνωρίζει τίς ποικίλες ψυχικές ἐκδηλώσεις καί ἀντιδράσεις. Στίς ψυχικές λειτουργίες ὑπάγονται οἱ γνωστικές, συναισθηματικές καί βουλητικές ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου.

2. Ἡ συνείδηση στήν ἠθική. Μέ τήν ἠθική συνείδηση ὁ ἄνθρωπος εἶναι σέ θέση μέ τή βοήθεια τῶν ἠθικῶν κριτηρίων του νά ἐλέγχει καί νά ἀξιολογεῖ θετικά ἢ ἀρνητικά τίς διάφορες πράξεις του.

3. Ἡ συνείδηση στή θρησκεία. Ὁ ἄνθρωπος αισθάνεται μέ ὅλες τίς δυνάμεις του (νοῦς, φρόνημα, βούληση) τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ταυτίζεται μέ τή φωνή τῆς συνειδήσεως. «Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός» (Μένανδρος).

Ἐμφάνιση καί λειτουργία τῆς συνειδήσεως. Ἡ συνείδηση ἐμφανίζεται πρῖν ἀπό τή συγκεκριμένη πράξη καί μετά ἀπό αὐτήν. Συνήθως γίνεται λόγος γιά τήν προτρεπτική ἢ ἀποτρεπτική συνείδηση. Δηλαδή ἡ συνείδηση κατευθύνει τόν ἀγώνα πού γίνεται στό ἐσωτερικό τοῦ ἀν-

θρώπου. Μέ βάση τόν ήθικό νόμο εξετάζει τήν πράξη πού πρόκειται νά γίνει. "Αν τήν κρίνει θετικά, τότε προτρέπει τόν άνθρωπο νά τήν πραγματοποιήσει. "Αν όμως είναι άρνητική, τότε τόν άποτρέπει από τή διάπραξη της.

Εκεῖ όμως πού ἐμφανίζεται ἡ συνειδηση σ' ὄλη της τήν πληρότητα εἶναι ἡ στιγμή πού ἐλέγχει τόν άνθρωπο μετά τήν τέλεση τῆς πράξεως. Εἶναι ἡ ἐπιδοκιμαστική ἢ ἀποδοκιμαστική μορφή τῆς συνειδήσεως. "Αν ἡ πράξη ἦταν ἠθική καί θεάρεστη, τότε ἡ ἐπιδοκιμάζουσα καί βραβεύουσα συνειδηση χαρίζει στόν άνθρωπο ψυχική γαλήνη καί ἰκανοποίηση. "Αν ἡ πράξη ἦταν άρνητική καί αντίθετη μέ τό νόμο τοῦ Θεοῦ, τότε ἔχουμε τό βαρύτατο ἔλεγχο καί τίς φοβερές τύψεις τῆς συνειδήσεως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνειδήσεως βρίσκουμε στήν περίπτωση τοῦ Κάιν (Γέν. δ' 9 ἐξ). Ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως ἐμφανίζεται σ' ὄλη τήν ἰσχύ του μετά τό φόνο καί δέν μπορεῖ νά ἐξαλειφθεῖ μέ τή μεγαλύτερη τιμωρία. Γι' αὐτό καί ὁ Θεός δέν ἐπιτρέπει τό θάνατο τοῦ Κάιν, παρ' ὄλο πού ὁ ἴδιος τό ζήτησε. Τόν βοηθεῖ μέ τό διαρκή ἔλεγχο νά φτάσει στήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως. Νά καταλάβει δηλαδή τήν ἀπουσία τοῦ "Αβελ καί νά αισθανθεῖ τήν ἀπαίσια πράξη τοῦ φόνου.

Γνωρίσματα τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως.

1. Αὐτός πού μιλεῖ καί ἐλέγχει μέ τή συνειδηση παραμένει συνήθως άγνωστος στόν άνθρωπο. Στή θρησκευτική συνειδηση αὐτός πού μιλεῖ εἶναι ὁ Θεός.

2. Ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως δέν ἐξαφανίζεται ὀριστικά παρ' ὄλες τίς προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό αὐτόν.

3. Ὁ ἔλεγχος γίνεται περισσότερο ἐνοχλητικός καί ἀπειλητικός, ὅταν ὁ ἀνθρώπος βρίσκεται μόνος του. Μετά ἀπό μία κακή πράξη ἐπιζητεῖ νά βρίσκεται μέ ἄλλους ἀνθρώπους καί ἀποφεύγει νά συζητεῖ μέ τόν ἑαυτό του.

4. Ὁ ἀδυσώπητος ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως δείχνει ὅτι ὁ ἀνθρώπος φέρει ἀκέραια τήν εὐθύνη, γιατί μόνος του καθορίζει τίς πράξεις του.

5. Ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως φανερώνει τό αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Τό ὑποσυνειδητό. Ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους (Freud-Adler-Jung, κ.ά.) παρουσιάζει καί μίαν ἄλλη περιοχή τοῦ ἀνθρώπου, πού τήν ὀνομάζει

άσυνείδητο ή ύποσυνείδητο. Στο ύποσυνείδητο του ανθρώπου βρίσκονται συνήθως διάφορες επιθυμίες του και μάλιστα από τη βρεφική και παιδική ηλικία που δεν μπόρεσαν να πραγματοποιηθούν. Έδω μαζεύονται διάφορες ψυχικές πικρίες του ανθρώπου που προκλήθηκαν από παρεξηγήσεις και παραγνωρίσεις. Όλα αυτά δημιουργούν τά λεγόμενα νευρωτικά συμπλέγματα (Komplex), που άρνούνται να συμμορφωθούν με τις έπιταγές της ήθικης συνειδήσεως.

Έχουμε συνεπώς μία σύγκρουση ανάμεσα στη συνείδηση και τό ύποσυνείδητο. Όταν ό άνθρωπος δέ θέλει νά έχει συνείδηση γιά ένα πράγμα λυπηρό ή γιά μία πράξη που του προξενεί όδύνη και πόνο, τότε σπρώχνει όλα τά βιώματά του στό ύποσυνείδητο (= άπώθηση βιωμάτων).

Ή λειτουργία του ύποσυνειδήτου. Όταν τό ύποσυνείδητο γεμίσει από όλα τά άπωθημένα, τότε αρχίζουν οί διάφορες ένοχλήσεις και ό άνθρωπος πολιορκείται από φοβερές ψυχικές καταστάσεις, που είναι:

1. Ή δυσαρμονία. Ό άνθρωπος δοκιμάζει μία φοβερή έμπλοκή στίς ψυχικές του δυνάμεις και λειτουργίες. Γιά νά πετύχει ένα συγκεκριμένο στόχο, χρησιμοποιεί υπερβολικά τό λογικό (έμπόριο, έπιχειρήσεις), που μέ τή σειρά του έπενεργεί σέ βάρος του συναισθήματος και τής βουλήσεως. Γιά νά άποκτήσει ό άνθρωπος πολλά χρήματα διαστρέφει τά αισθήματα τής συμπάθειας και τής καλωσύνης. Αυτή όμως ή έκλογή ταραζει όλόκληρο τόν ψυχικό του κόσμο.

2. Ό φόβος. Ό άνθρωπος φοβάται από μία συγκεκριμένη άπειλή ένός προσώπου ή αντικειμένου. Χάνει τήν ευδιαθεσία του και βρίσκεται σέ μία διαρκή άνησυχία. Ό άνθρωπος φοβάται, γιατί δέ θέλει νά του πάρουν οί άλλοι αυτά που έχει (περιουσία) και αυτό που είναι (προσωπική ύπαρξη).

3. Ή άγωνία. Ό άνθρωπος έχει τό αίσθημα ότι ή ύπαρξή του άπειλείται και έπομένως ότι κινδυνεύει νά άπωλεσθεϊ. Ή άγωνία είναι μία άόριστη και άσύλληπτη άπειλή, που προέρχεται από μιά άόριστη αίτία και άφορμή. Αυτή ή ψυχική άκαταστασία του ανθρώπου γεμίζει τή ζωή του μέ άνησυχία, άγχος, σοβαρές νευρωτικές καταστάσεις, που δημιουργούν δυσάρεστες έπιπλοκές στην ύγεία του.

4. Ή ένοχή. Ό άνθρωπος δοκιμάζει τό αίσθημα τής ένοχής, όταν

παραβαίνει μιά έντολή ή μιά νομική διάταξη. Τό περίεργο όμως είναι ότι ή ένοχή δέν είναι μιά έπιφανειακή άλλοίωση του άνθρώπου, αλλά φτάνει μέχρι τό βάθος τής άνθρώπινης ούσίας. Ό ένοχος άναγνωρίζει ότι κάτι έχει αλλάξει στη φύση του καί όχι μόνο στη συμπεριφορά του. Ό ένοχή τελικά οδηγεί τόν άνθρωπο σέ άδιέξοδο καί άπελπισία.

Μορφές άσθενούς συνειδήσεως.

1. Ό ύποκριτική συνείδηση. Προσπαθεί ό άνθρωπος μέ όρισμένες «καλές» καί «ώφέλιμες» πράξεις νά κρύψει τς διαστροφές του ψυχικού κόσμου του. Έδώ υπάγεται ή περίπτωση τών Γραμματέων καί Φαρισαίων.

2. Ό άληθοφανής συνείδηση. Ό άνθρωπος έπιζητεί νά παρουσιάσει μιά κακή πράξη ως ήθική καί έπωφελή. Θέτει έναν ήθικό σκοπό καί προσπαθεί νά τόν πραγματοποιήσει μέ όχι σωστά μέτρα. Μπορεί π.χ. νά κλέψει, αλλά τά χρήματα νά τά δώσει γιά έλεημοσύνη στους φτωχούς.

3. Ό ύποκειμενική καί αύθαίρετη συνείδηση. Ό άνθρωπος κάνει εκείνες τς πράξεις πού του υπαγορεύει ή συνείδησή του. Συχνά όμως ένεργεί αντίθετα πρός όσα του υπαγορεύει ή συνείδηση. Δηλαδή κάνει αυτό πού θέλει ό ίδιος. Άργότερα δικαιολογείται μέ τό έπιχείρημα ότι ή συνείδησή του είναι έλεύθερη.

4. Ό περιδεής καί έλαστική συνείδηση. Ό άνθρωπος βλέπει τήν παράβαση καί τήν ένοχή, εκεί πού δέν υπάρχει. Είναι οι τύποι τών ανθρώπων, πού, όπως λέμε, «φοβούνται τή σκιά τους». Κατηγορούν πολύ εύκολα τόν έαυτό τους, γιά νά προβάλλουν όμως τόν έγωισμό τους. Άντίθετα υπάρχουν άλλοι άνθρωποι, πού παρ' όλα τά κραυγαλέα άμαρτήματα δέν άναγνωρίζουν τήν ένοχή τους.

5. Ό άκατάστατη καί συμπλεγματική συνείδηση. Έδώ υπάγεται ό άνθρωπος εκείνος, πού αισθάνεται τόν έαυτό του ψυχικά άκατάστατο καί κουρασμένο. Ό άνθρωπος ζή καί κινείται σ' ένα φαύλο κύκλο, πού τόν δημιουργεί ό ίδιος. Σημαντική βοήθεια μπορεί νά προσφέρει εκείνος ό έξομολόγος πού έχει γνώσεις από τήν όρθόδοξη πνευματικότητα. Μέ τήν προσφορά της θά άποκαλυφθεί όλος ό ψυχικός κόσμος καί θά οδηγηθεί στην πραγματική ψυχοθεραπεία καί σωτηρία.

6. Ἡ σκληρόκαρδη καὶ ἀνάληπτη συνειδήση. Εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ βαριεῶς μορφές τῆς ἀσθενοῦς συνειδήσεως. Ὄταν ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου γίνῃ σκληρὴ σάν τὴν πέτρα, τότε ὁ πνευματικὸς ὄργανισμὸς δὲ λειτουργεῖ ὀμαλὰ καὶ φυσιολογικά. Ἡ συνειδήση ὀδηγεῖται σὲ ἀναισθησία, γιατί ἔχει πάψει νὰ πιστεύει στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἠθικὸ νόμο. Ἡ ἀνάληπτη συνειδήση βρίσκεται σὲ μιά κατάσταση πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀχρειώσεως, πού μπορεῖ τελικά νὰ φέρει τὸν ἄνθρωπο στὴ φοβερὴ καὶ καταστρεπτικὴ ἀμετανοησία. Ἡ θεραπεία τῆς εἶναι πολὺ δύσκολη, ἀλλὰ ὄχι ὅμως καὶ ἀκατόρθωτη. Σ' ἓνα τέτοιο ἄνθρωπο πρέπει νὰ προσφέρεται ἀδιάκοπα ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Νὰ ἀπολαμβάνει ὁ ἀνάληπτος, αὐτὸ πού ἀρνιέται στοὺς ἄλλους, δηλαδὴ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συμπονοια. Ἡ ἀνιδιοτελεῆς καὶ θεϊκὴ ἀγάπη ἔχει τὴ δύναμη τελικά νὰ θεραπεύει τὴ σκληροκαρδία καὶ ἀναληγσία τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· ποῦ ἐστὶν ἡ ἀδελφός σου; καὶ εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; καὶ εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς... στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς... Καὶ εἶπε Κάϊν πρὸς Κύριον τὸν Θεόν· μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με.. Καὶ ἔθετο Κύριος ὁ Θεὸς σημεῖον τῷ Κάϊν τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτόν πάντα τὸν εὐρίσκοντα αὐτόν» (Γέν. δ' 9 ἐξ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ψυχολογικὴ καὶ ἠθικὴ συνειδήση; 2) Τί εἶναι τὸ ὑποσυνειδήτο; 3) Ποιά εἶναι τὰ εἶδη τῆς διεστραμμένης συνειδήσεως; 4) Ποιές καταστάσεις δημιουργοῦνται στὸ ὑποσυνειδήτο τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως.

Ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ. Γιά νὰ ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος πραγματικὴ συνειδήση τῆς ψυχικῆς καταστάσεώς του πρέπει νὰ ἀποδεχτῆ τὴν κλήση, πού ὁ Θεὸς ἀπευθύνει σ' αὐτόν. Στὴν περίπτωση τοῦ ἀσώτου γιου τῆς παραβολῆς (Βλ. Λουκ. ιε' 11-32) ὁ Θεὸς τὸν προσκαλεῖ στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του μὲ τοὺς ἐξῆς τρόπους:

α) Μέ τις στερήσεις. Γιά νά ικανοποιήσει τήν πείνα, πού ήλθε ισχυρή στή χώρα πού βρισκόταν, «έκολλήθη ἐνί τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε´ 15). Ἄρχίζει τώρα νά ἀφυπνίζεται ἡ συνείδησή του καί νά τοῦ ὑποδεικνύει ὅτι γιά νά ζήσει δέν μπορεῖ νά στηρίζεται ἀποκλειστικά καί μόνο στόν ἑαυτό του ἢ στήν περιουσία του. Πρέπει νά κοινωνεῖ μέ κάποιον ἄλλον. Μέ τήν ἁμαρτία ἀρνήθηκε τήν κηδεμονία τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καί τώρα ἐμπιστεύεται τόν ἑαυτό του στόν πρῶτο τυχόντα ἄνθρωπο τῆς ξενιτειᾶς.

β) Μέ τή συναίσθηση τῆς μοναξιάς. Ὅταν ἄρχισε ἡ πείνα ὅλοι οἱ φίλοι τόν ἐγκατέλειψαν. Καί ὅταν ἀκόμα ἐργαζόταν ὡς χοιροβοσκός κανεῖς δέν τοῦ πρόσφερε συντροφιά, οὔτε καί τοῦ ἔδινε σημασία, ἀφοῦ οὔτε καί τά ξυλοκέρατα δέν τόν ἄφηναν νά φάγει, ὥστε νά χορτάσει τήν πείνα του.

γ) Μέ τήν ὑπενθύμιση τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ἡ ἀποξένωσή του ἀπό τούς ἄλλους τόν βοηθεῖ νά θυμηθεῖ τήν εἰκόνα τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ξαναζωντανεῖ μέσα στή συνείδησή του τό παρελθόν. Ὅλα προσφέρονταν πλοῦσια, ἐλεύθερα καί γεμάτα ἀπό ἀγάπη. Ἡ συνείδηση ξυπνά μέσα του τήν ἀπόφαση νά ἐπιστρέψει στήν κοινωνία τοῦ πατέρα του.

δ) Μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐπιείκεια. Ἡ ἀγάπη τοῦ Πατέρα τόν συν-οδεύει καί στήν ξενιτιά. Γεμίζει τήν καρδιά του μέ τή βεβαιότητα ὅτι θά τόν δεχτεῖ ὅπωςδῆποτε, ὅταν ξαναγυρίσει μεταννημένος. Ἡ ἀγάπη τοῦ Πατέρα δέν ἄλλαξε, ἀλλ' αὐτός τώρα, πού ἀφυπνίζεται ἡ συνείδησή του, ξαναβλέπει τή σεβάσμια καί γεμάτη ἀπό ἐπιείκεια καί καλωσύνη μορφή τοῦ Πατέρα του.

Ἔτσι καλεῖ ὁ Θεός καί τόν κάθε ἄνθρωπο. Ἡ ὁλοκλήρωση αὐτῆς τῆς κλήσεως γίνεται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ζήσει τήν ἀγάπη τοῦ Κυρίου στήν καρδιά του, τότε καταλαβαίνει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεώς του. Δοκιμάζει πραγματικά τήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς του, γιατί ἀπορρίπτει τή μοναξιά καί τόν ἐγκλωβισμό τῆς ἁμαρτίας καί ἐνώνεται ὀριστικά μέ τό Θεό, ἐφ' ὅσον ἀποδέχεται τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του.

Ἡ νοσταλγία τοῦ ἀνθρώπου νά ἐπιστρέψει στό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος μακριά ἀπό τόν ἀληθινό Θεό δοκιμάζει ἕνα φοβερό ἀδιέξοδο καί μιά ἀφόρητη ψυχική ἀκαταστασία.

Ὁ ἄνθρωπος πού ζεῖ στίς σύγχρονες μεγαλοπόλεις δέν ἀπολαμβάνει μόνο τίς ἀνέσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά τοῦ παρέχεται καί ἡ εὐκαιρία νά ζῆ στό ἴδιο σπίτι μαζί μέ πολλούς ἀνθρώπους (πολυκατοικία). Εἶναι ὅμως χαρακτηριστική ἡ ἀποξένωση τοῦ ἀνθρώπου τῶν πολυκατοικιῶν. Ὁ ἕνας δέ γνωρίζει τόν ἄλλο, οὔτε ἐνδιαφέρεται γιά τό συγκάτοικο τοῦ διπλανοῦ διαμερίσματος. Αὐτή ἡ ἀνυπόφορη ἀπομόνωση δημιουργεῖ τή νοσταλγία νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Παρ' ὅλες τίς ἀνέσεις καί τά κοινωνικά ἐπιτεύγματα αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἀνασφαλῆς καί ἀνελεύθερος. Δέν μπορεῖ νά ἀντιδράσῃ στίς ἀντίξοες καταστάσεις, γιατί δέν ἔχει τήν ἀνάλογη ψυχική ἀντοχή. Εὐκολα ὑποδουλώνεται στό μηχανισμό τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Προσπαθεῖ μέ κάθε τρόπο νά ἱκανοποιεῖ τίς ἀτέλειωτες ἀνάγκες του, πού τόν μετατρέπουν σέ μιά οἰκονομική μονάδα γιά νά ἐξυπηρετεῖ τελικά τά «κοινωνικά καί πολιτιστικά» συμφέροντα τῆς χρηματαγοράς.

Ἡ ἀντίδρασή του ἐκφράζεται μέ τήν ὑποκριτική συμπεριφορά. Στίς κοινωνικές σχέσεις του καλύπτει συνήθως τόν ἀληθινό ἑαυτό του, γιατί δέ θέλει νά ἀποκαλύψει τήν τραγικότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Ὅλα ὅμως αὐτά τόν ὀδηγοῦν σέ μιά τελική ἀπόφαση: νά ἐπιστρέψῃ στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί νά διασώσῃ τήν ὑπαρξή του μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐμπιστοσύνη.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀφύπνισεως. Γιά νά φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρέπει νά ἀναγνωρίσῃ τό ψυχικό του ἀδιέξοδο καί νά ξεπεράσῃ ὅλες τίς καταστάσεις, πού τόν ἀπομακρύνουν ἀπό τή γνησιότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Αὐτή ἡ ὑπέρβαση γίνεται μέ τό γεγονός τῆς μετάνοιας.

Μέ τή μετάνοια ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει οὐσιαστικά τήν πορεία τῆς ὑπάρξεώς του. Ζητεῖ νά ξαναγυρίσῃ στή φυσικότητα τῆς ὑπάρξεως καί τήν αὐθεντικότητα τῆς προσωπικότητάς του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὀδηγεῖται τελικά στήν ἀφύπνιση τῆς ὑπαρξιακῆς του συνειδήσεως, πού εἶναι ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἐμπιστοσύνης στό Θεό καί σ' ὅλοκληρον τόν κόσμο (βλ. γιά τή μετάνοια καί τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας: «Ἡ πνευματική ζωή τοῦ ἀνθρώπου»).

Τά γνωρίσματα τῆς ὑγιούς συνειδήσεως.

1. Νά εἶναι ὀρθή. Πρέπει νά κρίνει ὀρθά τήν πνευματική πορεία καί

ανάπτυξη του ανθρώπου. Τό κριτήριο τῆς ὀρθότητος βρίσκεται στήν ἐπίγνωση τῆς Ἀλήθειας, πού τροφοδοτεῖ μέ νόημα τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἐδῶ ὑπάγεται ἡ ἐκκλησιαστικότητα τῆς συνειδήσεως, πού πρέπει νά ἀνακαλύψει στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «τήν ὁδόν, τήν ἀλήθειαν καί τήν ζωήν» (Ἰω. ιδ' 6).

2. Νά εἶναι βέβαιη καί ἀκλόνητη. Ἡ βεβαιότητα τῆς συνειδήσεως δέ στηρίζεται στήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά στήν παρουσία τῆς θείας Χάριτος, πού ζωντανεῦει τόν ἐσωτερικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου, γιατί τόν συνδέει μέ τό Θεό. Εἶναι αὐτό πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Καλόν γάρ χάριτι βεβαιουῖσθαι τήν καρδίαν» (Ἐβρ. ιγ' 9). Ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾶ βέβαιη γνώση τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, ὅπως φανερώνεται στό νόμο τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει βέβαιη γνώση τῆς ἐν Χριστῷ ἀλήθειας, γι' αὐτό καί γνωρίζει κάθε στιγμή τό δρόμο πού θά πρέπει νά βαδίζει γιά νά ἐπιτύχει τήν πνευματική καί ἠθική του ἀνάπτυξη.

3. Νά εἶναι ζῶσα καί ἐναργής. Ἡ ζωντάνια τῆς συνειδήσεως πρέπει νά εἶναι οὐσιαστική καί ὄχι ἐπιφανειακή. Τό μυστήριο ὅμως τῆς ζωῆς κρύβεται «σύν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 4). Ἡ φανέρωση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ στήν ἀνθρώπινη συνείδηση ζωντανεῦει τήν ὑπαρξη, πού ἔτσι γίνεται δυναμική καί δημιουργική ὁδηγός τοῦ ἀνθρώπου.

4. Νά εἶναι εἰρηνική καί ἀγρυπνη. Ἡ συνείδηση πρέπει νά χαρίζει στόν ἄνθρωπο γαλήνη καί ἡρεμία. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη τῆς εἰρήνης, γιατί ἡ ὑπαρξή του δημιουργήθηκε νά ἀγαπᾶ καί ὄχι νά ἐχθρευεταί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ συνείδηση εἶναι ἀγρυπνη, ὅταν φροντίζει νά δέχεται ἀδιάκοπα τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί νά τήν ξαναπροσφέρει στούς ἄλλους ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί τοῦτο, εἰδότες τόν καιρόν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ἕννοιον ἐγεροθῆναι· νῦν γάρ ἐγγύτερον ἡμῖν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεῦσαμεν. Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δέ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἀποθώμεθα οὖν τά ἔργα τοῦ σκότους καί ἐνδυσώμεθα τά ὄπλα τοῦ φωτός» (Ρωμ. ιγ' 11-12).
2. «Μετανοιά ἐστιν ἡ χάρις ἡ δευτέρα καί τίκεται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῆς πίστεως καί τοῦ φόβου. Ὁ φόβος δέ ἐστι ῥάβδος παιρική ἡ κυβερνώσα

ἡμᾶς ἕως ἄν φθάσωμεν εἰς τόν παράδεισον τῶν ἀγαθῶν τόν πνευματικόν»
(Ἁγ. Ἰσαάκ ὁ Σύρος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς καλεῖ ὁ Θεός τόν ἄσωτο γιό στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του; 2) Μέ ποιούς τρόπους ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος τή νοσταλγία του νά γυρίσει στό Θεό; 3) Ποιά εἶναι τά γνωρίσματα τῆς ὑγιούς συνειδήσεως; 4) Γιατί ἡ μετάνοια βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο στήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς του;

Γ' ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Τό φιλοσοφικό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ διάφορες ἀντιλήψεις γιά τό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας ἔχουν διατυπωθεῖ: α) στή θεωρία γιά τήν αὐταρχία ἢ τήν ἐλευθερία τῆς βουλήσεως (Indeterminismus) καί β) στή θεωρία γιά τήν ἑτεραρχία ἢ τόν ἀπόλυτο προορισμό (Determinismus).

Α' Αὐταρχία ἢ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως (Indeterminismus). Ἡ θεωρία αὕτη λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρ' ὅλους τοὺς φυσικούς, κοινωνικούς καί θρησκευτικούς περιορισμούς του παραμένει στό βάθος τῆς ὑπάρξεώς του ἐλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά διαλέξει ἀνάμεσα στίς πραγματικότητες καί τίς ἀξίες ἐκεῖνες, πού προάγουν ἠθικά ἢ καταστρέφουν τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος οἱ φιλόσοφοι δέχτηκαν τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν ὅσοι ἀπ' αὐτούς ἀκολούθησαν τήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου (Ἀναξίμανδρος, Δημόκριτος, Σοφιστές, κ.ἄ.). Ἀπό τοὺς νεώτερους φιλόσοφους ὁ Ἐμμ. Κάντ θεμελίωσε τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου στή θεωρία τῆς αὐτονομίας του (ἐλευθερία).

Ἡ αὐταρχία χρησιμοποιεῖ τὰ ἐξῆς ἐπιχειρήματα γιά νά ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πραγματικά ἐλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος, λέγει, ἔχει τήν ἰκανότητα νά καθορίζει ὁ ἴδιος τίς πράξεις του. Ὅποιος ἀποκρούει τὰ σφάλματά του, ἀρνεῖται βασικά τόν ἑαυτό του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι στό βάθος του ἐλεύθερος καί καθορίζει μόνος τήν πορεία του. Ὁ ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει τήν εὐθύνη γιά τίς συνέπειες τῶν πρά-

ξεών του καί ιδιαίτερα γιά τά σφάλματά του. Ἡ ἀνάληψη τῆς εὐθύνης δέν παρουσιάζεται χωρίς τή θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτό συμβαίνει μέ τόν ἔλεγχο τῆς συνειδήσεως. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά δικαιολογεῖ τόν ἑαυτό του δείχνει ὅτι εἶναι ἀληθινά ὑπεύθυνος γιά τίς πράξεις του καί ἐπομένως ἐλεύθερος στήν ὕπαρξή του. Τά αἰσθήματα τῆς ἐνοχῆς, πού δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος, βεβαιώνουν τήν ἐλευθερία τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ἄρνηση τῆς ἐνοχῆς ὀδηγεῖ στό μηδενισμό τῆς ὑπάρξεως, ἐνώ ἀντίθετα ἡ ἀποδοχή τῆς ἐνοχῆς δέ σημαίνει συμφιλίωση ἢ ὑποταγή στό κακό, ἀλλά αὐτοβεβαίωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Τελικά ὁ ἄνθρωπος, λέγει ἡ θεωρία τῆς αὐταρχίας, πρὶν ἀπό κάθε πράξη παλεύει μέ τά αἰσθήματα τῆς ἀμφιβολίας καί ἀνησυχίας, πού δοκιμάζει μέσα του. Ἡ ποικιλία στίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου δείχνει τή δυνατότητα τῆς ἐκλογῆς του.

Β' Ἐτεραρχία ἢ ἀπόλυτος προορισμός (Determinismus). Ἡ θεωρία αὕτη λέγει ὅτι ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου καθορίζεται ὀριστικά καί ἀμετάκλητα. Οἱ ἐξωτερικές ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καί οἱ ἐσωτερικές προδιαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπό τούς ἄτεγκτους νόμους τῆς βιολογίας καί ὄχι τοῦ ἀνύπαρκτου ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἡ ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου προβάλλει τούς νόμους τῆς αἰτιοκρατίας πού προσδιορίζουν ἀπόλυτα τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτός ἀπό τόν Κάρλ Μάρξ καί ὁ Σ. Φρόυντ ἀρνήθηκε τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ὑποστήριξε ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπό τίς βιολογικές ὁρμές του καί ὄχι ἀπό τήν ψυχική του κατάσταση.

Ἡ θεωρία τῆς ἐτεραρχίας παραθέτει ὀρισμένα ἐπιχειρήματα γιά νά ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὀλοκληρωτικά ἀνελεύθερος. Ἡ ἐλευθερία, λέγει, εἶναι ψευδαἴσθηση καί αὐταπάτη. Κάθε ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει διάφορα αἷτια, πού καθορίζουν τήν πορεία του. Ἡ ἐνοχή καί ἡ εὐθύνη εἶναι βασικά ἀνύπαρκτες. Ἡ παρουσία τους ὀφείλεται συνήθως σέ ἀνθρώπους πού φοβοῦνται τήν τιμωρία τους καί δέν ἔχουν ἐμπιστοσύνη στίς δυνάμεις τους. Ἡ ἐσωτερική πάλη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓνας πόλεμος ἀνάμεσα στά διάφορα κίνητρα. Ἡ βούλησή του δέν ἔχει καμιά θέση καί μετοχή. Γι' αὐτό καί ἐπικρατεῖ πάντα τό ἰσχυρότερο κίνητρο ἀπέναντι στά ἀσθενέστερα. Ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη τελικά εἶναι ὑποταγμένη στό νόμο τῆς αἰτιοκρατίας, πού δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ νά ἰσχύει γιά τή θεωρία τῆς ἐτεραρχίας. Ἡ θεωρία τῆς ἀτομικῆς καί ἠλεκτρονικῆς φυσικῆς λέγει ὅτι πρέπει νά εἴμεθα ἐπιφυλακτικοί στή

μεταφορά του νόμου της αιτιότητας στον πνευματικό και ύπαρξιακό χώρο του ανθρώπου¹.

Οί περιορισμοί τῆς ἐλευθερίας. Ὑπάρχουν ὀρισμένες καταστάσεις, πού ἄμα ἐπιβληθοῦν ἢ ἐπικρατήσουν στόν ἄνθρωπο, περιορίζουν καί τελικά διαστρέφουν τήν ἐλευθερία του. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος δέ γνωρίζει τό βαθύτερο περιεχόμενο τῆς ὑπάρξεώς του, γιατί ἀσχολεῖται ἐντονα μέ τά προβλήματα τοῦ βιοπορισμοῦ. Μέ μεγάλη εὐκολία ἱκανοποιεῖ κάθε ἐπιθυμία του καί δικαιολογεῖται ὅτι αἰσθάνεται ἀνελεύθερος μπροστά στίς ἀπαιτήσεις, πού προβάλλουν οἱ «φυσικές ἀνάγκες» του. Ὁ ἰσχυρὸς περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται κυρίως ἀπό τήν ἐπικράτηση τῶν διαφόρων παθῶν, πού ἐμφωλεύουν στόν ἐσωτερικὸ κόσμο του. Ἡ ὀλοκληρωτικὴ ὑποδούλωση καί ἀνελευθερία τοῦ ἀνθρώπου φανερώνονται στήν ἐπικίνδυνη διάδοση τοῦ πανσεξουαλισμοῦ, τοῦ ἀλκοολισμοῦ καί τῆς ἀπαραδέκτου καί ἀπανθρώπου χρήσεως τῶν ναρκωτικῶν («λευκὸς θάνατος»). Τελικά οἱ διάφορες νευρωτικές καταστάσεις καί οἱ ψυχικὲς ἐμπλοκὲς κάνουν τήν ὑπαρξὴ ἀνελεύθερη, πού καθημερινά καταφεύγει στοὺς ψυχιάτρους καί τοὺς ψυχοθεραπευτὲς γιὰ νὰ βρεῖ τήν ἰσορροπία καί τήν ἐλευθερία.

Ἡ σημασία τῆς ἐλευθερίας. Τό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας χαρακτηρίζεται στῆ φιλοσοφία ὡς ἓνα ἀπὸ τά ἄλυτα προβλήματα. Καί αὐτό εἶναι σωστό, γιατί ἀποδείχθηκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνήμπορος νὰ ἐλευθερώσει τήν ὑπαρξή του ἀποκλειστικά μέ τίς δικές του δυνάμεις. Ἡ ἐλευθερία παρουσιάζεται ἐντελῶς ἐσφαλμένα σάν μιά ἐκλογή τοῦ ἀνθρώπου ἀνάμεσα σέ διαφορετικὲς καταστάσεις ἢ πραγματικότητες. Πρόκειται

1. Ὑπάρχει ὁμως καί ἡ ὑπαρξιακὴ θεώρηση τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία στηρίζεται στήν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀναπτύσσει τήν ὑπαρξή του ὑπεύθυνα καί ἐνσυνειδητά. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τήν δύναμη νὰ ξεπερνᾷ ὅλες ἐκεῖνες τίς καταστάσεις πού τὸν περιορίζουν. Τέτοιες καταστάσεις εἶναι ὁ πόνος ἢ θλίψη, ἡ ἀγωνία, ἡ μέριμνα, ὁ θάνατος, κ.ἄ. Οἱ δυναμικὲς καί δημιουργικὲς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουν ἀπὸ τήν ἐλευθερία του πού συνοδεύει τῆ ζωὴ σ' ὅλη τήν ἐπίγεια διάρκειά της. Ὅλες οἱ κατευθύνσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ ἀποδέχονται τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, γιατί χωρὶς αὐτὴ δέν μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ ὑπαρξή. Βέβαια ὑπάρχουν ὀρισμένοι ὑπαρξιστὲς πού βρίσκονται σέ ἀδιέξοδο, ὅταν ἀντιμετωπίζουν τό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγκάζονται τελικά νὰ ἀρνηθοῦν τήν εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου καί νὰ μιλοῦν γιὰ τό μηδενισμὸ τῆς ὑπάρξεως (Ι. Σάρτρ).

για τήν ξεχωριστή ύπαρξη τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, τῆς ἀρετῆς καί τῆς κακίας. Εἶναι ἡ θεωρία τοῦ δυϊσμοῦ, πού παραδέχεται ὅτι στόν κόσμο υπάρχουν δυό ἀρχές καί δυνάμεις ἀντίθετες. Σέ μιά τέτοια ἐσφαλμένη θεώρηση τοῦ κόσμου δέν μπορεῖ πράγματι ὁ ἄνθρωπος νά βρεῖ τήν ἀληθινή ἐλευθερία του. Πρέπει νά φανερωθεῖ ἡ σωστή θεώρηση τοῦ κόσμου καί νά παρουσιαστούν οἱ ἀληθινές ἀνθρωπολογικές προϋποθέσεις τῆς ἐλευθερίας. Σέ μιά τέτοια θεώρηση χρειάζομεθα τή μαρτυρία τῆς χριστιανικῆς ἀπόψεως γιά τήν ἐλευθερία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ζεύς δ' αὐτός νέμει ὄλβον Ὀλύμπιος ἀνθρώποισιν, ἐσθλοῖς ἠδέ κακοῖσιν ὅπως ἐθέλησεν ἐκάστω» (Ὀδ. Ζ 188).
2. «Μόνόν τε ἐλεύθερον (τό σοφό), τοὺς δέ φαύλους δούλους. Εἶναι γάρ τήν ἐλευθερίαν ἐξουσίαν αὐτοπραγίας, τήν δέ δουλείαν στέρησιν αὐτοπραγίας. Εἶναι δέ καί ἄλλην δουλείαν τήν ἐν ὑποτάξει καί τρίτην τήν ἐν κτήσει καί ὑποτάξει, ἣ ἀντιτίθεται ἡ δεσποτεία, φαύλη οὖσα καί αὐτή» (Διογένης ὁ Κυνικός στίς ἐπιστολές του).

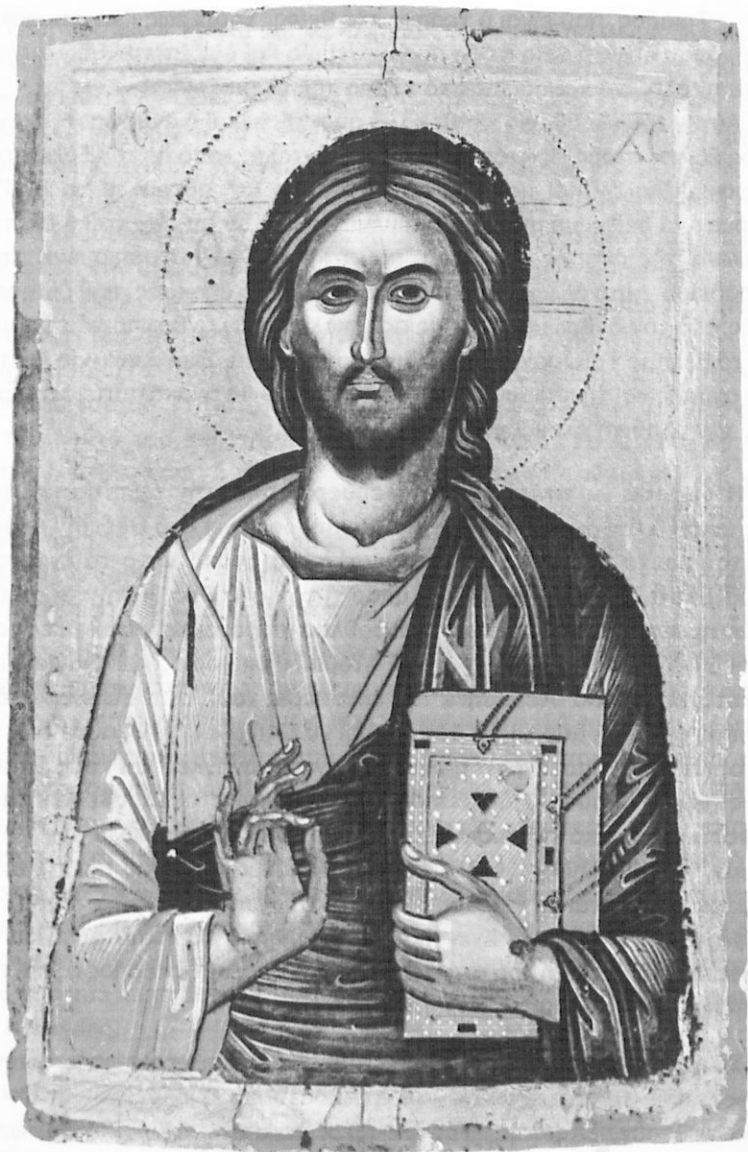
ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς θεμελιώνουν τή θεωρία τους οἱ ὀπαδοί τῆς αὐτᾶρχίας; 2) Γιατί ἀπορρίπτουν τήν ἐλευθερία οἱ ὀπαδοί τῆς ἐτεραρχίας; 3) Πῶς βλέπει ὁ ὑπαρξισμός τήν ἐλευθερία στόν ἄνθρωπο; 4) Ποιά εἶναι ἡ βασική σημασία τῆς ἐλευθερίας γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ χριστιανική θεώρηση τῆς ἐλευθερίας:

Ἡ εἰκόνα τῆς ἐλευθερίας στό Θεό. Ὅπως ξέρουμε, ὁ Θεός «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. β' 4). Ἡ βούληση λοιπόν τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στήν ἀγάπη Του γιά τά δημιουργήματα καί στήν προσφορά τῆς ζωῆς Του σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τόν υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τόν κόσμο, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 9).

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται στήν κοινωνία τῶν προσώπων τῆς

Ὁ Χριστός. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.)

Ἄγιας Τριάδος, πού εἶναι ὁ τρόπος τῆς θείας Ὑπάρξεως (Ἰω. Δαμασκηνός), ὅπου ὁμως ἡ θεία φύση παραμένει μία καί ἀδιαίρετη. Ἐδῶ συναντᾶμε τό ἀληθινό καί οὐσιαστικό νόημα τῆς ἐλευθερίας.

Αὐτήν τήν ἐλευθερία κλήθηκε νά ἀποκτήσει καί ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ὁ Θεός ἔδωσε στούς Πρωτόπλαστους τήν ἐντολή: «ἀπό δέ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν, οὐ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ» (Γεν. β' 17). Ἐπρεπε νά δείξει μέ μία συγκεκριμένη πράξη, ἂν ἀποδέχεται ἢ ὄχι τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ἦταν ἀφθονα σκορπισμένη στόν Παράδεισο. Αὐτό ἄλλωστε ἦταν καί τό νόημα τῆς ὑπακοῆς, πού ζήτησε ὁ Θεός ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ὁ Θεός προσκάλεσε τόν ἄνθρωπο νά ἐφαρμόσει τό θέλημά Του, σάν νά ἦταν δικό του θέλημα. Στήν κοινωνία λοιπόν τῆς ἀγάπης καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του θά ἀνακάλυπτε ὁ ἄνθρωπος τήν ἀληθινή ἐλευθερία.

Ἡ ἁμαρτία ὡς στέρξη τῆς ἐλευθερίας. Μέ τήν ἁμαρτία καί τήν ἀνυπακοή ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται νά ξαναπροσφέρει στό Θεό τήν ἀγάπη καί τόν ἑαυτό του. Αὐτό γίνεται, γιατί τώρα ἀγαπᾶ μόνο τό ἐγώ του. Φοβάται ὅτι ἅμα προσφέρει τήν ὑπαρξή του στό Θεό θά τήν στερηθεῖ ὀλοκληρωτικά. Ὁ ἐγωιστής γίνεται δούλος στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες καί ἀνάγκες καί μ' αὐτό τόν τρόπο στερήθηκε τήν ἐλευθερία του. Ὁ ἀνελεύθερος ἄνθρωπος φαίνεται ἀπό τό ὅτι δέν μπορεῖ νά ξεπεράσει τόν ἑαυτό του, γι' αὐτό, καί εἶναι ὑποταγμένος στίς βιολογικές ἀνάγκες καί τούς ὑλιστικούς περιορισμούς. Ὁ ἄνθρωπος νομίζει ὅτι γίνεται ἐλεύθερος, ὅταν ἱκανοποιεῖ δουλικά τίς φυσικές ἀνάγκες του, πού ὁμως ποτέ δέν τελειώνουν. Ὁ ἄνθρωπος τῶν ὑλιστικῶν ἀπολαύσεων καί τῆς αἰσθησιακῆς ζωῆς μετατρέπεται σέ θλιβερό δούλο, γιατί ἀγωνίζεται νά ἱκανοποιεῖ τά διάφορα πάθη του. Δέν ἔχει πιά τήν ἐλευθερία νά ἀντισταθεῖ καί νά ἀνυψώσει τήν ὑπαρξή του στό χώρο τῆς θεληματικῆς στερήσεως καί τῆς ἐκούσιας προσφορᾶς.

Τό ὑπόδειγμα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀληθινή ἐλευθερία φανερώνεται στόν Ἰησοῦ Χριστό. Γι' αὐτό καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾶ: «Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστός ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε καί μή πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε» (Γάλ. ε' 1). Ὁ Χριστός εἶναι ἐλεύθερος, γιατί εἶναι ἐνωμένος ἀδιάσπαστα μέ τόν Οὐράνιο Πατέρα Του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ξέρεи νά ὑποτάσσει τό ἀνθρώπινο θέλημά Του, στό θέλημα τοῦ Θεοῦ-

Πατέρα, πού είναι τελικά καί τό θέλημα τῆς δικῆς Του θείας φύσεως: «Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστί, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» (Ματθ' κατ' 39). Τό θέλημα τοῦ Οὐράνιου Πατέρα γίνεται δικό Του θέλημα, γιατί ἀγαπᾶ τό Θεό καί στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του προσφέρει τά πάντα, ἀκόμα καί τή ζωή Του. Αὐτό θά πει ἐλευθερία. Νά ἀπαρνιέται, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του, νά ἐλευθερώνεται ἀπό τόν ἀτομισμό καί τά ἐγωιστικά πάθη καί νά προσφέρει τήν ἀγάπη του στό Θεό καί σ' ὄλους τούς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Χριστοῦ λυτρώνει πραγματικά τόν ἄνθρωπο, γιατί φανερώνει τόν καινούργιο καί μοναδικό τρόπο τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Ἡ πραγματική ζωή καί ἐλευθερία βγαίνει ἀπό τήν ἀγάπη καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του καί νά σηκώσει τό σταυρό του. Γιὰ νά γίνει αὐτό, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά παύσει νά εἶναι δούλος τοῦ ἐγωισμοῦ καί νά ἀγαπᾶ ὄλους τούς ἀνθρώπους, ἀκόμα καί ἐκείνους πού τόν ἐχθρεύονται καί τόν μισοῦν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τούς ἐχθρούς ἀποτελεῖ τήν ὀλοκλήρωση τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι τό μοναδικό σημεῖο, πού δείχνει τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο.

Ἀγώνας καί ἀσκησις γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἐλευθερία εἶναι μιά πραγματικότητα, πού συνοδεύει ἀδιάκοπα καί δυναμικά τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη στήν ἐπίγεια πορεία καί ἀνάπτυξή της. Γι' αὐτό καί πρέπει ὁ ἄνθρωπος ἀπό τή μικρή ἡλικία του νά ἀσκεῖται ἐντονα καί νά ἀγωνίζεται δημιουργικά, ὥστε νά ἀποκτήσει τή σωστή ἐλευθερία. Πάντοτε ἐπικρατοῦσε σύγχυση στό καυτό θέμα τῆς ἐλευθερίας, πού ταυτίσθηκε πολλές φορές μέ τήν αὐθαιρεσία καί τήν ἀσυδοσία. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά διαπαιδαγωγηθεῖ κατάλληλα γιά νά μάθει ὅτι ἡ πραγματική ἐλευθερία βρίσκεται πάντα στό (σύν)-δεσμό καί τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐλευθερία δέν ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει, ὑποτιμᾷ ἢ ὑποδουλώνει τούς ἄλλους γιά νά ικανοποιήσει τίς δικές του ἐπιθυμίες.

Ἡ ἐλευθερία ἀρχίζει ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἄνθρωπος ἀποδεσμεύεται ἀπό τό ἐγώ του. Μιά τέτοια ἐπιδίωξη δέν εἶναι καθόλου εὐκόλη. Χρειάζεται ἀδιάκοπο ἀγώνα καί ὑπεράνθρωπη δύναμη. Γιὰ νά ξεπερνᾷ κανεῖς τόν ἑαυτό του πρέπει νά ἀναζητεῖ μιά δύναμη, πού δέν ἐκπηγάζει ἀπό αὐτόν τόν ἴδιο, ἀλλά χορηγεῖται ἀπό τή Χάρη τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ δύναμη ἐκείνη, πού «τελειοῦται ἐν ἀσθενείᾳ» (Β' Κορ. ια' 9) καί «θερα-

πεύει τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναπληροῖ τὰ ἐλλείποντα» (Εὐχὴ τῆς Ἐκκλησίας). Γι' αὐτό καὶ ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία κατακτᾶται στὴν Ἐκκλησία, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἐν Χριστῷ ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη του καὶ ἀπορρίπτει κάθε μορφή δουλικῆς ὑποταγῆς. Ὁ σεβασμὸς τοῦ ἀνθρώπου στοῦ Θεοῦ καὶ τὸ συνάνθρωπό του εἶναι πράξη ἐλευθερίας καὶ μάλιστα δυναμικῆς, γιατί προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ποὺ ἀπομακρύνει κάθε φόβο καὶ ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὕπαρξη. Ὅταν τὸ παιδί ὑπακούει στοὺς γονεῖς του, πρέπει νὰ παρακινεῖται ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ σεβασμὸ καὶ ὄχι ἀπὸ ὀποιοδήποτε ἐξωτερικὸ ἐξαναγκασμὸ ἢ ὑπολογισμὸ.

Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι τόσο εὐκόλα καὶ παραδεκτὰ πάνω στὴν πράξη. Γι' αὐτό καὶ ἡ ἀγωγή καὶ ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας πρέπει νὰ ἐκπηγάζει ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Εἶναι ἡ ἀλήθεια, ποὺ ἀδιάκοπα ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε καὶ μὴ πάλιν ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε (= μὴ θελήσετε νὰ ὑποταχθεῖτε) (Γαλ. ε' 1).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε... Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί... μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορομὴν τῆ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύεται ἀλλήλοις» (Γαλ. ε' 1-13).*
2. *«Οὕτω μοι δοκεῖ διπλὴν φέρειν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἐναντία τὴν ὁμοιότητα τῷ μὲν θεοειδεῖ τῆς διανοίας πρὸς τὸ θεῖον κάλλος μεμορφωμένος, ταῖς δὲ κατὰ τὸ πάθος ἐγγινομέναις ὁρμαῖς πρὸς τὸ κτηνωδες φέρων τὴν οἰκειότητα» (Ἔγ. Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 44, 192).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ Ἁγία Τριάδα ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας μας; 2) Γιατί ἡ ἀμαρτία ἀποτελεῖ τὴ στέρση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου; 3) Πῶς φανερώνει ὁ Χριστὸς στὸν ἑαυτό Του τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία; 4) Πῶς μπορεῖ νὰ μορφωθεῖ ὁ νέος ἄνθρωπος, ὥστε νὰ ἀρχίσει νὰ ἀποκτᾶ τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία;

Δ΄ Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

1. Τὰ κίνητρα καὶ ἡ ἠθικὴ ζωὴ.

Τί εἶναι τὰ κίνητρα. Κίνητρο εἶναι μιὰ βασικὴ δύναμη τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, πού προσπαθεῖ νά κινήσει τό ἐγώ του στή λήψη μιᾶς ὀρισμένης ἀποφάσεως καί στή συνέχεια νά ἐπιβλέπει γιά τήν πραγματοποίησή της. Ἡ πηγὴ τῶν κινήτρων βρίσκεται στίς διάφορες ἀξίες τῶν ὑλικῶν ἢ πνευματικῶν ἀγαθῶν, πού κατευθύνουν τίς βουλευτικὲς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι τό κίνητρο, πού προέρχεται ἀπό τήν ἀξιολογικὴ συνείδηση, διαφέρει ἀπό τίς ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ζωτικὲς αἰτίες τῆς κινήσεως. Ἐπίσης τό κίνητρο διαφέρει καί ἀπό τὰ ἐλατήρια, πού ἀποτελοῦν τὰ βουλευτικὰ αἷτια τοῦ χαρακτῆρα ἐνός συγκεκριμένου τύπου ἀνθρώπου.

Τὰ κίνητρα στήν ἠθικὴ πρέπει νά ἐκφράζουν τήν ἀξιολογικὴ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά φανερώσει σέ μιὰ συγκεκριμένη πράξη τόν ἀληθινὸ ἑαυτό του. Τό ἔσχατο κίνητρο στή χριστιανικὴ Ἠθικὴ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί προσφέρεται στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἠθικὴ ἀξία τῆς ἐλεημοσύνης π.χ. βρίσκεται βασικά στό κίνητρο τῆς ἀγάπης καί ὄχι τόσο στό χρηματικὸ ποσό πού προσφέρεται. Ὁ Κύριος φανερώνει τό κίνητρο τῆς φτωχῆς ἐκείνης χήρας, πού ἔρριξε στό γαζοφυλάκιο τὰ δύο λεπτά. Ἐκάλεσε τοὺς μαθητὲς Του καί τοὺς εἶπε: «Σὰς βεβαιῶνῶ ἀληθινά ὅτι αὐτὴ ἡ φτωχὴ χήρα ἔρριξε περισσότερα ἀπὸ ὅλους ὅσοι ρίχνουν στό θησαυροφυλάκιο, γιατί ὅλοι ἔρριξαν ἀπὸ τό περίσσευμά τους, ἐνῶ αὐτὴ ἀπὸ τό ὑστέρημά της. Ὅλα ὅσα εἶχε τὰ ἔρριξε, ὀλόκληρο τό βίό της» (Μάρκ. ιβ΄ 41-44). Τό κίνητρο λοιπόν τῆς χήρας ἦταν ἡ ἀγάπη της, πού τήν ἔσπρωξε νά δώσει ἐλεημοσύνη ὅσα λεπτά εἶχε.

Ἡ σημασία τῶν κινήτρων. Ἡ ἠθικὴ ἀξία μιᾶς πράξεως βρίσκεται στὴν ἐσωτερικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου. Σὲ μιὰ ἠθικὴ πράξη πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ διαθέσει ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἀγάπη του, πού ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιά του. Ἡ καρδιά ἀποτελεῖ κατὰ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν ὀρθόδοξη Παράδοση τὴν ἀποκλειστικὴ πηγὴ τῶν κινήτρων καὶ τὸ κέντρο τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἠθικῶν ἐνεργειῶν του. Ὁ Κύριος λέγει: «ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα» (Λουκ. στ' 45). Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀγωνίζεται γιὰ νὰ καθαρίζει τὴν καρδιά του ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη. Ἔτσι θὰ τὴν διατηρεῖ ἀνοικτὴ γιὰ νὰ δέχεται τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού τὴν ἐνσταλάζει στὶς ἀνθρώπινες καρδιές τὸ Ἅγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5).

Κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀληθινὰ ἠθικὴ, ὅταν βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδιά του καὶ προσφέρει στοὺς ἄλλους τὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλία ὁ Κύριος λέγει ὅτι τὰ κριτήρια μιᾶς πράξεως περιέχονται στὴν ἐσωτερικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου (κίνητρα), δηλαδὴ στὴν καρδιά του. Ὅταν ἡ καρδιά εἶναι ἄδεια ἀπὸ ἀγάπη, τότε γεμίζει ἀπὸ ὀργή, θυμὸ, ζήλεια, φθόνο καὶ μίσος γιὰ τὸν ἄλλο ἄνθρωπο. Ὁ Κύριος χαρακτηρίζει κάθε πράξη ὡς ἀνομία, ἂν δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀγάπη (βλ. Ματθ. ζ' 23). Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θεωρεῖ ἀποκλειστικὰ τὴν ἀγάπη ὡς γνήσια διάθεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Γι' αὐτὸ καὶ γράφει: «Ἐάν ψωμίσω (= μοιράσω σέ ἐλεημοσύνης) πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐάν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθῆσωμαι (= γιὰ νὰ καεῖ) ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι» (Α' Κορ. ιγ' 3). Ἔτσι λοιπὸν ὅλα τὰ κίνητρα πού ἀξιολογοῦν ἠθικὰ μιὰ πράξη προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ τὴν ἀγάπη διοχετεύει ὁ ἄνθρωπος στοὺς ἄλλους μὲ συγκεκριμένους ἐνέργειες καὶ πράξεις.

Ἡ διαστροφή τῶν κινήτρων ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους, ἀπαιτεῖ νὰ τὸν ἀγαποῦν καὶ νὰ τὸν φροντίζουν. Χρησιμοποιεῖ τοὺς ἄλλους ὡς μέσο γιὰ νὰ ὠφελήσει τὸ ἄτομό του καὶ νὰ ικανοποιήσει τὶς ἐγωιστικὲς ἀνάγκες του. Τὸ μοναδικὸ κίνητρο τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ ἰδιοτέλεια.

Ὁ ἐγωισμὸς ὅμως φανερώνει μιὰ φοβερὴ ἐμπλοκὴ στὰ κίνητρα. Ὁ ἐγωιστὴς προσπαθεῖ νὰ διασώσει τὴν «ἀξία» του μὲ τὶς κολακεῖες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐνῶ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά περιφρονεῖ τοὺς ἄλλους, ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπιζητεῖ καὶ δέχεται τοὺς ἐπαίνους καὶ τὶς φιλοφρονήσεις τους. Γίνεται λοιπὸν φανερό ὅτι ὁ ἁμαρτωλὸς βρίσκεται σὲ φοβερὸ ἀδι-

έξοδο, γιατί όλες οι πράξεις του προέρχονται από το κίνητρο του έγωισμού.

Ἡ θεραπεία τοῦ ἐγωιστῆ βρίσκεται στήν ἀνακάλυψη τῆς ἀγάπης. Γιά νά παύσει ἕνας ἄνθρωπος νά εἶναι ἐγωιστής, πρέπει οἱ ἄλλοι νά τοῦ προσφέρουν ἀδιάκοπα τήν ἀγάπη τους. Μόνον ἔτσι θά μπορέσει καί ὁ ἴδιος νά βρεθεῖ στό χῶρο τοῦ μυστηρίου τῆς μετάνοιας. Τό ἴδιο ἐγινε καί μέ τόν ἄσωτο γιό τῆς γνωστῆς παραβολῆς. "Ὅταν θυμόταν τό σπιτικό του καί ζοῦσε μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ πατέρα του, αὐτό τόν βοήθησε τελικά νά πάρει τήν ἀπόφαση τῆς μετάνοιας καί τῆς ἐπιστροφῆς.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας λέγουν ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο. Αὐτό ὅμως προσφέρεται μέ τή βοήθεια ἐκείνων, πού ἔχουν πιά ἀνακαλύψει τήν ἀξία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί τῆς μετάνοιας. "Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἐξακολουθεῖ νά ἀπορρίπτει τήν προσφερόμενη ἀγάπη καί τή μετάνοια, τότε εἶναι ἀναγκασμένος νά ἀπωθήσει τά διάφορα κίνητρά του στήν ὑποσυνείδητη περιοχή. "Ἔτσι ἐξηγεῖται, γιατί δέν ξέρουμε πολλές φορές τό κίνητρο, πού μᾶς ὤθησε στή συγκεκριμένη πράξη.

Τά ὑποσυνείδητα κίνητρα. Εἶναι τά βαθύτατα ἐκεῖνα κίνητρα, πού ὅμως δέν ἔχουν πραγματοποιηθεῖ, γιατί συναντοῦν μπροστά τους διάφορα δύσκολα καί ἀνυπερέβλητα ἐμπόδια. Ὁ ἄνθρωπος, π.χ. ἐπιθυμεῖ νά τόν ἀγαποῦν καί νά τόν ἀναγνωρίζουν οἱ ἄλλοι. Ἡ ἐπιθυμία ὅμως αὐτή παραμένει ἀνικανοποίητη, γιατί ὁ καθένας προτιμᾷ νά ἀγαπᾷ τόν ἑαυτό του καί νά περιφρονεῖ ἢ νά ὑποτιμᾷ τούς ἄλλους. "Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος συγκρούεται μέ τό ἄμεσο περιβάλλον του. "Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ξεπεράσει τήν ἐχθρότητα τοῦ περιβάλλοντος, ὁδηγεῖται στήν ἀπομόνωση καί πιστεῦει ὅτι μ' αὐτό τόν τρόπο ὑπερασπίζει τήν ὑπαρξή του, πού κινδυνεύει νά ἀφανιστεῖ ἀπό τούς ἄλλους. Ἡ ἀπομόνωση ἑνός παιδιοῦ, π.χ. φανερώνει ἕνα βαθύτατο κίνητρο καί ἐκφράζει τό παράπονό του ὅτι οἱ ἄλλοι δέν τό ἀγαποῦν καί δέν τό ἀναγνωρίζουν. Ἐδῶ πρέπει νά ἐντοπιστοῦν καί νά ἐρμηνευτοῦν σωστά τά ὑποσυνείδητα κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τή στοργή καί τήν ἀγάπη, τό σεβασμό καί τήν ἐνθάρρυνση, τήν ἀναγνώριση καί τή συγχώρηση θά βοηθηθεῖ νά ἀνακαλύψει τά ὑποσυνείδητα κίνητρα καί νά τά θεραπεύσει. "Ἄν ὅλα αὐτά φωτιστοῦν μέ τήν παρουσία τοῦ Χριστοῦ, τότε ἀνοίγεται ὁ δρόμος πού ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν πνευματική καί ἠθική ἀνάπτυξη τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις. Στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλία ὁ Κύριος ὑπογράμμισε ὅτι ὅλες οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση μιᾶς ἐσωτερικῆς ὀφειλῆς καὶ ἐπιταγῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του στοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό καὶ καλεῖται νά τὴν προσφέρει μὲ ἀγάπη καὶ ὑπακοή. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ μοναδικό κριτήριο γιὰ τὴ γνησιότητα καὶ ἠθικότητα μιᾶς πράξεως.

Τὸ κριτήριο τῆς ἀγάπης δὲν ἐπιτρέπει στοὺν ἄνθρωπο νά πιστεῦει ὅτι μπορεῖ νά ὑπάρχουν ὀρισμένες πράξεις χωρὶς ἠθικό νόημα καὶ πνευματικά ἀξιολογημένο περιεχόμενο. Σέ παλιότερη ἐποχὴ μερικές πράξεις χαρακτηρίζονταν ὡς ἠθικά ἀδιάφορες. Τέτοιες θεωροῦσαν τὸ κάπνισμα, τὰ «καλά» θεάματα, τίς ἰδιαίτερες ἐνασχολήσεις (χόμπυ) στοὺν ἐλεύθερο χρόνο, τὴν ἀκηδία, κ.ἄ.

Σήμερα ὁ ἄνθρωπος ξέρεи ὅτι ἡ ἠθικότητα ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ὑπαρξή καὶ δὲν εἶναι μόνο μιὰ μηχανικὴ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια. Ἔχει διαπιστωθεῖ π.χ. ὅτι τὸ κάπνισμα φθεῖρει τὴν ὑγεία (καρκίνος), δημιουργεῖ νευρώσεις καὶ ἀποτελεῖ κίνδυνο ὄχι μόνο γιὰ τοὺς καπνιστές, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὑπόλοιπο περιβάλλον. Καὶ τὰ πιὸ ἀκίνδυνα θεάματα μπορεῖ νά ὀδηγήσουν τὸν ἄνθρωπο σὲ μιὰ πνευματικὴ χαλάρωση καὶ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ὑπαρξή του, ἂν τὰ παρακολουθεῖ πολὺ συχνά. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἰδιαίτερα τὸ παιδί παρακολουθεῖ ἀδιάκοπα τίς τηλεοπτικές ἐκπομπές, ἀποκτᾷ μιὰ παθητικότητα, πού ἀπονευρώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀφαιρεῖ τὴ ζωτικότητα καὶ δραστηριότητά του. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού παίρνει στὰ σοβαρά τὴν ὑπαρξή του δὲν ὑπάρχουν ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις, γιατί ὅλα τὰ ἀξιολογεῖ μὲ τὸ κίνητρο τῆς ἀγάπης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν» (Ματθ ζ 1-2).
2. «Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων» (Ρωμ. β' 1).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ ὑποσυνειδητά κίνητρα; 2) Ποιά εἶναι σημασία τῶν κινήτρων γιὰ τὴν ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Ὑπάρχουν γιὰ χριστιανὸ ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις; Νά δικαιολογήσεις τὴν ἀπάντησή σου. 4) Πῶς διαστρέφει ἡ ἁμαρτία τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Τί εἶναι ἡ πνευματικὴ ζωὴ. Εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου, πού δέχεται τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως κατά τή δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπό τό Θεό «πνοήν ζωῆς καί ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καί στήν Ἐκκλησία λαμβάνει τό Ἅγιο Πνεῦμα γιά νά ἐνωθεῖ κατά χάρη μέ τό Χριστό καί νά γίνει ἀληθινή καί πραγματικὴ ὑπαρξη.

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἶναι τό ὕψιστο καί μοναδικό δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο καί ἀποτελεῖ τό Α καί τό Ω στήν ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀγωνίζεται σ' ὅλη τή ζωὴ του γιά νά ἀποκτήσει τό Ἅγιο Πνεῦμα. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λέγουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός βρίσκεται στό δρόμο γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ θεοῦ προορισμοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος πού δέχεται τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνεται καί ἀποκτᾷ μιὰ ρωμαλεότητα γεμάτη ἀπό αἰσιοδοξία καί πεποίθηση γιά τίς πνευματικές καί ἠθικές νίκες του.

Οἱ βαθμίδες τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιά νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος τήν πνευματικὴ ζωὴ πρέπει νά περάσει ὀρισμένες βαθμίδες. Μέ τήν ἀσκηση καί τόν προσωπικό ἀγώνα θά μπορέσει νά ἀποκτήσει τό δῶρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

1. Ὁ δρόμος τῆς μετάνοιας. Εἶναι τό πρῶτο βῆμα τοῦ ἀνθρώπου πού γνώρισε ὅτι μέ τήν ἁμαρτία χωρίστηκε ἀπό τό Θεό. Ζῆ μέσα του τήν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ καί τή στέρηση τῆς πατρικῆς ἀγάπης. Βλέπει ὁμως ὅτι πρέπει νά εἶναι κάπου προσκολλημένος. Καί ὁ ἄσωτος γιός τῆς παραβολῆς ἔφυγε μέν ἀπό τόν Πατέρα του, ἀλλ' ὅταν ἄρχισαν οἱ στερήσεις «ἐκολλήθη ἐνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκεῖνης καί ἐπεμψεν αὐτόν... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε' 15). Ἡ ρωμαλεότητα τῆς μετάνοιας βρίσκεται στήν ἀπόφασή του νά ἐπιστρέψει στό Θεό-Πατέρα. Νά ξαναζήσει στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του καί νά ἐνδυθεῖ «τήν στολήν τήν πρώτην» πού φανεώνει τήν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται παιδί τοῦ Θεοῦ στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἀναγνωρίζει τήν πατρότητα τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό καί ἡ μετάνοια εἶναι μυστήριο καί πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στόν πνευματικό γιά νά ἐξομολογηθεῖ καί νά ἐκφράσει τήν βαθύτατη ἐπιθυμία του νά εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καί ὅλους τούς ἀνθρώπους.

2. Ἡ πορεία τῆς ταπεινοφροσύνης. Μέ τήν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος ἀπορρίπτει τόν ἐγωισμό καί τήν ὑπερηφάνεια καί παραδίνει τόν ἑαυτό του στήν πρόνοια καί τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Μέ τήν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει τίς ἀτομικές καί ἰδιοτελεῖς ἀνάγκες του καί ὑπηρετεῖ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τήν ταπείνωση πού ὁ Χριστός ἔδειξε, ὅταν ἦλθε στόν κόσμο. Εἶναι τό μοναδικό ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρῶός εἰμι καί ταπεινός τῆ καρδία καί εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ματθ ια' 29). Ἡ ταπείνωση εἶναι ἡ ρίζα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γιατί ὁ ἄνθρωπος ὁμολογεῖ ὅτι ὅλα τά χαρίσματα καί τά κατορθώματά του ὀφείλονται στό Θεό.

3. Ἡ πίστη καί ἡ ἐλπίδα στό Θεό. Ἡ πίστη ἀποτελεῖ βασικό αἶτημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος γεννιέται ἐμπιστεύεται τήν ὑπαρξή του στους γονεῖς, γιατί τοὺς ἀγαπᾷ καί συνδέεται μαζί τους. Ἔτσι κάνει καί ὁ πιστός ἄνθρωπος. Ἐμπιστεύεται ὀλόκληρη τή ζωή του στά χέρια τοῦ Θεοῦ, χωρίς μάλιστα νά ζητεῖ γι' αὐτή του τήν ἐνέργεια μιά λογική ἐξήγηση ἢ μιά ἀνθρώπινη ἐξασφάλιση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ὀλοκληρωτικῆς πίστεως εἶναι ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ. Ἀγαπᾷ τόσο πολύ τό Θεό, ὥστε παραδίνει τόν ἑαυτό του καί τό μονάκριβο παιδί του στήν ἀνεξιχνίαστη βουλή τοῦ Θεοῦ. Μέ τήν πίστη ὁ Ἀβραάμ φανέρωσε τό ἀληθινό ἦθος καί τήν ὀλοκληρωμένη πνευματικότητα του.

Ἀπό τήν πίστη στό Θεό ἐκπηγάζει τό δῶρο τῆς ἐλπίδας. Ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γιατί «ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστός ὑπέρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. ε' 8). Ἡ ἐλπίδα δίνει ἓνα νέο νόημα στή ζωή καί βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ξεπερνᾷ κάθε θλίψη καί δοκιμασία πού τόν περιτριγυρίζει καί τόν ἀπειλεῖ. Ἐχει τήν ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐλπίδα ποτέ δέν τόν ντροπιάζει, γιατί ζῆ στήν καριδά του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

4. Ἡ ἀγάπη στό Θεό. Οἱ διαφορες ἀρετές τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ καρπός τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ζῆ μέσα του. Οἱ ἀρετές αὐτές εἶναι κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο ὁ καρπός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή «ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε' 22). Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο, πού πρέπει νά τό ἀποδεχθεῖ γιά νά τό ξαναπροσφέρει ὀλοκληρωτικά στό Θεό καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀγάπη στό Θεό προσφέρεται μέσα ἀπό τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού εἶναι ὁ

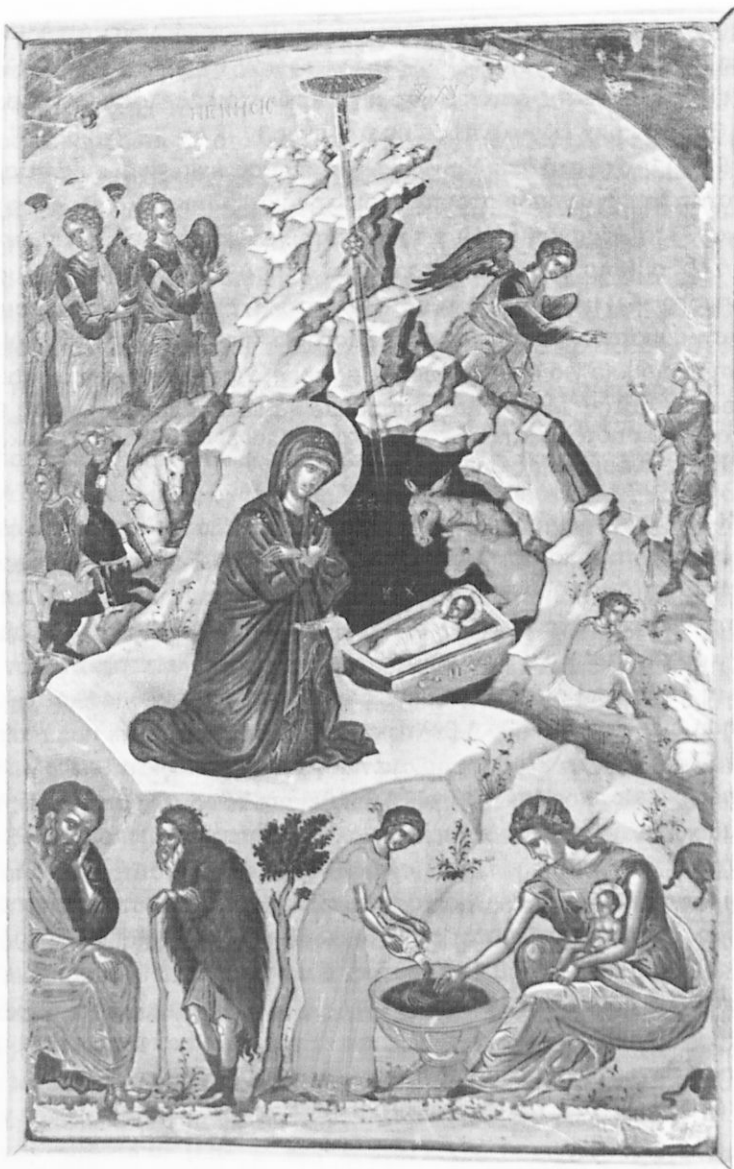
πλησίον, ὁ ἀδελφός. Γι' αὐτό πολύ χαρακτηριστικά λέγει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης: «Ἐάν τις εἶπῃ ὅτι ἀγαπῶ τόν Θεόν καί τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῆ ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν, ὄν ἐώρακε, τόν Θεόν ὄν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν; » (Α' Ἰω. δ' 20).

5. Ἡ μετοχή στή Θεία Κοινωνία. Ἡ θεία Κοινωνία εἶναι συνέπεια τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στό μυστήριο τῆς μετάνοιας. Ὁ ἄνθρωπος πού κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καί τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ κάνει μέσα του μίαν ἀνταλλαγή ζωῆς. Παίρνει τήν ὀλοκληρωμένη καί αὐθεντική ζωή τοῦ Κυρίου καί προσφέρει μέ τή σειρά του στό Χριστό τή δική του τραυματισμένη ἀπό τήν ἄμαρτία ὑπαρξη. Ἔτσι τὸ μυστήριο τῆς θείας ζωῆς γίνεται μιά κοινή περιουσία γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιατί ὅλοι ἀνήκουν καί μετέχουν σ' αὐτήν. Μόνον ἔτσι μπορούμε νά καταλάβουμε, γιατί ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί εἶναι συνάμα ἡ ἀποκορύφωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς του.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιά νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος τήν πνευματική ζωή πρέπει νά καταβάλλει ἀδιάκοπες προσπάθειες. Εἶναι ὁ πνευματικός ἀγώνας καί ἡ ἄσκηση τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐπιζητεῖ νά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ Σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας καί νά ἀπαλλάξει τόν ἑαυτό του ἀπό τή δουλεία τῶν παθῶν. Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ἀπαραίτητη τήν ἄσκηση γιά τήν πνευματική ζωή. Ἡ ἄσκηση δέν εἶναι μιά ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε πολύ περισσότερο μιά τυπική ἐκτέλεση ὀρισμένων κανόνων καί διατάξεων. Μέ τήν ἄσκηση ὁ ἄνθρωπος ἐπικαλεῖται τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὄχι ἀπό μόνος του καί ἀποκλειστικά γιά τὸ ἄτομό του, ἀλλά ἐνωμένος μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Καθαρίζει τόν ἑαυτό του ἀπό τὰ πάθη καί τίς ἁμαρτίες ὄχι γιά νά τόν ξεχωρίζει σάν καλύτερο ἀπό τοὺς ἄλλους, ἀλλά γιά νά ζητήσει στήν κοινωνία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τή Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἐκείνη πού θεραπεύει τὰ ἀσθενῆ (τίς ἀδυναμίες), ἀναπληρώνει τίς ἐλλείψεις καί μεταμορφώνει ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἕνας τέτοιος πνευματικός ἄνθρωπος φανερώνει μέ τή ζωή του τὸ Θεό καί δέν προβάλλει ποτέ τίς ἀρετές του ὡς δικά του κατορθώματα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὁὐκ ἐν σχήματι καὶ τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοίωσις τῶν χριστιανῶν ὑπάρ-

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἀγίου Ὄρους (16ος αἰ.)

χει... 'Εν γάρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καί τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καί τῇ τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καί οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινὴ κτίσις τῶν χριστιανῶν, πάντων ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καί ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).

2. «Μετάνοιά ἐστι ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τό κατά φύσιν καί ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τόν Θεόν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καί πόνων» (Ίω. Λαμμοκηνοζ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό είναι τό περιεχόμενο τῆς πνευματικῆς ζωῆς; 2) Πῶς μπορεῖ μιά ἀρετή νά ἐκφράζει τό ἀληθινό ἦθος ἑνός ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀγάπη μας στό Θεό πρέπει νά περάσει ἀπό τόν πλησίον μας; 4) Μέ ποιό τρόπο πραγματοποιεῖται ἡ πνευματική ζωή τοῦ ἀνθρώπου;

3. Ἡ συμβολή τῆς προσευχῆς στή μόρφωση τοῦ χριστιανικοῦ ἦθους.

Τί εἶναι ἡ προσευχή. Ἡ προσευχή εἶναι ἡ ἀδιάκοπη προσωπική σχέση καί κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀποδεχτεῖ τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε ἀρχίζει νά διαλέγεται μέ τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἀπαντᾷ στό λόγο τοῦ Θεοῦ, πού πάντα ἀπευθύνει στά λογικά δημιουργήματά Του. Στήν προσευχή ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τήν πραγματική θέση καί συμμετοχή του στό ἔργο τῆς θείας δημιουργίας. Ἡ προσευχή λοιπόν εἶναι ἕνας προσωπικός διάλογος τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό καί μάλιστα γεμάτος ἀπό ἀγάπη, γιατί ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τό βασικό καρπό τῆς προσευχῆς.

Ἡ προσευχή, μόνιμη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσευχή εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη σ' ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου καί ἡ ἀσάλευτη βάση γιά τήν πνευματική καί ἠθική ζωή του. Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος ἔχει βαθύτατη συναίσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὄταν κάποτε ρώτησαν ἕνα προσευχόμενο, τί λέγει, ὅταν προσεύχεται, ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Μέ κοιτάζει καί Τόν κοιτάζω». Εἶχε ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ὁ Χριστός τόν κοιτάζει καί ἐπομένως τόν ἀγαπᾷ, τόν προσέχει καί τόν φροντίζει. Ἡ βεβαιότητα αὐτή φανερώνει τόν προσωπικό χαρα-

κτήρα τῆς προσευχῆς, πού ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὑπογραμμίζει τήν ἀξία τῆς προσευχῆς γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Μνημονευτέον μάλ- λον τοῦ Θεοῦ ἢ ἀναπνευστέον». Δηλαδή ἡ ὑπαρξή μας χρειάζεται νά ἀναφέρει πολύ περισσότερο τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως τήν παρουσία Του παρά νά ἀναπνέει. Καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει τήν ἀνάγκη τοῦ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» (Α΄ Θεσ. ε΄ 17). Μιά τέτοια προσευχή γίνεται ἡ μόνιμη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού κατευθύνει σωστά, ἀναπτύσσει πνευματικά καί καλλιεργεῖ ἠθικά τή ζωή του.

Εἶδη προσευχῆς. Μποροῦμε νά διακρίνουμε τά εἶδη τῆς προσευχῆς:

α) ἀπό τό περιεχόμενο τῆς προσευχῆς. Συνήθως ἡ προσευχή ἀρχίζει μέ τίς αἰτήσεις τοῦ ἀνθρώπου, πού παρακαλεῖ τό Θεό νά τοῦ συμπαρασταθεῖ στίς τόσες μέριμνες, ἀνάγκες καί ἀγωνίες τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ ἰκετήρια προσευχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ τήν πρώτη βαθμίδα, πού προετοιμάζει τόν ἄνθρωπο νά ἀναζητήσῃ τό Θεό καί νά ἐπικοινωνήσῃ μαζί Του προσωπικά. Ἄν γίνει αὐτό, τότε ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει σιγά σιγά τίς αἰτήσεις καί ἀρχίζει μιάν ἀδιάκοπη εὐχαριστία στό Θεό «ὑπέρ πάντων ὧν ἴσμεν καί ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καί ἀφανῶν εὐεργεσιῶν, τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων» (Ἀπό τή θεία Λειτουργία τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου). Εἶναι ἡ εὐχαριστήρια προσευχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τρίτη βαθμίδα εἶναι ἡ μόνιμη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού ζη μέ τήν προσευχή τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ στήν ὑπαρξή του. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δοκιμάζει θαυμασμό, ἔκπληξη καί ἀγαλλίαση, γιατί ἔχει παραδοθεῖ ὀλοκληρωτικά στό Θεό καί Τόν δοξολογεῖ ἀδιάκοπα. Εἶναι ἡ δοξολογική προσευχή τοῦ ἀνθρώπου.

β) ἀπό τό πρόσωπο τοῦ προσευχόμενου. Ἡ προσωπική προσευχή. Συνήθως ὀνομάζεται ἀτομική προσευχή, ἀλλά πρέπει νά ξέρομε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά προσεύχεται στό Θεό ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του, παραμερίζοντας καί ξεχνώντας ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἡ προσευχή τοῦ ἀνθρώπου γίνεται στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καί μέ ὑπόδειγμα τήν «Κυριακή προσευχή». Εἶναι ἡ προσωπική προσευχή σέ πρῶτο πληθυντικό πρόσωπο. Αὐτό δείχνει ὅτι ὁ προσ-

ευχόμενος αισθάνεται ένωμένος με όλους και γι' αυτό προσεύχεται στό Θεό και παρακαλεί για τήν προκοπή και τή σωτηρία όλων τών ανθρώπων. "Όταν ό άνθρωπος βρίσκεται στό «ταμειόν» του, δηλαδή στό δωμάτιό του, προσεύχεται προσωπικά και νιώθει τήν ένότητα και αδελφότητα τών ανθρώπων, πού χάρισε ό Χριστός. "Αν ό άνθρωπος νιώθει χωρισμένος από τούς άλλους, επειδή τόν στενοχώρησαν ή τούς πίκρανε ή φιλονίκησαν μαζί του, τότε βλέπει πώς είναι αδύνατο νά προσευχηθεί άληθινά στό Θεό. Πρέπει νά προηγηθεί ή συγχώρηση και ή συμφιλίωση με τούς άλλους για νά μπορεϊ και πάλι ένωμένος μ' αυτούς νά λέγει χωρίς κατάκριση τό «Πάτερ ήμῶν...».

II. Η λειτουργική προσευχή. Είναι ή προσευχή τής Έκκλησίας, πού είναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, πού ἀποδέχονται μέ πίστη και ἀγάπη τήν καινή ζωή τοῦ Θεανθρώπου. Για νά προσευχηθεί λειτουργικά ό πιστός, πρέπει πρώτα ἀπ' ὅλα νά πάει στήν ἐκκλησία (ναό), ὅπου ένωμένος με όλους τούς άλλους στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, μετέχει ἐνεργά στό μυστήριο τής Έκκλησίας. "Ετσι διακηρύσσουν οἱ πιστοί, ὅτι ό άνθρωπος δέν είναι πιά ἀπομονωμένος και χωρισμένος από τούς άλλους, ἀλλά στήν κοινωνία τής ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ φανερω-νεται ή ἀληθινή φύση και ζωή τών ανθρώπων.

Αὐτή τήν ένότητα ζοῦν οἱ χριστιανοί μέ συγκεκριμένο τρόπο στήν ἐνορία τους, πού ἀποτελεϊ τό κέντρο τής κοινωνίας τών ανθρώπων με τό Θεό και μεταξύ τους. Στή λειτουργική προσευχή τής Έκκλησίας μετέχουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, πού με τήν κοινωνία τής ἀγάπης τους, «έν ἐνί στόματι και μιᾷ καρδίᾳ» προτρέπονται νά εὐχαριστήσουν και νά δοξολογήσουν τό Θεό και νά ὑποδεχτοῦν τή ζωή τοῦ Χριστοῦ με τό μυστήριο τής Θεϊας Εὐχαριστίας. Αὐτή ή ὀργανική και ζῶσα ἐν Χριστῷ ένότητα τών ανθρώπων φανερώνει τήν καθολικότητα τής Έκκλησίας (κατά + ὅλον), δηλαδή ὅτι ὅλοι μαζί (ὅλον-σύνολον) ἀποτελοῦν τό ἓνα και ὁ καθένας μπορεϊ μέσα του νά χωρέση ὅλους και ὅλα.

Αὐτή ή σωτήρια κοινωνία και ένότητα παρουσιάζεται σέ ὅλους τούς τύπους τών ἐκφράσεων, πού ὑπηρετοῦν τή λειτουργική προσευχή. "Εδῶ ό άνθρωπος συνδέεται με τό Θεό και ὅλους τούς άλλους, τούς ζῶντες και κοιμηθέντες. Εικονίζει μυστικά τόν ἀγγελικό κόσμο («Οἱ τά Χερουβίμ μυστικῶς εικονίζοντες...») και συμφιλιώνεται με ὀλόκληρη τή φύση και τή δημιουργία. "Η ένότητα στήν ὕμνολογία δίνει τή βαθιά συναι-

σθηση τῆς παρουσίας ὄλων ἐκείνων, πού ἀπάγγειλλαν τίς ἴδιες εὐχές καί ἔψαλλαν τά ἴδια τροπάρια μέ τά δικά μας. Στήν εἰκονογραφία εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἐνότητα τῶν πατριαρχῶν, προφητῶν, Ἀποστόλων, μαρτύρων, ἱεραρχῶν, ἀγίων ἀνδρῶν καί γυναικῶν, πού περιστοιχίζουν τόν Παντοκράτορα Χριστό καί περιτριγυρίζουν στοργικά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ λειτουργική προσευχή, ὅπου ἐντάσσονται καί μετέχουν οἱ πιστοί, δέν εἶναι ἓνα τμήμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ καθολικότητα τῆς ζωῆς, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί ἀναφέρεται πάλι σ' Αὐτόν μέ τήν ἀδιάκοπη εὐχαριστία καί δοξολογία τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Τό ἦθος τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου. Ἡ προσευχή ζωντανεῦει τίς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου καί διαποτίζει μέ δημιουργικότητα ὅλες τίς ἐνέργειές του. Ἡ προσευχή εἶναι τό πῶς δύσκολο πνευματικό ἔργο τοῦ ἀνθρώπου. Ὄταν ὅμως γίνεται σωστά, τότε ἀποτελεῖ μίαν οὐσιαστική πράξη, πού ἐκφράζει μέ τόν καλύτερο τρόπο τό ἦθος του. Ὁ μοναχός, πού τόσο εὐκόλα παρεξηγεῖται ἀπό τόν πολύ κόσμο, ἔχει ὡς κύριο ἔργο του τήν προσευχή στό Θεό. Προσεύχεται γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί παρακαλεῖ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρο ἰδίως στή ζωή τοῦ μοναχοῦ.

Οἱ πράξεις τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου ἔχουν σκοπό νά φανερώ-
νουν τή δόξα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ὄταν ὁ
κόσμος ἐντοπίσει τέτοιες καλές πράξεις, τότε ὀδηγεῖται στή δοξολογία
τοῦ Θεοῦ. «Ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τά καλά ἔργα καί δοξάσωσι τόν πατέρα
ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. ε' 16). Ἡ προσευχή λοιπόν προάγει
ἀληθινά τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα τέτοιο ἦθος, ὅπου καί νά βρισκε-
ται φανερώνει τόν προσευχόμενο ἄνθρωπο. Ἡ διαπαιδαγώγησι τοῦ ἀν-
θρώπου στήν προσευχή πρέπει νά ἀρχίζει ἀπό τήν παιδική ἡλικία του.
Εἶναι ἡ μόνη δυνατότητα νά τόν ὀδηγήσει στήν ἀληθινή ἀνθρωπιά καί τή
σωστή ἠθικότητα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Νά μελετήσεις προσεκτικῶς τὸ κείμενο τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καί νά ὑπογραμμίσῃς μέ λίγα λόγια τίς βασικῆς ἀλήθειες πού περιέχει.*
2. *«Ἡ δέ τῆς ἐνότητος δύναμις αὐτῆ ἱεροουργεῖ, καί τελεσιουργεῖ τήν τοῦ ἀν-*

θρώπων πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάστασίν τε καὶ ἔνωσιν, σύνδεσμος οὐσα τῶν λογικῶν πρὸς τὸν κτίσαντα κτισμάτων» (Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμῆς, Ρ.Γ. 150, 1117).

3. «Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπί γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον» (Ἅγιος Ἰωάννης Κλίμακος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς μπορεί ἡ προσευχή νά μορφώσει τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου; 2) Τί εἶναι ἡ προσωπική προσευχή; 3) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς λειτουργικῆς προσευχῆς; 4) Γιατί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ μόνιμη ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως;

4. Ὁ ὄρκος, ἡ βλασφημία καὶ ἡ μαγεία.

Ὁ ὄρκος καὶ τὰ εἶδη του. Ὁρκος εἶναι ἡ ἀπό μέρος τοῦ ἀνθρώπου ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ γιά νά ἐπιβεβαιώσει μέ τῆ θεία αὐθεντία Του τήν ἀλήθεια στά λόγια του. Μέ τὰ λόγια του ὁ ἄνθρωπος μπορεί νά ἀναφέρεται σέ γεγονότα τοῦ παρελθόντος ἢ ἀκόμα καί τοῦ μέλλοντος. Ἔτσι ἔχουμε: α) τὸν ὄρκο τῆς ἀλήθειας, πού συνδέεται μ' ἓνα γεγονός τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος καί β) τὸν ὄρκο τῆς ὑποσχέσεως, πού ἀναφέρεται σέ μιά μελλοντική συμπεριφορά.

Ψευδορκία εἶναι ἡ παράβαση τοῦ ὄρκου τῆς ἀλήθειας καί ὁ ἄνθρωπος πού τήν χρησιμοποιεῖ λέγεται ψευδορκος. Ἐπιορκία εἶναι ἡ ἀθέτηση τοῦ ὄρκου τῆς ὑποσχέσεως καί ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται ἐπιορκος. Μορφή ἐπιορκίας εἶναι καί τὰ διάφορα «τάματα», πού ὁ ἄνθρωπος ὑποσχέθηκε στό Θεό, τήν Παναγία καί τούς Ἁγίους, ἀλλά ποτέ δέν πραγματοποιίση. Καί στίς δύο περιπτώσεις ὁ ἄνθρωπος κάνει μεγάλη ἄμαρτία, γιατί προσκαλεῖ τό Θεό μέ σκοπό νά συγκαλύψει τά ψέματα καί τίς ἀπάτες του.

Ὁ ἄνθρωπος πού ὀρκίζεται ἀναγνωρίζει ὅτι οἱ ἄλλοι δέν ἐμπιστεύονται στά λόγια του. Πρέπει ὁμως νά τούς πείσει μέ ἀντικειμενικά κριτήρια ὅτι λέγει τήν ἀλήθεια. Σάν τέτοιο κριτήριο βρῖσκει τό Θεό. Προϋπόθεση λοιπόν τοῦ ὄρκου εἶναι ἡ πίστη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό. Ἄν ὁ ἄνθρωπος πιστεύει στό Θεό, δέ χρειάζεται τόν ὄρκο, γιατί ἡ πίστη τόν βεβαιώνει γιά τήν ἀλήθεια ἢ τό ψέμα. Ἄν ὁμως δέν πιστεύει στό Θεό, τότε καί πάλι ὁ ὄρκος εἶναι ἄχρηστος, γιατί ἡ ἀπιστία δέν πείθεται στήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Τελικά ὁ ὄρκος εἶναι μεγάλη ἄμαρτία. Χρησιμοποιεῖ κανεῖς χωρίς σοβαρό λόγο τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πού Τόν καλεῖ πολλές φορές νά βεβαιώσει τήν ἀλήθεια, ἐνῶ αὐτός λέει ψέματα.

Ὁ ὄρκος στήν Ἁγία Γραφή. Ὁ Δεκάλογος ἀπαγορεύει στούς Ἰσραηλίτες νά χρησιμοποιοῦν τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ «ἐπί ματαίῳ». Στήν Ἁγία Γραφή τό ὄνομα φανερώνει τό ἴδιο τό πρόσωπο ἢ τό πράγμα. Ὄταν κανεῖς προφέρει τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, σημαίνει ὅτι ἐπικαλεῖται τή θεία φύση Του. Ἀπό σεβασμό οἱ Ἰσραηλίτες δέν ὀνόμαζαν τό Θεό μέ τό ὄνομά Του, ἀλλά τόν ἀποκαλοῦσαν Ἐλοχίμ, δηλαδή Παντοδύναμο.

Ἡ Παλαιά Διαθήκη ἀπαγορεύει ἀπόλυτα τήν ψευδορκία. «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατά τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδή». Ὁ Θεός τιμωρεῖ τούς ἀνθρώπους ἐκείνους, πού ὀρκίζονται ψεύτικα. Στήν Καινή Διαθήκη ἀποκλείεται ἡ οποιαδήποτε χρήση τοῦ ὄρκου. «Ἐγώ δέ λέγω ὑμῖν μή ὁμόσαι ὅλως... ἔστω δέ ὁ λόγος ὑμῶν ναί ναί, οὐ οὐ· τό δέ περισσόν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν» (Ματθ. ε' 33-37).

Ἐχομε ὅμως καί μερικές ἐξαιρέσεις, πού προέρχονται ἀπό τίς κοινωνικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει νομική διάταξη καί κληθεῖ ὁ χριστιανός νά ὀρκιστεῖ, ὀφείλει νά τό πράξει, ἀλλά μέ μεγάλο σεβασμό καί βαθιά συναίσθηση γιά τήν ἀγιότητα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὄταν ἐπίσης ὁ χριστιανός ἀναλαμβάνει μιὰ δημόσια ὑπηρεσία, ὅταν ὑπηρετεῖ στό στρατό, ὅταν παίρνει τό πτυχίο μιᾶς Ἀνώτατης Σχολῆς, κ.ἄ. εἶναι ὑποχρεωμένος νά ὀρκίζεται, ἀλλά μέ εὐλάβεια καί προσωπική εὐθύνη γιά τίς ὑποχρεώσεις πού ἀναλαμβάνει. Ὁ χριστιανός καλεῖται νά ἀποφεύγει τήν προσφυγή στό δικαστήριο, ἔστω καί ἂν οἱ ἄλλοι τόν ἀδικοῦν. Ὑπάρχουν ὅμως καί ἐξαιρέσεις, ὅπως π.χ. ὁ διασυρμός τοῦ ἀνθρώπου στήν κοινωνία, ὅποτε ἡ συκοφαντία ἢ τό ψέμα πρέπει νά ἀποκαλυφθοῦν μέ τή δικαστική διαδικασία.

Ἡ βλασφημία καί τά εἶδη τῆς. Ἡ βλασφημία εἶναι μιὰ σοβαρή ἀσέβεια στό Θεό καί τούς ἀνθρώπους, πού ἐκφράζει ὁ βλάσφημος μέ λόγια, μέ πράξεις ἢ καί μέ χειρονομίες ἀκόμα. Ὁ ἄνθρωπος πού βλασφημεῖ δείχνει ἔλλειψη πίστεως στό Θεό. Ἄν δέν πιστεῦει στό Θεό δέν μπορεῖ νά Τόν χρησιμοποιεῖ στά λόγια του. Ἐπίσης δείχνει καί ἔλλειψη ἀξιολογίας καί ἀνθρωπιᾶς, γιατί ὁ βλάσφημος ξεσπάει σ' ἓνα ὄνομα πού δέν παραδέχεται τήν ὑπαρξή Του. Τελικά ὁ βλάσφημος φανερώνει ἔλλειψη πνευματικῆς καί πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ βλάσφημος θίγει πρόσωπα πού δέ βρίσκονται μπροστά του καί ὑποτιμᾷ μέ λόγια ἢ καί μέ χειρονομίες ἱερά πρόσωπα, ὅπως τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα, τῆς ἀδελφῆς, κ.ἄ.

Τά είδη τῆς βλασφημίας εἶναι:

1. Ἄσέβεια στό Θεό. Ὁ βλάσφημος μέ τά λόγια του ἐκφράζει τήν ἀσέβειά του στό Θεό, τό Χριστό, τήν Παναγία καί τούς Ἁγίους. Ἐδῶ ὑπάγεται καί ἡ βλασφημία ἐναντίον κάθε ἀνθρώπου καί ὅταν μάλιστα ὁ ἄνθρωπος παραδίνεται στήν κυριαρχία τοῦ σατανᾶ. Πρόκειται δυστυχῶς γιά μιά συνηθισμένη βλασφημία σέ πολλούς ἀνθρώπους, πού ἀγνοοῦν τό φοβερό περιεχόμενό της.

2. Περιφρόνηση τῶν ἀνθρώπων. Μέ τά λόγια του ὁ βλάσφημος περιφρονεῖ ἢ ἐξουθενῶνει διάφορα πρόσωπα καί ἔτσι ἀρνεῖται τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι ἡ ζωντανή εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

3. Ἄρνηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἡ φοβερή ἐκείνη βλασφημία, πού κατά τή διαβεβαίωση τοῦ Κυρίου δέν πρόκειται νά συγχωρεθεῖ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος «βλασφημεῖ» τό Ἅγιο Πνεῦμα, ἀρνεῖται τήν παρουσία καί ἀπορρίπτει τή βοήθειά Του. Πρόκειται γιά τόν ἀμετανόητο ἄνθρωπο, πού τελικά μένει ἀσυγχώρητος ὄχι γιατί τό θέλει ὁ Θεός, ἀλλά ἐπειδὴ τό ἐπιζητεῖ ὁ ἴδιος.

Ἡ μαγεία καί τά είδη της. Ἡ μαγεία εἶναι ἓνα φαινόμενο, πού ἐκμεταλλεύεται μέ ἀρνητικό τρόπο τίς μεταφυσικές ἀνάγκες καί ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μιά ἀνθρώπινη ἐπιπόνηση καί ἐκφράζει τήν τυφλή καί ἀπρόσωπη σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς δαιμονικές δυνάμεις. Ἡ τεχνική τῆς μαγείας χαρακτηρίζεται γιά τόν τελετουργικό χαρακτήρα της. Στή μαγεία παραδίνεται ὁ ἄνθρωπος πού δέ θέλει νά πιστεύσει στόν ἀληθινό Θεό καί προσεγγίζει τίς ἀπόκρυφες δυνάμεις τοῦ κόσμου, πού ἐνεργοῦν πέρα ἀπό τίς αἰσθήσεις.

Σέ μιά τέτοια δαιμονική διαδικασία ὑπάγονται: ἡ μαύρη μαγεία, πού ἐπιδιώκει κάτι τό βλαβερό καί καταστρεπτικό γιά τόν ἄνθρωπο, ἡ λευκή μαγεία, πού ἐπιδιώκει τήν ἱκανοποίηση ὀρισμένων ἀποκρύφων φυσικῶν καί ὑπερφυσικῶν γνώσεων. Ἄλλα είδη μαγείας εἶναι: οἱ διάφορες μορφές τοῦ ὑπνωτισμοῦ, ὁ πνευματισμός (Medium), ἡ ἀστρολογία, ἡ ὄνειρομαντία, ἡ χειρομαντία, ἡ χαρτομαντία (ρίξιμο χαρτιῶν), ἡ νεκρομαντία, κ.ἄ. Τό φαινόμενο τῆς μαγείας καταδυναστεύει δυστυχῶς σήμερα πολλούς ἀνθρώπους τόσο στήν Ἀμερική, ὅσο καί στήν Εὐρώπη. Στή διάδοση τῆς μαγείας βοήθησαν ἀνάμεσα σ' ἄλλα καί οἱ ἐξῆς λόγοι:

1. Ἡ Τεχνολογία καί ἡ ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς διέσπασαν τόν ἄνθρωπο καί τοῦ προκάλεσαν πνευματική ἀσφυξία. Ἡ φιλοσοφία τῆς Δύσεως καί ἡ ἰλιγγιώδης ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης βοήθησαν τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει συνείδηση τῶν δυνάμεων του ἔναντι τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Συνάμα ὅμως κλόνισαν τήν πίστη του στίς μεταφυσικές δυνάμεις καί ἰδιαίτερα ἀρνήθηκαν τήν ὕπαρξη τοῦ σατανᾶ ὡς προσώπου. Μιλοῦσαν γενικά καί ἀόριστα γιά τήν ὕπαρξη τοῦ κακοῦ, ἐνῶ διακήρυσσαν τήν ἀνυπαρξία τοῦ σατανᾶ. Τελικά δημιουργήθηκε ὁ τύπος τοῦ σύγχρονου τεχνοκρατούμενου ἀνθρώπου, πού γιά νά στηρίξει τόν ἑαυτό του ἀρνήθηκε καί τό Θεό ἀκόμα. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε εὐκόλα καί σέ ἀνησυχητική ἔκταση στίς δαιμονικές δυνάμεις τῆς μαγείας.

2. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νά ἀντισταθεῖ μέ λογικά ἐπιχειρήματα στίς ποικίλες μεταφυσικές δυνάμεις καί τά πνευματιστικά φαινόμενα τόν ἐσπρωξαν στό νά ἀσχοληθεῖ μέ τό περιεχόμενο τῶν διαφόρων ἀνατολικῶν θρησκειῶν καί ἰδιαίτερα τῆς ἰνδικῆς φιλοσοφίας (Μαχαρίσι, Γιόγκι, κ.ἄ.). Μέ τίς τελετουργίες τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν ἄνοιξε ὁ δρόμος γιά τή διάδοση καί ἐπικράτηση τῆς μαγείας. Ἀπό πολύ παλιά οἱ θρησκείες τῶν Περσῶν καί τῶν Αἰγυπτίων καλλιέργησαν τίς μαγικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου καί ὀργάνωσαν τό τυπικό τῆς τελετουργικῆς μαγείας, πού ἐπικαλεῖται τά κακά πνεύματα τοῦ ἀόρατου κόσμου γιά νά προκαλέσει κακό σέ συγκεκριμένο ἄνθρωπο ἢ καί σέ πολλούς μαζί.

3. Ἡ δυνατότητα γιά τήν ὑπερπήδηση καί τόν παραμερισμό τῆς μαγείας βρίσκεται στόν ὀλοκληρωμένο ἄνθρωπο τῆς πίστεως, ὅπως τόν φανέρωσε στόν κόσμο ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Γιά νά ικανοποιήσει ὁ ἄνθρωπος καί τίς πιό βαθιές ανάγκες τῆς ὑπάρξεώς του πρέπει νά ἐπικοινωνήσει προσωπικά μέ τό Θεό. Ὁ πιστός πού ἐπικοινωνεῖ καί συνδέεται μέ τό Χριστό ἐλευθερώνεται ἀπό τίς δαιμονικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Ὁ ἀληθινός χριστιανός γίνεται πραγματικά ἐλεύθερος, ὅταν ἀγαπᾶ τό Θεό καί αἰσθάνεται μέσα του τήν προσωπική φροντίδα καί στοργή Του γι' αὐτόν. Ἡ δύναμη τοῦ πιστοῦ βρίσκεται στή δυνατότητα, πού ὁ Θεός τοῦ δίνει νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τή θεία ζωή καί ὄχι νά ὑποταχθεῖ στίς τυφλές καί μυστηριώδεις δυνάμεις τῆς μαγείας, πού ἐτοιμάζουν τήν ἐξουθένωση καί τήν τελική καταστροφή του.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί όρκος είναι άμαρτία για τον άληθινό χριστιανό; 2) Τι είναι ή βλασφημία; 3) Γιατί απορρίπτονται οι διάφορες μορφές της μαγείας; 4) Πώς μπορεί νά λευθερωθεί ό άνθρωπος από τήν κυριαρχία τής μαγείας;

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. Ἡ οὐμανιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Μέ τή λέξη «ἀνθρωπισμός» μεταφράζεται ὁ λατινικός ὄρος Humanismus. Τόν ἐπινόησε ὁ Βαυαρὸς φιλόσοφος καί παιδαγωγὸς Ἐμμάνουελ Νίτχαμερ (1776-1848). Ἡ λέξη Humanismus δέ βρίσκεται οὔτε στή λατινική οὔτε στή μεσαιωνική παράδοση. Στὴν ἀρχαία ἐλληνική παράδοση ἡ λέξη «ἀνθρωπισμός» ἀναφέρεται μιά καί μόνη φορά. Τή συναντᾶμε σ' ἓνα ἀπόφθεγμα τοῦ φιλοσόφου Ἀρίστιππου (4ος αἰ. π.Χ.) πού ὅμως τό διέσωσε ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (2ος αἰ. μ.Χ.) Μέ βάση αὐτό τό κείμενο (βλ. στό χωρο τῶν κειμένων) ὁ ἀνθρωπισμός ἐδῶ μᾶς φανερώνει τὴν παιδείου πού κάνει τόν ἀνθρώπο ὀλοκληρωμένο. Ἀρχικά λοιπόν ὁ ἀνθρωπισμός δὴλωνε τὴν παιδεία καί τὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, πού πρέπει νά στηρίζονται στὰ κλασσικά γράμματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀργότερα ὅμως φανέρωνε τὴν ἱστορική ἐκείνη ἐποχή πού συμπίπτει χρονολογικά μέ τὴν Ἀναγέννηση (Renaissance).

Οἱ ἐλληνικές πηγές τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Οἱ πρῶτες ἀνθρωπιστικές ἀντιλήψεις ἐκφράζονται στὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους (Θουκυδίδης), στὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καί στίς κωμωδίες τοῦ Μενάνδρου. Στὸν Ἐπιτάφιο προσφέρεται ἡ ἰδέα γιὰ τὴν ἀρμονική ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, πού μπορεῖ μέ τὴν παιδεία νά μορφωθεῖ σέ μιάν ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα. Ὁ Πλάτων μᾶς λέγει ὅτι ἀποστολή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά βγεῖ ἀπὸ τό σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας καί νά στρέψει τὴν ψυχὴ του στὴν ἰδέα

του αγαθού. Κατά τον 4ο αιώνα π.Χ. ο Μένανδρος υπογράμμιζε την αξία της μορφώσεως, όταν έλεγε χαρακτηριστικά: «'Ως χαρίεν έσθ' άνθρωπος, αν άνθρωπος η».

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της ελληνικής ανθρωπιστικής παιδείας είναι ότι το περιεχόμενό της τροφοδοτείται όχι μόνον από τις πνευματικές επιστήμες και τη λογοτεχνία, αλλά και από τις επιστημονικές και τεχνολογικές γνώσεις. Δευτερεύουσα πηγή των ανθρωπιστικών κινήματων είναι ο ρωμαϊκός ανθρωπισμός του 1ου π.Χ. αιώνα που τον εκπροσωπεί ο Κικέρων (106-43 π.Χ.). Καί εδώ η μόρφωση του ανθρώπου συνδέεται με τα πνευματικά αγαθά του κλασσικού ελληνικού πολιτισμού. Με την επικράτηση του Χριστιανισμού η ελληνική παιδεία εμφανίζεται με έντελως καινούργια μορφή. Είναι η χριστιανική μόρφωση και παιδεία, όπως μας την έδωσαν οι Τρεις Ιεράρχες και ο Γρηγόριος Νύσσης. Ο ιερός Αυγουστίνος μετέδωσε στη Δύση την ιδέα της χριστιανικής παιδείσεως (354-430 μ.Χ.).

Οι ιστορικές φάσεις του ανθρωπισμού.

1. Η πρώτη φάση του ανθρωπισμού άρχισε με τον Ιταλό ποιητή Πετράρχη (1304-1377) και τέλειωσε με τον Ολλανδό φιλόλογο Έρασμο (1464-1536). Το ανθρωπιστικό αυτό κίνημα συνδέεται με τον τερματισμό της μεσαιωνικής εποχής. Μορφωτικό ιδεώδες δεν είναι πια ο άγιος, αλλά ο άνθρωπος που είναι έγκόσμια προσανατολισμένος. Το ιδεώδες αυτό αναπτύχθηκε στην Ιταλία και είχε ως βασικό γνώρισμα την αυτονομία του ανθρώπου. Δηλαδή ο άνθρωπος έχει μέσα του τις ικανότητες να αναπτύσσεται μόνος και χωρίς να χρειάζεται τη βοήθεια των άλλων. Ο Έρασμος έδωσε στον ανθρωπισμό χριστιανική και ήθικη κατεύθυνση. Γι' αυτόν το μοναδικό υπόδειγμα του ανθρωπισμού είναι ο Ιησούς Χριστός.

2. Η δεύτερη φάση του ανθρωπισμού αρχίζει τα μέσα του 18ου αιώνα μ.Χ. και αναπτύσσεται με τη βοήθεια των φιλολογικών και ιστορικών επιστημών. Κύριος εκπρόσωπος αυτής της φάσεως υπήρξε ο Βίλελμ Χούμπολτ (*Humboldt: 1767-1835*). Υποστήριξε ότι η ανθρώπινη προσωπικότητα πρέπει να καλλιεργηθεί με βάση την ατομικότητα, την καθολικότητα και την ολόκληρη της ύπαρξεως. Οι ατομικές, δηλαδή, κλίσεις και ικανότητες του ανθρώπου θα αναπτυχθούν μέσα στο σύνολο των πολιτιστικών κλάδων. Έτσι ο άνθρωπος θα αντιμετώπισει τις πολλαπλές ανάγκες και απαιτήσεις της ζωής του.

3. Η τρίτη φάση του ανθρωπισμού αρχίζει με τό τέλος του πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Οί μεγάλες περιπέτειες πού δοκίμασε ή ανθρωπότητα με τά δεινά τών δύο παγκόσμιων πολέμων έφεραν καί πάλι στό προσκήνιο τό αιώνιο πρόβλημα τής αξίας του ανθρώπου. Ό Γερμανός φιλόλογος Βέρνερ Γαϊγκερ (Werner Jaeger: 1888-1961) θεωρείται ό αρχηγέτης του λεγόμενου «τρίτου ανθρωπισμού». *Ύποστηρίζει ότι ό άνθρωπος πρέπει νά μορφώνεται με όλα εκείνα τά υπερχρονικά στοιχεία (= κλασσικές αξίες) πού υπάρχουν στά άριστουργήματα τής αρχαιότητας.* Αντιτίθεται στην ύλιστική καί μηχανοκρατική κοσμοθεωρία καί άπορρίπτει τά ολοκληρωτικά συστήματα. *Ένδιαφέρεται για τίς χριστιανικές πηγές τών πρώτων αιώνων, επειδή παραδέχεται ότι ή μόρφωση του ανθρώπου πρέπει νά θεμελιώνεται στις χριστιανικές αλήθειες.*

Κριτική θεώρηση τών ανθρωπιστικών κινημάτων. Τά διάφορα ανθρωπιστικά κινήματα προσπάθησαν νά προβάλουν τήν αξία του ανθρώπου καί νά διασώσουν τήν ύπαρξή του. Ό απόλυτα νοούμενος ανθρωπισμός προβάλλει τήν α υ τ ο ν ο μ ί α του ανθρώπου. Δηλαδή υπογραμμίζει τήν ικανότητα πού έχει ό άνθρωπος νά ρυθμίζει μόνος του τόν έαυτό του. Ένας τέτοιος ανθρωπισμός βρίσκεται σέ φανερή καί απόλυτη διάσταση με τό Χριστιανισμό. Έδώ ανοίγεται ό δρόμος ώστε ό άνθρωπος νά φτάνει στην ειδωλοποίηση καί τήν αποθέωσή του (Βλ. Φρ. Νίτσε καί τό κήρυγμα του υπερανθρώπου).

Τήν ίδια κατεύθυνση άκολούθησε καί ό λεγόμενος ανθρωπισμός τών οικονομικών συστημάτων (Κ. Μάρξ). Για νά επικρατήσει ό πραγματικός ανθρωπισμός, λέγει ό Μάρξ, πρέπει νά επιβληθεί ή δικτατορία του προλεταριάτου. Έτσι όμως καταπνίγεται ή έλευθερία καί αυτότέλεια τής προσωπικότητας καί επικρατεί ή άπανθρωπία. Σέ ελάχιστες περιπτώσεις ό ανθρωπισμός ζήτησε τή συμπαράσταση του Εύαγγελίου. Ό Ίησους Χριστός μās λέγει: «Χωρίς έμου ου δύνασθε ποιείν ουδέν» (Ίω. ιε΄ 5). Ό άνθρωπος γίνεται σωστός καί πραγματικός όταν είναι ένωμένος με τό Θεό. Αύτή τήν αδιάσπαστη καί ασύγχυτη ένωση μās παρουσιάζει ό Κύριος στον έαυτό Του. Γίνεται αληθινός καί ύποδειγματικός άνθρωπος, γιατί ένώνει τή θεία με τήν ανθρώπινη φύση (Θεάνθρωπος).

Ό ανθρωπισμός δέν άποδέχεται τό ουσιαστικό περιεχόμενο τής αμαρτίας, πού με τήν τέλεσή της άπομακρύνει τόν άνθρωπο από τό Θεό. Ό άνθρωπος όμως δέν μπορεί νά είναι καί νά ύπάρχει μακριά από τό Θεό. Ό ανθρωπισμός δέχεται τήν αμαρτία σάν έλλειψη καί άδυναμία

του ανθρώπου. Γι' αυτό και προσπαθεί νά τήν ἐπανορθώσει μέ τήν καλwsύνη, τήν ήθική τελείωση καί τά διάφορα «καλά ἔργα» του ανθρώπου. Ἡ διαφοροποίηση ανάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό βρίσκεται σέ τούτα τά λόγια του Κυρίου: «Ὅποιος δέν εἶναι μαζί μου εἶναι ἐναντίον μου καί ὅποιος δέ μαζεύει μαζί μου σκορπίζει» (Ματθ ιβ' 30).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Μπορεῖς νά μελετήσεις βοηθητικά: Λουκ. ιη' 9-14, Ρωμ. θ' 11-21, ζ' 22-25.
2. «Ἄμεινον, ἔφη, ἐλαίτην ἢ ἀπαίδεντον εἶναι· οἱ μὲν γάρ χορημάτων, οἱ δ' ἀνθρωπισμοῦ δέονται» (Διογένης Λαέρτιος, βιβλ. 2, 70).
3. «Ὡς χαρίζεν ἔστ' ἀνθρωπος, ἄν ἀνθρωπος ἦ» (Μένανδρος).
4. «Λύχρον μεθ' ἡμέραν ἄψας περιήει (Διογένης) λέγων: ἀνθρωπον ζητῶ» (Διογ. Λαέρτιος, 9, 41).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σήμαινε ἀρχικά ἡ λέξη ἀνθρωπισμός; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα του ὑπ' ἀριθ. 3 κειμένου σου; 3) Ποιό εἶναι τό βασικό γνώρισμα τῆς πρώτης φάσεως του ἀνθρωπισμοῦ; 4) Τί ὑποστηρίζει ὁ λεγόμενος τρίτος ἀνθρωπισμός; 5) Ποιά κοινά σημεῖα βρίσκεις ανάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό;

2. Ὁ αὐτόνομος ἀνθρωπος του Ἐμμ. Κάντ.

Ἡ ἀνθρωπολογία του Ἐμάνουελ Κάντ (1724-1804)¹. Ὁ Κάντ θεωρεῖ τόν ἀνθρωπο ὡς ἀπόλυτα αὐτόνομο. Ὅλα ἐκπηγάζουν ἀπό τόν ἴδιο τόν ἀνθρωπο. Ἡ ἀξία του ἀνθρώπου βρίσκεται στήν ἐλευθερία του. Ὁ ἀνθρωπος μόνος του καί μέ τήν ἀποκλειστική βοήθεια τῶν δυνάμεών του μπορεῖ νά καθορίζει καί νά κατευθύνει τόν ἑαυτό του.

Ἡ θεώρηση αὐτή του Κάντ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιλήψεως πού ἔχει γιά τή γνώση του ἀνθρώπου. Γιά τόν Κάντ ἡ γνώση εἶναι μόνον ἐμπειρική. Μέ τήν ἐμπειρική γνώση ὁ ἀνθρωπος συλλαμβάνει τά διάφορα φαινόμενα του αἰσθητοῦ κόσμου. Δηλαδή ἀνακαλύπτει τήν

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 47-51, 90-92, 103-104

έξωτερική όψη τών πραγμάτων, χωρίς όμως και νά καθορίζει τή βαθύτερη ουσία τους. Πίσω από τά φαινόμενα κρύβονται τά νοούμενα, πού είναι ή πραγματικότητα του υπεραισθητού και υπερφυσικού κόσμου. Πέρα από τόν αισθητό κόσμο αρχίζει ή θεωρία του συλλογισμού. Ό Κάντ στό έργο του «Κριτική του καθαρού λόγου» κλώνισε τήν αποδεικτική δύναμη, πού είχαν ως τήν εποχή του τά λογικά συμπεράσματα και οι συλλογισμοί του ανθρώπου.

Ή λογικότητα δέν μπορεί νά φανερώσει αυτό πού κρύβεται πίσω από τά φαινόμενα. Και ό Θεός για τόν Κάντ είναι μία υπερφυσική πραγματικότητα. Ό άνθρωπος δέν μπορεί νά αποδείξει τό Θεό μέ τόν καθαρό λόγο και τούς διάφορους συλλογισμούς του. Ό Κάντ δέχεται τήν ύπαρξη του Θεού, γιατί τόν συνδέει μέ τήν ήθική βελτίωση του ανθρώπου. Ή άξια του Θεού για τόν Κάντ δέ βρίσκεται τόσο στή θεία Ύπαρξη Του, όσο στή δύναμη πού έχει νά κάνει τούς ανθρώπους καλούς και ήθικούς.

Ή ήθική του Κάντ. Ό Κάντ στό έργο του «Κριτική του πρακτικού λόγου» μιλεί για τίς ήθικές πράξεις του ανθρώπου. Πρέπει νά έκτελούνται μακριά από αισθησιακά και συναισθηματικά κίνητρα. Οι πράξεις πού γίνονται από συμφέρον και σκοπιμότητα δέν έχουν καμιάν ήθική άξια για τόν Κάντ. Ύπάρχει ένας γενικός κανόνας, πού μπορεί νά αξιολογεί κάθε πράξη του ανθρώπου. Είναι ή περίφημη «κατηγορική προσταγή», πού λέγει: *«Νά ενεργείς κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι άρχές τής πράξεώς σου νά μπορούν νά χρησιμοποιηθούν και νά ισχύουν για όλους τούς ανθρώπους ως μία καθολική νομοθεσία.»*

Ή προσταγή λέγεται *κατηγορική*, γιατί είναι αντίθετη μέ τήν ύποθετική, πού θά έλεγε: *«Νά κάνεις τό καλό, αν νομίζεις πώς σέ ώφελει ή ό,τι ανταποκρίνεται στις επιθυμίες σου ή σέ βοηθεϊ νά πραγματοποιήσεις όρισμένους σκοπούς τής ζωής σου.»* Ένας τέτοιος κανόνας απορρίπτεται από τόν Κάντ, γιατί στηρίζεται σέ ιδιοτελή έλατήρια ή αποβλέπει σέ συγκεκριμένα αποτελέσματα.

Ή άληθινή ήθικότητα προέρχεται μόνον από τό καθήκον, πού τό παράγει ή αυτόνομη λογική φύση του ανθρώπου. Είναι ή φύση πού δέν δέχεται καμιάν επίδραση από τίς αισθήσεις και τά διάφορα φαινόμενα του έμπειρικού κόσμου. Τό καλό και τό ήθικό γίνεται, γιατί τό άπαιτεί τό καθήκον. Καθήκον δέν είναι νά θεωρείς μία πράξη άναγκαία από σεβασμό προς τό Νόμο. Ή ήθική άξια μιας πράξεως δέ βρίσκεται στήν πρό-

θεση ή τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ στή βουλευτική ἀρχή, ὅπου ὑπακούει ἡ βούληση, ὅταν ἀποφασίζει τὴν πράξη ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοῦ ἄν τὸ ἀντικείμενο τῆς πράξεως εἶναι ἐπιθυμητὸ ἢ ὄχι. Ὁ Κάντ ἀπορρίπτει κάθε ἐλατήριο (κίνητρο) στὴν τέλεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Τὸ περιεργό εἶναι ὅτι μαζί μὲ τὰ ἀτομικά καὶ ἐγωιστικά κίνητρα ἀπορρίπτει καὶ τὸ ἀνιδιοτελές κίνητρο τῆς ἀγάπης.

Ὁ Κάντ τοποθετεῖ στὸ χῶρο τῆς ἠθικῆς καὶ τῆ θρησκεία. Ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ ἀποκτήσει τὸ ὕψιστο ἀγαθὸ πού εἶναι ὁ Θεός. Ὅταν γίνει κάτι τέτοιο, τότε ὁ ἄνθρωπος νιώθει μέσα του τὴν ἀληθινὴ εὐτυχία καὶ κερδίζει τὴν ἀπόλυτη μακαριότητα. Ἡ μακαριότητα δὲν ἀποτελεῖ κίνητρο, γιατί δέ σχετίζεται μὲ τὴ ζωὴ τοῦ αἰσθητοῦ αὐτοῦ κόσμου, ἀλλὰ μὲ τὴν αἰωνιότητα.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὸν Κάντ. Γιὰ νὰ κρίνουμε τὸν Κάντ χρειάζομαστε μεγάλη δύναμη, διάκριση καὶ προσοχή. Ὁ Κάντ ἀνήκει στοὺς μεγάλους ἐκπροσώπους τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἠθικῆς. Μὲ τὴ διδασκαλία του θέλει νὰ ἐλευθερώσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν κυριαρχία τοῦ λογικοῦ. Ὁ εὐδαιμονισμὸς καὶ ἡ χρησιμοθηρία πολὺ κλονίστηκαν ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐπίθεση τοῦ Κάντ.

Στὰ ἐξῆς ὁμως σημεία ἡ χριστιανικὴ θεώρηση ἔχει βασικὲς ἀντιρρήσεις γιὰ τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ.

1. Ἡ θεωρία τῆς αὐτονομίας. Βρίσκεται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐξέταση τοῦ ἀνθρώπου «καθ' ἑαυτὸν», δηλαδὴ ὡς ὑπαρξὴ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν ἐμπειρικό κόσμο καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, σήμερα δὲ γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ κανένα. Ἡ σύγχρονη ἀνθρωπολογία, ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους, ἡ ψυχοθεραπευτικὴ, ὁ ὑπαρξισμὸς, ἐξετάζουν τὸν ἄνθρωπο πάντα στὴν ἀναφορὰ του (= Relatio) μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τὸν κόσμο πού τὸν περιβάλλει. Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση βλέπει τὴ σωστὴ ὑπαρξὴ ἐν σχέσει μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει παραθεώρηση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὴν ἀξία του στὸ Χριστό, γιατί τοῦ προσφέρεται ἡ δυνατότητα νὰ ἀνυψωθεῖ καὶ αὐτὸς στὴν περιοχὴ τοῦ Θεοανθρώπου.

2. Τὰ κίνητρα καὶ ἡ ἠθικὴ πράξη. Πολὺ σωστὰ ὁ Κάντ ξεχώρισε τὰ ἀτομικά καὶ ἐγωιστικά κίνητρα ἀπὸ τὴν ἠθικὴ. Δυστυχῶς ὁμως ἀπόρριψε

μαζί και τό κίνητρο τῆς ἀγάπης, γιατί τή συνδέει μέ τό συμφέρον και τόν ὠφελιμισμό. Δέν εἶδε τήν ἀγάπη, ὅπως τή φανέρωσε ὁ Χριστός, πού δέ ζήτησε τίποτε γιά τόν ἑαυτό Του, ἀλλά ὅλα τά πρόσφερε ἀπό ἀγάπη γιά τό ἄνθρωπο. «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε´ 13). Καί ὁ Ἄπ. Παῦλος λέγει ὅτι «ἡ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τά ἑαυτῆς» (Α´ Κορ. ιγ´ 5), ἀλλά ἀπό τήν ἴδια τῆς τῆ φύση ἐπικοινωνεῖ μέ τόν πλησίον, χωρὶς κανένα ὑπολογισμό (Βλ. παραβολή καλοῦ Σαμαρείτη: Λουκ. ι´ 29-37). Κάτι τέτοιο ἔχει διαπιστώσει και ἡ Ἀξιολογία, πού ἀντιτίθεται στό φορμαλισμό τοῦ Κάντ (Forma = ἐξωτερική μορφή, τύπος). Ἡ ἠθική τῶν ἀξιών μᾶς δεῖχνει πῶς ὁ ἄνθρωπος εἶναι στενά συνδεδεμένος μέ τίς διάφορες ἀξίες, πού τό περιεχόμενό τους τόν ἐλκύει στήν ἐφαρμογή τους.

3. Ἡ κατηγορική προσταγή και τό καθῆκον. Γιά νά στηρίξει ὁ Κάντ τήν κατηγορική προσταγή χρειάστηκε νά διατυπώσει στό ψηλότερο σημείο τῆς τήν ἀνθρωπιστική ἰδέα. «Πράττε ἔτσι ὥστε τήν ἀνθρωπότητα, τόσο στό πρόσωπό σου ὅσο και στό πρόσωπο τοῦ κάθε ἀνθρώπου, νά τῆ μεταχειρίζεσαι, πάντα σάν αὐτοσκοπό και ποτέ σάν μέσο». Εἶναι πραγματικά ἓνα ἐξοχο παράγγελμα ἀρετῆς. Γι' αὐτό και ἀγωνίστηκε ὁ Κάντ νά πείσει τόν ἄνθρωπο ὅτι ἡ καλλιέργεια και ἡ ἀνάπτυξη τῶν χαρισμάτων του, δέ γίνεται ἀπό ἰδιοτέλεια ἢ ἀτομική ὠφέλεια, ἀλλά γιά νά φτάσει ἡ ἀνθρωπότητα σέ μεγαλύτερη ἠθική τελειότητα. Ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται και ἡ ὑπεραυστηρότητα τοῦ Κάντ ὡς πρὸς τήν πλήρη ἐφαρμογή τῆς κατηγορικής προσταγῆς. Αὐτή ἡ ἀπολυτότητα τοῦ καθῆκοντος τόν ὀδήγησε στό νά θυσιάζει τόν παρεκτρεπόμενο ἠθικά ἄνθρωπο γιά νά περισώσει τόν τύπο τῆς ἠθικῆς και κατηγορικής προσταγῆς.

4. Ἡ θρησκεία και ἡ ἠθική τῆς. Ὁ Κάντ, ὅπως εἶδαμε, παραδέχεται τό Θεό μόνο κάτω ἀπό τό πρίσμα τῆς πρακτικῆς ἠθικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁμως ὁ Θεός κατεβαίνει ἀπό τό χῶρο τῆς ἀπρόσιτης Ὑπάρξεως Του και γίνεται ἓνα «ἀντικείμενο» ὠφελιμισμού. Γι' αὐτό και ὁ Κάντ δέν ὀμιλεῖ γιά ὑπερφυσική ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ἐρευνᾷ τήν ἠθική ἐμπειρία. Εἶναι ἡ μόνη πού μπορεῖ νά μᾶς βεβαιώσει γιά τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ. (Ὁ Κάντ εἶναι ὁ εἰσηγητής τῆς ἠθικῆς ἀποδείξεως γιά τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ).

Ὁ Κάντ ἐπίσης βλέπει τήν ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου ὡς συναλλαγή και ἀντιμισθία. Διαπίστωσε ὅτι ἀρκετοὶ χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς του ἐφάρμο-

ζαν τό Εύαγγέλιο από ύπολογισμό στίς διάφορες άμοιβές. Άνεξάρτητα από τήν άπαράδεκτη αϋτή διαγωγή τών χριστιανών, είναι μεγάλο λάθος νά χαρακτηρίζεται ή ήθική του Εύαγγελίου ως συναλλαγή. Ό άνθρωπος πού συνδέεται μέ τό Χριστό στήν κοινωνία τής αγάπης καί τής έμπιστοσύνης δέν περιμένει άντιμισθία. Έχει μέσα του τόν ίδιο τό Θεό, πού τόν γεμίζει μέ χαρά, ειρήνη, ικανοποίηση καί άπέραντη εϋτυχία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Η μόνη άληθινή θρησκεία δέν περιέχει νόμους, πού μπορούμε μέ τόν καθαρό λόγο νά ανακαλύψουμε... Έχουμε μονάχα ήθικά καί πολιτειακά καθήκοντα ανάμεσα στους ανθρώπους καί δέν άποδεχόμαστε όποιαδήποτε ύπηρεσία, στήν άναγκαστική αϋλή του Θεού. Καθετί έξω από τό χωρο τής ύπαρξιακής πορείας του, πού προσπαθει νά εφαρμόσει ό άνθρωπος γιά νά ευαρεστήσει μπροστά στο Θεό, είναι πραγματική θρησκοευτική μωρία καί σφαλερή ύπηρεσία στο Θεό» (Κάντ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς κρίνεται ή θεωρία τής άυτονομίας του ανθρώπου; 2) Πώς κρίνεται ή αντίληψη του Κάντ γιά τό Θεό; 3) Είναι δυνατόν νά εφαρμοσθει ή κατηγορική προσταγή; 4) Γιατί ή αγάπη του Εύαγγελίου δέν άποτελει κίνητρο ώφελιμιστικό;

3. Ό υπεράνθρωπος του Φρειδερίκου Νίτσε.

Η άνθρωπολογία του Νίτσε (1844-1900). Ό Νίτσε διατύπωσε τή θεωρία του βιολογικού υλισμού. Λέγει ότι κάθε είδος, άνθρωπος ή ζωο, γιά νά διατηρηθει στή ζωή πρέπει νά επιβληθει καί νά επικρατήσει πάνω σ' όλα τά άλλα. Γιά νά επιβληθει όμως πρέπει νά έχει μεγάλη δύναμη. Τότε συντρίβει τούς άλλους καί τούς ύποτάσσει στίς διάφορες άτομικές επιθυμίες του.

Ό άνθρωπος λοιπόν γιά τό Νίτσε πρέπει νά αποκτήσει δύναμη στή ζωή του. Η δίψα γιά άπόκτηση δυνάμεως άποτελει ένα βασικό στοιχείο στήν άνθρωπολογία του Νίτσε. Γιά νά άποκτήσει ό άνθρωπος δύναμη πρέπει νά άσκει τόν έαυτό του στήν πειθαρχία καί τούς ποικίλους περιορισμούς. Γι' αυτό ό Νίτσε είναι άντί-

θετος στην εὐτυχία, τὴν ἄνεση, καὶ τὶς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, πού προσπαθεῖ συνήθως ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποκτήσει μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἐνοστίκτων καὶ τῶν αἰσθησέων του.

Ἡ θεωρία τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τὶς ἀρχές τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ φτάνει σ' ἓνα σημεῖο, ὅπου ὑπερβαίνει τὴ φύση του. *Εἶναι τὸ σημεῖο τοῦ ὑπερανθρώπου.* Ὁ ὑπεράνθρωπος εἶναι ἡ πετυχημένη εἰκόνα τοῦ ἰσχυροῦ καὶ δυναμικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ χωρὶς διάκριση ὅλα τὰ μέσα (καλὰ ἢ ἄσχημα) ἀρκεῖ νὰ τὸν βοηθοῦν στὴν πραγματοποίηση τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ Νίτσε δὲν παραδέχεται στὸν ὑπεράνθρωπο καμιάν ἐνοχή (ἁμαρτία-κακό) καὶ δὲν ἀναγνωρίζει τὶς διαφορὲς ἀρετές πού ἔχουν ἐπικρατήσει στὴν ἀνθρώπινη κοινωμία.

Ὁ κόσμος γιὰ τὸ Νίτσε εἶναι τοποθετημένος σέ μιάν ἀδιάκοπη κίνηση καὶ ἀλλαγὴ. Ἡ ζωὴ βρίσκεται σέ μιάν αἰώνια ἀνακύκλωση. Πολλὰ πράγματα πού τώρα καταστρέφονται, ὕστερα ξανάρχονται στὴ ζωὴ καὶ στὴν ὕπαρξη. Αὐτὸ πού τώρα προκαλεῖ τὸ φόβο καὶ τὸν τρόμο, ὕστερα φέρνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐτυχία. *Αὕτῃ εἶναι ἡ θεωρία τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς καὶ ἐπανόδου τῶν πραγμάτων.* Οἱ ρίζες αὐτῆς τῆς θεωρίας βρίσκονται στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία. Τὰ «Ἄνθεστήρια» ἦταν γιορτὴ ἀφιερωμένη στό θεοῦ Διόνυσο καὶ τοὺς νεκρούς. Ὁ Διόνυσος συμβόλιζε τὴ γονιμότητα τῆς φύσεως πού πεθαίνει τὸ χειμῶνα, ἀνασταίνεται τὴν ἀνοιξὴ καὶ καρποφορεῖ τὸ καλοκαίρι. Γι' αὐτὸ ὁ Νίτσε δὲν παραδέχεται ἀναλλοίωτες ἀλήθειες καὶ σταθεροὺς ἠθικοὺς νόμους, πού νὰ ἰσχύουν στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Νίτσε. *Γιὰ τὸ Νίτσε ἠθικός εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος πού διαθέτει στὴ ζωὴ του ἀπέραντὴ δύναμη καὶ ἐπιβολὴ στοὺς ἄλλους.* Τὸ καλὸ βρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου φανερώνεται ἡ δύναμη καὶ ἰσχύς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα τὸ κακό προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἀσθένεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταλήγει σ' αὐτὴ. Γιὰ τὸν ὑπεράνθρωπο συνεπῶς δὲν ὑπάρχει καλὸ καὶ κακό. Ἡ ζωὴ του στηρίζεται πάνω σέ νέες «ἠθικὲς ἀξίες». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Νίτσε ζήτησε μὲ τὴ φιλοσοφία του τὴν ἀνατροπὴ ὄλων τῶν ἀξιῶν πού ἰσχύουν μέχρι σήμερα. Ἡ ἠθικὴ πού ἐπικρατεῖ σήμερα ὀφείλεται στὴν ἀδυναμία τῶν μικρῶν νὰ ἐπιβληθοῦν στοὺς μεγάλους καὶ ἰσχυροὺς καὶ στὴν ἀνικανότητα τῶν λίγων νὰ καθυποτάξουν τοὺς πολλούς. Ὁ Νίτσε φέρνει γιὰ παράδειγμα τοὺς Ἰουδαίους. Δὲν μπόρεσαν νὰ ἐπιβληθοῦν στοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Βαβυλω-

νίους καί ἔτσι ἀναγκάστηκαν νά ὀνομάσουν ἀρετές καί ἠθικά προσόντα ὅλες τίς ἀδυναμίες καί τίς μειονεξίες τους.

Ὁ Νίτσε καταδικάζει τό Χριστιανισμό, γιὰτί ὑποστηρίζει τούς φτωχοὺς καί τούς ἀδύνατους, ἐνῶ ἀπορρίπτει τούς ἰσχυροὺς καί τούς πλούσιους σέ ἀξιώματα, δύναμη καί χρήματα.

Κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν τραγικῶν βιωμάτων του ὁ Νίτσε, ἐρμηνεύοντας τό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, κήρυξε «τό θάνατο τοῦ Θεοῦ». Ἐνίωσε μέσα του τήν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ. Καί ἔτσι νόμισε, πῶς ὁ Θεός «πέθανε». Ἐδῶ βρίσκεται τό τραγικό ἀδιέξοδο τοῦ Νίτσε, πού νόμισε ὅτι μπορεῖ νά στηρίξει τόν ὑπεράνθρωπο παραμερίζοντας καί θυσιάζοντας ὅλους τούς ἄλλους, ἀκόμα καί αὐτό τό Θεό. Γιά νά περισώσει τά ἐγωιστικά καί ἀστικά του συμφέροντα καταφεύγει σέ τέτοιες πράξεις ἀπιστίας, πού νομίζει πῶς ἐξαφανίζει καί «θανατώνει» τό Θεό ἀπό τή ζωή του. Δέν μπόρεσε ὁ Νίτσε καί οἱ ὀπαδοί του νά καταλάβουν ὅτι στό μυστήριο τοῦ Θεοῦ Πάθους, ὁ Θεός δέχεται τό θάνατο τοῦ Υἱοῦ Του πάνω στό Σταυρό ἀπό ἀγάπη γιά τόν ἄνθρωπο καί «ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο, πού σημειώνει πολύ χαρακτηριστικά ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γιά τή σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὅτι: «ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου καί νεκρουμένου, ἵνα ζήσωμεν» (P.G. 36, 661 C).

Ἡ χριστιανική θεώρηση γιά τήν ἠθική φιλοσοφία τοῦ Νίτσε.

1. Ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ. Εἶναι προϊόν τῶν φυσιοκρατικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Νίτσε. Ὁ ἴδιος τήν ἀποδέχεται καί τήν προβάλλει δυναμικά, ἐπηρεασμένος καί ἀπό τήν καταπίεση, πού δέχτηκε ἀπό τό οἰκογενειακό περιβάλλον του στή διάρκεια τῆς παιδικῆς ἡλικίας του. Πάντα ἤθελε νά ἐπιβληθεῖ στούς ἄλλους. Νόμιζε πῶς μ' αὐτό τόν τρόπο κερδίζει καί προάγει τόν ἑαυτό του. Ὁ Νίτσε εἶδε τή ζωὴ μόνον ὡς βιολογία. Δέν μπόρεσε νά ἀνακαλύψει τό μυστήριο πού κρύβει μέσα της ἡ ζωὴ. Ἄν τήν πλησίαζε βαθύτερα θά ἦταν σέ θέση νά καταλάβει ὅτι ἡ ζωὴ: α) δέν ἐπιβάλλεται μέ τήν ἐξωτερική δύναμη καί κυριαρχία, β) δέν κερδίζεται μέ τή σκληρότητα καί τή βαναυσότητα. Ἀντίθετα ἡ ζωὴ: α) φανερώνεται μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης, β) προσφέρεται μέ τή διακονία καί τή φιλανθρωπία καί γ) κερδίζεται μέ τήν ταπείνωση καί τή θυσία.

2. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ Νίτσε παραδέχεται σωστά ὅτι ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στό ξεπέραςμα τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ὑπερβαίνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἐλευθερώνεται ἀπό τούς ἀτομικούς περιορισμούς τῆς φύσεώς του. Ὅταν δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος δέν ἱκανοποιεῖ ἀμέσως τίς «φυσικές ἀνάγκες» του δείχνει ὅτι εἶναι ἐλεύθερος ἀπό τά δεσμά τῆς ἀνάγκης, πού δυστυχῶς θεοποιεῖται σέ κάθε ἐποχή. Ἡ θεωρία λοιπόν τοῦ ὑπερανθρώπου εἶναι ἀπό τή φύση της ἀπαράδεκτη καί καταδικασμένη, γιατί: α) ὑποδουλώνει τόν ἄνθρωπο στόν ἄκρατο ἐγωισμό του, β) θεοποιεῖ τόν ἄνθρωπο καί παραμερίζει τό Θεό, γ) ἀπορρίπτει τήν ἀγάπη, τήν εὐσπλαγχνία καί τή φιλανθρωπία καί δ) ἐπιβάλλει τή βία καί τόν ἐξαναγκασμό.

3. Ἡ θεωρία τῶν νέων «ἠθικῶν ἀξιῶν». Μέ τή «νέα ἠθική» προκάλεσε ἀνατροπή σ' ὅλα τά πράγματα. Θεμελίωσε τήν ἀσυδοσία καί τήν αὐθαιρεσία στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτές οἱ «ἀρχές» ἐφαρμόστηκαν στή Γερμανία κατά τό Β' παγκόσμιο πόλεμο (βλ. τά φοβερά ἐγκλήματα τοῦ Χίτλερ καί τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων). Δυστυχῶς ὁ περισσότερος κόσμος, ἐνῶ στή θεωρία ἀπορρίπτει τήν «ἠθική» τοῦ Νίτσε, στήν πράξη προβάλλει διαρκῶς τήν ἐπικράτηση τοῦ ἐγώ. Ἐπιδιώκει τόν παραμερισμό τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μέ τή βοήθεια τῆς ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς βίας καί καταπίεσεως. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά μάθει ὅτι ὁ ἀτομισμός τῆς φύσεως ξεπερνιέται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κύριος ὀλοκληρώνει τόν ἄνθρωπο στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί τῆς θουσίας Του γιά τήν ὑπερύψωση καί τή διάσωση τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τί εἶναι ἀγαθό; Αὐτό πού διεγείρει στόν ἄνθρωπο τή δίψα τῆς δυνάμεως καί τόν κάνει ἰσχυρό στή θέληση γιά νά ἀποκτήσει ἰδική του δύναμη. Τί εἶναι κακό; Αὐτό πού προέρχεται ἀπό τήν ἀδυναμία. Γι' αὐτό οἱ ἀδύνατοι καί οἱ δυστυχισμένοι πρέπει νά ἐξαφανίζονται... Μονάχα ἔτσι ἀννιφώνεται ὁ ἄνθρωπος σέ ὑπεράνθρωπο, πού ἔχει προορισμό νά ἐξαφανίσει ὅλους τούς ἀδύνατους καί μάλιστα χωρίς οἶκτο καί ἔλεος». Ἐπί τόν ὑπεράνθρωπο τοῦ Νίτσε»).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Ποιά εἶναι ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ; 2) Τί εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος; 3)

Γιατί ο Νίτσε άπορρίπτει τό Χριστιανισμό; 4) Ποϋ όφείλεται ό «θάνατος του Θε-
ου» από τούς άνθρωπους; 5) Ποιές είναι οι νέες «ήθικές άξίες» του Νίτσε;

4. 'Η άπαισιόδοξη καί μηδενιστική θεώρηση του ανθρώπου.

'Η θεωρία τής άπαισιοδοξίας (Pessimism). 'Απαισιοδοξία είναι τό σύστημα εκείνο που βλέπει τόν κόσμο καί τόν άνθρωπο νά παραδίνονται στην καταστροφή καί τό θάνατο, χωρίς νά μπορεί νά άντισταθεϊ, ώστε νό επικρατήσει ή εϋδαιμονία καί ή εϋτυχία πάνω στη γη. 'Η άπαισιοδοξία είναι άποτέλεσμα τής φιλοσοφικής θεωρήσεως του κόσμου, όπως προσφέρθηκε στην 'Ανατολή. 'Εκεϊ επικράτησε ή θεωρία του Δυϊσμοϋ (Dualismus), όπου οι δύο άρχές, ή άρχή του καλού καί του κακού, ή άρετή καί ή κακία συγκρούονται μεταξύ τους σ' ένα τιτάνιο καί αιώνιο άγώνα. Τό πνεϋμα τής καταστροφής ύπερισχύει καί έτσι ό βίος του ανθρώπου συνοδεϋεται από τή θλίψη, τή δυστυχία καί τό θάνατο. Γι' αυτό καί οι ίνδικές θρησκείες είναι γεμάτες άπαισιοδοξία. 'Η μόνη δι-έξοδος του ανθρώπου είναι νά μηδενίσει τό έγώ του, νά νεκρώσει τις επιθυμίες του, νά ένωθει με τό παγκόσμιο καί άπρόσωπο πνεϋμα καί νά άπολαύσει τήν ψυχική ήρεμία καί μακαριότητα. Είναι ή κατάσταση *Νιρ-βάνα*, που άποτελει τό ήθικό ιδεώδες του Βουδδισμού.

Οι διάφορες επίσης θεωρίες του αισθησιασμοϋ καί τής φιληδονίας (βλ. επόμενο κεφάλαιο) γέμισαν τόν άνθρωπο με αισθήματα κορεσμοϋ, άηδίας καί κενότητας. 'Ως λύτρωση του ανθρώπου θεωρήθηκε ή έκζή-τηση του θανάτου. 'Ο Κυρηναίος 'Ηγησίας ονομάστηκε «Πεισιθάνατος», γιατί πρότεινε τήν αυτοκτονία, ως τή μόνη λυτρωτική πράξη του άν-θρώπου.

'Από τούς νεώτερους φιλοσόφους ό Σοπενχάουερ (1788-1860) δια-μόρφωσε σε σύστημα τήν άπαισιόδοξη θεώρηση του κόσμου καί του ανθρώπου. 'Η βούληση του ανθρώπου είναι ολοκληρωτικά άνελεύθερη καί τυφλή. Γι' αυτό καί δέν μπορεί νά έξασφαλίσει στον άνθρωπο καμιάν ικανοποίηση, χαρά καί άνάπαυση. 'Ο Σοπενχάουερ άπορρίπτει τόν άν-θρώπινο πολιτισμό, που μόνο δεινά καί καταστροφή προσφέρει στις ανθρώπινες κοινωνίες. Οι περισσότεροι άνθρωποι μάταια άγωνίζονται για τή ζωή, που τελικά θά τή χάσουν όπωσδήποτε.

'Η ζωή των κατωτέρων κοινωνικών τάξεων είναι μιá άδιάκοπη πάλη

ενάντια στην καταπίεση και τη στέρηση. Ἀντίθετα οἱ ἀνώτερες τάξεις δέν ξέρουν πῶς νά ἀπομακρύνουν ἀπό πάνω τους τήν πλήξη καί τήν ἀηδία πού κυριαρχοῦν στή ζωή τους. Ὁ ἄνθρωπος ὁμως δέν ἀξίζει νά ζη μέ ἓνα τέτοιο ἀπαράδεκτο τρόπο. Ἄν καταδέχεται ἀκόμα νά ζη, αὐτό ὀφείλεται στή δειλία του νά τερματίσει τή ζωή του. Ὁ Σοπενχάουερ ἐπηρεάστηκε πολύ ἀπό τή διδασκαλία τοῦ Βουόδδα. Συναιστοῦσε στόν ἄνθρωπο νά θανατώνει τή βούλησή του μέ τήν αὐστηρή ἀσκηση καί τήν ὀλοκληρωτική ἀπαλλαγή του ἀπό κάθε ἐπιθυμία καί φιληδονία.

Ἡ θεωρία τοῦ μηδενισμοῦ. *Μηδενισμός εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού ἀπορρίπτει τήν ὑπαρξη τῆς ἀλήθειας καί τήν ἰσχύ κάθε ἀξίας.* Ὁ μηδενισμός παρουσιάστηκε μέ τά ἐξῆς εἶδη (μορφές): α) στή φιλοσοφία ὡς ἀπόλυτος ἀγνωστικισμός. Αὐτό σημαίνει ὅτι καμιά γνώση στόν ἄνθρωπο δέν εἶναι δυνατή, γιατί ἡ ἀλήθεια δέν ὑπάρχει ἤ καί ἂν ὑπάρχει εἶναι ἀπρόσιτη καί ἀκατάληπτη στόν ἄνθρωπο, β) στήν ἀξιολογία καί τήν ἠθική ὡς ἄρνηση κάθε ἀξίας (= ἀμοραλισμός), γ) στή θρησκεία, ὡς ὀλοκληρωτική ἄρνηση τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀποκαλύψεώς Του καί δ) στήν κοινωνία ὡς ἀπόρριψη ὅλων τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καί ἐγκαθίδρυση τῆς ὀλοκληρωτικῆς κοσμοθεωρίας.

Τά αἷτια πού προκάλεσαν τό μηδενισμό εἶναι:

1. Τά περιορισμένα ὄρια τοῦ λογικοῦ καί τῆς ὑπάρξεως. Ἔτσι ἔχουμε τό γνωσιολογικό μηδενισμό μέ ἀντιπρόσωπο τό σοφιστή Γοργία, τό σκεπτικιστή Πύρρωνα τόν Ἥλειο κ.ἄ.

2. Ἡ ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναγνωρίσει τό Θεό. Μέ αὐτή τήν ἄρνηση δημιούργησε μέσα του ἓνα δυσαναπλήρωτο κενό, πού τόν ἀνάγκασε νά πιστεύει στό μηδενισμό τῶν πάντων.

3. Οἱ φοβερές καταστροφές τῶν παγκόσμιων πολέμων. Ὁ ἄνθρωπος ζη μέ τήν ἀπειλή τῆς ἐξαφανίσεώς του. Ἔτσι δέ βρίσκει πιά νόημα στή ζωή καί νομίζει πῶς λυτρώνεται μέ τήν ἐκμηδένιση ὅλων τῶν πραγμάτων.

4. Ἡ τεχνολογική καί μηχανική πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀφαίρεσε ἀπό τόν ἄνθρωπο τήν ἀξία τῆς προσωπικότητας καί τόν μετέτρεψε σέ μιᾶ ἀνεύθυνη μάζα.

5. Ἡ κοινωνική καί πολιτική μορφή τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων.

Ἄν ἡ ζωὴ ἔχει κάποιο νόημα, αὐτό δέν θά ἐκφρασθεῖ ἀπό τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο, ἀλλά ἀπό τίς κατευθυνόμενες ἀπόψεις τῆς ὀλοκληρωτικῆς κοσμοθεωρίας.

Ἡ χριστιανική θεώρηση γιά τήν ἀπαισιοδοξία καί τό μηδενισμό.

1. Ἡ ἀπαισιοδοξία κυριεῦει ἐκεῖνο τό ἄτομο πού συγκρούεται μέ ὅλες τίς κοινωνικές καί κοσμικές δυνάμεις. Γιά νά μπορέσει νά ἐπικρατήσει πρέπει νά ἐξαφανίσει τίς ἀντίπαλες δυνάμεις. Ἄν ὅμως δέν μπορεῖ νά τίς παραμερίσει ἢ νά τίς ὑπερπηδήσει, τότε πέφτει σέ κατάσταση ἀπαισιοδοξίας. Μέσα του δημιουργεῖται τό ἄγχος καί ἡ ἀγωνία, ὁ μαρasmus καί ἡ μανία τῆς αὐτοκαταλύσεως. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως πού πιστεύει στό Χριστό ἐλευθερώνεται ἀπό τούς περιορισμούς τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ. Τούς ἄλλους ἀνθρώπους δέν τούς βλέπει ὡς ἐχθρούς καί ἀνταγωνιστές. Τούς βλέπει ὡς πραγματικές εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, πού «εἰ καί στίγματα φέρουν πταισμάτων», ὅμως ἔχουν τή δυνατότητα νά πραγματοποιήσουν τό θεῖο προορισμό τους. Ὁ πιστός ἄνθρωπος ποτέ δέ χάνει τό θάρρος καί τήν αἰσιοδοξία του, ὅσο καί ἂν βλέπει τήν πνευματική καί ἠθική ἐξαθλίωση τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ἡ ρωμαλεότητα τοῦ χριστιανοῦ θεμελιώνεται στήν ἐλπίδα πού ὁ Χριστός χαρίζει στόν ἄνθρωπο. Ἡ ἐλπίδα ζωντανεῦει τόν ἄνθρωπο καί τόν βοηθεῖ νά ξεπερνᾷ καί τίς πιό ἀντίξοες περιστάσεις, πού τόν συνθλίβουν καί τόν πιέζουν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός μέ τή θυσία καί τήν Ἀνάστασή Του «ἐξήλθε νικῶν καί ἵνα νικήσῃ» (Ἄποκ. στ' 2). «Καί αὕτη ἐστίν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τόν κόσμον ὅλον, ἡ πίστις ἡμῶν. Τίς ἐστίν ὁ νικῶν τόν κόσμον, εἰ μή ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστίν ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ;» (Α' Ἰω. ε' 4-5).

2. Ὁ μηδενισμός ἐρμηνεύεται κυρίως ψυχολογικά, ὡς συνέπεια τῶν φυσιολογικῶν διαταράξεων τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ὁ ἄνθρωπος καταλήγει στό μηδενισμό, πού εἶναι ἡ ἄμεση συνέπεια τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπό τό Θεό. Ἀρνίεται τήν ὑπαρξή του, γιατί δέν μπόρεσε νά ἀνακαλύψει τό βαθύτατο νόημα καί τήν ἀνυπολόγιση ἀξία τῆς ζωῆς. Σ' αὐτή τή φανέρωση δέν τόν βοήθησε τό περιβάλλον του (οἰκογενειακό, κοινωνικό, ἠθικό, θρησκευτικό, κ.ἄ.). Γι' αὐτό καί ὁ ἄνθρωπος πού διακατέχεται ἀπό μηδενιστικές τάσεις ἀπορρίπτει τό «κατεστημένο» καί ἐργάζεται γιά τήν ἀνατροπή καί τήν καταστροφή ὅλων τῶν ἀξιών.

Τελικά ἐπιδιώκει καί τό δικό του θάνατο καί ἐπιθυμεῖ βαθύτατα τήν ἐκμηδένισή του. Τό τραγικό ὅμως λάθος τοῦ μηδενιστοῦ βρίσκεται στό

ὅτι ὁ Θεός ποτέ δέν ἐγκαταλείπει τό πλάσμα Του, γιατί «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμ. β΄ 4) καί ὅτι «οὐ βούλεται τόν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς ὡς τό ἀποστρέψαι τόν ἀσεβῆ ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καί ζῆν αὐτόν» (Ίεζεκιήλ λγ΄ 11).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Μή ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά μηδέ δειλιάτω... Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρά ἡ ἐμή ἐν ὑμῖν μένῃ καί ἡ χαρά ὑμῶν πληρωθῆ... Καί ὑμεῖς οὖν λύπην μέν νῦν ἔχετε· πάλιν δέ ὄψομαι ὑμᾶς καί χαρῆσεται ὑμῶν ἡ καρδιά καί τήν χαράν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν». (Ίω. ιδ΄ 27, ιστ΄ 1-2, 22 ιε΄ 11).*
2. *«Ἴδοῦ ἡ σκηνή τοῦ Θεοῦ μετά τῶν ἀνθρώπων, καί σκηνώσει μετ' αὐτῶν καί αὐτοὶ λαός αὐτοῦ ἔσονται καί αὐτός ὁ Θεός μετ' αὐτῶν ἔσται. Καί ἐξαλείψει ἀπ' αὐτῶν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν καί ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κλαυγῆ, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τά πρῶτα ἀπῆλθον» (Ἀποκ. κα΄ 3-4).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς ἀπαισιοδοξίας; 2) Ποιά εἶναι τά εἶδη τοῦ μηδενισμοῦ; 3) Ποιά αἷτια προκάλεσαν τό μηδενισμό; 4) Γιατί ὁ χριστιανός εἶναι πάντα αισιόδοξος; 5) Γιατί ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τό μηδενισμό του;

5. Ἡ ἡδονική θεωρία γιά τόν ἄνθρωπο.

Ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ. Ὁ ἡδονισμός συνιστᾶ στόν ἄνθρωπο νά θηρεύει στή ζωή του μόνο τήν ἡδονή καί τήν εὐχαρίστηση. Εἰσηγητῆς αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως ἦταν ὁ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναιῖος καί ἀργότερα ὁ Ἐπίκουρος (τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.), ὁ ἀρχηγέτης τῆς σχολῆς τῶν ἐπικουρείων φιλοσόφων.

Ὁ Ἀρίστιππος δίδασκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀλοκληρώνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἀναζητεῖ καί ἀπολαμβάνει τήν ἡδονή. Ἡ ἡδονή εἶναι μιᾶ ἐσωτερική διάθεση τοῦ ἀνθρώπου γιά κάθε αισθησιακή (σωματική) ἀπόλαυση. Ὁ Ἀρίστιππος ἀναγνωρίζει καί τίς ἡδονές τῆς ψυχῆς, πού τίς τοποθετεῖ

ὄμως σέ δεύτερη μοίρα, ἐνῶ δίνει προτεραιότητα στίς σωματικές ἡδονές.

Ὁ Ἐπίκουρος θεμελιώνει τή θεωρία του στήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τήν ἀπόρριψη τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Δίνει προτεραιότητα στίς ψυχικές ἡδονές καί ὄχι στίς σωματικές, ὅπως ἔκανε ὁ Ἀρίστιππος. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά κυριαρχεῖ στίς πράξεις του. Γι' αὐτό πρέπει νά προτιμᾷ ἐκεῖνες τίς ἡδονές πού τόν ὀδηγοῦν στήν εὐδαιμονία.

Κριτική θεώρηση. Ὁ ἡδονισμός εὐκολα ἀνασκευάζεται ὡς θεωρία. Στήν καθημερινή ὄμως πράξη οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἀκολουθοῦν τίς συνταγές της, γιατί ἐπιζητοῦν γιά τή ζωή τους τήν εὐχαρίστηση καί τήν ἀπόλαυση. Πρέπει νά ἐξετασθεῖ ἀνθρωπολογικά, δηλαδή ἀπό πλευρᾶς δομῆς μέ τίς ἄλλες ψυχοσωματικές λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ἡ ἡδονή παραμερίζει ἐκεῖνες τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀπαιτοῦν κόπο, ἀγῶνα καί πολλή προσπάθεια. Ὁ ἄνθρωπος ὄμως, γιά νά ἀναπτυχθεῖ, πρέπει νά καταβάλει πολλές προσπάθειες πού δέν θά τοῦ εἶναι ἀσφαλῶς εὐχάριστες. Ἄν τίς παραμερίσει γιά νά θηρεύσει μόνο τήν ἡδονή, τότε βρίσκεται σέ ἐσφαλμένο δρόμο. Ἄλλωστε ξέρουμε πῶς οἱ ἀπολαύσεις ἔχουν προσωρινή διάρκεια. Ὁ ἄνθρωπος ὄμως θέλει μόνιμα νά εὐχαριστεῖται καί νά ἀπολαμβάνει. Ἐτσι γίνεται ὀπαδός τῆς ἄκρατης ἡδονῆς ἢ εὐτυχίας. Τό περίεργο ὄμως εἶναι πῶς καταλήγει στήν τελική ἄρνηση καί ἀπόρριψη τῆς ζωῆς του. Παράδειγμα ὁ Ἡγησίας ὁ Πεισιθάνατος (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο). Τό ἴδιο σχεδόν ἰσχύει καί γιά τίς ψυχικές ἡδονές τοῦ Ἐπικούρου. Ἴσως εἶναι λιγώτερο ἀποκρουστικές, ἀλλά πάντα στρέφονται γύρω ἀπό τήν προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ. Γιά νά ἀπολαύσει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀπόλυτη εὐχαρίστηση πρέπει νά παραμερίσει ὅλα τά ἐμπόδια πού τοῦ προξenoῦν θλίψη καί ὀδύνη.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἢ τῆς χρησιμοθηρίας. Διακρίνεται σέ τρεῖς μορφές:

1. Ὁ ἀτομικός εὐδαιμονισμός ἢ ἐγωισμός. *Συνιστᾷ ὡς ὑψιστο ἀγαθό καθεῖ πού ἐξυπηρετεῖ τήν ἀτομική εὐδαιμονία (ἡδονή-συμφέρον) τοῦ ἀνθρώπου.* Εἰσηγητές αὐτῆς τῆς θεωρίας εἶναι ὁ Ἐπίκουρος, ὁ Δημόκριτος καί ἀπό τούς νεώτερους οἱ: Hobbes, Holbach, Lamettrie, κ.ἄ. Ὁ

όπαδός αυτής της θεωρίας χρησιμοποιεί ακόμη και απαράδεκτα μέσα για να έξυψώσει τό εγώ του καί να διασώσει τό συμφέρον του.

2. 'Ο κοινωνικός εϋδαιμονισμός. *Συνιστά ως εϋδαιμονία τήν προσπάθεια του ανθρώπου να πραγματοποιει τήν εϋημερία ὄχι τήν ατομική, αλλά του κοινωνικού συνόλου.* "Υψιστο αγαθό είναι κάθε πράξη πού ωφελει τό σύνολο τών ανθρώπων καί χαρίζει τήν εϋτυχία σ' ὅλη τή ανθρώπινη κοινωνία. Στη νεώτερη ἐποχή ἀκολούθησαν τόν κοινωνικό εϋδαιμονισμό τόσο ὁ μαρξισμός (βλ. ἐπόμενο κεφάλαιο), ὅσο καί ὁ πραγματισμός, πού τόν εἰσήγαγε στήν Ἀμερική ὁ John Dewey. Πραγματισμός είναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού θέλει να προσφέρει στόν ἄνθρωπο μιά ζωή γεμάτη ἀπό εϋχαρίστηση καί ἀπόλαυση. Ἀγαθό εἶναι καθετί πού ωφελει πρακτικά τόν ἄνθρωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔφτασε στό σημείο να ἐπιζητει τίς εϋκολίες καί τίς ἀνέσεις του καί να ἀποφεύγει κάθε προσπάθεια καί καταβολή τών δυνάμεών του.

3. 'Ο πνευματικός εϋδαιμονισμός ἢ ἡ ἠθική τελείωση. *Ἡ εϋδαιμονία ἐδῶ παρουσιάζεται ως τό ἀποτέλεσμα τών ἐνεργειῶν του ανθρώπου να ὀλοκληρωθεῖ ἠθικά μέ τίς διάφορες ἀρετές του.* Ἔτσι βλέπουν τήν εϋδαιμονία ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καί ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ Σωκράτης παρουσιάζει ως εϋδαιμονία τήν ἠθική καλλιέργεια του ανθρώπου. Ὁ Πλάτων βλέπει τήν ὀλοκλήρωση του ανθρώπου στό «ὅσον τό δυνατόν ἄνθρωψ ὁμοιοῦσθαι θεῷ». Ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται ως ὑψιστη εϋδαιμονία του ἄνθρώπου τήν ἐνεργοποίηση του πνεύματός του (λογικές δυνάμεις).

Κριτική θεώρηση. Ὅλες οἱ μορφές του εϋδαιμονισμού εἶναι ἐγκεντρικές. Εἶναι ἀπαράδεκτο ἀπό χριστιανική πλευρά να θυσιάζονται οἱ ἄλλοι ἢ να παραμερίζονται ἢ να χρησιμοποιοῦνται ως μέσο γιά τήν προαγωγή τῆς ατομικῆς προόδου καί εϋτυχίας. Τό Εϋαγγέλιο μᾶς δίνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη εἰκόνα. Ὁ Χριστός θυσιάζει ὅλες τίς ατομικές ἐπιθυμίες Του καί ἀποδέχεται τόν ἐπώδυνο θάνατο γιά να σώσει τοὺς ἄλλους, τόν κόσμο. Στήν περίπτωση του κοινωνικοῦ εϋδαιμονισμοῦ τό Εϋαγγέλιο ὄχι μόνο δέν ἔχει ἀντίρρηση γιά τήν εϋτυχία καί τή χαρά τών ἀνθρώπων, ἀλλά ἀντίθετα τήν προσφέρει στό μήνυμά του. Ἡ ἀληθινή μας εϋτυχία δέ βρίσκεται μόνο στήν καλοπέραση τών ἀνθρώπων, ἀλλά στήν ἀνακάλυψη καί διάσωση τῆς ὑπάρξεως μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης

καί τῆς ἀδελφότητος ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μιά τέτοια εὐτυχία, πού ἐπικρατεῖ στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες προσφέρει ὑπέρτατη καί ἀναντικατάστατη χαρά στόν κάθε ἄνθρωπο. Γι' αὐτό καί τό Εὐαγγέλιο εἶναι τό μοναδικό κριτήριό τῆς χαρᾶς, πού δίνει πραγματικό νόημα στή ζωή, καί τῆς εὐτυχίας, πού χαρίζει στόν ἄνθρωπο τήν παντοτινή σωτηρία του.

Πιό σύμφωνη στήν ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἡ θεωρία γιά τήν ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Τό πρόβλημα ὅμως πού δημιουργεῖται ἐδῶ εἶναι: Ποιό εἶναι τό πρότυπο αὐτῆς τῆς τελειώσεως; Μέ ποιό κριτήριό θά διαπιστώνουμε ὅτι σωστά ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἡ ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ χριστιανική ἠθική ἀμφισβητεῖ στόν αὐτόνομο ἄνθρωπο τή δυνατότητα νά διεκδικεῖ τό πρότυπο καί τό κριτήριό τῆς ἠθικῆς τελειώσεως. Μόνον ὁ Χριστός ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό αὐτόν τόν περιορισμό καί τόν ἀνυψώνει στό ψηλότερο σημεῖο τῆς ὀλοκληρώσεώς του. Εἶναι ἡ ὄντολογική σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ κατά χάριν θέωσή του στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι μόνο ἡ ἠθική τελείωσή του.

Ἡ φιληδονική θεωρία τοῦ Σίγμουντ Φρόυντ. Ἐπιχείρησε νά μᾶς δείξει μέ τή βοήθεια τῆς ψυχολογίας τοῦ βάρους ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται ὄχι μόνο μέ τή βοήθεια τῆς λογικῆς ἀλλά καί μέ τή συμμετοχή τοῦ συναισθήματος. Τό συναίσθημα τροφοδοτεῖται ἀπό τίς διάφορες ἡδονές. Ἡ ὀλοκληρωτική ἀπόλαυση τῆς ἡδονῆς μᾶς δίνει τήν εἰκόνα τοῦ φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου. "Ἄν τά διάφορα περιστατικά δέν ἐπιτρέπουν στόν ἄνθρωπο ὅλων τῶν ἡλικιῶν (βρεφική, παιδική, ἐφηβική, ὠριμη) τήν ἀπόλαυση τῶν βιολογικῶν ἡδονῶν, τότε μέσα του δημιουργοῦνται φοβερά νευρωτικά συμπλέγματα (Complex). Ἡ θεωρία αὐτή διαδόθηκε σέ πολλά στρώματα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος προσπάθησε μέσα σέ μία αὐθαίρετη ἐλευθερία νά ἱκανοποιεῖ χωρίς κανένα ἔλεγχο τίς βιολογικές ὁρμές του. Ἐτσι φτάσαμε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας, πού ἀπειλεῖ νά ὀδηγήσει τήν κοινωνία μας σέ μιάν ἀπαράδεκτη ἀποκτήνωση.

Κριτική θεώρηση. Ὁ Φρόυντ πρόβαλε τήν ἀξία καί τή σημασία τοῦ συναισθήματος γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶς μίλησε πολύ σωστά γιά τήν περιοχή τοῦ ὑποσυνειδήτου. Μᾶς ἐρμήνευσε τίς διάφορες νευρώσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως εἶδε μέ μεγάλη μονομέρεια τίς πηγές τῶν συναισθημάτων, πού τίς ἐντόπισε στίς διάφορες βιολογικές ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου. Εἶδε τόν ἄνθρωπο μόνον βιολογικά καί γι' αὐτό τό σύ-

στημά του τό εκμεταλλεύτηκαν οί μεταγενέστεροι καί ὀδήγησαν τόν ἄνθρωπο στήν ἀποθέωση τῆς σάρκας (πανσεξουαλισμός). Τό ἀδιέξοδο καί ἡ διαφθορά τοῦ ἀνθρώπου σέ μιά τέτοια θεωρία εἶναι φανερή ἀπό μόνη τῆς. Ὁ Φρόυντ ἐπηρεάστηκε ἀπό τό κοινωνικό περιβάλλον καί τή θρησκευτική του προέλευση, γι' αὐτό καί δέ δέχτηκε τίς ἀλήθειες τοῦ Εὐαγγελίου πάνω στά θέματα αὐτά. Φρόντισε νά ἀπορρίψει τίς ἐπικρατούσες χριστιανικές ἀντιλήψεις καί ἐκείνους τούς τρόπους ἀπό τή συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου, πού ὀδηγοῦσαν τή ζωή του σέ φοβερό ἀδιέξοδο καί καταστρεπτικό διχασμό.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό εὐδαμον ἐλεύθερον, τό δέ ἐλεύθερον τό εὔνηχον» (Θουκυδίδης).
2. «Τό μήτ' ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. Ὅρος δέ τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντός τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις» (Ἐπίκουρος στό Διογένη Λαέρτιο X, 131).
3. «Εὐδαίμων τε καί ὄλβιος.. ἀνάτιος ἀθανάτοισιν» (Ἡσίοδος, Ἔργα καί ἡμέραι) (= Εὐδαίμων καί ἐντυχημένος εἶναι ἐκεῖνος πού δέ στενοχωρεῖ τοῦς ἀθάνατους θεούς).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί λέγει ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ καί πῶς ἐλέγχεται; 2) Τί διαφορά βρῖσκεῖς νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στόν ἀτομικό καί κοινωνικό εὐδαιμονισμό; 3) Γιατί δέν ἀρκεῖ στόν ἄνθρωπο μόνον ἡ ἡθική τελείωσή του; 4) Γιατί ἡ θεωρία τοῦ Φρόυντ μάς ὀδήγησε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας;

6. Ἡ ὑλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Τά διάφορα ὑλιστικά συστήματα. Ὁ ὑλισμός εἶναι ἓνα φιλοσοφικό σύστημα, πού διδάσκει ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖ τή μοναδική οὐσία τόσο στή φύση, ὅσο καί στήν ψυχροσωματική σύσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ ὑλισμός ἀντιτάσσεται στόν ἰδεαλισμό καί στήν πνευματοκρατία, πού ὑποστηρίζουν ὅτι τό πνεῦμα ἔχει πρωταρχική καί οὐσιώδη θέση στόν ἄνθρωπο.

Ὁ ὑλισμὸς στὴν ἀρχαιότητα διακρίνεται στὸν ἀτομιστικὸ ἢ κοσμογονικὸ καὶ τὸν πνευματολογικὸ ἢ ἠθικὸ ὑλισμὸ. Ὁ ἀτομιστικὸς ὑλισμὸς ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὴ σχολὴ τοῦ Δημόκριτου (Ε΄ - Δ΄ π.Χ. αἰ.) καὶ τοῦ Ἐπίκουρου (Β΄ π.Χ. - Β΄ μ.Χ. αἰ.). Ἡ θεωρία τῶν ἀτόμων ὑποστηρίζει τὴν ποικιλία καὶ τὴ μεταβλητότητα (κίνηση) τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄπειρα ἄτομα ἢ ἀδιαίρετα σωματίδια, πού εἶναι ἄναρχα, ἄφθαρτα καὶ αἰώνια. Ἀπὸ τέτοια ἄτομα ἀποτελοῦνται τὰ ὑλικά σώματα καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μηχανοκρατικὴ αὐτὴ ἀντίληψη τῆς φύσεως ἐπεκτείνεται σέ ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, πού ἐξηγούνται ὑλιστικά καὶ τεχνοκρατικά.

Ὁ πνευματολογικὸς ὑλισμὸς ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τοὺς στωικούς φιλόσοφους (Γ΄ π.Χ. - Β΄ μ.Χ. αἰ.). Παραδέχονται τὴν ἰδέα μιᾶς ἀρχέγονης καὶ μοναδικῆς ὕλης, τὸ «πύρινο πνεῦμα», πού ἀποτελεῖ τὴ θεία ἀρχή. Αὐτὴ δημιουργεῖ, διαποτίζει καὶ διατηρεῖ τὰ ὄντα καὶ τὴ ζωὴ. Ἀπὸ αὐτὴ ἐκπηγάζει ἡ τάξη στὸν κόσμο, οἱ ἠθικὲς ἀρχές καὶ οἱ νόμοι τῆς δικαιοσύνης. Οἱ στωικοὶ παραδέχτηκαν τὴν ταύτιση ἀνάμεσα στὴν ὕλη καὶ τὴ μορφή, στὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἐλευθερία, στὴν ἐμπειρία καὶ τὸ λογικόν. Δὲν μπόρεσαν ὅμως νὰ ἀποφύγουν ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ δῦϊσμοῦ (Dualismus), δηλαδή ὅτι προϋπάρχουν μαζί ἡ ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα, τὸ καλὸ καὶ τὸ κακόν.

Ὁ ὑλισμὸς στὴ νεώτερη ἐποχὴ (ΙΖ΄ μ.Χ. αἰ.) καὶ ὕστερα ξανά ἐμφανίζεται μέ τὴ πυρηνικὴ θεώρηση τῆς ὕλης, πού ὅμως συμβαδίζει μέ τὴ μηχανιστικὴ θεώρηση τῆς φύσεως. Στὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ μ.Χ. αἰ. καταβάλλεται προσπάθεια νὰ ἐνωθοῦν τὰ ὑλιστικά καὶ τὰ ἀθειστικά συστήματα. Στὰ μέσα ἐπίσης τοῦ ΙΘ΄ μ.Χ. αἰ. ἀνανεώθηκε ἡ ὑλιστικὴ φιλοσοφικὴ κίνηση, ὡς ἀντίδραση στὸν ἀπόλυτο ἰδεαλισμὸ τοῦ Ἐγέλου. Τὴ σύζευξη τῶν δύο αὐτῶν κατευθύνσεων ἀναλαμβάνει στὴν ἀρχὴ ὁ διαλεκτικὸς ὑλισμὸς καὶ στὴ συνέχεια ὁ ἱστορικὸς ὑλισμὸς.

Ὁ Διαλεκτικὸς ὑλισμὸς. Εἶναι τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα, πού προσπάθησε νὰ συνδέσει τίς ὑλιστικὲς δοξασίες μέ τὴ διαλεκτικὴ μέθοδο.

Ὁ διαλεκτικὸς ὑλισμὸς δανεῖζεται τὴ διαλεκτικὴ μέθοδο ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ γερμανοῦ φιλόσοφου Ἐγέλου (1770-1831 μ.Χ.). Τὸ πρῶτο στάδιο τῆς διαλεκτικῆς στὸν Ἐγέλο εἶναι ἡ θέση, δηλαδή ἡ σταθερὴ κατάσταση, πού βρίσκεται μιὰ ἰδέα ἢ τὸ ὄν (π.χ. τὸ ἀνθρώπινο ἐγώ). Γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ὅμως ἡ διαρκῶς ἐξελισσόμενη ἰδέα πρέπει νὰ ἐξέλθει

από τόν έαυτό της. Συναντᾶ διάφορα ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, πού ὅμως τήν ἀλλοιώνουν καί τή φέρνουν σέ μιά ἀντίθεση μέ αὐτά. Εἶναι τό δεύτερο στάδιο τῆς μεθόδου, πού τό ὀνομάζει ἀ ν τ ί θ ε σ η . Τό τρίτο στάδιο εἶναι ἡ σ ύ ν θ ε σ η , δηλαδή ἡ ἰδέα ξαναγουρίζει στόν έαυτό της, ὡς ὑποκειμενικό, ἀντικειμενικό καί ἀπόλυτο πνεῦμα. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τό ἐ γ ῶ , ὅταν ἐξέρχεται ἀπό τόν έαυτό του καί συναντᾶ τά ἄλλα ἐγῶ. Ζητεῖ ἀπό αὐτά τήν ἀναγνώριση τῆς αὐτοτέλειάς του. Τήν ἴδια ὅμως αὐτοτέλεια ζητοῦν καί τά ἄλλα ἐγῶ ἀπό αὐτό. Οἱ διαφορετικές ἀπαιτήσεις γιά ἀναγνώριση προκαλοῦν ἕνα τιτάνιο ἀγῶνα ἀνάμεσα στά ποικίλα ἐγῶ. Τό κάθε ἐγῶ ἀγωνίζεται νά ἐκμηδενίσει τά ἄλλα καί ἅμα τό κατορθώσει, τότε βγαίνει νικητής καί γίνεται ὁ κύριος. Ὅλα τά ἄλλα ὑποτάσσονται στό νικητή καί γίνονται οἱ δοῦλοι. Ὁ δοῦλος ἐργάζεται γιά νά ἀπολαμβάνει ὁ κύριος τήν ὠφελιμότητα τῶν διαφόρων πραγμάτων. Ἡ στάση τοῦ δούλου μέ τήν ἐργασία του εἶναι ἐνεργητική, ἐνῶ τοῦ κυρίου γίνεται παθητική. Ἀρχίζει μιά ἀ ν τ ί θ ε σ η στίς σχέσεις τους. Ἡ αὐτοτέλεια τοῦ κυρίου ἐξαρτᾶται τώρα ἀπό τήν ἐργασία καί τή συμπεριφορά τοῦ δούλου. Ἡ σ ύ ν θ ε σ η , δηλαδή ἡ ἄρση τῆς ἀντιθέσεως, βρίσκεται στήν ἀπελευθέρωση τοῦ δούλου, ὅπου στήν ἐλευθερία καί τήν ἀγάπη ὀλοκληρώνεται τό ἀνθρώπινο ἐγῶ.

Τό ἄλλο στοιχεῖο τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμου εἶναι ὁ μονομερής τονισμός τῆς ὕλικότητας, τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος ἀποτελεῖται μόνον ἀπό ὕλη, πού βρίσκεται σέ μιά ἀδιάκοπη κίνηση. Ὁ ὕλικός κόσμος εἶναι τό θέατρο τῶν μεταβολῶν στίς διάφορες μορφές, στίς ὁποῖες συμμετέχει καί ὁ ἄνθρωπος, πού εἶναι καθαρά προϊόν αὐτῆς τῆς ὕλικῆς φύσεως. Ἡ ἀνθρώπινη συνείδηση εἶναι καί αὐτή ἕνα ἀπό τά ἀνώτερα προϊόντα τῆς ὕλης καί παίζει δευτερεύοντα ρόλο στή διαμόρφωση τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἡ γνώση δημιουργεῖται ἀπό τήν ὕλη, πού ἐρεθίζει τά αἰσθητήρια ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου. Τά διάφορα αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀντικατοπτρίζουν τά ὕλικά ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, πού ὑπάρχουν ἀνεξάρτητα ἀπό τό ὑποκείμενο, δηλαδή τόν ἄνθρωπο. Οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποι τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμου εἶναι: ὁ Κάρλος Μάρξ, ὁ Λουδοβίκος Φόϋερμαχ, ὁ Φρειδερίκος Ἐνγκελς καί ὁ Βλαδίμηρος Λένιν.

Ὁ ἱστορικός ὕλισμός. Εἶναι τό φιλοσοφικό σύστημα, πού προσπαθεῖ νά ἐφαρμόσει τή θεωρία τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ καί μάλιστα στίς οικονομικές συνθήκες γιά τήν παραγωγή καί τήν ἀπόλαυση τῶν ὕλικῶν ἀγα-

θῶν. Οἱ οικονομικές συνθήκες ἀποτελοῦν τὴν ὑποδομὴ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Πάνω σ' αὐτοὺς οἰκοδομοῦνται ὅλοι οἱ νομικοὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοί, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν πολιτιστικῶν, φιλοσοφικῶν, θρησκευτικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἱστορικός ὕλισμός ἀναγνωρίζει τὴ δυσαρμονία ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ φύση, ὅπως ἐπίσης καὶ τίς ἀντιθέσεις στὶς κοινωνικὲς τάξεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δυσαρμονία στὴν ἀπόλαυση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν δημιουργεῖ τίς ταξικὲς διακρίσεις καὶ τοὺς ταξικούς ἀγῶνες, πού τελικὰ διχάζουν τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀναστατώνουν τὴν κοινωνία. Γιὰ τὸν ἱστορικό ὕλισμό ἡ ὑλικὴ ζωὴ ἀποτελεῖ τὸ πρωταρχικό δεδομένο, ἐνῶ ὁ πνευματικός βίος εἶναι κάτι τὸ δευτερεύον καὶ παράγωγο. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τίς πηγές τοῦ πνευματικοῦ βίου στὴ βελτίωση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ ἱστορικός ὕλισμός μοιάζει μὲ τὴ θεωρία τοῦ πραγματισμοῦ, πού δέχεται τὴν ἀλήθεια μόνον ὡς πρακτικὴ ὠφέλεια καὶ πού προσφέρεται γιὰ νὰ διευκολύνει τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ.

Βασικά σημεία τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Κατὰ τὸν ἱστορικό ὕλισμό δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἡ φιλοσοφία, ὡς ἀντικειμενικός καὶ ἀμερόληπτος στοχασμός· ὑπάρχει μόνον ὡς δικαίωση τῶν συμφερόντων μιᾶς ὀρισμένης τάξεως. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἱστορικός ὕλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα δικαίῳ τὸν ἀγῶνα τοῦ προλεταριάτου, πού ἀποβλέπει στὴν πραγμάτωση καὶ ἐπικράτηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας. Ἡ ψυχολογία, ὡς ἐπιστῆμη, πού ἐξετάζει τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ, γιατί τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἀποτελοῦν γιὰ τὸν ἱστορικό ὕλισμό, ἀντιδράσεις τοῦ νευρικοῦ συστήματος στὸν ἀνθρώπινο ὄργανισμό. Οἱ θρησκευτικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες ἀποτελοῦν ὑποκειμενικὴ ἐφεύρεση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τῶν κυρίαρχων τάξεων. Ἡ θρησκευτικὴ ἀγάπη ἀπορρίπτεται, γιατί ἀποτρέπει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς ταξικούς ἀγῶνες. Οἱ ἠθικὲς ἀξίες κάθε ἐποχῆς ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡθικό εἶναι ὅ,τι διευκολύνει καὶ προάγει τὸν ἄνθρωπο στοὺς τομεῖς τῆς οικονομίας καὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Οἱ αἰσθητικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς ἀξίες ἀναγνωρίζονται, ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετοῦν τὴν πάλῃ τῶν τάξεων. Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας θὰ ἀποτελέσῃ τὴν τελικὴ φάση τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Ἐδῶ θὰ ἐκλείψουν οἱ κοινωνικὲς τάξεις καὶ ἡ ἀνθρωπότητα θὰ φτάσῃ

από την αναγκαιότητα στην ελευθερία, όπου δε θα χρειάζεται φροντίδα και συμπαράσταση. Έτσι δε θα υπάρχει ανάγκη κρατικής οργανώσεως. Το κράτος θα γίνει αυτόματα περιττό και άχρηστο.

Κριτική θεώρηση του ιστορικού υλισμού.

1. Ένω τό οικοδόμημα του ιστορικού υλισμού στηρίζεται στον οικονομικό παράγοντα, όμως πάνω στην πράξη παραδέχεται και την επίδραση, πού έχουν στην ιστορική εξέλιξη οι διάφορες θεωρίες και ιδέες. Έτσι εξηγείται και τό ότι ή προπαγάνδα του συστήματος στηρίζεται στην αποκλειστική αποδοχή τών ιδεών και στην ιδεολογική διαφώτιση τών ανθρώπων μέ όλα τά μέσα του ιστορικού υλισμού.

2. Υπάρχει μιά βασική διαφορά και αντίνομία ανάμεσα στη διαλεκτική μέθοδο του Έγγελου και του ιστορικού υλισμού. Στόν Έγγελο ή αντίθεση παρουσιάζεται μεταξύ τών ανθρωπίνων εγώ και συνειδήσεων. Ό Κ. Μάρξ όμως, εκλαμβάνει την ανθρώπινη συνείδηση ως αντανάκλαση της φυσικής πραγματικότητας. Πώς μπορεί όμως νά γίνεται αυτό, άφου ή ίδια ή φύση άποτελεί την άρχική πραγματικότητα του ανθρώπου; Στήν συνέχεια ό ιστορικός υλισμός παραδέχεται ότι από την πάλη του ανθρώπου μέ τή φύση, δημιουργείται ό κόσμος τών υλικών αγαθών, πού φανερώνει την ανθρώπινη ουσία. Τό περίεργο όμως είναι ότι τά υλικά αγαθά, δηλαδή τό κεφάλαιο, πού πρέπει νά είναι τό παράγωγο της ανθρώπινης εργασίας, υποδουλώνει τόν άνθρωπο στά πράγματα, του άφαιρεί την άξία και τόν κάνει αντικείμενο εκμεταλλεύσεως και φοβερής άδικίας.

3. Ό ιστορικός υλισμός δέν μπορεί ως φιλοσοφικό σύστημα, νά συμβιβάσει τόν υλισμό μέ τόν πραγματισμό. Ό υλισμός καθορίζει τή γνώση, ως άπεικόνιση της προϋπάρχουσας ύλης, πού όμως δέν εξαρτάται από τό υποκείμενο, δηλαδή τόν άνθρωπο. Ό πραγματισμός λέγει ότι ή άλήθεια διαπιστώνεται από τόν άνθρωπο στίς μεταβλητές συνθήκες της ζωής του και όταν μάλιστα ώφελείται πραγματικά στην άνάπτυξη και διατήρηση της ζωής του.

4. Ό ιστορικός υλισμός χαρακτηρίζει τό οικονομικό φαινόμενο ως υλιστικό, ένω στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα ψυχολογικό φαινόμενο. Τό αίσθημα της πείνας και της φτώχειας πιέζει ψυχολογικά τόν άνθρωπο και τόν αναγκάζει νά προβεί σέ ενέργειες οικονομικής φύσεως. Δηλαδή νά εργασθει μέ τέτοιο τρόπο, ώστε νά άποκτήσει για τόν

ἐαυτό του καί τούς ἄλλους μίαν οἰκονομική ἐπάρκεια. Γιά νά ἀναπτυχθεῖ ὁμως ἡ οἰκονομία, ὡς κοινωνικό καί ἀνθρωπολογικό σύστημα, χρειάζεται καί τήν πνευματική ὠθηση καί ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διανομή, π.χ. τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, πού προέρχονται ἀπό τήν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νά στηρίζεται στή θεμελιώδη ἰδέα τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀδελφότητας τῶν ἀνθρώπων. Ὅλα ὁμως αὐτά δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθοῦν ἐπαρκῶς μέ τή μονομερῆ ὑλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων.

5. Ἡ ἀπόλυτη ὑπερτίμηση τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντα στόν ἱστορικό ὑλισμό ὀφείλεται καί στή νοοτροπία τῆς ἐποχῆς, πού συντέλεσε στή δημιουργία καί τήν ἀνάπτυξή του. Στά μέσα τοῦ παρελθόντα αἰῶνα ὑπῆρχε μεγάλο καί ζωηρό ἐνδιαφέρον γιά τά οἰκονομικά προβλήματα. Σ' αὐτό εἶχε ὠθήσει καί ἡ διάδοση τῆς θεωρίας τοῦ ὑλισμοῦ, μέ τίς ἐπιπτώσεις στήν πρακτική ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί ἰδιαίτερα τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἐτσι ἐξηγεῖται καί ἡ εὐκολη ἐξάπλωση τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ ἀνάμεσα στίς μάζες τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ὑλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα; 2) Πῶς παρουσιάζεται ὁ ὑλισμός στήν ἀρχαιότητα; 3) Τί εἶναι ὁ διαλεκτικός ὑλισμός; 4) Ποιά εἶναι τά βασικά σημεῖα τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ; 5) Πῶς κρίνεται ὁ ἱστορικός ὑλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα;

7. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπαρξισμοῦ γιά τόν ἀνθρωπο.

Τί εἶναι ὁ ὑπαρξισμός. Εἶναι ἓνα φιλοσοφικό κίνημα πού διαδόθηκε στούς νεώτερους χρόνους καί ἐνδιαφέρεται κυρίως γιά τά ἐξῆς ἐρωτήματα: Τί εἶναι ὁ ἀνθρωπος; Ἐχει νόημα ἡ ἀνθρώπινη ζωή; Μπορεῖ ὁ ἀνθρωπος νά βρεῖ καί νά ζήσει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς του; Τί εἶναι ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἀνθρωποι; Ὁ ὑπαρξισμός ξεκινᾷ ἀπό τή διαπίστωση ὅτι ὀρισμένα γεγονότα χαρακτηρίζουν καί κατευθύνουν τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἡ ζωή εἶναι γεμάτη ἀπό ἀνασφάλεια καί ἀγωνία. Γι' αὐτό καί ὁ ἀνθρωπος αισθάνεται μόνος καί ἔρημος στόν κόσμο. Κάθε στιγμή ἀντιμετωπίζει μπροστά του τήν καταστροφή καί τό θάνατο. Ἡ ζωή του εἶναι

ζυμωμένη με τό φόβο και τόν ἴλιγγο, πού τοῦ δημιουργοῦν ἀφόρητες νευρωτικές καταστάσεις.

Σ' ὅλα αὐτά τά προβλήματα προσπαθεῖ νά ἀπαντήσῃ ὁ ὑπαρξισμός. Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐλεύθερη θέλησή του μπορεῖ νά ξεπεράσῃ ὅλα τά βασανιστικά του προβλήματα. Ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι τό πρωταρχικό στόν ἄνθρωπο. Τόν βοηθεῖ νά ἐγκαταλείπει τή στατικότητα καί νά βρίσκεται σέ μίαν ἀδιάκοπη κίνηση καί ἐνέργεια. Μέ τήν πράξη ὁ ἄνθρωπος διαλέγει αὐτό πού πρέπει νά γίνῃ. Ἔτσι ξεπερνάει αὐτό πού εἶναι, δηλαδή τόν ἑαυτό του, καί γίνεται ἀληθινή ὑπαρξη.

Ὁ ὑπαρξισμός εἶναι μιά μεγάλη καί δύσκολη περιοχὴ τῆς φιλοσοφίας. Ἐμεῖς θά ἐξετάσουμε μερικά βασικά σημεία του, πού τά συναντᾶμε κυρίως σέ τρεῖς ἐκπροσώπους του: α) στόν Σ ἔ ρ ε ν Κ ί ρ κ ε γ κ ω ρ (Søren Kierkegaard), πού θεωρεῖται ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ὑπαρξισμοῦ, β) στόν Γκαμπριέλ Μαρσέλ (Gabriel Marcel), πού ἐκπροσωπεῖ τό χριστιανικό ὑπαρξισμό καί γ) στόν Ἰωάννη Παῦλο Σάρτρ (Jean Paul Sartre), πού ἀντιπροσωπεύει τόν ἄθεο ὑπαρξισμό.

Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη στόν Kierkegaard (1813-1855). Ἦταν Δανός θεολόγος καί φιλόσοφος. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του ἐγίναν ἀφορμὴ νά ἀντιληφθεῖ, ὅτι ἀκολουθοῦν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ μόνο γιὰ νά σταδιοδρομήσουν πετυχημένα καί λαμπρά στὴν κοινωνία. Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος δέν καταλαβαίνει τίποτε ἀπὸ τόν ἑαυτό του καί τό Θεό, γιατί στηρίζεται στίς ὑλικές ἀξίες (χρήματα, ἀπολαύσεις) καί σέ παροδικές καταστάσεις (ἀξιώματα, κοινωνική ἀναγνώριση). Ὄταν ὁ ἄνθρωπος βρεθεῖ στή μοναξιά καί τήν ἐγκατάλειψη, τότε ἀνοίγει τόν ἑαυτό του γιὰ νά συναντήσῃ ἄλλα πρόσωπα. Ἔτσι ὑπερβαίνει τό ἐγὼ του καί φτάνει στό χωρὸ τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Σέ μιά τέτοια συνάντηση μπορεῖ νά ἀνακαλύψῃ καί τό Θεό καί ἔτσι νά πιστεῦσῃ ἀληθινὰ στήν ὑπαρξὴ Του.

Ὁ Κίρκεγκωρ διακρίνει τρεῖς περιοχές, ὅπου κινεῖται ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη:

Ι. Ἡ περιοχὴ τῶν αἰσθήσεων. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νά ἀπολαύσῃ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς του. Χρησιμοποιεῖ τοὺς ἄλλους ὡς μέσο γιὰ τὴ δική του ἱκανοποίηση. Ἔτσι παραμένει μακριὰ ἀπὸ τό αὐθεντικό νόημα τῆς ζωῆς καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι γι' αὐτόν μόνον ἀντικείμενα ἀπολαύσεως καί ὄχι πρόσωπα μέ τά ὅποια νά ἐπικοινωνεῖ προσωπικά.

2. Ἡ περιοχή τῆς ἠθικῆς. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μέ τήν ἀπόκτηση ὀρισμένων ἀρετῶν, πού εὐκόλα ἀναγνωρίζονται ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Μέ εὐχέρεια προσαρμόζεται στίς ἠθικές καί κοινωνικές ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς. Οἱ καλές πράξεις του εἶναι ἐξωτερικές καί ἐπιφανειακές. Ἔτσι δέ φτάνουν τό βαθύτερο στρώμα τῆς ὑπάρξεως, πού τελικά παραμένει ἄγνωστο καί ἀκαλλιέργητο.

3. Ἡ περιοχή τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι μιά θρησκεία παράδοση. Στηρίζεται στό μυστήριο τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, οὐ παραμένει ἀκατανόητο στό ἀνθρώπινο λογικό. Ὁ ἄνθρωπος σκανδαλίζεται, ὅταν βλέπει τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ ταπεινοῦ Χριστοῦ, πού τελικά ὑποφέρει τό σταυρικό θάνατο σάν κακοῦργος. Μέ τήν πίστη στό Χριστό ὁ ἄνθρωπος ξεπερνᾷ αὐτή τήν παραδοξότητα καί πιστεύοντας στό Θεό, ἀνακαλύπτει τήν ἀληθινή ὑπαρξη.

Ἁ χριστιανικός ὑπαρξισμός τοῦ G. Marcel (1889-1973). Ὁ Μαρσέλ κατά τόν Α΄ παγκόσμιο πόλεμο ὑπηρετοῦσε στόν Ἐρυθρό Σταυρό. Ἔτσι ἐζησε ἔντονα τήν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἀντιμετωπίζει τό θάνατο. Ὁ Μαρσέλ βλέπει τή ζωή ὡς μυστήριο, γιατί ἀλλοιώτικα θά ἦταν ἀφόρητη καί ἄχρηστη. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀνακαλύψει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς χρειάζεται μιά πνευματική κάθαρση: τήν ταπείνωση.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ταπεινός, προσφέρει στούς ἄλλους ἐπικοινωνία καί προσωπική ἀγάπη, χωρίς νά ὑπολογίζει στή δική τους ἀνταπόκριση. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος δείχνει πώς εἶναι ἐλεύθερος καί ζῆ ἀληθινά τήν ὑπαρξη του. Ὅταν ὁμως κανεῖς λαμβάνει διαρκῶς ἀπό τούς ἄλλους, χωρίς νά προσφέρει τίποτε, τότε ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη βρίσκεται σέ ἀνησυχία, ἀγωνία καί ἀπόγνωση.

Ὁ Μαρσέλ εἶναι στοχαστής καί σκέπτεται μέ τή βοήθεια τῆς πίστεως στό Θεό. Μόνον ὁ πιστός ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἀνακαλύψει τήν ἀληθινή ὑπαρξη. Ἡ πίστη εἶναι μιά δημιουργική ἐπικοινωνία καί ἀνταλλαγή ζωῆς μέ τούς ἄλλους. Ὁ Θεός ἐμπιστεύεται τόν ἄνθρωπο, γιατί τόν ἀγαπᾷ. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός, ὅταν θαυματουργοῦσε, ἔλεγε: «ἡ πίστις σου σέσωκῆ σε». Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά Τόν πιστεύσει ὑπαρξιακά. Θά παραδώσει τόν ἑαυτό του στά χέρια τοῦ Θεοῦ καί θά ἀπολαύσει τό μυστήριο τῆς ὑπάρξεως πού εἶναι βασικά δῶρο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὑπαρξιακή φιλοσοφία τοῦ Σάρτρ (1905-). Ὁ Σάρτρ ἐμφανίζεται στὴ Γαλλία ὡς φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος καὶ θεατρικὸς συγγραφέας. Τὸ βασικὸ του ἔργο ἔχει τὸν τίτλο: «Τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ εἶναι». Ὁ Σάρτρ ἀνέπτυξε τίς πιὸ ἀκραίες θέσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ καὶ ὁμολόγησε ἀπερίφραστα τὴν ἀθεΐα του. Γιά τὸν Σάρτρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματικὴ ὑπαρξὴ ἀπὸ τὴ στιγμή πού μπορεῖ νά διαλέγει ἀνάμεσα σέ πολλὰ πράγματα. Αὐτὸ δείχνει πῶς εἶναι ἐλευθέρως. Ἡ ἐλευθερία του ὅμως φτάνει μέχρι τὸ ὄριο τοῦ θανάτου, πού ἀσχημίζει τὴ ζωὴ καὶ τὴν κάνει ἀσκοπη καὶ ἀνώφελη. Γιά νά στηρίξει ὁ Σάρτρ αὐτὴ τὴν ἀδυναμία τῆς ἐλευθερίας τὴ μετατρέπει σέ αὐθαιρεσία. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά κάνει ὅ,τι φαντάζεται καὶ ἐπιθυμεῖ. Αὐτὴ ἡ αὐθαίρετη ἐλευθερία ὀδηγεῖ ὅμως τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ σέ ὀλοκληρωτικὸ ναυάγιο. Ὁ ἄνθρωπος γεμίζει τὴν ὑπαρξὴ του μέ ἀγωνία καὶ ἀηδία. Ὁ Σάρτρ ὁμιλεῖ διαρκῶς γιά τὴν ἀδιέλευση ναυτία καὶ τὴν ἀποπνικτικὴ πλήξη τοῦ ἀνθρώπου. Βλέπει πῶς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τὸν χρησιμοποιοῦν σάν ἀντικείμενο καὶ σάν μέσο γιά νά ικανοποιοῦν τὸν ἐγωισμό τους. "Ἐτσι ὁ ἄλλος κόσμος, ὀλοκληρῆ ἢ κοινωνία εἶναι ὁ ἀσπονδὸς ἐχθρὸς του. «Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι ἡ κόλασή μου» λέγει χαρακτηριστικὰ ὁ Σάρτρ.

Τελικὰ ὁ Σάρτρ ἀρνεῖται τὸ Θεό, γιατί πιστεύει στὴν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Πάνω στὴν πράξη ὅμως δοκιμάζει τὸ κενὸ τοῦ ἄθεου ἀνθρώπου καὶ νιώθει τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο χῶρο. Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ μάλιστα νέοι ἀκολούθησαν τίς παράλογες ιδέες τοῦ Σάρτρ. Προσπάθησαν νά ικανοποιήσουν τὸν ἐγωισμό τους μέ τὴν ἀχαλίνωτη ἀπόλαυση τῆς ἀνθρώπινης σάρκα. Ἡ λύση ὅμως αὐτὴ ἀντὶ νά βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο, τοῦ πρόσθεσε ἀθλιότητα καὶ ἀνυπόφορη ἀηδία.

Ἡ κίνηση τοῦ ἄθεου ὑπαρξισμοῦ δημιούργησε καὶ τὰ διάφορα ἀναρχικὰ κινήματα (πνευματικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.ἄ.) Σ' αὐτὰ συμμετέχουν καὶ νέοι ἄνθρωποι, πού ὀραματίζονται μιὰ καινούργια ζωὴ καὶ πιστεύουν ὅτι μποροῦν νά τὴν πραγματοποιήσουν καὶ νά τὴν κερδίσουν καταστρέφοντας κάθε τι τὸ κατεστημένο πού τοὺς ἐνοχλεῖ καὶ τοὺς ἀπειλεῖ. Γιά νά δείξουν τὴν ἀξία τους, ἀρνοῦνται ὅλες τίς ἄλλες ἀξίες, πού δέν παραδέχονται. Γιά νά διεκδικήσουν τὴν ἐλευθερία τους, ὑποτιμοῦν καὶ περιφρονοῦν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. "Ἐτσι φτάσαμε στὴν τραγικότητα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού χρειάζεται οὐσιαστικὴ βοήθεια γιά νά περισώσει τὴν παραπαιούσα ὑπαρξὴ του.

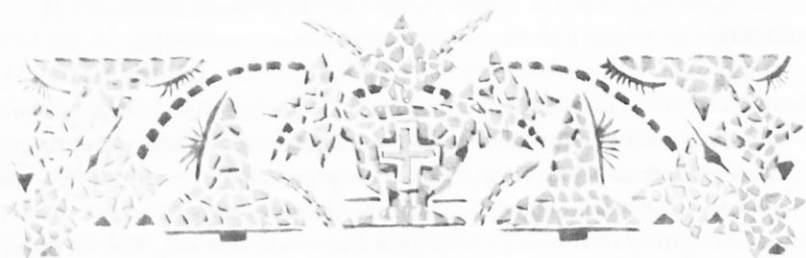
ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό ιστορικό γεγονός είναι πώς ο Θεός, ο αιώνιος, εμφανίστηκε σί' όρισμένο χρονικό σημείο, μέ τή μορφή ενός ανθρώπου... Ό ίσχυρισμός πώς ο Θεός υπήρξε μέ ανθρώπινη μορφή... είναι άχρηστος τό παράδοξο μέ τήν αίστηρότερη έννοια του όρου, τό άπόλυτο παράδοξο» (Κίρκεγκωρ)
2. «Βλέπεις αυτό τό κενό που είναι πάνω από τά κεφάλια μας; Είναι ο Θεός. Βλέπεις αυτή τή ρωγμή στην πόρτα; Είναι ο Θεός. Βλέπεις αυτή την τρύπα στη γη; Είναι επίσης ο Θεός. Η σιωπή είναι ο Θεός. Η άπονοσία είναι ο Θεός (Ι. Σάρτρ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς άπαντά ο ύπαρξισμός στά προβλήματα του ανθρώπου; 2) Σε ποιες περιοχές κινείται ή ανθρώπινη ύπαρξη κατά τόν Κίρκεγκωρ; 3) Μέ ποίο τρόπο βοηθεί ο Μαρσελ τον άνθρωπο νά ανακαλύψει τήν ύπαρξη του; 4) Ποιές άρχές δέχεται ο Σάρτρ στη φιλοσοφία του; 5) Γιατι ο άνθρωπος κάνει λαθεμένη χρήση στην έλευθερία του;

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α΄ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Ὁ ὑλικός κόσμος. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου ἀπό τό Θεό ἀποτελεῖ τό πρῶτο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν... ποιητήν οὐρανοῦ καί γῆς ὁρατῶν τε πάντων καί ἀοράτων». Ἡ πίστη αὐτή εἶναι ἀπαραίτητη, γιατί ὄλα τά κτίσματα ἀποκτοῦν τήν ἀξία τους, ὄχι ἀπό μόνα τους, ἀλλά ὅταν παραπέμπουν τόν ἄνθρωπο στήν αἰτία τῆς δημιουργίας τους. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγει ὅτι «οἱ οὐρανοί διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τό στερέωμα» (Ψαλμ. 18, 1). Ἔτσι ἡ κτίση ἀπεικονίζει τήν παρουσία καί τή δόξα τοῦ Θεοῦ - Δημιουργοῦ.

Ὅταν ὁ πιστός θεᾶται τή φύση, ὀδηγεῖται στή λατρεία καί τή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Αὐτή τήν ἀλήθεια ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν γράφει: «Τά γάρ ἀόρατα αὐτοῦ (Θεοῦ) ἀπό κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἤ τε αἰδιος αὐτοῦ δύναμις καί θεϊότης» (Ρωμ. α΄ 20). Οἱ ἀόρατες ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ αἰώνια δύναμη καί ἡ θεοότητά Του, βλέπονται καθαρά ἀπό τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος. Γίνονται νοητές μέσα ἀπό τά δημιουργήματα, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά εἶναι ἀναπολόγητοι, γιατί ἐνώ γνώρισαν τό Θεό, δέν Τόν τίμησαν ὡς Θεό, οὔτε Τόν εὐχαρίστησαν. Ἔτσι τά ὑλικά ἀγαθά τῆς δημιουργίας ἀποκτοῦν ἀληθινή ἀξία, ὅταν βοηθοῦν τόν ἄνθρωπο νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό.

Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ φυσικός κόσμος. Ὁ ὑλικός κόσμος εἶναι ἡ προϋπόθεση γιὰ νά υπάρξει ὁ ἄνθρωπος, πού δημιουργεῖται τήν τελευταία ἡμέρα τῆς δημιουργίας. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει ἀπό τό Θεό τήν ἐντολή νά ἐξουσιάζει κυριαρχικά πάνω στή φυσική δημιουργία. «...πληρώσατε τήν γῆν καί κατακυριεύσατε αὐτῆς, καί ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καί τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καί πάντων τῶν κτηνῶν καί πάσης τῆς γῆς...». (Γεν. α' 28). Ὁ Θεός ἔδωσε στόν ἄνθρωπο τήν ἰκανότητα καί συνάμα τή δυνατότητα νά καλλιεργεῖ καί νά προάγει τή ζωή τῆς φύσεως, δημιουργώντας ἐκεῖνο, πού ὀνομάζουμε **πολιτισμό**. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φροντίζει τή φυσική δημιουργία καί ἀξιοποιεῖ τίς ἀνυπολόγιστες δυνατότητες, πού κρύβει μέσα του ὁ ὑλικός κόσμος, διασφαλίζει καί τή δική του ὑπαρξη.

Ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ὡς «ὕλικό», πού μπορεῖ νά τό χρησιμοποιήσει ὁ ἄνθρωπος γιὰ νά ἀνακαλύψει τό βαθύτερο νόημα τῆς ζωῆς του. Ὅσο πιό συνειδητά ἀναστρέφεται μέ τήν ὑλική κτίση ὁ ἄνθρωπος καί τήν διακονεῖ μέ ἀγάπη καί ἐκτίμηση, τόσο περισσότερο ἀνακαλύπτει μπροστά του τήν πρόνοια καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τή δυνατότητα νά ἀποδέχεται μέν τόν κόσμο, ἀλλά νά μήν ἀναγνωρίζει τό Δημιουργό. Σ' αὐτή τήν περίπτωση τά ὑλικά ἀγαθά ἐξυπηρετοῦν μόνο τίς ἀτομικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωή του γίνεται **βιολογική**, γιατί ἐκτός ἀπό τήν ὕλη δέν ἀναγνωρίζει τίποτε ἄλλο. Ὁ ἄνθρωπος πού ἀπορρίπτει τό Θεό εἶναι ἀναγκασμένος νά δεχτεῖ τήν ὑλική κτίση ὡς **αὐτοσκοπό**. Ἐτσι λατρεύει τά δημιουργήματα καί γιὰ νά τά ἀποκτήσει γίνεται δούλος καί ὑποτάσσεται στή δύναμή τους. Γιὰ νά «ζῆσει» τρέφεται μέ περισσότερα ὑλικά ἀγαθά. Μέ τήν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου διαπιστώνει ὅτι ἡ τροφή εἶναι ζωή ἀπνεκρωμένη, ὅταν τήν ἀποκόψει ἀπό τήν πηγή της, πού εἶναι ὁ Θεός.

Ἡ φθορά τοῦ κόσμου ἀπό τήν ἁμαρτία. Μέ τήν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἔδειξε πῶς δέν θέλει νά βλέπει τόν κόσμο νά διαπιτιζέται ἀπό τήν παρουσία καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος τώρα θέλει τόν κόσμο νά εἶναι ἐντελῶς δικός του καί νά τόν χρησιμοποιεῖ, ὅπως αὐτός θέλει. Ὁ ἐγωισμός καί ἡ φιλαυτία τοῦ ἀνθρώπου ἄλλαξαν τή φυσική πορεία τῶν δημιουργημάτων. Ἄντί ὁ ἄνθρωπος νά διακονεῖ τόν κόσμο μέ τήν ἐργασία του, τώρα θέλει νά ὑπηρετεῖται ἀπό τά ὑλικά κτίσματα. Σκοπός του εἶναι ἡ ἐγωιστική ἀπόλαυση καί ὄχι ἡ προσφορά τῆς ἀγάπης του. Ἡ ἁμαρτία ἔκανε τόν ἄνθρωπο δούλο τῶν παθῶν, γιατί ἐξαρτᾶ τόν

εαυτό του αποκλειστικά από τόν υλικό κόσμο, πού αποκόπηκε από τό Θεό καί καταδικάστηκε στήν πτώση, τή φθορά καί τό θάνατο. Είναι αυτό πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Διά τῆς ἁμαρτίας εισηλθε εἰς τόν κόσμον ὁ θάνατος» (Ρωμ. ε΄ 12). Ὁ ἄνθρωπος τώρα εἶναι τόσο πολύ δεμένος μέ τήν κτίση, ὥστε ἡ ἁμαρτία του συμπαρέσυρε ὁλόκληρο τόν κόσμο στήν πτώση καί τή φθορά. «Ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καί συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (Ρωμ. η΄ 22). Μέ τήν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος διάλεξε μιᾶ ζωὴ πού εἶναι καταδικασμένη σέ θάνατο, γιατί ἀποξενώθηκε καί ἀπομονώθηκε ἀπό τή ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀνακαινίσις τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀνακαινίζει τόν κόσμο καί λυτρώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τή φθορά καί τό θάνατο. Αὐτό ἐγινε στόν εαυτό Του, ὅταν ἔνωσε ἀδιάσπαστα τό ἀνθρώπινο γένος μέ τή ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κύριος ὑπηρετεῖ μέ ἀγάπη ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί ἔτσι φανερώνει ποιό εἶναι τό πραγματικό νόημα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς.

Μέ τό Χριστό ἡ υλικὴ κτίσις παίρνει ἓνα καινούργιο νόημα, πού ἐκπηγάζει ἀπό τό μυστήριο τῆς ἐνότητος τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Εἶναι ἡ Ἐκκλησία, μέσα στήν ὁποία ὁ υλικὸς κόσμος ξαναπαίρνει τήν πραγματικὴ του θέση. Τό ὕψιστο σημεῖο αὐτῆς τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ μετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στή ζωὴ τοῦ Κυρίου μέ τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει μέσα του τὴ γεμάτη ἀπό φῶς ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καί μεταμορφώνει τὴν ὕπαρξή του, ὅπως ἀκριβῶς ἐγινε καί μέ τόν Πέτρο, τόν Ἰάκωβο καί τόν Ἰωάννηστό Θαβῶρειο ὄρος, ὅπου ἔλαβαν μέρος στή μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου.

Μέ τὴν ἀληθινὴ του μορφή ὁ κόσμος προσφέρεται ὡς εὐχαριστία τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό καί τελικὰ διασώζεται τό βαθύτατο νόημα καί ὁ σκοπὸς τῆς ὅλης δημιουργίας. Ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στή διατήρηση τῆς ἀληθινῆς μορφῆς τοῦ κόσμου εἶναι πολὺ μεγάλη. Αὐτό ὑπογραμμίζεται ἔντονα, γιατί στήν ἐποχὴ τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, τό φυσικὸ περιβάλλον παραμορφώνεται καί ἀλλοτριώνεται κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ προκαλεῖ μέ τὴ δική του φθορὰ καί αὐτό τόν πρόωρο θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ συνήθης εἰκόνα τῶν βιομηχανικῶν περιοχῶν, ὅπου ὁ οὐρανὸς καλύπτεται μέ τὰ σύννεφα τῶν ὑψηκαμίνων, ὁ ἀέρας καί ὁ ἥλιος περιορίζεται ἀπὸ τό ὕψος τῶν οὐρανοξυστῶν καί τελικὰ ὁ ἄνθρωπος χάνει τὴν ἐπαφή του μέ τὴ φυσικὴ δημιουργία, πού ἔχει ἀντικατασταθεῖ μέ τὰ μπετόν-ἀρμέ καί τίς

ἀπομιμήσεις μέ συνθετική ὕλη τῶν λουλουδιῶν καί τῶν δέντρων.

Ὁ πιστός ἔχει φοβερή εὐθύνη. ὥστε μέ τίς συγκεκριμένες ἐνέργειες του νά βοηθήσει τό περιβάλλον τῆς δημιουργίας νά ἐπιστρέψει στήν ἀληθινή του φυσικότητα. Αυτό πρέπει νά γίνει, γιατί μόνον ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει τήν ὑλική κτίση καί μέσα ἀπό αὐτή ἀνακαλύπτει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ζωντανεῦει καί διασώζει τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

« Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως (= ἡ κτίση ἀναμένει μέ λαχτάρα) τήν ἀποκάλυψιν τῶν νύων τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γάρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκούσα, ἀλλά διὰ τόν ὑποτάξοντα, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καί αὐτή ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπό τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τήν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 19-21).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί πρέπει νά πιστεῦει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀναγνωρίσει τή δημιουργία ὡς ἔργο τοῦ Θεοῦ; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς βιολογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἁμαρτία ὀδήγησε τόν κόσμο στή φθορά; 4) Πῶς ἀνακαινίζεται καί διασώζεται ὁ κόσμος;

2. Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Τό μυστήριο τῆς ζωῆς. Γιά νά ἀξιολογήσει ὁ ἄνθρωπος τό νόημα τῆς ζωῆς, πρέπει νά ἐπιστρέψει στίς ρίζες τῆς υπάρξεως, δηλαδή στό Θεό. « Ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί κινούμεθα καί ἐσμέν» (Πράξ. ιζ' 28), λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί τοῦτο, γιατί εἴμαστε γένος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀληθινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στόν Ἰησοῦ Χριστό, πού λέγει: « Ἐγώ εἶμι ἡ ὁδός ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ἰω. ιδ' 6). Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τήν ὕπαρξη τοῦ Κυρίου εἶναι ὅτι προσφέρεται διαρκῶς στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος πού μιμεῖται τό παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ καί τό ἐφαρμόζει στή ζωή του, αὐτός γνωρίζει τελικά τό πραγματικό μυστήριο τῆς ζωῆς.

Ἡ προσφορά τῆς ζωῆς στους ἄλλους εἶναι μιά πράξη, πού ἅμα τήν κρίνει κανείς μόνον ἀνθρώπινα, θά τή θεωρήσει παράδοξη καί ἀκατανόητη. Τό μυστήριο τῆς ζωῆς προσεγγίζεται μέ τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου ἀνάμεσά μας. Ὁ Θεός ἀπό ἀγάπη δημιουργεῖ τά πάντα καί χαρίζει στά ὄντα τή δυνατότητα νά μετέχουν στή ζωή Του. Τά δημιουργήματα λοιπόν ζοῦν, ἐπειδή τό θέλει ὁ Θεός καί ἔχουν τή δυνατότητα νά μετέχουν στή ζωή Του. Ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καί μάρτυρας λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῆ, ὄχι γιατί στηρίζεται στίς δικές του δυνάμεις, ἀλλά γιατί μετέχει στή ζωή τοῦ Θεοῦ.

Ἡ βιολογική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἁμαρτία στέρησε τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν ἐν Θεῷ ζωή καί ἔτσι τόν ὁδήγησε στό βιολογικό ἐπίπεδο. Ἔγινε δηλαδή ἡ ζωή του μιά μηχανική λειτουργία, χωρίς νά ἐκφράζει ἕνα οὐσιαστικό νόημα καί περιεχόμενο. Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου μακριά ἀπό τό Θεό ἔγινε βίος, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τά ζῶα. Γι' αὐτό καί ὁ προφήτης Δαβίδ ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικά: «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καί ὡμοιώθη αὐτοῖς» (Ψαλμ. 48,13). Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει πιά τήν ἰκανότητα νά ἐλέγχει προσωπικά τή ζωή του. Ὅσο περισσότερο φροντίζει γιά τό ἐγώ του, τόσο πιο σίγουρα ὁδηγεῖται στή φθορά καί τό θάνατο.

Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κρυμμένη μέ τό Χριστό στό Θεό. «Ἡ ζωή ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 3). Αὐτό εἶναι μιά μεγάλη καί βασική ἀλήθεια καί σημαίνει ὅτι ὁ Χριστός φανέρωσε στόν ἄνθρωπο τήν ἀληθινή ζωή του. Ἔδειξε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πιά μόνος του. Εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ κοινωνία αὐτή τῆς ἀγάπης δείχνει τήν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Γιά νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀγάπη του στους ἄλλους πρέπει νά θανατώσει τόν ἐγωισμό του. Αὐτό ἀκριβῶς ζητεῖ ὁ Χριστός ἀπό τόν ἄνθρωπο, ὅταν τόν καλεῖ νά ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του. «Ὁ κόκκος τοῦ σταριοῦ, λέγει, γιά νά φέρει πολύ καρπό πρέπει νά πέσει στή γῆ καί νά σαπίσει (δηλαδή νά πεθάνει). Ἄν δέν πεθάνει, θά μείνει μόνος του» (Ἰω. ιβ' 24). Τό ἴδιο γίνεται καί μέ τόν ἄνθρωπο. Ἄν δέ νεκρώσει τό ἐγώ του δέν μπορεῖ νά ζῆ ἀληθινά καί ἐπομένως νά καρποφορεῖ μέ τά διάφορα πνευματικά καί ἠθικά ἔργα του.

Ὁ Χριστός καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ὑπηρετεῖ μέ τήν ἀγάπη τούς συνανθρώπους του. Ἡ διακονία τῆς ἀγάπης θά παρουσιάσει τήν πραγμα-

τική αξία της ζωής και θά υπερευψώσει τόν άνθρωπο στό χώρο τής δόξας τοῦ Θεοῦ. Μέ τή διακονία ὁ ἄνθρωπος θά ὀδηγήσει τούς ἄλλους στή σωτηρία τους, δηλαδή στό Χριστό. Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ μέ τόν Κύριο, τότε ἀνακαλύπτει τό ἀληθινό νόημα τής ζωής, πού εἶναι ἡ ἀγάπη καί ἡ προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του στούς ἄλλους. Ἡ ἀλήθεια αὐτή ἀποτελεῖ τό Α καί τό Ω τής ὀρθοδόξου πίστεως καί ἠθικῆς. Σέ μία τέτοια διακονία φανερώνεται ἡ αξία τής ζωής, γιατί ὁ ἄνθρωπος πού ἀνακαλύπτει τή ζωή του στό Χριστό, εἶναι ἐκεῖνος πού ἐπιτελεῖ σωστό κοινωνικό καί φιλανθρωπικό ἔργο. Οἱ ὑπηρεσίες του δέν ἔχουν τό χαρακτήρα ἐνός καθήκοντος, πού ἐκτελεῖται ἐπιφανειακά καί ἐξωτερικά. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου καί τής κοινωνίας γίνεται οὐσιαστική, γιατί τροφοδοτεῖται ὁλόκληρος ὁ κόσμος μέ τή θεανθρώπινη ζωή τοῦ Χριστοῦ, ὅπως προσφέρεται στό μυστήριο τής Ἐκκλησίας, πού ἐνώνει μέ τό Θεό ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ἐδῶ βρίσκεται καί χαρίζεται σ' ὅλους ἡ ἀγάπη τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, πού ἀποτελεῖ τήν πηγή γιά τήν ἀληθινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι δέ ζῆ ψυχῆ, οὐδεὶς ἀντίποι. Εἰ δέ ζῆ, οὐ ζωὴ οὐσα ζῆ, ἀλλὰ μεταλαμβάνουσα τῆς ζωῆς, ἕτερον δέ τι τό μετέχον τινός ἐκείνου οὐ μετέχει· ζωῆς δέ ψυχῆ μετέχει, ἐπεὶ ζῆν αὐτὴν ὁ Θεός βούλεται... Οὐ γάρ ἴδιον αὐτῆς ἐστὶ τό ζῆν ὡς τοῦ Θεοῦ...» (Ἰουστίνος φιλόσοφος καί μάρτυρας, ἀπὸ τό διάλογό του πρὸς τόν Τρυφωνα, κεφ. 6).
2. «Ὅταν γάρ πικνῶς ἐπὶ τό αὐτό γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ, καί λύεται ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν τῆς πίστεως... Ὅ οὐν μὴ ἐρχόμενος ἐπὶ τό αὐτό, οὗτος ἤδη ὑπερηφανεῖ καί ἑαυτὸν διέκρινεν» (Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, πρὸς Ἐφεσίους, κεφ. 13 παράγρ. 5).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ ζωή χαρακτηρίζεται ὡς μυστήριο; 2) Πῶς συνδέεις τό περιεχόμενο τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1 κειμένου μέ τή σημερινή διδακτικὴ ἐνότητα; 3) Τί διαφορά βρίσκεις ὅτι ὑπάρχει ἀνάμεσα στή ζωή καί τό βίο; 4) Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά κάνει πραγματικό κοινωνικό καί φιλανθρωπικό ἔργο;

3. Τό ανθρώπινο σῶμα.

Ἡ θεωρία τῆς διαρχίας (Dualismus). Ἡ διαρχία παραδέχεται ὅτι στὸν κόσμον ὑπάρχουν δύο ἀρχές ἢ δύο θεότητες. Ἡ μιά δημιουργεῖ ὅ,τι καλὸ ὑπάρχει στὸν κόσμον καὶ ἡ ἄλλη ὅ,τι κακὸ ἐπικρατεῖ σ' αὐτόν. Ἔτσι δημιουργεῖται μιά ἀντίθεση ἀνάμεσα στὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ πράγματα, στὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα. Ἡ ἀντίληψη αὐτή, πού ἔχει τίς ρίζες τῆς σέ ὀρισμένες ἀνατολικές θρησκείες, ἔγινε δεκτὴ καὶ ἀπὸ πολλοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, ἀλλὰ συστηματικὰ τὴν ἔχει διατυπώσει ὁ Πλάτων. Οἱ Νεοπλατωνικοὶ προχώρησαν πιο πέρα καὶ θεώρησαν τὸ σῶμα ὡς ἔνδυμα καὶ δεσμοτήριον τῆς ψυχῆς. Τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι κακὸ καὶ ἀρνητικὸ στοιχεῖο. Ἡ ψυχὴ κατάγεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀμάρτησε καταδικάστηκε καὶ προσδέθηκε στὸ σῶμα. Γιὰ νὰ ἐπιστρέψει ἡ ψυχὴ στὴν ἀρχικὴ κατάστασή της, πρέπει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ὑλικά πράγματα καὶ τὸ σῶμα.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὸ σῶμα. Μερικοὶ χριστιανοὶ ἐπηρέαστηκαν δυστυχῶς ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς διαρχίας. Μάλιστα νόμισαν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὑποτιμᾷ τὸ σῶμα ἢ ὅτι τοῦ δίνει περιορισμένη καὶ προσωρινή ἀξία, γιατί θά ἔρθει ὁ θάνατος πού θά τὸ καταστρέψει καὶ θά τὸ ἐξαφανίσει.

Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀπαράδεκτα γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας, πού διδάσκει τὰ ἑξῆς γιὰ τὸ σῶμα: Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἀρμονικὸ σύνολο, πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Δέν ἔχει τίποτε τὸ αὐτόνομο μέσα του, εἴτε σῶμα εἴτε ψυχὴ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σῶμα καὶ ψυχὴ ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀναφέρεται καὶ κοινωνεῖ μὲ τὸ Θεό. Ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικὰ τὴν ψυχοσωματικὴ ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Τόσον ἡ ψυχὴ, ὅσον καὶ τὸ πνεῦμα ἀποτελοῦν μέρη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὄχι τὸν ἄνθρωπο καθ' ἑαυτόν. Διότι ὁ πλήρης ἄνθρωπος εἶναι ἓνα κρᾶμα καὶ ἔνωσις τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκός» (P.G. 7,1137 A).

Ἡ φθορὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν ἀμαρτία. Ἡ ἔδρα τῆς ἀμαρτίας δὲ βρίσκεται στὸ σῶμα, ἀλλὰ στὸ πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στὴν ἀμαρτία, γιατί τὸ πνεῦμα του τὸ θέλησε καὶ ἔδωσε τὴν ἐσωτερικὴ συγκατάθεσή του. Μετὰ τὴν ἀμαρτία τὸ σῶμα ξέπεσε ἀπὸ τὴ φυσικὴ του κατάσταση καὶ βρέθηκε ἀντιμέτωπο μὲ τὴ φύση καὶ τὴ δημιουργία. Τό

σῶμα ἄρχισε νά φθειρεται, ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία ἀλλοίωσε τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔκανε ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ φύση. Ἡ τελικὴ φθορὰ τοῦ σώματος ἐμφανίζεται μὲ τὸ θάνατο. Ἀπὸ βιολογικὴ πλευρὰ μπορεῖ ἔτσι νά εἶναι τὸ πράγμα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅμως τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ὁ θάνατος εἰσῆλθε στὸν κόσμον μὲ τὴν ἁμαρτία, δηλαδὴ ἀπὸ τότε πού ὁ ἄνθρωπος χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Μιά τέτοια φθαρμένη καὶ γεμάτη ἀπὸ τὰ στίγματα τῶν πταισμάτων ζωὴ δημιουργεῖ τὴν τελικὴ φθορὰ καὶ τὴ διάλυση τοῦ σώματος στὰ «ἐξ ὧν συνετέθη». Ὁ Κύριος φανερώνει στὸν ἄνθρωπο τὸ χάος τῆς ἁμαρτίας καὶ συνάμα τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ψυχῆς του, ὅταν λέγει: «Τί γάρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐάν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ;» (Μαθ' ἰστ' 26).

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στὴν Ἐκκλησία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀποκάλυψε στὸν ἑαυτό Του τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως καὶ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ὁ Κύριος στὸ γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως φανέρωσε ὅτι ὄχι μόνον ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα εἶναι προορισμένο νά ἀκτινοβολῆσει ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ναός, ὅπου κατοικεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει λάβει τὸ σῶμα του ἀπὸ τὸ Θεό, ὡς δῶρο καὶ ἐπομένως δέν ἀνήκει ἀποκλειστικά στὸν ἑαυτό του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νά δοξάζει τὸ Θεό καὶ μὲ τὸ σῶμα του. «Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορ. στ' 20).

Στὴν καινούργια ζωὴ τοῦ Χριστοῦ συμμετέχει ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος. Τὰ σώματα τῶν πιστῶν εἶναι μέλη τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὄχι συμβολικά καὶ ἀλληγορικά, ἀλλὰ ὀργανικά καὶ πραγματικά. Στὸ Ἅγιο Βάπτισμα ντύνεται ὁ ἄνθρωπος τὴν καινούργια φύση, πού ὁ Χριστός προσφέρει. Καὶ τὸ θνητὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ζωοποιεῖται, γιατί γίνεται κατοικία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας συμμετέχει ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο μὲ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σῶμα καὶ μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις του. Γι' αὐτὸ, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στὰ φρικτὰ μυστήρια, διαβάζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία τῆς θείας Μεταλήψεως καὶ παρακαλεῖ τὸ Σωτῆρα νά ἀγιάσει τὸ νοῦ, τὴν ψυχὴ, τὴν καρδιά καὶ τὸ σῶμα του, γιὰ νά ἀξιωθεῖ ἔτσι χωρὶς κατάκριση νά κοινωνήσῃ.

Ἡ Ἐκκλησία τελικά ὑπογραμμίζει τὴν ὑπερύψωση τοῦ σώματος,

ὅταν θά ἀναστηθεῖ κατὰ τή Δευτέρα Παρουσία. Ἡ Ἐκκλησία διαβάζει τή Μεγάλη Παρασκευή καί μετὰ ἀπό τήν περιφορά τοῦ Ἐπιταφίου τό θαυμάσιο ὄραμα τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ γιά τά ξερά ὀστά. Προεικονίζει τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, ὅπου παίρνουν μέρος καί τά σώματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Μεταμόρφωση ἐπίσης τοῦ Κυρίου παραπέμπει στό γεγονός τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καί παρουσιάζει τά σώματα τῶν Ἁγίων νά ἀντινοβολοῦν μέ τό θαβώριο φῶς τοῦ Χριστοῦ. Τό σῶμα τελικά συμμετέχει στήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί γίνεται ἄφθαρτο, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἀναστημένος Κύριος. Οἱ βυζαντινές εἰκόνες εἶναι ἓνα συγκεκριμένο παράδειγμα τῆς ὕλης (= τά σώματα τῶν εἰκονιζομένων), πού ἔχει ἀποκατασταθεῖ στήν ἀρχική μορφή της, γιατί ἔχει γίνει τό δοχεῖο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο. Ἐφ' ὅσον τό σῶμα συμμετέχει στή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἰκόνα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἀξιολογεῖται θετικά ἀπό τήν ἀποψη τοῦ φύλου τό σῶμα, ὅταν συντελεῖ στό ὑψηλό λειτουργήμα γιά τή διαίωνη τῆς ζωῆς. Ἡ γενετήσια ὀρμή ἀναφέρεται σ' ὀλόκληρη τήν προσωπική ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου καί δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς καί μόνο ἓνα βιολογικό στοιχεῖο. Τό ἐρωτικό στοιχεῖο εἶναι ἀποφασιστικός συντελεστής στήν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν ἄνθρωπο, ὅταν ὀλοκληρώνεται τό ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος λευθερώνεται ἀπό τόν κλοιό τῆς ἀτομικότητας, διασπᾷ τόν ἐγκλωβισμό του στή φυλακή τοῦ ἐγῶ καί συμφιλιώνεται μέ τήν ὑπαρξη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ γενετήσια ὀρμή παρέχει στόν ἔφηβο (τήν ἔφηβο) νέες εὐαισθησίες καί ἄγνωστα μέχρι σήμερα αἰσθήματα. Νιώθει ὁμως τήν ἀπόλυτη ἀνάγκη νά προσανατολιστεῖ γιά τήν ὀρθή ἀντιμετώπιση καί χρήση τῆς μεγάλης αὐτῆς δημιουργικῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Τό περιβάλλον συνήθως δέ βοηθεῖ θετικά, ἀλλά μάλλον τόν προκαλεῖ μέ τίς διάφορες μορφές ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατωτέρων ὀρμῶν τοῦ ἀνθρώπου: ἐμπορικός κινηματογράφος, ποικίλες καί ἀπαράδεκτες διαφημίσεις, εἰκονογραφημένα περιοδικά, τηλεοπτικές ἐκπομπές, ἡ ἀρνητική συμπεριφορά καί διαγωγή πολλῶν ἀνθρώπων ἔχουν συχνά ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀμβλυνση τῆς ντροπῆς καί γενικά τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ὁ νέος καί ἡ νέα δέν πρέπει νά ἐγκαταλείψουν τόν ἑαυτό τους ἀβόητο πάνω στό σοβαρό αὐτό πρόβλημα τῆς ὑπάρξεώς τους. Νά

προσέχουν τὰ πρόσωπα πού συνήθως σπεύδουν νά τά διαφωτίσουν. Τά περισσότερα εἶναι ἐντελῶς ἀναρμόδια καί μπορεῖ νά προξενήσουν μεγάλο κακό μέ τὰ λόγια καί τή διαγωγή τους. Οἱ νέοι πρέπει νά τοποθετήσουν τό πρόβλημα στήν πραγματική βάση του καί νά συζητήσουν μέ σοβαρότητα καί ὠριμότητα. Νά προμηθευτοῦν κατάλληλα βιβλία, πού βοηθοῦν θετικά στήν ὀρθή ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Νά μήν ἀναστρέφονται εὐκόλα μέ παρέες, πού βλέπουν αὐτά τὰ προβλήματα γιά ψυχαγωγία καί ἀστεϊσμό.

Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου ὁδηγεῖ τούς νέους στή σωστή ἀντιμετώπιση τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μὴν ἄν ψυχὴν μόνην, μήτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἄνθρωπον, ἀλλὰ τό συναμφοτέρον, ὃν δὴ κατ' εἰκόνα πεποιηκέναι Θεός λέγεται» (Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς).
2. «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν... ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τόν πατέρα αὐτοῦ καί τήν μητέρα καί προσκολληθήσεται πρὸς τήν γυναῖκα αὐτοῦ καί ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. β' 18-24).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς βλέπει ἡ Ἐκκλησία τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου; 2) Γιατί ἡ ἁμαρτία φθείρει τό ἀνθρώπινο σῶμα; 3) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στήν Ἐκκλησία; 4) Ποιά εἶναι ἡ σημασία τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο; 5) Σέ τί βοήθει τόν ἄνθρωπο τό ἐρωτικό στοιχεῖο;

4. Ἡ φυσική ζωή τοῦ ἀνθρώπινου σώματος.

Ἵγεια-Ἀσθένεια. Ἀπό τήν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ σώματος ἐξάγεται ἡ μεγάλη ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου νά φροντίζει γιά τήν ὑγεία του. Ἡ ὑγεία εἶναι μιὰ πραγματικότητα πού δείχνει τήν ἄρμονία καί τήν ἰσορροπία στήν ψυχοσωματική ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἀπομονώνει τίς σωματικές ἀπό τίς πνευματικές λειτουργίες. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῖ σέ μιὰ φοβερή ὑπερέν-

ταση τις σωματικές δυνάμεις του και μάλιστα για να εξασφαλίσει όσο μπορεί περισσότερο υλικά αγαθά για τό άτομό του. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἐκθέτει σέ κίνδυνο τήν ὑγεία του, γιατί εἶναι ὑπεύθυνος στόν ἑαυτό του, στούς ἀνθρώπους (οἰκογένεια, συγγενεῖς, κ.ἄ.), καί στό Θεό.

Παρ' ὅλη τήν πρόοδο τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης καί τῆ βελτίωση τῶν ὄρων τῆς ζωῆς, ἡ ὑγεία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καί μάλιστα τῶν μεγαλοπόλεων ἀπειλεῖται ἔντονα ἀπό τίς συνθήκες τῆς τεχνοκρατικῆς κοινωνίας καί τό ρυθμό τῆς ἐργασίας καί τῆς διαβίωσης. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει καθήκον νά αὐξήσῃ τό ἐνδιαφέρον του γιά νά προφυλάξῃ τήν ὑγεία του ἀπό τούς τόσοις κινδύνους, πού τήν ἀπειλοῦν καί νά φροντίσῃ νά βελτιώσῃ τίς συνθήκες, πού θά διαφυλάξουν καί τήν ὑγεία τῶν συνανθρώπων του.

Τό γεγονός τῆς ἀρρώστιας καί ἡ ἐπέκτασή της πρέπει νά προβληματίσουν τό σύγχρονο ἄνθρωπο. Καί ἡ ἱατρική ἐπιστήμη φροντίζει σήμερα καί μάλιστα μέ πολύ ἐπιμέλεια, νά ἀνακαλύψῃ ὄχι μόνο τά αἷτια, ἀλλά καί τίς ρίζες τῆς ἀρρώστιας. Ἡ ἀρρώστια δέν ἐξηγεῖται μόνον ὡς βιολογικό γεγονός. Πολύ συχνά οἱ ρίζες της βρίσκονται στίς ψυχικές ἐνοχλήσεις καί τίς δυσαρμονίες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ψυχοσωματικῆς ἰσορροπίας τοῦ ἀνθρώπου θά βοηθήσῃ πολύ στόν περιορισμό ἢ τήν ὑπερπήδηση τῶν ποικίλων ἀσθενειῶν.

Ὁ ἄνθρωπος δέν πρέπει νά ἀγωνιᾷ καί νά ἀπελπίζεται, ὅταν δοκιμάζεται ἀπό τήν ἀρρώστια. Τό δῶρο τῆς πίστεως καί ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τόν βοηθοῦν νά βαστάξῃ χωρίς γογγυσμό τόν πόνο καί τήν ἀρρώστια, νά διαπαιδαγωγεῖται σέ μιά βαθύτερη κατανόηση τῶν θλίψεων τῆς ζωῆς καί νά ἀσκεῖται στήν ἐμπιστοσύνη του πρὸς τό Θεό. Εἶναι ἀπαραίτητο ἐπίσης νά γνωρίζῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι μέ τῆ δική του ἀρρώστια δοκιμάζεται πολλές φορές καί τό ἄμεσο περιβάλλον του (οἰκογένεια, συγγενεῖς, φίλοι). Πρέπει νά ἀσκήσῃ τόν ἑαυτό του, ὥστε νά μὴ γίνῃται μέ τήν ἀρρώστια του φοβερά ἀπαιτητικός καί τυραννικός στούς γύρω ἀνθρώπους, πού μέ τόση ἀγάπη καί ὑπομονή τόν ὑπηρετοῦν.

Ἄθληση καί σωματικές ἀσκήσεις. Στήν σωματική ἀγωγή καί τόν ἀθλητισμό δέν πρέπει νά χωρίζεται τό σῶμα ἀπό τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν γίνῃ κάτι τέτοιο, τότε ἡ σωματική γυμνασία ἀντιμετωπίζει τόν κίνδυνο νά μετατραπῇ σέ εἰδωλολατρία. Στίς διάφορες σωματικές κινήσεις πρέπει νά φανερώνεται ἡ ἐσωτερική ἀρμονία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ

Ἡ Ἀνάστασις. (Ἡ εἰς Ἄβου Κάθοδος). Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους (16ος αἰ.).

άρμονία στις κινήσεις μιᾶς ἀθλητικῆς ὁμάδας (τάξη, σχολεῖο, ἀθλητικό σωματεῖο) ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη προάγεται, ὅταν ὑπακοῦει καὶ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες της γιὰ τὸ καλὸ τοῦ συνόλου. Ἔτσι ἡ ἄθληση βοηθεῖ στὴν ἐναρμόνιση τῶν ποικίλων δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, πού τελικά ὀδηγεῖται στὴν πειθαρχία. τὴν αὐτοσυγκέντρωση, τὴν εἰλικρίνεια, τὴν ἐντιμότητα καὶ τὴ συνεργασία. Ὁ ἀθλητικὸς στίβος, πού ἀποδέχεται αὐτές τὶς ἐπιδιώξεις, βοηθεῖ τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη νὰ ἀνακαλύψει τὶς ρίζες της καὶ νὰ προάγεται μὲ εὐγενῆ καὶ ἠθικά ἰδανικά. Ὄταν ὁ ἀθλητισμὸς διαποτίζεται ἀπὸ τέτοια ἰδανικά, τότε ὑποχωρεῖ ὁ ἐπαγγελματισμὸς, πού μαστίζει γενικά τὴν ἄθληση. Ἐπίσης ἐξαφανίζεται ἡ σκοπιμότητα, ὑποχωροῦν τὰ οἰκονομικὰ ἐλατήρια καὶ περιορίζεται ἡ βαρβαρότητα στοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες. Μιά τέτοια ἀλλαγὴ στὴν κατεύθυνση θὰ βοηθεῖ π.χ. τὸ ποδόσφαιρο νὰ πλησιάζει τὴν πραγματικὴ ἀθλητικὴ περιοχὴ. Δέν θὰ δίνει ἀφορμές γιὰ δικαιολογημένες ἐπικρίσεις μὲ τὶς ἀπαράδεκτες εἰκόνες βαρβαρότητας, πού συχνὰ παρουσιάζει.

Ἐγκράτεια καὶ νηστεία. Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει ὡς ἀπαραίτητη τὴν ἄσκηση τοῦ ἀνθρώπου στοὺς τομεῖς τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς νηστείας. Μὲ τὴ νηστεία ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὴν ἀληθινὴ φύση του, πού δημιουργήθηκε γιὰ νὰ ὑπερβαίνει τὴν ὕλική κτίση καὶ νὰ μὴν ὑποδουλώνεται σ' αὐτή. Ἡ νηστεία φανερώνει τὴν ἀλήθεια, «ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνω ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντί ρήματι ἐκπορευομένω διὰ στόματος Θεοῦ» (Ματθ' δ' 4). Ὄταν ἡ νηστεία γίνεται στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ δέν ἐκφράζει καμιὰ περιφρόνηση ἢ ὑποτίμηση στά ὕλικα ἀγαθὰ, ἀλλὰ φανερώνει τὴν πίστη τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεό καὶ ἀναφέρονται σ' Αὐτόν. Ἐδῶ μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὴ νηστεία ἀπὸ τὴ δίαιτα ἢ τὸν περιορισμὸ τῆς τροφῆς γιὰ λόγους ἀσθένειας. Ἡ νηστεία πού γίνεται ἀπὸ πίστη στό Θεό δέν εἶναι καμιὰ δέσμευση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τόσο δυνατός, ὥστε ὑπερβαίνει τὶς ἀνάγκες τῆς φύσεώς του καὶ ἐξορίζει ἀπὸ τὴν καρδιά του κάθε κακία καὶ ὑποδούλωση στά ὕλικα ἀγαθὰ.

Ἡ ἐγκράτεια ἀποτελεῖ κανόνα πού συντελεῖ στὴ ρύθμιση τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος κρατεῖ τὸν ἑαυτό του στοὺς ὅρους τῆς δημιουργίας του. Γίνεται κύριος καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς κτίσεως. Ἡ ἐγκράτεια ἀναφέρεται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴν ἠθικὴ ἐγκράτεια ὁ ἄνθρω-

πος εκφράζει σεβασμό και αγάπη στο συνάνθρωπό του, πού ούδέποτε θά χρησιμοποιήσει ως μέσο για νά ικανοποιήσει τίς έγωιστικές απαιτήσεις και βιολογικές του ανάγκες. Συναμα φανερώνει τήν έσωτερική πνευματική του δύναμη, πού κατευθύνει τήν πορεία του σέ μιά ζωή εύχαριστίας και δοξολογίας του Θεού και αδελφικής αγάπης για τούς συνανθρώπους του.

Ἡ ανάγκη τῆς ένδυμασίας-περιβολῆς. Μέ τήν ένδυμασία ó άνθρωπος θέλει νά προστατεύσει τό σῶμα του από τίς διάφορες κλιματολογικές συνθήκες ὄλων τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους. Θέλει επίσης νά ἀποφύγει τό αἶσθημα τῆς ντροπῆς, πού δημιουργεῖ ἡ θέα τοῦ γυμνοῦ σώματος. Μέ τόν ἐξωτερικό στολισμό τοῦ σώματος ἐπιζητεῖ ó ἄνθρωπος νά ικανοποιήσει τό αἶσθημα τῆς ὁμορφιάς, νά ἐκφράσει τήν κοινωνική τάξη και ἀξία του και τελικά νά δείξει τήν οικονομική και πνευματική του κατάσταση.

Ἡ ένδυμασία ἐκφράζει μιά βαθύτατη ἀνθρωπολογική ανάγκη τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐνσυνειδητα ἢ ὑποσυνειδητα ὅτι ἡ ὑπαρξή του εἶναι φορέας μιᾶς ἀνυπολόγιστης ἀξίας. Πολλές φορές ἀνακαλύπτει μέσα του ἕνα κενό, πού ὅμως δέ θέλει νά τό γνωρίζουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ὅπως επίσης δέν ἀνέχεται οἱ ἄλλοι νά τόν ὑποτιμοῦν και νά τόν παραμερίζουν. Χρησιμοποιεῖ λοιπόν τό ντύσιμό του, πού εἶναι συχνά ἐξεζητημένο, για νά προσελκύσει τήν προσοχή τῶν ἄλλων και νά τούς δηλώσει τήν παρουσία και τήν ἀξία του. Αὐτή ἡ ὑπαρξιακή ἀνάγκη διαπιστώνεται πολύ συχνά σέ ἀνθρώπους, πού τά οικονομικά τους εἶναι περιορισμένα. Ἐχουμε συνήθως νέους και νέες, πού στεροῦνται και τήν τροφή τους ἀκόμα, ἀρκεῖ νά ντυθοῦν ἄνετα και μέ πολυτέλεια για νά ἀνταποκριθοῦν στίς τελευταίες ἀπαιτήσεις τῆς μόδας.

Για νά δείξουν τά μικρά παιδιά ὅτι ἔχουν πιά μεγαλώσει, ἔχουν τή μανία νά ντύνωνται σάν τούς μεγάλους. Ἀρκετοί ἠλικιωμένοι ἄνθρωποι για νά δείξουν ὅτι δέ γέρασαν, ντύνονται νεανικά. Ὁ πιστός ἄνθρωπος, πού ἀντλεῖ τήν ἀξίαν του ἀπό τό Θεό, δέ γίνεται ἔρμαιο στίς ἐξωφρενικές ἀντιλήψεις τῆς κοινωνίας για τήν περιβολή και τή μόδα. Τό ντύσιμό του γίνεται μέ ἀξιοπρέπεια και προσωπική εὐθύνη. Δέν ἀποκρούει τίς λογικές ἀπαιτήσεις πού ἔχει ἡ κάθε ἐποχή στό θέμα τῆς περιβολῆς. Οὔτε ὅμως και ἐξουθενώνει τούς ἀνθρώπους ἐκείνους, πού μέ τήν περίεργη περιβολή τους ἐκφράζουν πολύ συχνά τίς πνευματικές και ἠθικές ἀνάγκες τῆς ὑπάρξεώς τους.

1. «Γύμναζε δέ σεαντόν πρός ευσέβειαν· ἡ γάρ σωματική γυμνασία πρός ὀλίγον ἐστίν ὠφέλιμος, ἡ δέ ευσέβεια πρός πάντα ὠφέλιμός ἐστιν ἐπαγγελίας ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καί τῆς μελλούσης» (Α΄ Τιμ. δ' 8).
2. «Ἡ νηστεία ἀρχή μετανοίας. Δέν εἶναι ἀρκετή μόνη ἡ ἀποχή ἀπό τροφῆς γιά νά κάνει τή νηστεία ἐπαινετή· ἀλλά νά νηστεύσουμε νηστεία δεκτή, εὐάρεστη στό Θεό. Ἄληθινή νηστεία εἶναι ἡ ἀποξένωση ἀπό τό κακό, ἡ ἐγκράτεια τῆς γλώσσας, ἡ ἀποχή ἀπό τό θυμό, ἀπό τήν καταλαλιά, ἀπό τό ψέμα, τήν ἐπιτορκία. Ἡ στέρηση ὄλων αὐτῶν εἶναι ἀληθινή νηστεία» (Μέγας Βασίλειος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει συνήθως ὁ ἄνθρωπος μέ τήν περιβολή του; 2) Ποιό εἶναι τό νόημα καί ὁ σκοπός τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων; 3) Πῶς μπορεί ὁ ἄνθρωπος σήμερα νά περιφρουρήσει τήν ὑγεία του, πού ἀπειλεῖται σοβαρά; 4) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς νηστείας;

5. Ἡ ἀξία τῆς προσωπικῆς ζωῆς.

Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ γιά τή ζωή. Ὁ χριστιανός ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ζωή ἀνήκει στό Θεό, γιατί ἐκπηγάζει ἀπό Αὐτόν, πού τή δωρίζει καί τήν προσφέρει στόν ἄνθρωπο μέ τό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ἡ ζωή εἶναι ἀληθινό μυστήριο πού προσφέρεται ἀπό τό Θεό μέ τήν ἀδιάκοπη κοινω- νία τῆς ἀγάπης. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καί ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, ὅπου κα- λοῦνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά μετέχουν. Ἐπομένως ἡ ζωή ἀνήκει σ' ὅλους καί δέν μπορεί κανείς, νά τή διεκδικεῖ μόνο γιά τόν ἑαυτό του καί νά ἀποκλείει τούς ἄλλους ἀπό αὐτή. Δέν ἐπιτρέπεται σέ κανένα νά μήν ἀναγνωρίζει στούς ἄλλους τό δικαίωμα τῆς ζωῆς. Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστι- ανοῦ γιά τή δημιουργία καί γενικά τήν προαγωγή τῆς ζωῆς εἶναι πολύ μεγάλη καί οὐσιαστική. Ὁ χριστιανός δέν περιορίζεται μόνο στό νά ἀποφεύγει ὀρισμένες ἀρνητικές καί ἀπαράδεκτες ἐκδηλώσεις, πού ἔχουν στόχο τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Ὅφειλε νά ἐνδιαφέρεται συνει- δητά γιά καθετί πού συνδέεται μέ τήν συντήρηση καί τήν ποιότητα τῆς ζωῆς, τῆς δικῆς του καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

me the bible

Ὁ φόνος καί τά εἶδη του. Φόνος εἶναι ἡ ἀποκρουστική ἐκεῖνη πράξη, πού ἀφαιρεῖ ἀπό τόν ἄλλο ἄνθρωπο τή ζωή του. Πολλές ἄμεσες ἢ ἔμμεσες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά ὀδηγήσουν στήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Γι' αὐτό καί ἔχουμε πολλά εἶδη φόνου καί πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαφωτιστεῖ κατάλληλα, ὥστε νά παίρνει ὑπεύθυνη θέση μπροστά στό μεγάλο αὐτό προσωπικό καί κοινωνικό πρόβλημα.

1. Ὁ ἄμεσος φόνος ἢ δολοφονία. Ὁ φονέας καταλύει αὐθαίρετα τή ζωή ἑνός ἀνθρώπου χωρίς νά ἔχει κανένα δικαίωμα γι' αὐτό, γιατί οὔτε κύριος τῆς ζωῆς εἶναι, οὔτε ἡ ζωή ἀνήκει σ' αὐτόν. Πρόκειται γιά μιὰ φοβερή ἄμαρτία. Μιά τέτοια εἰσβολή στό χώρο τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ σατανική ἐνέργεια καί ἐπομένως πράξη γεμάτη ἀπό ἐγωισμό καί μίσος. «Ἐκεῖνος (ὁ σατανᾶς) ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς» (Ἰω' ἡ' 44) καί «πᾶς ὁ μισῶν τόν ἀδελφόν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστί» (Α' Ἰω. γ' 15) ὑπογραμμίζει τό Εὐαγγέλιο.

Ὁ φονέας ἀρνεῖται τήν ἀνθρώπινη φύση του. Τό κενό πού δημιουργεῖ ὁ θάνατος ἑνός ἀνθρώπου, πού τοῦ ἄρπαξαν βίαια τή ζωή, πρέπει νά γίνεταί βίωμα καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Μιά τέτοια ὅμως θεώρηση γιά τή ζωή εἶναι κάτι ξένο γιά τίς ἀντιλήψεις τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος δέν αἰσθάνεται συνήθως τήν ἀπουσία τῆς ἀγάπης γι' αὐτό καί δέ θεωρεῖ τόν ἑαυτόν του συνυπεύθυνο γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς, πού γίνεται σχεδόν καθημερινά. Πρέπει νά ἐξαλειφθεῖ ὁ φόνος ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς. Ἐφ' ὅσον ὅμως γίνεται ἔστω καί ἕνας, τότε πρέπει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά συμμετέχουν στή θλίψη καί ὀδύνη πού δημιουργεῖ ἡ ἀπουσία τῶν δολοφονημένων ἀνθρώπων. Πρέπει ὅμως νά καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ἀπό τήν Ἐκκλησία, τήν Πολιτεία καί τόν κάθε ἄνθρωπο, ὥστε νά προλαμβάνονται οἱ φόνοι καί νά περιορίζονται μέχρις ὅτου ἐξαλειφθοῦν.

2. Τά τροχαῖα δυστυχήματα. Ἡ κυκλοφορία τῶν ἀνθρώπων ἔχει γίνει χαώδης καί ἀγχώδης μέ τή συνεχή αὔξηση τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων. Καθημερινά αὐξάνουν τά θύματα τῆς ἀσφάλτου. Ὅλοι ἀντιμετωπίζουν τόν κίνδυνο νά γίνουν ἔνοχοι γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἢ νά πέσουν καί οἱ ἴδιοι θύματα τῶν τροχῶν. Ἡ εὐθύνη τοῦ ὀδηγοῦ, ἀλλά καί τῶν πεζῶν εἶναι πολύ μεγάλη. Πολλοί λόγοι συντελοῦν στό νά εἶναι ὁ σημερινός ἄνθρωπος ἀπρόσεκτος. Ὄταν ὀδηγεῖ τό αὐτοκίνητο ἢ ὅταν περπατᾷ στό δρόμο εἶναι προσηλωμένος στά τόσα προβλήματα πού τόν

άπασχολούν. Τά άποτελέσματα έδω μπορεί νά είναι πολύ τραγικά και άνεπανόρθωτα.

Τό πρόβλημα τής συγκοινωνίας είναι βασικά άνθρώπινο πρόβλημα. Πρέπει νά λαμβάνονται άδιάκοπα τά άπαραίτητα μέτρα γιά τόν περιορισμό τών τροχαίων άτυχημάτων. Είναι άπαράδεκτο νά θυσιάζονται τόσο άνθρωποι καθημερινά στό Μολώχ τής άσφάλτου. Πρέπει νά υπάρξει ειδική άγωγή γιά μικρούς και μεγάλους, ώστε νά αισθανθούν ως βασικό καθήκον τους τόν τρόπο, πού πρέπει νά κυκλοφοροῦν στους δρόμους τών μεγαλοπόλεων. Είναι άπαραίτητη ή πειθαρχία και ή τάξη στην κυκλοφορία και τών πεζών και τών όχημάτων. Πρέπει και έδω νά λειτουργεί ύπεύθυνα ή ήθικη συνείδηση.

3. 'Η τεχνητή στείρωση. Όρισμένοι άνθρωποι, πού θέλουν νά άποφύγουν τή γέννηση νέων υπάρξεων, καταφεύγουν σέ χειρουργικές έπεμβάσεις ή παίρνουν ειδικά φάρμακα και κάνουν τούς έαυτούς τους άνίκανους γιά μιά τέτοια δημιουργική καρποφορία. 'Η ένέργεια αυτή είναι άπαράδεκτη πνευματικά, ήθικά και άνθρωπιστικά. Είναι μιά αυθαίρετη επέμβαση του άνθρώπου στις δημιουργικές καταβολές, πού ο Θεός έχει χαρίσει σ' αυτόν. 'Η άμαρτία πού έπιτελείται στό σημείο αυτό είναι μεγάλη. Πρώτος από όλους αυτός ο 'ίδιος βλάπτεται, γιατί αφαιρεί από τήν ύπαρξή του τή δημιουργικότητα και δυναμικότητά της.

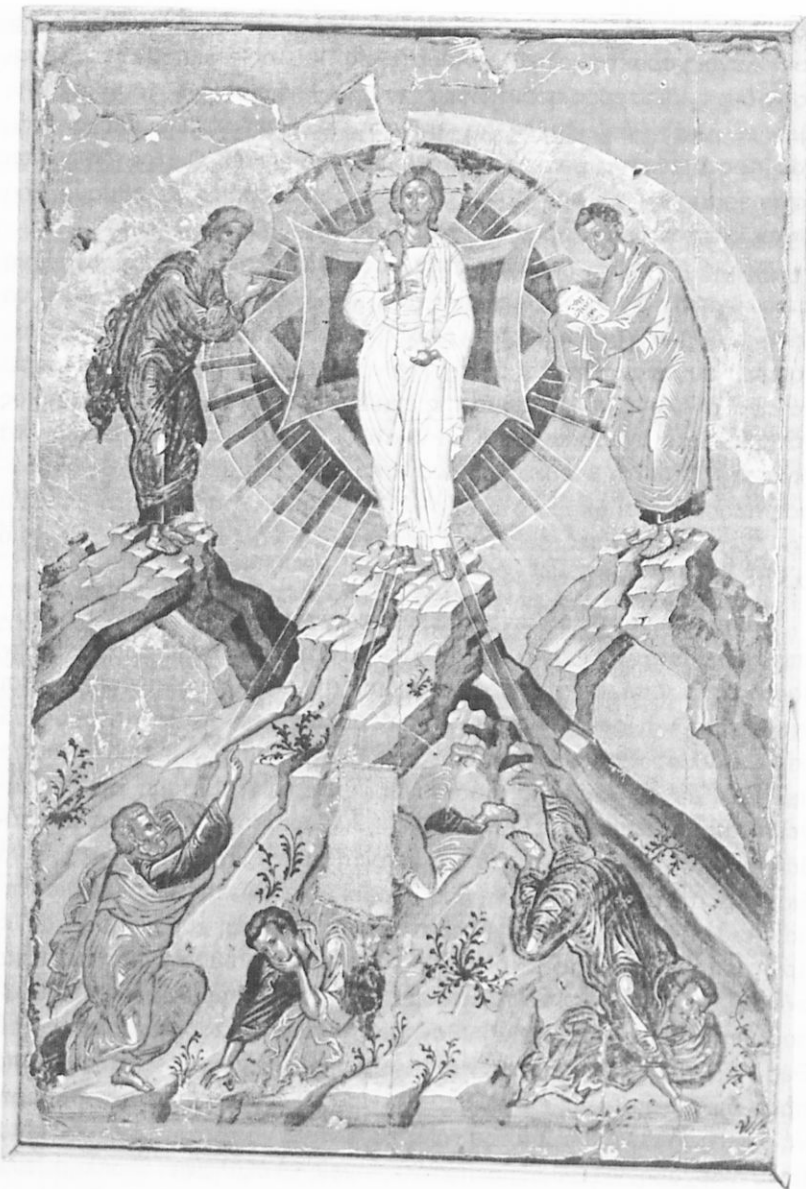
4. 'Η αυθαίρετη διακοπή τής ζωής στη διάρκεια τής κυήσεως. Πρόκειται γιά μιάν άπάνθρωπη πράξη, πού κανένας οικονομικός ή κοινωνικός λόγος δέν μπορεί νά δικαιολογήσει. Οι δικαιολογίες πού έπιστρατεύονται συνήθως έκφράζουν τήν άπιστία ή τήν όλιγοπιστία του άνθρώπου στην Πρόνοια και τήν άγάπη του Θεού. 'Η αυτοεμπιστοσύνη του άνθρώπου τόν οδηγεί νά έπεμβαίνει αυθαίρετα στην πορεία και τή συντήρηση του κόσμου. Μέ μιά τέτοια πράξη ο άνθρωπος άποσπā τόν κόσμο από τή φροντίδα του Θεού-Δημιουργού, τόν κάνει άνεξάρτητο και έτσι τόν οδηγεί στην καταστροφή.

'Η άμυνα του άνθρώπου. "Έχει έπικρατήσει και ύποστηρίζεται ότι ο άνθρωπος πρέπει νά άμυνθει, όταν ή ζωή του κινδυνεύει. 'Η άποψη αυτή έχει μιά φυσικότητα. "Όταν ο άνθρωπος βρεθεί μπροστά σ' ένα κίνδυνο, άναλαμβάνει τήν υπεράσπιση του έαυτού του από λόγους αυτοσυντηρήσεως. Τό Εύαγγέλιο όμως λέγει ότι ο πιστός άνθρωπος πρέπει νά άνέχεται και νά ύπομένει στις προσωπικές σχέσεις του και αυτή τήν

ἀδικία ἀκόμα. «Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν» λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. ιβ' 21). Ὑπάρχουν ὅμως ἰδιαίτερες περιπτώσεις πού ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ χρέος τῆς ἄμυνας. Ὁ οἰκογενειάρχης γιὰ νὰ διαφυλάξει τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν του, πού ἴσως ἀπελεῖται, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀμυνθεῖ. Ὁ στρατός πρέπει νὰ ὑπερασπίσει σέ ὦρα ἀδικῆς ἐπιθέσεως τὸν ἄμαχο πληθυσμό πού μπορεῖ νὰ τὸν ἀπειλήσουν οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδας μας.

Γενικά ἡ χρῆση τῶν ὄπλων στὴν περίπτωση τῆς ἄμυνας πρέπει νὰ ἀποφεύγεται. Ἄν ὅμως βρεθεῖ κανεὶς σέ φοβερό ἀδιέξοδο, μπορεῖ νὰ κάνει χρῆση τῶν ὄπλων. Πρέπει ὅμως ἡ ἐπίθεση τῶν ἄλλων ἐναντίον μας νὰ εἶναι συγκεκριμένη καὶ ἀδικη. Γιὰ νὰ γίνῃ χρῆση τῶν ὄπλων πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἐπιθέσεως. Δέν μπορεῖ, π.χ. κάποιος νὰ βρεθεῖ σέ ἀναβρασμό καὶ νὰ σκοτώσει ἓνα κλέφτη καὶ ὕστερα νὰ δικαιολογεῖται ὅτι βρέθηκε σέ ἀνάγκη ἄμυνας. Τελικά ὁ πιστὸς ἄνθρωπος προσεύχεται θερμὰ στοῦ Θεοῦ καὶ ζητεῖ τὸ φωτισμό καὶ τὴ βοήθειά Του, ὥστε σέ τέτοιες δύσκολες περιπτώσεις νὰ ἐνεργεῖ κατὰ τὸν πιὸ σωστό καὶ εὐάρεστο τρόπο.

Τὸ πρόβλημα τῆς εὐθανασίας. Εὐθανασία εἶναι ἡ πράξη ἐκεῖνη, πού ἐπιταχύνει ἀπὸ λόγους «εὐσπλαχνίας» τὸ θάνατο ἑνὸς ἀρρώστου, ὅταν βασανίζεται ἀπὸ ἀνίατη ἀρρώστια καὶ ἀνυπόφορους πόνους. Ἔτσι ἔχουμε περιπτώσεις ἀνθρώπων, πού παρακαλοῦν τοὺς γιατροὺς νὰ ἐπέμβουν αὐθαίρετα στὴν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ μεγάλη ἀμαρτία, πού συνήθως φέρει τὸ ἔνδυμα τῆς συμπάθειας καὶ φιλανθρωπίας. Ἀπὸ ἰατρικῆς πλευρᾶς δέν ἐπιτρέπεται ἡ αὐθαίρετη αὐτὴ ἐπέμβαση, γιατί ἡ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη ἔχει ὡς σκοπὸ νὰ διατηρεῖ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ὅσο μπορεῖ περισσότερο χρονικὸ διάστημα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐγκληματολογίας ἡ πράξη χαρακτηρίζεται ὡς ἀρνητικὴ, γι' αὐτὸ καὶ σέ ὅλες τίς νομοθεσίες ἡ εὐθανασία θεωρεῖται φόνος, πού τιμωρεῖται. Ἀπὸ πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς πλευρᾶς ὁ ἄνθρωπος, πού καταφεύγει στὴν εὐθανασία παρουσιάζεται ὡς ἀρνητῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀγάπης Του γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν καθένα ἄνθρωπο προσωπικά. Ἡ συνηθισμένη δικαιολογία τοῦ ἀνθρώπου ὅτι δέν μπορεῖ νὰ βλέπει τὸ συνάνθρωπό του νὰ ὑποφέρει καὶ νὰ πάσχει ἀδιάκοπα εἶναι πολὺ ἀνίσχυρη, γιατί θὰ ἔπρεπε τότε κανεὶς νὰ ἐξαλειψεὶ ὀλοκληρωτικὰ τὸν πόνο καὶ τὴ δυστυχία ἀπὸ τὸν κόσμον. Κάτι τέτοιο ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο.

Ἡ Μεταμόρφωση. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

Με κανένα τρόπο δέν επιτρέπεται ὁ γιατρός νά ὑποκύπτει στίς ἐπιθυμίες ἢ τίς πιέσεις τῶν ἄλλων καί νά προξενεῖ πρὶν ἀπό τήν ὥρα του τό θάνατο ἑνός ἀρρώστου. Σέ ὀρισμένες μάλιστα χῶρες γίνεται συζήτηση, ἂν θά πρέπει νά νομιμοποιηθεῖ ἡ εὐθανασία εἴτε ὑποκειμενικά εἴτε ἀντικειμενικά. Μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαράδεκτη ἀπό τήν ὀρθόδοξη ἠθική καί ἀπορρίπτεται.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί εἶπεν Κύριος ὁ Θεός πρὸς Κάιν· ποῦ ἔστιν Ἄβελ ἀδελφός σου; καί εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; Καί εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνή αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς» (Γεν. δ' 9-11).
2. «Ἄμην, λέγω ἡμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοί ἐποιήσατε» (Ματθ' κε' 40).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φόνος εἶναι φοβερή καί τρομερή ἁμαρτία; 2) Μέ ποιές προϋποθέσεις ἐπιτρέπεται ἡ προσωπική ἄμυνα; 3) Γιατί ἀπορρίπτεται ἡ εὐθανασία; 4) Πῶς μποροῦν νά περιοριστοῦν τά τροχαῖα θανάσιμα ἀτυχήματα;

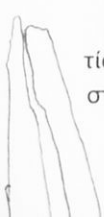

6. Ἡ αὐτοκτονία.

Τί εἶναι ἡ αὐτοκτονία. Αὐτοκτονία εἶναι ἐκείνη ἡ πράξη τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐνσυνειδήτητα προβαίνει στήν καταστροφή καί κατάλυση τῆς ζωῆς του. Ἡ αὐτοκτονία λέγεται καί αὐτοχειρία καί ὁ αὐτοκτονῶν αὐτόχειρας. Ὁ ἄνθρωπος πού αὐτοκτονεῖ κάνει πολύ μεγάλη ἁμαρτία, γιατί ἔχει φτάσει στό ἔσχατο ὄριο τῆς ἀπελπισίας καί τῆς ἀπωθήσεως τοῦ Θεοῦ ἀπό τήν ὑπαρξή του. Ὑπάρχουν ὀρισμένοι λόγοι πού ὀδηγοῦν τόν ἄνθρωπο στήν ἀπόφαση τῆς αὐτοκτονίας. Τέτοιοι ἀναφέρονται μεταξύ ἄλλων καί οἱ ἐξῆς:

1. Ἐγωκεντρισμός καί μίσος γιά τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἁμαρτία, ὅπως ἔχει ὑπογραμμιστεῖ ἐπανελημμένα, φυλακίζει τόν ἄνθρωπο στό κελλί τοῦ ἐγωισμοῦ καί τόν κάνει νά διεκδικεῖ μόνο τίς ἀτομικές του

ἀπαιτήσεις καί ανάγκες. Τό ἐγώ ἀποτελεῖ τό κριτήριό ὄλων τῶν πραγμάτων καί τῶν προσώπων. Ἡ διαγωγή αὐτή τόν κάνει νά διαβλέπει τούς ἄλλους ἀνθρώπους. «Οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ κόλασή μου» ὁμολογεῖ ὁ Σάρτρ καί τοῦτο γιατί οἱ ἄλλοι δέν ὑπηρετοῦν καί δέν προάγουν τά ἐγωιστικά συμφέροντα τοῦ ἀτόμου ἢ ἀκόμα καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἐγωιστής γίνεται μισάνθρωπος, γιατί πρὶν ἀπό ὅλους ἔχει μισήσει τόν ἑαυτό του. Ἡ ζωὴ του συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἀηδίας γιὰ τά ἀνθρώπινα πράγματα καί ἀπορρίψεως ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ φοβερὴ αὐτὴ ἐμπλοκὴ τόν κάνει νά σκέπτεται τὴν κατάλυση τῆς ζωῆς του.

2. Ἡ κυριαρχία τῆς ἀπελπισίας. Ὁ ὑπερήφανος καί ἐγωιστὴς αἰσθάνεται ἀδιέξοδο καί ἀσφυξία, ὅταν συναντᾷ στὴ ζωὴ του δυσχέρειες καί ἐμπόδια. Θίγεται ὁ ἐγωισμὸς του, ὅταν βλέπει ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐπικρατήσει πάνω σ' ὅλους τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὅταν τά πράγματα ἐρχοῦνται ἀνάποδα καί ἡ μιὰ ἀποτυχία διαδέχεται τὴν ἄλλη, τότε κατακλύζεται ἀπὸ τὴν ἀπελπισία. Ἀπὸ παντοῦ βλέπει τό ἀδιέξοδο καί τό φαῦλο κύκλο, γιατί δέν μπορεῖ νά ἐλπίζει σωστά, ἐπειδὴ εἶναι κλειστός στὴν ἀγάπη καί τὴν ἐμπιστοσύνη. Ἄμεση συνέπεια τῆς ἀπελπισίας εἶναι ἡ συναίσθηση τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἀπουσιάζει ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν καρδιά του.

3. Ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Παρ' ὅλες τίς «ἐπιτυχίες» του ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος αἰσθάνεται μέσα του ἓνα ἀνυπερέβλητο κενό. Εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀφαιρεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας καί σκοτεινιάζει τό ὑπέρτατο κριτήριό τῆς ὑπάρξεως. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσει συναίσθηση αὐτοῦ τοῦ κενοῦ, τότε ἐπικαλεῖται τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἔστω καί μέ ταλαντευόμενὴ πίστη. Ἄν ὅμως ἐπιμένει νά βρῆται μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό, τότε ἡ ἀμετανοησία τόν ὀδηγεῖ στὴν καταστροφή. Κάτι τέτοιο εἶναι ἀφύσικο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη, πού δημιουργήθηκε γιὰ νά κοινωνεῖ μέ τὸ Δημιουργό καί τά δημιουργήματα.

4. Παραφροσύνη καί ψυχικὲς διαταραχές. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος καί μάλιστα τῆς σύγχρονης κοινωνίας δοκιμάζει ἓνα τέτοιο ἀδιέξοδο στὴ ζωὴ του, πού ὀδηγεῖται σὲ ψυχικὲς διαταραχές καί σὲ λογικὴ ἀκαταστασία. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, πού ἡ διασάλευση τοῦ λογικοῦ εἶναι ἰσχυρὴ καί ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά κατευθύνει συνειδητὰ καί ὑπεύθυνα τόν ἑαυτό του. Οἱ ποικίλες ψυχικὲς συγκρούσεις καί τά ἐνοχλητικὰ συμπλέγματα γεμίζουν τὴν ὑπαρξη μέ τέτοια αἰσθήματα δυσαρμονίας καί ἀνασφάλειας, ὥστε ὀρισμένες φορές ἀντιμετωπίζεται καί

ή περίπτωση τής αυτοκτονίας. Δέν αποκλείεται καθόλου ή ευθύνη όλων μας γι' αυτές τīs ανωμαλίες, όπως επίσης ή αναλγησία καί ή αδιαφορία τών άλλων μπορεί νά γίνει αίτια τής αυτοκτονίας ενός ανθρώπου.

5. Περίπτωση εξαιρέσεως. Ὑπάρχουν περιπτώσεις ἀνθρώπων, πού στερήθηκαν ἀπό μόνοι τους τή ζωή γιά νά προλάβουν ἀθεράπευτη προσβολή τής τιμής τους ἢ γιά νά ἀποφύγουν τήν κατασχύνη τους. Ὑπάρχουν γυναῖκες πού ὀδηγήθηκαν στό θάνατο γιά νά μή γίνουν θύματα ἀπίστων βιαστών. Σέ περίπτωση πολέμου ὑπῆρξαν στρατιῶτες, πού ὑπηρετοῦσαν σέ πολύ ἐμπιστες καί καίριες θέσεις καί προτίμησαν τό θάνατο παρά νά παραβοῦν, ὡς αἰχμάλωτοι, τό ὑπέρτατο χρέος γιά τήν πατρίδα.

Βέβαια οἱ περιπτώσεις αὐτές διαφέρουν κατά πολύ ἀπό τīs προηγούμενες. Ἡ ἐκκλησιαστική ὁμως θεώρηση λέγει ὅτι καί οἱ πιό δύσκολες καταστάσεις δέν ἐπιτρέπουν στόν ἄνθρωπο νά ἀφαιρέσει μόνος του τή ζωή του, πού εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ. Καί οἱ Πατέρες τής Ἐκκλησίας (ιερός Αὐγουστίνος, ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος), πού ἐξετάζουν τόν κίνδυνο γιά τήν ἀτίμωση τών γυναικῶν, λέγουν ὅτι ἡ ἠθικότητα καί ἀγνότητα περιλαμβάνει ὀλόκληρη τήν ὑπαρξη καί δέν ἔχει τήν ἔδρα της μόνο στό ἀνθρώπινο σῶμα, πού ἀτιμάζεται καί διαπομπεύεται χωρίς τή συγκατάθεση τών ἀνθρώπων.

Ἡ ἠθική ἀξιολόγηση τής αυτοκτονίας. Ἡ αυτοκτονία εἶναι φοβερή πράξη τοῦ ἀνθρώπου κατά τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐκφράζει τόν ἀθεράπευτο ἐγωισμό καί τήν αὐτοαποθέωση τοῦ ἀτόμου ἐνώ συγχρόνως περιφρονεῖ τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί παραγνωρίζει τήν πρόνοιά Του. Ἡ τραγικότητα τοῦ αὐτόχειρα βρίσκεται στήν προσπάθειά του νά ξεπεράσει τά ἀδιέξοδα, πού ὁ ἴδιος ἔχει δημιουργήσει. Δέν παραδέχεται ὅτι ὁ ἑαυτός του εἶναι ὑπεύθυνος γιά ὅλα αὐτά. Ἔτσι ἡ ἀπελπισία του εἶναι χαρακτηριστική. Ἐκπηγάζει ἀπό τή δαιμονική βεβαιότητα γιά τήν ἀποκλειστική ἀξία τοῦ ἐγῶ καί τήν περιφρόνηση τών άλλων ἀνθρωπίνων προσώπων. Μέ τήν αυτοκτονία ὁ ἄνθρωπος νομίζει ὅτι παραμερίζει ὀλοκληρωτικά τό Θεό ἀπό τή δημιουργία καί ἀνατρέπει τήν καθορισμένη τάξη της. Μέσα σέ μιά τέτοια παρανοϊκή ζάλη νομίζει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ νικητής, ἐνώ στήν πραγματικότητα εἶναι αὐτός πού χάνει τά πάντα μέ τήν κατάλυση τής ζωῆς του.

Ἡ Ἐκκλησία πάντα ἀποδοκίμασε καί ἀπόρριψε τήν πράξη τής αυτο-

κτονίας. Τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στὸν ἐγωισμό, τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἀσέβεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁλόκληρο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας δοκιμάζει ὀδύνη καὶ θλίψη μεγάλη, ὅταν ἀντικρίζει περιπτώσεις αὐτοκτονίας. Στό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα βλέπει τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο πού στηρίζεται μόνο στό ἐγώ του καὶ ἀπορρίπτει συχνά τὴ βοήθεια τῶν ἄλλων καὶ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τόσες οἱ παιδαγωγικὲς εὐκαιρίες, πού προσφέρονται στὸν ἄνθρωπο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του, ὥστε μόνον ἕνας ἐρμητικὰ κλεισμένος στό ἐγώ του θά τίς ἀπορρίψει ὀλοκληρωτικά.

Ἐπὶ τὸν ὅμοιο καὶ περιπτώσεις πού τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στὴν παραφροσύνη ἢ σὲ ἀφόρητες ψυχικὲς ἀναστατώσεις. Ἡ Ἐκκλησία βέβαια ἀποφεύγει νὰ ἐνταφιάσει τοὺς αὐτοκτονοῦντας. Αὐτό δὲ τό κάνει ἀπὸ ἀντίδραση ἢ περιφρόνηση γιὰ τό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀποδοκιμασία τῆς σὲ μιά τέτοια πράξη ἔσχατης ἀπογνώσεως. Συνάμα διαπαιδαγωγεῖ καὶ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀναλαμβάνουν τὴν αὐτοκυριαρχία τους, ὥστε νὰ ξεπερνοῦν ὅλα τὰ ἀδιέξοδα καὶ ἐμπόδια τῆς ζωῆς τους μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς ἀγάπης στό Θεό καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Οὐδείς γάρ ἡμῶν ἐαντῶ ζῆ καὶ οὐδείς ἐαντῶ ἀποθνήσκει· ἐάν τε γάρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν» (Ρωμ. ιδ' 7-8).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ αὐτοκτονία εἶναι φοβερὴ καὶ ἀποκρουστικὴ ἁμαρτία; 2) Τί ἐλπίζει ὁ αὐτόχειρας μὲ τὴν ἀπαίσια πράξη του; 3) Τί εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο; 4) Γιατί ἡ Ἐκκλησία δὲν κηδεύει τοὺς αὐτόχειρας;

7. Ἡ αὐτοθυσία.

Ἡ πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Αὐτοθυσία εἶναι ἡ ἐξαιρετικὴ ἐκείνη πράξη, πού ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ προσφέρει ἐκούσια τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν προαγωγή καὶ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ φυσικὴ αὐτοθυ-

σία καί ἔχει σχέση μέ τή διάθεση καί θυσία τοῦ δώρου τῆς φυσικῆς ζωῆς. Ἔχουμε ὅμως καί τήν ἠθική αὐτοθυσία. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος δέ θυσιάζει μέν τή ζωή του, ἀλλά ξέρει νά παραιτεῖται ἀπό τή διεκδίκηση τῶν δικαιωμάτων του, δείχνοντας μέ αὐτό τόν τρόπο τήν ἀγάπη του γιά τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ αὐτοθυσία εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἀπό τήν αὐτοκτονία, γιατί ὁ θυσιάζόμενος ἄνθρωπος ξέρει νά προσφέρει τόν ἑαυτό του, ἀρκεῖ νά ὠφελοῦνται πραγματικά οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὁ Κύριος παρουσιάζει τό κίνητρο τῆς αὐτοθυσίας, ὅταν λέγει: «Ὅποιος θέλει νά σώσει ἀληθινά τή ζωή του, αὐτός θά τή χάσει. Ἐκεῖνος δέ πού θά χάσει τή ζωή του γιά χάρη μου, αὐτός θά τήν βρεῖ πραγματικά» (Ματθ. ιστ' 25).

Τά βασικά αὐτά λόγια δέν μπορεῖ εὐκολά νά τά κατανοήσει ὁ ἄνθρωπος. Πρέπει νά καταβάλλει πολλές καί ἐπίπονες προσπάθειες γιά νά ἀνακαλύψει καί νά παραδεχτεῖ ὅτι ἡ ὑπαρξή του σώζεται πραγματικά ἀπό τή στιγμή πού τήν προσφέρει στούς ἄλλους καί δέν τήν κρατεῖ ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του. Ἡ μοναδικότητα αὐτοῦ τοῦ κινήτρου φανερώνει τό ἔσχατο νόημα καί τήν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς αὐτοθυσίας.

Τό ὑπόδειγμα τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ πηγή τῆς αὐτοθυσίας βρίσκεται στή σταυρική θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου φανερώνει τό ὑπέρτατο νόημα τῆς ὑπάρξεως, πού ὁ ἄνθρωπος τό ἀρνήθηκε μέ τή διάπραξη τῆς ἀμαρτίας. Ἀντί νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του στό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους, προτίμησε νά τόν κρατήσῃ μόνο γιά τήν ὠφέλεια τοῦ ἐγώ του. Ἀρνήθηκε τή θυσία τοῦ ἑαυτοῦ γιά νά θυσιάζει ὅλους τούς ἄλλους στήν ὑπηρεσία τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων του.

Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει στόν ἄνθρωπο τό μοναδικό τρόπο γιά νά διασώσει τήν ὑπαρξή του. Ἡ προσφορά αὐτή δείχνει τήν ὑπέρτατη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου, πού θυσιάζεται γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί «μερίζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε' 13).

Ἡ προσωπική ἀπάντηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύψει τό νόημα τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, τότε πρέπει νά λάβῃ μιάν οὐσιαστική θέση ἀπέναντι στήν πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Ἄν ἀποδέχεται πραγματικά τή ζωή του, τότε πρέπει κάθε στιγμή νά τή θυσιάζει γιά τήν προκοπή τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὀλόκληρο τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας στη-

ρίζεται σ' αὐτή τήν ἀλήθεια. Μέ τήν αὐτοθυσία ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τό Χριστό. Ἔτσι κατανακᾷ τήν ἄμαρτία καί ὑπερπηδᾷ τόν ἐγωισμό του. Καταλαβαίνει πάνω στήν πράξη ὅτι ὁ ἀτομισμός καί ἡ ἰδιοτέλεια ὀδηγοῦν ὀριστικά τόν ἄνθρωπο στή φθορά καί τό θάνατο, ἐνῶ ἡ προσφορά τῆς ἀγάπης καί ἡ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ φανερώνουν τό ἀληθινό καί μακάριο νόημα τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἀπαντᾷ στή θυσία τοῦ Κυρίου μέ τήν προσφορά τῆς ζωῆς του γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ καί τή διάσωση τῶν ἀλλῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἀξιολόγηση τῆς αὐτοθυσίας. Ἡ αὐτοθυσία δέν εἶναι μιά πράξη ἐξωτερική καί θεαματική. Δέν προσφέρεται γιά νά τήν ἀναγνωρίσουν καί νά τήν ἐπιδοκιμάσουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τό ἀποκλειστικό κίνητρο καί τό μοναδικό κριτήριο γιά τήν ὀρθή ἀξιολόγηση τῆς αὐτοθυσίας. Οἱ μεγάλες πράξεις κινδυνεύουν συνήθως ἀπό τήν προβολή τοῦ ἐγῶ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὑπογραμμίζει αὐτό τόν κίνδυνο, ὅταν λέγει ὅτι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα καί τόν ἑαυτό του νά θυσιάσει, ἀλλά χωρίς ὅμως νά ἔχει στήν καρδιά του τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. «Καί ἐάν ψωμίσω τά ὑπάρχοντά μου, καί ἐάν παραδῶ τό σῶμα μου, ἵνα καυθῆσομαι, ἀγάπην δέ μή ἔχω οὐδέν ὠφελοῦμαι» (Α΄ Κορ. ιγ΄ 3).

Τήν ἀνιδιοτελή θυσία τοῦ Κυρίου μιμοῦνται καί οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, πού θεωροῦν ὑπέρτατη τιμή τους νά συμμετέχουν στό θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Ὅλες οἱ θυσίες τῆς ζωῆς πρέπει νά εἶναι ἀπαύγασμα τῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου. Ἔτσι ἀξιολογοῦνται καί οἱ θυσίες ἑνός οἰκογενειάρχη γιά τήν οἰκογένειά του καί οἱ ἀδιάκοπες ταλαιπωρίες τῆς μητέρας γιά τή φροντίδα τῶν παιδιῶν της. Οἱ ἥρωικές πράξεις τῶν στρατιωτῶν πού θυσιάζουν τή ζωή τους γιά τό καλό τῆς πατρίδας. Οἱ θυσίες τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης, πού στεροῦνται τό καθετί γιά νά εὐεργετήσουν τόν κόσμο. Οἱ ὑπεράνθρωπες προσπάθειες τῶν ἐργατῶν τῆς Ἐκκλησίας, πού θυσιάζουν τά πάντα γιά νά φυτεῦσουν στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων τήν ἀλήθεια καί τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Μη τοίνυν ζῆτι τό σόν, ἵνα εὖρης τό σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τό ἑαυτοῦ, οὐχ εὕρισκε τό ἑαυτοῦ... Τό γάρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κεῖται καί τό ἐκείνου ἐν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 61, 280).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τι είναι η πράξη της αυτοθυσίας; 2) Ποιό είναι τό περιεχόμενο καί ό σκοπός της θυσίας του Χριστού; 3) Ποιό είναι τό κίνητρο καί τό κριτήριο της άληθινής θυσίας του άνθρώπου; 4) Πώς άξιολογείται ήθικά καί πνευματικά ή αυτοθυσία;

8. 'Ο χριστιανικός γάμος.

Τί είναι ό γάμος. 'Ο γάμος είναι ουσιαστικό γεγονός στή ζωή του άνθρώπου, όπου ό άνδρας καί ή γυναίκα ένώνονται άδιάσπαστα διά βίου σέ μία κοινή ζωή. 'Εκείνο πού χαρακτηρίζει τήν κοινωνία τους είναι ότι συμμετέχουν μ' όλη τους τήν ύπαρξη στό μυστήριο της ζωής. Μέ τήν προσωπική προσφορά της αγάπης ολοκληρώνουν τήν ύπαρξή τους καί προάγουν τό έργο της δημιουργίας. 'Η συνέχιση της δημιουργίας γίνεται μέ τή γέννηση των νέων ανθρώπων (παιδιών) στόν κόσμο, ώστε νά συμμετέχουν στό έργο του Θεού όσο τό δυνατόν περισσότεροι άνθρωποι καί νά ζούν στήν εϋτυχία καί τή μακαριότητα.

"Όταν ό άνθρωπος τοποθετήσει τό γάμο σέ τέτοιο πλαίσιο, τότε εύκολα άναγνωρίζει τό μυστηριακό χαρακτήρα του γεγονότος. 'Η 'Εκκλησία ύψώνει τό γάμο σέ μυστήριο, γιατί τόν θεμελιώνει πάνω στήν αγάπη, πού ό Χριστός δείχνει στήν 'Εκκλησία Του, δηλαδή σ' όλους τούς άνθρώπους.

Τό μυστήριο του γάμου. 'Ο γάμος ολοκληρώνεται ως μυστήριο, όταν ό άνθρωπος άποδέχεται τήν αγάπη του Χριστού καί τή θυσία Του, καί τήν τοποθετεί ως θεμέλιο γιά τήν κοινή ζωή, πού αρχίζει μέ τό σύντροφο της ζωής του. "Ένας τέτοιος γάμος δέν μπορεί νά είναι μόνον ή θαλπωρή του έγώ, ή ικανοποίηση των άτομικών άναγκών καί ή πραγματοποίηση των ποικίλων επιδιώξεων στή ζωή. "Αν ό άνθρωπος σταθεϊ στήν επιδίωξη αυτών των αιτημάτων, τότε βρίσκεται άκόμα στό φυσικό χώρο του γάμου. 'Εκείνο πού κάνει τό γάμο μυστήριο είναι ή παρουσία του Χριστού καί της 'Εκκλησίας άνάμεσα στους συζύγους. "Έτσι έξηγείται ότι γιά νά θεωρηθεϊ ένας γάμος χριστιανικός, πρέπει νά εύλογηθεϊ από τήν 'Εκκλησία, ως μυστήριο, μέ τήν ιερολογία της 'Ακολουθίας.

Ἀρχικά τὸ μυστήριον τοῦ γάμου ἦταν ἐνωματωμένο στὴ θεία Λειτουργία. Ἡ ἱερολογία τοῦ μυστηρίου βοηθεῖ νὰ καταλάβουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τὴν ἀληθινὴν του ὑπαρξιν στό πρόσωπον τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου. «Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφεσ. ε' 28-29). Ὁ Κύριος προσφέρει τὴ ζωὴ Του γιὰ νὰ ζήσει ὁ κόσμος. Ἕνας γάμος πού θεμελιώνεται σὲ τέτοια ἀγάπη γεμίζει τοὺς συζύγους μὲ χαρὰ καὶ δημιουργικότητα. Εἶναι ἡ χαρὰ, πού βραβεύει τίς θυσίας καὶ ἡ δημιουργικότητα, πού φανερώνεται μὲ τὴν παρουσία τῶν νέων παιδιῶν. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ οἱ δύο σύζυγοι συμμετέχουν οὐσιαστικὰ στὴ ζωὴ τοῦ κόσμου.

Ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ γάμο. Ὁ νέος καὶ ἡ νέα πρέπει νὰ προετοιμαστοῦν σοβαρὰ καὶ ὑπεύθυνα γιὰ τὸ μεγάλο μυστήριον τῆς ζωῆς. Σήμερα ἐπικρατεῖ δυστυχῶς μεγάλη προχειρότητα σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ τὰ κριτήρια τοῦ κόσμου εἶναι ἐλλιπῆ καὶ δυσανάλογα μὲ τὸ ὑψιστὸ περιεχόμενο τοῦ γάμου. Οἱ νέοι πρέπει νὰ διαφωτιστοῦν στὰ ἐξῆς βασικὰ σημεῖα, πού ὁδηγοῦν τελικὰ στὴν ἐπιτυχία τοῦ γάμου.

1. Ὁ Θεὸς χορηγεῖ τὸ κριτήριον γιὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ (τῆς) συντρόφου.

Ὅταν ὁ νέος ἢ ἡ νέα ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς συντρόφου στὴ ζωὴ τους, πρέπει νὰ ἐπιλύσουν βασικὰ καὶ δύσκολα προβλήματα. Γιὰ νὰ γίνῃ ἐπιτυχῆς ἐκλογὴ, πρέπει νὰ ὑπάρχει τὸ ἀπαραίτητον κριτήριον. Τί εἶναι αὐτό, πού θὰ ἀγαπήσῃ κανεὶς στό πρόσωπον τῆς προτιμῆσέως του; Συνήθως ἕνας ἄνθρωπος ἐκτιμᾷ στό πρόσωπον ἑνὸς ἄλλου τὰ προσόντα ἢ τίς ἰκανότητές του, τὰ κοινωνικὰ ἀξιώματα ἢ τὰ χρήματά του. Ἡ ἀληθινὴ ὁμως ἀγάπη ἀπευθύνεται στό ἴδιο τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι μόνο στὴν περιουσία του εἴτε πνευματικὴ εἶναι αὐτὴ εἴτε υλική. Τὸ σωστὸ κριτήριον ἐδῶ θὰ τὸ δώσει ὁ Θεὸς στόν ἄνθρωπον, ἀρκεῖ νὰ Τοῦ τὸ ζητήσῃ. Ἡ Ἁγία Γραφή ὑπογραμμίζει ὅτι «παρὰ Κυρίου ἀρμόζεται ἀνδρὶ γυνή». Ἡ πραγματικὴ, δηλαδὴ, σύναψις ἑνὸς δεσμοῦ ἀγάπης μεταξύ δύο προσώπων γίνεται μὲ τὴν παρουσία καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἀρκεῖ φυσικὰ νὰ τὸ ἀποδεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Οἱ νέοι δὲ χρειάζονται βιασύνη καὶ ἀνυπομονησία γιὰ νὰ λύσουν πετυχημένα τὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ γάμου. Οἱ συναισθηματικὲς ἐναλλαγές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας δὲ βοηθοῦν τοὺς νέους στό νὰ θεμελιώσουν σωστὰ τὸ γάμον τους. Ἕνας δεσμὸς ἀγάπης μ' ἕνα συγκεκριμένο πρόσωπον δὲν μπορεῖ νὰ

παραμένει ἔξω ἀπό τό μυστήριό τοῦ γάμου. Αὐτό ὅμως ἀπαιτεῖται ἀπό τό νέο ἄνθρωπο νά ἔχει ἀποκτήσει τήν ἀνάλογο ὠριμότητα καί τήν ἀντίστοιχη ὑπευθυνότητα γιά τό μεγάλο ἔργο τῆς ζωῆς του.

2. Ἡ διατήρηση τῆς σωματικῆς καί τῆς πνευματικῆς ὑγείας. Ἡ ἀπόρροια καί αὐθαίρετη ὀργάνωση τῆς ἀτομικῆς ζωῆς μπορεῖ νά προκαλέσει μεγάλο κλονισμό στήν πνευματική καί σωματική ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ βλάβες αὐτές μπορεῖ νά κρυφτοῦν προσωρινά κάτω ἀπό τή μεγάλη ἀντοχή τῆς νεαρῆς ἡλικίας. Ὅταν ὁ ὀργανισμός τοῦ νέου ἀνθρώπου ταλαιπωρηθεῖ καί φθαρεῖ, θά δημιουργήσει ἀργότερα τέτοια προβλήματα (ἀρρώστιες διαφόρων ειδῶν, ψυχικοί τραυματισμοί, πνευματική κόπωση καί ἀπογοήτευση, κ.ἄ.) πού θά ἔχουν ὅπως ὅληποτε ἀρνητικές ἐπιπτώσεις στήν πορεία τοῦ γάμου καί στήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκογένειας.

3. Ἡ ἐπαγγελματική καί οἰκονομική θεμελίωση τοῦ γάμου. Καί στά δύο πρέπει νά δοθεῖ ἡ πραγματική θέση καί συμβολή τους στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου. Ὁ νέος πρέπει ἀπό νωρίς νά φροντίσει γιά τό ἐπάγγελμά του, πού θά συντηρήσει οἰκονομικά τήν πορεία τῆς οἰκογένειάς του. Δέν μπορεῖ ἓνας νέος νά ἐνδιαφέρεται γιά τό γάμο του καί συγχρόνως νά ἀδιαφορεῖ γιά τήν ἐπαγγελματική του ἀποκατάσταση. Ἡ ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση εἶναι μιᾶ βασική προϋπόθεση, πού δίνει στό νέο τή δυνατότητα νά προχωρήσει στή σύναψη τοῦ γάμου. Εἶναι ἀπαραίτητο νά γνωρίζει, ὅτι ἡ γυναίκα παρ' ὅλη τή χειραφέτησή της καί τό προσωπικό της ἐπάγγελμα, χρειάζεται νά στηρίξει τήν οἰκογένειά της πάνω σέ γερά ἐπαγγελματικά θεμέλια. Οἱ οἰκονομικές προϋποθέσεις τοῦ γάμου δέν πρέπει οὔτε νά παραμερίζονται οὔτε καί νά θεωροῦνται ὅτι εἶναι τό Α καί τό Ω στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου. Ὁ γάμος εἶναι, φυσικά, κοινωνία προσώπων καί δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τήν ὅποιαδήποτε χρηματική συναλλαγή. Ἐνας γάμος, πού στηρίζεται ἀποκλειστικά στό χρήματα ἢ τήν προοπτική κάποιας ἐπαγγελματικῆς ἐπιτυχίας, ἀσφαλῶς θά ὀδηγηθεῖ σέ ἀληθινό ναυάγιο. Πρέπει ὅμως ὁ νέος νά ἐτοιμάσει καί τόν ἑαυτό του, ὥστε νά προσφέρει τήν ἀπαραίτητη οἰκονομική βάση, πού θά εἶναι ἡ ἀφετηρία καί ἡ ὠθηση γιά τήν ἐπιτυχή ἀνάπτυξη τοῦ γάμου.

Τό πρόβλημα τῆς ἀγαμίας. Ὅρισμένοι ἄνθρωποι σήμερα (ἄνδρες ἢ γυναῖκες) δέν ἔχουν τή δυνατότητα παρ' ὅλη τήν ἐπιθυμία τους νά

ιδρύσουν οικογένεια. Σέ περίοδο πολέμου, π.χ. οί νέοι αντιμετωπίζουν άλλα προβλήματα, πού ἔχουν προτεραιότητα καί παραμερίζεται ὁ γάμος. Ἔτσι περνᾶ ἡ ἡλικία μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου καί μένει ἀπραγματοποίητη ἡ σύστασή του. Ἀρκετοί νέοι ἀναλαμβάνουν τήν ὑποχρέωση νά προστατεύσουν τίς ἀνύπαντρες ἀδελφές τους. Εἶναι ἓνα μεγάλο πρόβλημα, πού τό δημιουργοῦν οἱ οικογενειακές καί κοινωνικές μας συνθήκες. Τό συμπληρώνουν τά διάφορα οικογενειακά δράματα (ἀρρώστειες, θάνατοι, κ.ἄ.). Τελικά ὑπάρχουν ἄνθρωποι μέ ψυχικές ἢ σωματικές ἀρρώστειες πού δέν ἐπιτρέπουν τή σύναψη τοῦ γάμου.

Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει καί εὐλογεῖ τήν ἐκούσια ἀγαμία. Πρόκειται γιά τούς μοναχούς, πού διαλέγουν τό ἀγγελικό σχῆμα ὄχι ἀπό περιφρόνηση γιά τή ζωή, ἀλλά γιά νά ἀφιερῶσουν ὀλοκληρωτικά τόν ἑαυτό τους στό Θεό. Ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ μοναχός, ὁ ἀγαμος κληρικός γενικά, προσφέρουν μεγάλη ὑπηρεσία στήν Ἐκκλησία καί σ' ὀλόκληρη τήν κοινωνία. Ἡ ἀγαμία ἀποκτᾶ τό νόημά της στό χώρο τῆς Ἐκκλησίας, γιατί εἶναι ὀλοκληρωτική προσφορά στήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Στό ἰδανικό τῆς κατά Χριστόν ἀγαμίας βρίσκει στήριγμα καί παρηγοριά καί ὁ σταυρός τῆς ἀκούσιας ἀγαμίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Νά μελετήσεις τή θειώδη ἀποστολική περιζοπή, πού διαβιβάζεται στήν τέλεση τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Θά τήν βροῖς στήν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή τοῦ Ἀπ. Παύλου, κεφ. ε' 20-33.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς ἀποκαλύπτεται τό νόημα τοῦ γάμου στήν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου; 2) Ποιά βασικά σημεῖα πρέπει νά προσέξει ὁ νέος ἄνθρωπος γιά νά πετύχει στήν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος τοῦ γάμου του; 3) Γιατί ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ τήν ἐκούσια ἀγαμία; 4) Γιατί ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τό γάμο ὡς μυστήριο;

9. Ἡ οἰκογένεια.

Ἡ σημασία τῆς οἰκογένειας. Ἡ οἰκογένεια εἶναι βασικό καί οὐσιαστικό στοιχεῖο γιά τήν ἀνθρώπινη κοινωνία, γιατί εἶναι τό θερμοκήπιο

εκείνο, όπου μέσα του θά αναπτυχθούν οι υπάρξεις τῶν νέων ἀνθρώπων. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου μόνο στήν ἀγάπη τῆς οἰκογένειας μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ. Ἡ ἀγάπη, καί μάλιστα ὅπως προσφέρεται ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό, εἶναι τό θεμέλιο, πάνω στό ὅποιο ὁ ἄνθρωπος θά οἰκοδομήσει τήν πραγματική ἐπιτυχία στή ζωή του. Ἡ προαγωγή τῆς κοινωνικῆς ζωῆς διοχετεύεται μέσα ἀπό τό ἐργαστήριο τῆς οἰκογένειας.

Ἡ συμβολή τῆς μητέρας. Γιά νά ἀποδεχτεῖ ἡ γυναίκα τή μητρότητα πρέπει νά εἶναι ἔτοιμη γιά κάθε θυσία, πού θά συντελέσει στήν ἐμφάνιση καί τή συνέχιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἡ μητέρα συνδέεται μέ τό παιδί πολύ οὐσιαστικά, γιατί ἀγκαλιάζει μέ τήν ἀγάπη της τά βαθύτατα στρώματα τῆς υπάρξεως. Ὅταν ἡ μητέρα τροφοδοτεῖ τήν καρδιά της μέ τήν πίστη καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε μεταμορφώνει δημιουργικά τό μητρικό της φίλτρο. Ἐτσι ἡ μητρική ἀγάπη ὀλοκληρώνεται καί ἀποφεύγει τίς ἀρνητικές συνέπειες, πού μπορεῖ νά ἔχει ἕνας μονομερῆς συναισθηματισμός. Ἡ μητέρα βοηθεῖ τό παιδί νά ἀνακαλύψει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ μέσα στό χώρο τῆς ἀγάπης καί τῆς συγχωρητικότητας. Μόνον ἔτσι τό παιδί μπορεῖ νά ἀνακαλύψει καί τήν ἀνεπανάληπτη ἀξία τῆς προσωπικῆς του υπάρξεως. Οἱ θυσίες τῆς μητέρας εἶναι μιά μικρή εἰκόνα ἀπό τίς ἐνέργειες καί τίς θυσίες, πού κάνει ὁ Θεός γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ἡ παρουσία τοῦ πατέρα. Ὁ πατέρας προσφέρει στήν οἰκογένεια τό αἶσθημα τῆς ἀσφάλειας, πού εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν προαγωγή τῆς ζωῆς. Δημιουργεῖ τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τήν ἁρμονική ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ στήν οἰκογένεια. Τό παιδί βλέπει στό πρόσωπο τοῦ πατέρα τή γνήσια αὐθεντία, πού ὅμως ἐκφράζεται μέ τήν ἀγάπη, τή στοργή καί τήν ὑπακοή. Ὅταν τό παιδί βλέπει τόν πατέρα του νά πειθαρχεῖ ὁ ἴδιος σ' αὐτά πού ζητεῖ, τότε στό πρόσωπό του διαπιστώνει τήν τάξη καί τήν ἁρμονία, ὅπως τή φανέρωσε ὁ Θεός στό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ὁ προσευχόμενος πατέρας δείχνει ἔμπρακτα τί σημαίνει ἐμπιστοσύνη καί ὑπακοή στό Θεό. Αὐτή τήν εἰκόνα τοῦ πατέρα ποτέ δέν τήν ξεχνᾷ τό παιδί καί μάλιστα στίς κρίσιμες στιγμές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, πού ἀντιμετωπίζει δύσκολα προβλήματα.

Τό παιδί καί οἱ γονεῖς του. Ὅταν τό παιδί ζήσει τήν ἀγάπη τῶν γονέων του, τότε μπορεῖ νά καταλάβει, γιατί πρέπει νά τοῦς σέβεται καί νά

Ἡ Θεοτόκος. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

τούς υπακούει. Ἡ ἀγάπη συνυπάρχει μέ τό σεβασμό. Δέν εἶναι δυνατόν οἱ γονεῖς νά ἀγαποῦν τό παιδί χωρίς ταυτόχρονα νά τό σέβονται. Οὔτε ἐπίσης τό παιδί νά λέγει πῶς ἀγαπᾷ τούς γονεῖς του, ἐνῶ δέν υπακούει στά λόγια τους. Τό παιδί μέ τήν υπακοή ἐκφράζει τήν ἐμπιστοσύνη του στούς γονεῖς. Ἔτσι ὁδηγεῖται μέ ἀσφάλεια στήν υπακοή τοῦ Θεοῦ. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος, πού ὁ Θεός ζητεῖ στήν πέμπτη ἐντολή τήν υπακοή καί τό σεβασμό στούς γονεῖς.

Ἄσο ὁμως μεγαλώνει τό παιδί, τόσο καί αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά προστατεύει τόν ἑαυτό του μέ τίς ἀτομικές του δυνάμεις. Δέ θέλει νά ἐξαρτᾶται ἀπό ἄλλα πρόσωπα, ἀκόμα καί ἀπό τούς γονεῖς του. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ ἀπαρχή τῆς μεγάλης διαμάχης ἀνάμεσα στούς γονεῖς καί τά παιδιά. Τό παιδί νομίζει ὅτι μόνον οἱ δικές του ἀπόψεις εἶναι οἱ σωστές καί ὄχι τῶν γονέων του, ὅταν μάλιστα διαπιστώνει ὅτι οἱ γνώσεις του εἶναι μεγαλύτερες ἀπό τίς δικές τους. Αὐτή ἡ βεβαιότητα τόν γεμίζει μέ ἐγωισμό, πού ὁμως τοῦ δημιουργεῖ σοβαρές ἐπιπλοκές καί φοβερὰ ἀδιέξοδα στή ζωή του.

Οἱ γονεῖς πρέπει νά βοηθήσουν τά παιδιά τους σ' αὐτή τήν περίοδο τῆς κρίσεως, πού ἀρχίζει μέ τήν ἐφηβική ἡλικία. Τά παιδιά χρειάζονται πολλή ἀγάπη καί μεγάλη ὑπομονή ἀπό μέρος τῶν γονέων, ὥστε νά παραδειγματίζονται δημιουργικά καί νά προάγονται πραγματικά. Ἡ ἐν Χριστῷ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν εἶναι ἡ μόνη ἐγγύηση γιά τήν πετυχημένη καί ὀλοκληρωμένη ἀνάπτυξή τους. Οἱ προσωπικές σχέσεις τῶν γονέων μέ τήν Ἐκκλησία εἶναι ἡ πιό σημαντική βοήθεια, πού μπορεῖ νά προσφέρουν στό παιδί τους. Ἐνα τέτοιο ἔργο ζητεῖ ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξη τοῦ παιδιοῦ καί οἱ οὐσιαστικές ἀνάγκες τῆς σύγχρονης κοινωνίας.

Ἡ κρίση στή σύγχρονη οἰκογένεια. Τά προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας εἶναι πολλά καί οὐσιαστικά. Δηλαδή ἀναφέρονται ὄχι μόνο στό θεσμό τῆς οἰκογένειας, ἀλλά κυρίως στήν ἐσωτερική δομή της. Ὅταν ὁ νέος ἄνθρωπος ἀποφασίζει τό γάμο, πρέπει νά ἔχει ἀνακαλύψει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς του. Μόνον ἔτσι μπορεῖ νά βεβαιώσει τά παιδιά του, γιατί πράγματι ἀξίζει νά ζῆ ὁ ἄνθρωπος καί νά ἐργάζεται δημιουργικά γιά τήν προαγωγή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Γιά νά γίνουν ὁμως αὐτά πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαπαιδαγωγηθεῖ ἀπό τή μικρή του ἡλικία μέ τό πνεῦμα τῆς ἀγάπης καί τῆς θυσίας. Εἶναι τό ἀκλόνητο θεμέλιο τοῦ γάμου καί ἡ ἀληθινή προαγωγή τῆς οἰκογένειας.

ας. Ὁ ἄντρας καί ἡ γυναίκα ἀνακαλύπτουν τήν ὕπαρξή τους ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἕνας προσφέρει τόν ἑαυτό του στόν ἄλλο καί οἱ δύο μαζί ἐργάζονται γιά νά φέρουν στόν κόσμο τά παιδιά. Τέτοιοι γονεῖς δέ βλέπουν τό παιδί ὡς ἀνταγωνιστή τῆς ἀγάπης τοῦ ἑνός πρὸς τόν ἄλλο, οὔτε ὡς ἐμπόδιο γιά τά σχέδια, τίς διασκεδάσεις καί τίς ἀπολαύσεις τους. Τά παιδιά θεωροῦνται ὡς εὐλογία τοῦ Θεοῦ καί ἡ παρουσία τους γεμίζει τούς γονεῖς μέ εὐτυχία καί χαρά.

Πολλές φορές ὅμως τό κοινωνικό περιβάλλον δέ βοηθεῖ σέ μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τῆς οἰκογένειας. Οἱ δυσμενεῖς συνθήκες τῆς ἐργασίας σήμερα προκαλοῦν τή διάσπαση καί συχνά τή διάλυση τῆς οἰκογένειας. Ἔτσι ἀναγκάζονται νά ἐργαστοῦν καί οἱ δύο σύζυγοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τά ἐπείγοντα οἰκονομικά προβλήματα. Ἡ ἐργαζόμενη σύζυγος γεμίζει τό σπίτι μέ ἄγχος καί ἀγωνία, γιατί δέν μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ σ' ὅλα τῆς τά καθήκοντα. Οἱ συνθήκες διαβίωσης στίς μεγάλες πόλεις εἶναι τέτοιες, ὥστε πολλές οἰκογένειες ἀναγκάζονται νά μένουν σέ ἀκατάλληλα σπίτια, πού ἔχουν ἐπίδραση στήν ὑγεία τῶν παιδιῶν καί τή δική τους. Τό καθημερινό πρόγραμμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τέτοιο, ὥστε ἐμποδίζει τήν ἀναστροφή τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας μεταξύ τους. Οἱ σύγχρονες «ἀνάγκες τῆς κοινωνίας» ὅλο καί αὐξάνουν, χωρὶς ὅμως τελειωμό καί ὁ ἄνθρωπος κάνει κάθε θυσία γιά νά τίς ικανοποιήσει.

Ὅλα τά προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας πρέπει νά ἀντιμετωπιστοῦν σοβαρά καί θετικά. Νά μελετηθεῖ ἡ οἰκογένεια, ὡς τό θεμέλιο τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, πού πρέπει νά ἀναπτυχθεῖ ἀληθινά γιά νά διασωθεῖ ὀριστικά. Ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἡ ἀδιάκοπη προσφορά καί θυσία, ὅπως ξεπηδοῦν ἀπό τή δομή τῆς οἰκογένειας, θά βοηθήσουν πολύ στήν τελική προαγωγή καί διάσωση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Ἄν οἱ δύο μὴ γένωνται ἓν, οὐκ ἐργάζονται πολλούς, ἕως ἂν δύο μένωσιν· ὅταν δέ εἰς ἐνότητα ἔλθωσι, τότε ἐργάζονται*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 62, 387).
2. «*Συνέροχονται καί ποιοῦσιν οἱ δύο ἓνα... οὐκ εἰκόνα ἄψυχον, οὐδέ εἰκόνα τινός τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αὐτοῦ ποιοῦντες τοῦ Θεοῦ*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 215).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ή οικογένεια είναι τό κύτταρο τής ανθρώπινης κοινωνίας; 2) Τί προβλήματα δημιουργούνται στην οικογένεια, όταν εργάζονται καί οί δυό σύζυγοι; 3) Ποιά είναι ή προτεραιότητα των προβλημάτων, πού πρέπει νά λυθούν στή σύγχρονη οικογένεια; 4) Γιατί ή μητέρα είναι τό θεμέλιο τής οικογένειας; 5) Ποιά είναι ή ούσιαστική συμβολή του πατέρα στην οικογένεια;

Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. 'Ο άνθρωπος ως πρόσωπο.

Ἡ ἔννοια τῶν ὄρων «πρόσωπο» καί «ἄτομο». Καί ἡ φιλοσοφική ἠθική δέχεται, ὅπως καί ἡ χριστιανική ἀνθρωπολογία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως (πρός-ᾤψ, γεν. ᾠπός = ὄψη) δείχνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται πρόσωπο, ὅταν τοποθετεῖται ἀπέναντι κάποιου ἄλλου καί ἐπικοινωνεῖ μ' αὐτόν. Τό «κοινωνικό» αὐτό στοιχεῖο ἀποτελεῖ οὐσιαστικό γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου, πού προσφέρεται σ' αὐτόν τήν ὥρα τῆς δημιουργίας του ἀπό τό Θεό. Ὁ Θεός βρίσκεται «κατέναντι» τοῦ ἀνθρώπου καί μάλιστα ἐναποθέτει στήν ὑπαρξή του τήν εἰκόνα Του. Εἶναι ἡ «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπό τό Θεό ὡς πρόσωπο γιά νά ἔχει τήν ἀνθρώπινη φύση ἀπό κοινοῦ μέ ὅλους καί νά ἐπικοινωνεῖ μέ τίς ἄλλες ὑπάρξεις. Μέ τήν ἀμαρτία ὅμως ὁ ἄνθρωπος διατάραξε τή σχέση του μέ τό Θεό καί τούς συνανθρώπους του καί ἄρχισε νά διεκδικεῖ ἐγωιστικά τήν ἀνθρώπινη φύση μόνο γιά τόν ἑαυτό του. Τήν ἴδια προσπάθεια ἔκαναν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καί μάλιστα ὁ καθένας γιά τή δική του ὠφέλεια. Οἱ ἐγωιστικές ἐνέργειες δημιούργησαν μιά φοβερή σύγχυση καί ἓνα καταπληκτικό ἀνταγωνισμό ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους. Ὁ καθένας βλέπει τά πράγματα μόνον ἀπό τή δική του πλευρά καί δέν ὑπολογίζει τή διαφορετική ἀντίληψη τῶν ἄλλων. Αὐτό γίνεται αἰτία, ὥστε νά ξεχωρίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του ἀπό τό κοινωνικό σύνολο.

Ἔτσι δημιουργοῦνται τά ποικίλα ἄτομα, οἱ διαφορετικές μονάδες, πού δέν ἔχουν τό αἶσθημα τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητας καί ἁρμονίας μέ τούς ἄλλους. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς «ἄτομο» θέλει νά ξεχωρίζει τό δικό του

Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Εἰκόνα στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν
(16ος αἰ.)

ἐγώ καί γιά νά πετύχει κάτι τέτοιο ὀδηγεῖται στή διάσπαση καί τή διαίρεση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Τά κοινωνικά προβλήματα καί συστήματα. Τά κοινωνικά προβλήματα προέρχονται ἀπό τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά διατηρήσει καί νά ἀνα-

πτύξει τήν ὑπαρξή του στή ζωή. Ἡ προσπάθεια αὐτή πραγματοποιεῖται μέσα στό λαβύρινθο τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων ἀτομικῶν συμφερόντων. Ὁ καθένας ἐπιδιώκει νά ἐπικρατήσῃ πάνω στοὺς ἄλλους γιά νά ἱκανοποιήσῃ τίς ἐγωιστικές ἀπαιτήσεις καί τά ἀτομικά συμφέροντα.

Πολύ γρήγορα ὅμως ὁ ἄνθρωπος διαπίστωσε τήν ἀνάγκη νά ὀργαλώσῃ τήν κοινωνική ζωή του ἔτσι, ὥστε νά λύνονται τά προβλήματα τοῦ καθενός καί τοῦ συνόλου μέ τρόπο ἱκανοποιητικό καί ἄρμονικό. Δημιουργήθηκαν τά διάφορα κοινωνικά συστήματα πού θέλησαν νά βοηθήσουν στή σωστή ἐπίλυση τῶν προβλημάτων.

Στή θεωρία τῆς ἀτομοκρατίας (Individualismus) ὁ ἄνθρωπος ὑπερυψώνεται ὡς ἄτομο, πού θά πρέπει γιά νά καταξιωθεί νά ὀδηγηθεῖ στήν περιφρόνηση καί τήν καταπίεση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Στή θεωρία τῆς συλλογικότητας (Kollektivismus) ἐντάσσεται ὁ ἄνθρωπος στό εὐρύτερο κοινωνικό σύνολο, πού γίνεται τό κριτήριο καί τό πλαίσιο γιά τήν ἀξιολόγηση τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως. Τό μηχανοκρατικό πνεῦμα τῆς σύγχρονης Τεχνολογίας ἀπειλεῖ τόν ἄνθρωπο μέ τήν ἀφαίρεση τῶν προσωπικῶν του δυνάμεων καί τή μετατροπή του σέ αὐτόματη μηχανή.

Συνήθως ὅμως τά διάφορα συστήματα βλέπουν τήν κοινωνία ὡς βιολογικό ὄργανισμό, πού διατρέχει πάντα τόν ἴδιο κίνδυνο, παρ' ὅλη τήν εὐρύτητα καί εὐεργετική χρήση τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι ὁ κίνδυνος νά μετατραπεῖ ὁ ἄνθρωπος σέ μίαν ἄμορφη μάζα, σ' ἓνα καταναλωτικό ὄργανο καί νά εἶναι φυλακισμένος στό στεγανό τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητας. Οἱ ἀνάγκες γίνονται τώρα τά εἶδωλα, πού καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νά τά λατρεύει ὡς θεότητες.

Τελικά ὁ ἄνθρωπος φαίνεται πῶς παλεύει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους». Τό «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση, πού κανονικά πρέπει νά τή μοιράζεται μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ ἀτομική ὑπαρξή του, πού δέν μπορεῖ νά τή ἀνταλλάξῃ καί νά τή ἀντικαταστήσῃ μέ τίποτε ἄλλο. Ὅταν δέν κατορθώνει νά ἐναρμονίζει τίς δύο αὐτές τάσεις, τότε συντελεῖ στή δημιουργία τῶν ποικίλων κοινωνικῶν ἀναστατώσεων. Σέ τοῦτο τό χῶρο ὁ καθένας ἐπιδιώκει μέ τόν τρόπο του καί τίς ἀρχές του νά προσδιορίσῃ τό σωστό περιεχόμενο τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, στή σχέση του μέ τό κοινωνικό σύνολο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει πετύχει μεγάλη βελτίωση στίς προσωπικές καί κοινωνικές συνθήκες τῆς ζωῆς του. Ὡστόσο ἡ ἀπόδοση

τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους καί μάλιστα ὄχι μόνο στή διανομή τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἀλλά καί στή συμμετοχή τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται δυστυχῶς ἀκόμη σέ ἄρκετά χαμηλό ἐπίπεδο. Αὐτό δείχνει ὅτι ὁ ἀνθρώπος δέν ἔχει ἀκόμα παραδεχτεῖ, πῶς ὁ συνάνθρωπός του εἶναι ὁ ἀδελφός του. Προηγεῖται ἡ ἱκανοποίηση τοῦ ἐγῶ καί μάλιστα μέ ἀποκλειστικό τρόπο. Παρουσιάζει ὁμως μιά περίεργη ἐναλλαγή. Ὅσο περισσότερο ἱκανοποιεῖ ὁ ἀνθρώπος τίς ἀνάγκες του, τόσο ὑποδουλώνεται στίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης «καταναλωτικῆς κοινωνίας». Ὅσο προχωρεῖ στήν ἀνάπτυξη τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, τόσο καί αισθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἐπιστρέφει στίς μορφές τῆς πρωτόγονης ζωῆς (Primitivismus).

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει πάντοτε τή δομή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὡς κοινωνική καί ὁμαδική. Ὁ χριστιανός δέν μπορεῖ νά πραγματοποιήσῃ τόν προορισμό του ἔξω ἀπό τό χῶρο τῆς κοινωνίας καί τῆς ἀδελφότητος. Ὅλα τά κοινωνικά κακά εἶναι ριζωμένα στήν πλεονεξία τοῦ ἀνθρώπου καί στήν ἀτομική του ἐπιθυμία νά κατέχει ὅλα τά ἀγαθά γιά δικό του ὄφελος. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει ὅτι ὁ μόνος νόμιμος ἰδιοκτῆτης τῶν ἀγαθῶν στόν κόσμον εἶναι ὁ Θεός. Οἱ ἀνθρώποι εἶναι «οἰκονόμοι» Του καί πρέπει νά χρησιμοποιοῦν τά ἀγαθά γιά τούς σκοπούς πού δημιουργήθηκαν. Δηλαδή γιά νά ἱκανοποιήσουν τίς κοινές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἐκκλησία κηρύττει τήν κοινωνική ἰσότητα καί δικαιοσύνη. Τό πνεῦμα τοῦτο τῆς ἰσότητος καί ἀδελφότητος εἶναι βαθιά ριζωμένο στή φύση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Δέν ὑπάρχει χῶρος γιά καμιά κοινωνική ἢ φυλετική διάκριση στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει πάντα τή θέση Της κοντά στούς στερημένους, τούς περιφρονεμένους καί τούς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοῦς. Ἡ Ἐκκλησία ζητᾷ πάντα μέ τούς ταπεινοῦς καί τούς ἀδύνατους καί ὄχι μέ τούς ἰσχυροῦς καί τούς ὑπερήφανους. Τίς ἀλήθειες αὐτές δέν ἀρνῆθηκαν οὔτε καί κεῖνοι, πού πάνω στήν πράξη πρόδωσαν τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Καθῆκον κάθε χριστιανοῦ εἶναι νά ἀγωνίζεται γιά τήν ἐπικράτηση τέτοιων συνθηκῶν ζωῆς, πού νά ἱκανοποιοῦν στό μεγαλύτερο βαθμό τά ἀπαραίτητα τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἰσότητα καί τήν κοινωνική δικαιοσύνη. Ποτέ δέν μπορεῖ ὁ χριστιανός νά παραμένει ἀπαθής καί ἀδιάφορος μπροστά στά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας. Ὅφείλει νά διαμαρτύρεται γιά τήν καταπίεση τῶν συνειδήσεων καί τήν ἀλλοίωση

του ανθρώπινου προσώπου. Μέ τό φῶς του Χριστού πρέπει νά φωτίζουν καί ὄχι νά συγκαλύπτουν οἱ χριστιανοί τίς ἀδικίες καί τήν ἐκμετάλλευση ὀρισμένων τάξεων. Ποτέ ὅμως δέν πρέπει νά λησμονοῦν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἀλλά πολύ περισσότερο γιά τή μεταμόρφωση στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνακαίνιση καί μεταμόρφωση αὐτῆ ὁδηγεῖ ἔπειτα καί στήν μεταμόρφωση τῆς ζωῆς καί του κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Ἡ Ἐκκλησία οὐ χωρισμοῦ, ἐνώσεώς ἐστι καί συμφωνίας ὄνομα*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 13).
2. «*Μή τά ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλά καί τά ἐτέρων ἕκαστος*» (Φιλιπ. β' 4).
3. «*Ἀλλήλων τά βάρη βαστάζετε καί οὕτως ἀναπληρώσατε τόν νόμον του Χριστοῦ*». «*Εἰ γάρ δοκεῖ τις εἶναι τι μηδέν ὄν, ἑαυτόν φρεναπατά*» (Γαλ. στ' 2-3).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο του «προσώπου»; 2) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στό «πρόσωπο» καί τό «ἄτομο»; 3) Ποῦ ὀφείλεται ἡ δημιουργία τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων; 4) Πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία τά κοινωνικά προβλήματα;

2. Ὁ ἄνθρωπος καί τό Κράτος.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας καί του Κράτους. Ὁ ἄνθρωπος διατήρησε μέσα του τή δυνατότητα καί ἰκανότητα νά ὀργανώνει τή ζωή του σέ κοινωνικό σύνολο. Μέ τήν ἴδρυση καί τήν ὀργάνωση τῆς Πολιτείας ἐπιδιώκεται ἡ ἰκανοποίηση τῶν φυσικῶν καί πνευματικῶν ἀναγκῶν του ἀνθρώπου. Ἡ Πολιτεία εἶναι ἓνα ὀργανικό σύνολο, πού μπορεῖ νά διαμορφώσει καί νά ἀναπτύξει ἀληθινά τόν ἄνθρωπο. Εἶναι γνωστή ἡ μεγάλη προσφορά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στήν ἀνάπτυξη τῶν πολιτειακῶν θεωριῶν.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας γίνεται μέ φορέα τήν κρατική ἐξουσία. Σκοπός του Κράτους εἶναι ἡ θεμελίωση, ἡ διαφύλαξη καί ἡ πραγματοποίηση τῶν δικαιωμάτων του ἀνθρώπου. Τό Κράτος δέν ἔχει προορισμό

νά ικανοποιεί μόνο τις ύλικές ανάγκες του ανθρώπου, αλλά πρέπει νά φροντίζει γιά τήν ολοκλήρωση τής ανθρώπινης υπάρξεως καί γενικά τήν προαγωγή του ὄλου ανθρώπου. Ἡ παραμέληση καί καταπάτηση, π.χ. τής ἐλευθερίας ἀπό τό μέρος τής πολιτικῆς ἐξουσίας σημαίνει ὑποβιβασμό καί ἀχρείωση τής ἀξίας του ανθρώπου. Τό Κράτος δέν μπορεί νά εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλά μέ τήν παρουσία του ἀναγνωρίζει καί προάγει τήν ὄλη πορεία του ἀνθρώπου στήν ἱστορία.

Ἡ κρατική ἐξουσία θεμελιώνεται στή φροντίδα γιά τό κοινό συμφέρον καί τήν κοινή ὠφέλεια. Οἱ φορεῖς τής κρατικῆς ἐξουσίας εἶναι τά διάφορα ὑπουργήματα καί ὑπηρεσίες, μέ τίς ὁποῖες προσφέρεται ἡ διακονία καί ἡ ὑπηρεσία του Κράτους γιά τό καλό καί τήν προκοπή τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ τάξη τής δημιουργίας καί ὁ ἠθικός νόμος ἀποτελοῦν τά ὄρια, μέσα στά ὁποῖα ὀφείλει νά κινεῖται καί νά ἐνεργεῖ ἡ κρατική ἐξουσία. Ἡ ὑπέρβαση τῶν ὀρίων αὐτῶν δημιουργεῖ στό χριστιανό τήν ὑποχρέωση νά ἀκολουθήσει τήν ἐντολή «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. ε' 29). Ὅποιος πιστεύει στό Θεό, παραδέχεται καί τή ζωντανή εἰκόνα του Θεοῦ, τόν ἄνθρωπο. Αὐτό τό σεβασμό πρέπει νά δείχνει καί ἡ κοσμική ἐξουσία στό Θεό καί τόν ἄνθρωπο, ἄν θέλει νά σέβονται καί οἱ πολῖτες τήν κρατική ἐξουσία καί νά ὑπακούουν στους νόμους.

Ἡ πολιτική ζωή του ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἐνδιαφέρεται ἐνεργητικά γιά τά προβλήματα τής Πολιτείας. Χωρίς ὀργανωμένη πολιτεία ὑπάρχει ἀναρχία καί «ἡ ἀναρχία παντός κακοῦ καί συγχύσεως αἰτίον» λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὁ πιστός προσεύχεται «ὑπέρ πάντων ἀνθρώπων καί πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρμεμον καί ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καί σεμνότητι» (Α' Τιμ. β' 1-3).

Ὁ κατά Θεόν ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι ἰκανός νά ἀντιπαραταχθεῖ ἀποτελεσματικά καί στή χειρότερη μορφή δουλείας. Οἱ κατακόμβες στήν παλαιοχριστιανική ἐποχή καί τό Κρυφό σχολεῖο στά χρόνια τής Τουρκοκρατίας κράτησαν ἄσβεστη τή φλόγα τής πνευματικῆς ἐλευθερίας καί τής ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ἡ ψυχοσωματική καλλιέργεια του ἀνθρώπου γίνεται μέσα στήν Πολιτεία, ὅταν ὁ ἴδιος φροντίζει γιά τήν προκοπή καί τήν προαγωγή τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ καθένας πρέπει νά ἐργάζεται γιά τήν προστασία

της ζωής, νά αναγνωρίζει τό δίκαιο της άμυνας, νά επιζητεί τήν εξαφάνιση τών έγκλημάτων καί νά συντελεΐ στήν προστασία καί τήν ανάπτυξη της έργασίας. Χρειάζεται συμπάρασταση στά προβλήματα του γάμου καί στίς τόσες ανάγκες της οικογένειας, φροντίδα γιά τήν ανάπτυξη καί τήν άγωγή τών παιδιών του, κοινωνική ασφάλεια καί βελτίωση τών συνθηκών της έργασίας του, ίκανοποιητική άμοιβή στήν έργασία του, κ.ά. Στόν τομέα της ήθικης καί πνευματικής του αναπτύξεως ζητεί ό άνθρωπος από τήν Πολιτεία νά του παρέχει τό δικαίωμα της προσωπικής καταξίωσης, τήν έλευθερία νά λατρεύει καί νά δοξολογεί τό Θεό, καί νά του παρέχεται κάθε δυνατότητα γιά νά προάγει τήν ύπαρξή του καί τήν κοινωνική ζωή.

Τά καθήκοντα τών άρχόντων καί τών άρχομένων. Γιά νά διεκδικήσει ή Πολιτεία τά δικαιώματά της πρέπει νά προσφέρει συνειδητά τίς υπηρεσίες της στους πολίτες. Οί άρχοντες καί οί φορείς της Πολιτείας πρέπει νά περιφρουρούν τίς πνευματικές καί ήθικές αξίες, πού άπειλούνται σοβαρά από τό σύγχρονο μηχανοκρατικό καί μηδενιστικό πνεύμα. Είναι γεγονός ότι αύξάνουν διαρκώς οί φροντίδες της κρατικής έξουσίας γιά τά πνευματικά καί πολιτιστικά προβλήματα του ανθρώπου. Καταβάλλεται προσπάθεια γιά τήν άγωγή τών ανηλίκων καί ένηλίκων καί γιά τήν ίκανοποιητική παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (κοινωνική πολιτική, κοινωνικές ασφαλίσσεις, περιφρούρηση της οικογένειας, ένθάρρυνση της τεκνογονίας μέ ιδιαίτερη οικονομική έπιχορήγηση, κ.ά.).

Οί πολίτες πρέπει νά συμπεριφέρονται άπέναντι στήν Πολιτεία μέ τή συναίσθηση ότι ή ώφέλεια του κοινωνικού συνόλου προσφέρει καί τήν προαγωγή στήν προσωπική τους ύπαρξη. Ό πολίτης πρέπει νά συμμετέχει συνειδητά στά έξοδα της Πολιτείας καταβάλλοντας τούς άνάλογους φόρους. Μόνον μέ μία δίκαιη φορολογία μπορεί τό Κράτος νά βελτιώσει τίς πνευματικές καί υλικές συνθήκες της προσωπικής καί κοινωνικής ζωής του ανθρώπου. Ό σεβασμός καί ή ύπακοή τών πολιτών στους νόμους του Κράτους βοηθεί στήν εύνομία, τήν κρατική εύρυθμία καί γενικά τή βελτίωση της ανθρώπινης ζωής. Οί πολίτες αγαπούν έμπρακτα τήν πατρίδα τους καί φροντίζουν αδιάκοπα γιά τήν ποιοτική άνύψωση του υλικού καί πνευματικού επιπέδου της χώρας. Ύπερασπίζουν τήν πατρίδα καί μέ αύτή τή θυσία της ζωής τους, όταν κινδυνεύει από έξωτερικούς καί έσωτερικούς έχθρους.

Ό χριστιανός τελικά δέν είναι μόνον ένας έντιμος καί άξιοπρεπής

πολίτης, αλλά βλέπει την Πολιτεία μέσα από την έν Χριστῷ θεώρηση του κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Καμιά ἐνέργειά του δέν πρέπει νά περιορίζεται στήν ἀτομική ἢ καί κοινωνική ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων του. Πρέπει νά ἐπεκτείνεται στή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καί τῆ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τά φανερώνει ὁ Ἰησοῦς Χριστός στήν Ἐκκλησία.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Χριστιανοί γάρ οὔτε φωνῇ οὔτε ἔθει διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων... Κατοικοῦντες δέ πόλεις... θαυμαστήν καί ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τήν κατάστασιν τῆς ἐαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίως, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσιν πάντων ὡς πολῖται, καί πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι... Ἐπί γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὠρισμένοις νόμοις καί τοῖς ἰδίους βίοις νικῶσι τοὺς νόμους. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστίν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἰσὶν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί» (Ἐπιστολή πρὸς Διόγνητον, V, 1-10).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς Πολιτείας; 2) Ποιά εἶναι τά καθήκοντα τῶν φορέων τῆς κρατικῆς ἐξουσίας; 3) Ποιά εἶναι τά καθήκοντα τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στο Κράτος; 4) Πῶς βλέπει ὁ χριστιανός τήν προαγωγή τῆς Πολιτείας;

3. Ἡ ἠθική θεώρηση τῆς δικαιοσύνης.

Ἠθικότητα καί δικαιοσύνη. Ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖται ἠθικά μέ τῆ βοήθεια τῆς δικαιοσύνης. Ὁ δίκαιος σέβεται τά δικαιώματα τοῦ συνανθρώπου καί τοῦ ἀποδίδει αὐτό πού τοῦ ἀνήκει. Ἡ χριστιανική ἠθική πρέπει νά φανερώνει τῆ δικαιοσύνη σ' ὅλη τήν πληρότητά της, ὥστε νά διαποτίζει τῆ ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀποδώσει δικαιοσύνη στηρίζεται συνήθως στήν ἀξία καί τίς ἐνέργειες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἡ δικαιοσύνη, π.χ. δέν ἀμείβει μέν ἕναν ἄνθρωπο, πού κάνει καλές πράξεις στή ζωή του, τιμωρεῖ ὅμως ἐκεῖνον, πού μέ τῆ διαγωγή του βλάπτει καί κάνει κακό στοὺς ἄλλους καί γενικά στήν κοινωνία. Ἡ

ἀπόδοση τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης στηρίζεται σ' ἓνα ἀντίκρουσμα. Εἶναι μιά συναλλαγή στή διαγωγή τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνθρώπινη πλευρά τῆς δικαιοσύνης εἶναι: νά δανεῖζεις, π.χ. ἐκεῖνον τόν ἄνθρωπο, πού ἐλπίζεις ὅτι θά σοῦ ἐπιστρέψει πάλι τά χρήματα. Νά ἀγαπᾷς ἐκεῖνον, πού σέ ἀγαπᾷ. Νά ἐξυπηρετεῖς ἐκεῖνον, πού σέ ἐκτιμᾷ καί σέ ὑπολογίζει. Ὁ χριστιανός πρέπει ὅπωςδήποτε νά ξεπεράσει αὐτή τήν πλευρά τῆς δικαιοσύνης. Στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία ὁ Χριστός βοηθεῖ τούς ἀκροατές Του νά ἀποδεχτοῦν τήν ἀληθινή καί δημιουργική δικαιοσύνη. «Ἐάν μή περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καί Φαρισαίων, οὐ μή εἰσέλθητε εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ' ε' 20).

Τό περίσσευμα τῆς δικαιοσύνης ἐδῶ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάζει καί προσφέρεται ἀπό τό Θεό. Ὁ πυρήνας τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη Του. Ὁ Θεός προλέγει στούς Πρωτόπλαστούς ὅτι ἅμα φάγουν «τό ξύλον τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν» θά πεθάνουν ὅπωςδήποτε. Μετά τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δέν ἀφίνει τόν ἄνθρωπο νά πεθάνει, δηλαδή νά ζῆ ὀριστικά μακριά ἀπό τό Θεό, ἀλλά ὑπόσχεται τόν ἐρχομό τοῦ Μεσσία, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού μέ τή θυσία Του θά ζωοποιήσῃ ὀλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Οὕτω γάρ ἠγάπησεν ὁ Θεός τόν κόσμον, ὥστε τόν υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον» (Ἰω. γ' 16).

Ἡ ἀγάπη ξεπερνᾷ τή δικαιοσύνη, χωρίς ὅμως νά τήν περιφρονεῖ καί νά τήν καταλύει. Αὐτή τή δικαιοσύνη πρέπει νά ἀποκτήσῃ καί ὁ ἄνθρωπος στή ζωὴ του. Νά ἀγαπᾷ ἀκόμα ὅλους ἐκεῖνους πού δέν τόν ἀγαποῦν. Νά εὐλογεῖ ἐκεῖνους πού τόν καταριοῦνται, νά εὐεργετῇ ἐκεῖνους πού τόν καταδιώκουν. Ἡ ἐπικράτηση μιᾶς τέτοιας δικαιοσύνης εἶναι τό σημεῖο γιά τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τῆς ἀγάπης Του, πού προσφέρει σ' ὀλόκληρο τόν κόσμο. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος ὑπογραμμίζει στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία: «Ζητεῖτε δέ πρῶτον τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καί τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. στ' 33).

Τό πρόβλημα τῶν ποινῶν. Ἡ ποινή συνδέεται μέ τήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης. Ὅποιος περιφρονεῖ τούς νόμους πρέπει νά τιμωρεῖται. Ἡ ἐπιβαλλόμενη ποινή ἔχει σκοπό νά βοηθήσῃ τόν παραβάτη νά αισθανθεῖ τό σφάλμα του καί νά ἀναγνωρίσῃ τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις του

στήν ανθρώπινη κοινωνία. Μέ τήν ποινή προστατεύονται οί υπόλοιποι άνθρωποι, γιατί ή Πολιτεία περιορίζει καί επιβλέπει τούς παραβάτες.

Ή ποινή ἔχει ἐπίσης θεραπευτικό χαρακτήρα. Ὁ τιμωρούμενος πρέπει νά συναισθάνεται τήν ἀρνητική πράξη του καί νά ἀναλαμβάνει τίς συνέπειές της, ὥστε μελλοντικά νά μήν ἐπαναληφθεῖ. Πολλές φορές ή τιμωρία ἐπιβάλλεται γιά παιδαγωγικούς σκοπούς. Νά βλέπουν οί ἄλλοι τόν τιμωρούμενο καί νά ἀποφεύγουν τίς κακές πράξεις· πάντοτε ὅμως πρέπει νά σεβόμαστε τόν τιμωρούμενο καί νά ἀπορρίπτουμε μόνο τήν τελεσθεῖσα ἀρνητική πράξη. Δέν ἐπιτρέπεται, σέ καμιά περίπτωση, ή ἐπιβολή τῆς ποινῆς νά ἱκανοποιεῖ αὐτόν πού τήν ἐπιβάλλει, οὔτε νά συσχετίζεται μέ τήν ἐκδίκηση τοῦ τιμωρούμενου.

Ἡ θεώρηση τῆς θανατικῆς ποινῆς. Ὑπάρχουν δυό διαφορετικές ἀντίληψεις γιά τή θανατική ποινή. Ἡ μία ὑποστηρίζει ὅτι μέ τή θανατική ποινή περιφρουρεῖται ή κοινωνία ἀπό τούς επικίνδυνους ἐγκληματίες. Ὅποιος δέ σέβεται τή ζωή τῶν ἄλλων μέ τά ἐγκλήματα πού διαπράττει, ἔχει θέσει τόν ἑαυτό του ἔξω ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινωνία καί ἐπομένως ἔχει χάσει τό δικαίωμα τῆς ζωῆς. Τά δημιουργούμενα ὅμως ἐδῶ προβλήματα εἶναι: Ποιές αἰτίες καί συνθηκες ὁδήγησαν τόν ἄνθρωπο στό ἐγκλημα; Πῶς θά μπορέσει ὁ ἐγκληματίας νά διορθωθεῖ, ὅταν τοῦ ἀφαιρεθεῖ ή ζωή; Πού θεμελιώνεται τό δικαίωμα τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας νά ἀφαιρεῖ τή ζωή, ἀφού ή ἴδια δέν τή χορηγεῖ; Ὅρισμένοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι διεστραμμένοι ἀπό τή φύση τους. Αὐτό ὅμως εἶναι μεγάλο λάθος, πού τελικά ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν ἀρνηση καί τήν ἀπόρριψη τοῦ Θεοῦ.

Σέ πολλά Κράτη τείνει νά καταργηθεῖ ή ποινή τοῦ θανάτου καί αὐτό εἶναι χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, πού θέλει νά προοδεύει ήθικά. Εἶναι ή ἄλλη ἀντίληψη, πού λέγει ὅτι ή φιλανθρωπία πρέπει νά ὑπερισχύει καί νά δίνει στούς ἐγκληματίες τήν εὐκαιρία νά μετανοήσουν. Ὁ Θεός ἔχει τό δικαίωμα νά ἀφαιρεῖ τή ζωή ἀπό τόν ἄνθρωπο, γιατί εἶναι ὁ Δημιουργός της, ἐνώ ὁ ἄνθρωπος ἔχει καθήκον νά προστατεύει καί νά σέβεται τό θεῖο δῶρο τῆς ζωῆς. Ὁ Κύριος στήν ἐπί τοῦ Ὅρους Ὁμιλία καταδικάζει ὄχι μόνο τό φόνο, ἀλλά καί αὐτήν ἀκόμη τήν ὀργή, πού μπορεῖ νά φωλιάζει στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτή ή πραγματικότητα πρέπει νά ἐπικρατήσῃ στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες. Ὁ χριστιανός δέν ἐπιτρέπεται νά ἱκανοποιεῖται, ὅταν ἐξακολουθεῖ νά ἐπιβάλλ-

λεται ή ποινή του θανάτου από τά διάφορα Κράτη. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά θρηνεῖ στίς τραγικές αὐτές περιπτώσεις καί νά συμμετέχει στόν πόνο καί στή δοκιμασία τῶν ἀνθρώπων. Ὁ χριστιανός καταβάλλει κάθε προσπάθεια, ὥστε ὄχι μόνο νά μήν ἀφαιρεῖται ἡ ζωή του ἀνθρώπου, ἔστω καί ὡς πράξη δικαιοσύνης, ἀλλά νά φωτίζεται ὁ κόσμος ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιά νά ἐπικρατεῖ ἡ βασιλεία Του στίς ἀνθρώπινες καρδιές.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· τί πεποίησας; φωνή αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός σε ἐκ τῆς γῆς. Καί νῦν ἐπικατάρατος σί ἀπό τῆς γῆς, ἧ ἔχανε τό στόμα αὐτῆς δέξασθαι τό αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρός σου» (Γεν. δ' 10).*
2. *«Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντί τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνη Θεοῦ ἐποίησα τόν ἄνθρωπον» (Γεν. θ' 6).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τή δικαιοσύνη; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης; 3) Γιά ποῖο σκοπό ἐπιβάλλονται οἱ ποινές; 4) Πῶς ἀξιολογεῖται ἡ θανατική ποινή ἀπό τή χριστιανική ἠθική;

4. Πόλεμος καί εἰρήνη.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἓνα ἐσωτερικό, πνευματικό γεγονός. Ἐναρμονίζει τίς ἐσωτερικές δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ μία νά μήν ἐναντιώνεται στήν ἄλλη. Ἡ ἁμαρτία ὁμως ἀπομόνωσε τόν ἄνθρωπο ἀπό τό Θεό καί ἔφερε τήν ἀγωνία καί τήν ἀνισορροπία στίς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός χαρίζει καί πάλι στόν ἄνθρωπο τήν εἰρήνην, γιατί τόν ἐνώνει μέ τό Θεό. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζει τήν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ ὡς «ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν» (δηλ. ἀνθρώπινο) καί «ὡς φρουρόν τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν καί νοημάτων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλιπ. δ' 7). Ὁ ἄνθρωπος τώρα αἰσθάνεται εἰρήνην μέσα του, γιατί μπορεῖ νά ἐμπιστεῖται τόν ἑαυτό του στά χέρια τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Ὅσες δυσκολίες καί ἄν ἀντιμετωπίσει, ἡ καρδιά του δέν τα-

ράσεται, ούτε δοκιμάζει δειλία, γιατί ἔχει μέσα του τή μόνιμη χαρά τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἔνωμένοι μέ τό Χριστό στήν ὥρα τοῦ μαρτυρίου τους. Προσεύχονταν καί ἔψαλλαν μπροστά στά θηρία, πού ἦταν ἔτοιμα νά τούς κατασπαράξουν. Ἡ προσευχή καί ἡ ψαλμωδία τους ἦταν ἔκφραση τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καί ἡ ἀποφυγή τοῦ πολέμου. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε εὐχεται γιά τήν εἰρήνη τοῦ σύμπαντος κόσμου, γιά τήν εἰρήνη ἀνάμεσα στά ἔθνη, στίς Ἐκκλησίες, στίς πόλεις καί τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ προσευχή τοῦ χριστιανοῦ γίνεται «ἐν εἰρήνῃ». Ὅλες οἱ χριστιανικές Ἐκκλησίες σήμερα κάνουν συντονισμένες προσπάθειες γιά νά ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη στόν κόσμο. Ἀκόμα παρακαλοῦν τό Θεό νά ἀνοίξῃ μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων καί ἰδιαίτερα ἐκείνων, πού μέ τήν ἐξουσία τους κατευθύνουν τήν εἰρηνική πορεία τοῦ κόσμου.

Παράλληλα ὁμως πρέπει νά χρησιμοποιοῦνται καί ὅλα τά δυνατά μέσα, ὥστε νά ἀποφεύγεται ὁ πόλεμος. Ἡ εἰκόνα ἑνός σύγχρονου πολέμου εἶναι ἐντελῶς διαφορετική ἀπό τίς προηγούμενες. Σ' ἕνα ἐνδεχόμενο ἀτομικό καί πυρηνικό πόλεμο ἡ καταστροφή τοῦ πλανήτη μας μπορεῖ νά εἶναι ὀλοκληρωτική σέ ἐλάχιστο χρονικό διάστημα. Ἡ πνευματική εὐθύνη ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί ἰδιαίτερα ἐκείνων, πού κυβερνοῦν καί ἐξουσιάζουν, εἶναι πολύ μεγάλη.

Ἡ τρομακτική ἐμπειρία τῶν τελευταίων πολέμων εἶναι ἀνάγκη νά χρησιμοποιεῖται στή διαπαιδαγώγηση τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά συνειδητοποιοῦν τίς πραγματικές ἀφορμές τῶν πολέμων, νά διαπιστώνουν τό ἀδιέξοδο πού δημιουργοῦν, καί νά ἐργάζονται γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης. Ἡ φροντίδα γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης πρέπει νά ἀρχίζει ἀπό τήν καρδιά τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ἡ ἐνεργητικότητα τοῦ καθενός θά ἐπεκτείνεται στους κύκλους τῆς ἀτομικῆς, οἰκογενειακῆς, κοινωνικῆς καί διεθνούς ζωῆς.

Κάθε εἰρηνιστική ἐνέργεια τῶν ἀνθρώπων πρέπει νά λαμβάνει ὑπόψη τῆς τήν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητας καί τήν ἰσότητα ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τά ἴδια δικαιώματα στή ζωή παρ' ὅλες τίς διαφορές, πού μπορεῖ νά παρουσιάζουν στή θρησκευτική παράδοση, τήν τεχνολογία, τό πολιτιστικό ἐπίπεδο, τά φυλετικά χαρα-

κτηριστικά (λευκοί-μαῦροι-κίτρινοι, κ.ἄ.). Οἱ ἀδύνατοι πρέπει νά βοηθῶνται ἀπό τούς ἰσχυρούς καί τούς δυνατούς. Οἱ ὑποανάπτυκτες χῶρες πρέπει νά ἐνισχύονται οἰκονομικά ἀπό τίς πλουσιότερες καί τούς Διεθνεῖς Ὄργανισμούς. Οἱ φυλετικές διακρίσεις καί τά συμφέροντα τῶν ποικίλων κοινωνικῶν τάξεων πρέπει νά βροῦν τή σωστή θέση τους καί τή δίκαιη διεκδίκησή τους.

Ἡ προσπάθεια γιά τόν ἀφοπλισμό τῶν Κρατῶν ἀπό τόν ἀτομικό ἐξοπλισμό δέ σημαίνει ὅτι θά μειωθεῖ ἡ ἀμυντική ὀργάνωση τῶν ἀνθρώπων. Τό Κράτος ἔχει καθήκον νά φροντίζει γιά τήν προστασία τῶν πολιτῶν του ἀπό κάθε ἄδικη ἐξωτερική δύναμη καί ἐπιβουλή. Τό Κράτος φροντίζει γιά τήν ἀμυντική προστασία καί χρησιμοποιεῖ τούς πολίτες γιά νά ὑπηρετοῦν στίς Ἐνοπλίες Δυνάμεις. Ἡ στρατιωτική θητεία εἶναι βασικό καθήκον τοῦ πολίτη καί ἐκφράζει τήν ἀγάπη του γιά τήν πατρίδα καί διασφαλίζει τή ζωή, τήν τιμή καί τήν πρόοδο τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί οἱ ἀμυντικοί πόλεμοι σέ ἐσχατη ἀνάγκη μπορεῖ νά θεμελιωθοῦν ἠθικά. Μέ τόν ἀμυντικό πόλεμο ὑποστηρίζεται ἡ ζωὴ τῶν ὑπολοίπων ἀνθρώπων ἀπό κάθε αὐθαίρετη κυριαρχία τῶν ξένων δυνάμεων.

Ὁ κάθε ἄνθρωπος καί ἰδιαίτερα ὁ χριστιανός πρέπει νά πιστεῦει ὅτι εἶναι κατορθωτή ἡ ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης στόν κόσμο. Δέν ὑπάρχει κάτι οὐδέτερο ἀνάμεσα στήν εἰρήνη καί τόν πόλεμο, ὅπως τό ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει γιά τό καλό καί τό κακό. Ἡ εἰρήνη δέν εἶναι ἓνα ξεκούρασμα τῶν ἀνθρώπων μεταξύ δύο πολέμων. Ἡ εἰλικρινής καί προσωπική ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων δημιουργεῖ κατανόηση, συμπάθεια, πνευματική καί πολιτιστική προσέγγιση, παραμερισμό στίς παρεξηγήσεις καί τίς ἐχθρότητες καί τελική ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης. Χρειάζεται νά ἀνεχόμαστε ἐκείνους, πού διαφωνοῦν μαζί μας καί νά μὴν· προβάλλουμε πρῶτα τίς διαφωνίες μας, ἀλλά τά σημεῖα πού μᾶς ἐνώνουν.

Παγκόσμια κοινότητα. Ἡ δημιουργία καί ἡ σύμπτυξη μιᾶς παγκόσμιας κοινότητας ἀποτελεῖ σπουδαιότατο καί οὐσιαστικό πρόβλημα, πού ἀπασχολεῖ ζωηρά τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά χρησιμοποιεῖ ὅλες τίς εὐκαιρίες πού θά τόν ὀδηγήσουν νά γνωριστεῖ μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί νά ὀδηγηθεῖ στήν κατανόηση καί τίς εἰρηνικές σχέσεις μεταξύ τους. Μέ τήν πρωτοβουλία διαφόρων ὀργανισμῶν ἔχει ἀρχίσει μιά συστηματική καί ὀργανωμένη διαδικασία, πού ἔχει σκοπό νά βοηθήσει ὅλους τούς λαούς νά γνωριστοῦν, ὥστε νά ἐκτιμη-

θοῦν τὰ προσόντα καί νά ξεπεραστοῦν τά μειονεκτήματα. Οἱ τεχνικές καί ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις περιορίσαν αἰσθητά τίς ἀποστάσεις, πού χωρίζουν τίς διάφορες χώρες μεταξύ τους. Οἱ δρόμοι εἶναι ἀνοικτοί (τουρισμός, κ. ἄ.) γιά μιά εὐκολή καί ἀνετή ἐπικοινωνία καί μέ τούς πῶ μακρινούς λαούς τοῦ πλανήτη μας.

Γι' αὐτό καί ὁ τουρισμός πρέπει νά κατανοηθεῖ σέ σχέση μέ τήν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο. Ὁ τουρισμός εἶναι μιά νέα εὐκαιρία στόν ἄνθρωπο γιά νά ἀξιοποιήσει σωστά τόν ἐλεύθερο χρόνο του, νά ἐπικοινωνήσει βαθύτερα μέ τό Θεό, τή δημιουργία καί τό συνάνθρωπο καί νά συντελέσει στόν πολιτιστικό ἐμπλουτισμό καί στήν ἐπικράτηση τῆς παγκόσμιας εἰρήνης.

Ἰδιαίτερα ὁ ὀρθόδοξος πιστός ζῆ αὐτή τήν οἰκουμενικότητα μέσα στό ἄφθαστο ἀδελφικό μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀρχίσει νά βλέπει τόν κόσμο, ὅπως παρουσιάζεται στό λειτουργικό ὄραμα τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ὀδηγεῖ τόν χριστιανό στό νά ζῆ τά προβλήματα ὄλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ αἴσθηση καί ἡ ἀποδοχή τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, πού φέρνει τήν ἀδελφότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Μόνον ἔτσι ὁ κόσμος θά μπορέσει νά ζήσει τήν εἰρήνη, ὅπως τήν προσφέρει ὁ Χριστός καί ὅπως τήν ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη, γιά νά ἐπιτελέσει τό θεῖο προορισμό της πάνω στή γῆ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Αὐτός (ὁ Χριστός) γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, ὁ ποιήσας τά ἀμφοτέρωτα ἔν... ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινόν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην καί ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέροους ἐν ἐνί σώματι τῷ Θεῷ διά τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τήν ἔχθραν ἐν αὐτῷ»* (Ἐφεσ. β' 14-16).
2. *«Θεός ὢν εἰρήνης, Πατήρ οἰκτιρῶν τῆς μεγάλῃς βουλής σου τόν Ἄγγελον, εἰρήνην παρεχόμενον ἀπέστειλας ἡμῖν (δηλ. τό Χριστό). Ὅθεν θεογνωσίας πρός φῶς ὀδηγηθέντες ἐκ νυκτός ὀρθοῦρίζοντες δοξολογοῦμεν σε, Φιλάνθρωπε»* (Ἀπό τήν ὑμνολογία τῶν Χριστουγέννων).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Γιατί ὁ Χριστός εἶναι ἡ μόνιμη εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου καί γενικά τοῦ κό-

σμου; 2) Πώς μπορεί να βοηθήσει ο χριστιανός στην επικράτηση της ειρήνης στον κόσμο; 3) Μέ ποιά μέσα μπορεί να αποφεύγεται ο πόλεμος; 4) Σέ τί θα βοηθήσει την κοινωνία γενικά ή δημιουργία μιās παγκόσμιας κοινότητας;

5. Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ πολιτισμός.

Τί εἶναι ὁ πολιτισμός. Πολιτισμός εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας πορείας του, πού ἐπιζητεῖ νά διαμορφώσει τήν ὕπαρξή του σέ ἄρμονική προσωπικότητα καί νά διαπλάσει τή φύση καί τόν κόσμο σύμφωνα μέ τό σκοπό τῆς δημιουργίας τους. Ὁ πολιτισμός εἶναι ἕνα φαινόμενο ἀποκλειστικά ἀνθρώπινο. Ἐκπηγάζει ἀπό τή φύση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐκφράζει μέ συγκεκριμένες ἐκδηλώσεις τήν πνευματική δυναμικότητα καί ψυχική δραστηριότητά του. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει τήν ἐντολή ἀπό τό Θεό νά διαμορφώσει μέ τήν ἐργασία του τόν κόσμο καί νά ὀδηγήσει, ὡς συνεργός τοῦ Θεοῦ, τή δημιουργία στήν ὀλοκλήρωσή της.

Οἱ πολιτιστικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου περιλαμβάνουν ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς του, δηλαδή τή θρησκεία, τή φιλοσοφία, τήν ἐπιστήμη, τήν κοινωνία, τήν τέχνη, τά ἥθη καί τά ἔθιμα, τήν τεχνολογία κ.ἄ. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ ποικιλία στίς διάφορες μορφές τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκφράζουν κάθε φορά τόν τρόπο, πού ὁ ἄνθρωπος μπόρεσε νά προσεγγίσει τόν κόσμο καί τόν ἑαυτό του καί νά ἐπιλύσει τά προβλήματά του. Ἡ ἀριθμητική ταξινόμηση τῶν πολιτισμῶν δέν εἶναι σταθερή. Μερικοί ἀπό αὐτούς, πού κατονομάζονται εἶναι: ὁ βαβυλωνιακός, ὁ αἰγυπτιακός, ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός, ὁ ἀραβικός, ὁ βυζαντινός, ὁ δυτικοευρωπαϊκός, ὁ τῆς ἄπω Ἀνατολῆς, ὁ ἰνδικός, ὁ κινεζικός, ὁ μεξικάνικος κ.ἄ.

Ἡ ἀνθρωπολογική θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γνησιότητα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκφράζεται σ' ὅλες ἐκεῖνες τίς ἐνέργειές του, πού προσφέρουν τή διάσωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὅπου παραμερίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἀξία ἢ ἐμφανίζεται παραμορφωμένη καί ἀγνώριστη, ἐκεῖ δέν μπορεί νά γίνεται λόγος γιά πολιτισμό, ἀλλά γιά παλινβαρβαρισμό καί ἀπανθρωπισμό τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πολιτισμός θεμελιώνεται στόν πλοῦτο τῆς ἀνθρώπινης ἐσωτερικότητας, πού εἶναι συνάμα καί τό κριτήριο γιά τήν ἀξιολόγηση τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων. Τό ἀντίθετο δέν μπορεί νά ἰσχύει. Δηλαδή τό πολιτιστικό περιβάλλον δέν εἶναι σέ θέση

νά δημιουργήσει και νά αξιολογήσει τόν άνθρωπο. Ὁ πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναστρέφεται μέ τή δημιουργία, τήν ὑπαρξή του καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Οἱ διάφορες ἀξίες τῆς θείας δημιουργίας διοχετεύονται στόν ἄνθρωπο ἀνάλογα μέ τόν τρόπο πού ἐπικοινωνεῖ καί σχετίζεται μέ τόν κόσμο. Ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται καί ἡ διαφοροποίηση τῶν πολιτισμῶν. Ἔχουμε, π.χ. τούς ἀνατολικούς πολιτισμούς, πού καλλιεργοῦσαν σέ μεγάλο βαθμό τή θεωρητική γνώση (φιλοσοφία, μυστικισμός, ἐνορατικές καταστάσεις, κ.ἄ.). Οἱ μεταγενέστεροι πολιτισμοί ἀνάπτυξαν μέ τή βοήθεια τῆς ἐπιστήμης τίς πρακτικές καί τεχνικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου (τεχνικός, οἰκονομικός πολιτισμός, κ.ἄ.). Ὁ πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου σ' ἓνα συγκεκριμένο τόπο καί χρόνο. Γι' αὐτό καί ἔχουμε τόπους (Δέλτα τοῦ Νεῖλου, Μεσόγειος, Μ. Ἀσία, Ἄπω Ἀνατολή, κ.ἄ.), ὅπου ξεπήδησαν πολιτισμοί, πού ἐπηρέασαν μεγάλη ἔκταση γῆς ἢ καί ὀλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα. Τό ξερίζωμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν τόπο του, τή γῆ του, ἀνακόπτει καί καθυστερεῖ τήν ἀνάπτυξή του. Οἱ ἀφύσικες μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν ἀποτελοῦν ἀρνητικό παράγοντα γιά τήν ἀρμονική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ὁ ἀνθρώπος ἀναγκάζεται μέ τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τόν τόπο του νά ἐγκαταλείπει καί τήν ἱστορία του, τήν ἐθνική καί θρησκευτική του παράδοση. Ἐνας τέτοιος πολιτισμός εἶναι καταδικασμένος σέ μαρασμό καί ἀποτυχία. Ὁ πολιτισμός πρέπει νά προάγει τήν ἀνθρώπινη ζωῆ στό σύνολό της, ὅπως αὐτό ἀπαιτεῖται ἀπό τήν ἴδια τή φύση της. Δέν μπορεῖ, π.χ. ἓνας πολιτισμός νά ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικά γιά τήν αὐξηση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καί νά ὑποτιμᾷ καί νά παραμερίζει τίς πνευματικές ἀξίες.

Ὁ συνολικός χαρακτήρας τοῦ πολιτισμοῦ. Κάθε πολιτισμός ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο, μίαν αὐτοδύναμη ὁλότητα, πού ὅμως στηρίζεται σέ βασικές ἀξίες γιά νά ἐκφράσει τό νόημα τοῦ κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κάθε πολιτισμός πραγματοποιεῖ μόνο ὀρισμένες ἀπό τίς θεμελιώδεις ἀξίες τῆς ὑπάρξεως, ὅπως εἶναι: ἡ φιλοσοφία πού ἀσχολεῖται μέ τήν ἀλήθεια καί τή γνώση, ἡ τέχνη πού ἐκφράζει τό καλό καί τό ὠραῖο, ἡ ἠθική μέ τήν ὁποία ἐρευνᾶται τό ἀγαθό καί ἐπιχειρεῖται ἡ ἐφαρμογή του γιά τήν καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνική, καί ἡ οἰκονομία, πού φροντίζουν γιά τή συντήρηση τῆς ζωῆς.

Κάθε τομέας τοῦ πολιτισμοῦ φανερώνει μίαν ἐνιαία ὁλότητα, πού

βοηθεῖ στήν κατανόηση καί ἀξιολόγηση τοῦ «ἐπί μέρους». Ἡ ὁλότητα αὐτή ἐκφράζει ἔστω καί ἰδεατῶς τήν ψυχοσωματική ἀρμονία καί ἠθική ἐνότητα τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ξεπηδάει ἀπό τό χωρὸ τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας καί ὑπευθυνότητας. Ἄν ἓνας πολιτισμός διαταράξει τήν ἱεραρχική κλίμακα τῶν ἀξιών, τότε παρατηρεῖται μιά ὑπερτροφία σέ μιάν ὀρισμένη περιοχή, πού καταστρέφει τήν ἐσωτερική ἀρμονία καί ἰσορροπία τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ὑπερβολική καί μονομερῆς τεχνική ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου μέ ὅλες τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις καί ἀνησυχίες δέν ὀφείλεται στή φύση τῆς τεχνικῆς προόδου, ἀλλά στό ὅτι παραμελεῖται καί καθυστερεῖ ἡ ἀνάπτυξη πνευματικῶν τομέων τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἡ δυσαρμονία αὐτή ὀδηγεῖ στή διάκριση τοῦ πολιτισμοῦ σέ πνευματικό (Kultur) καί τεχνικό (Civilisation). Ὅλοι οἱ τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀπαραίτητοι γιά τόν ἄνθρωπο, ἀλλά θά πρέπει νά ζωοποιοῦνται καί νά μεταμορφώνονται στό χωρὸ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ χριστιανική θεώρηση τοῦ πολιτισμοῦ.

Πολιτιστικά ὁ Χριστιανισμός εἶναι γνωστός ὡς βυζαντινός, σλαβικός, ἀμερικάνικος, ἀσιατικός κ.ἄ. Ἐπίσης ἀπό πλευρᾶς δογματικῆς ὁμολογίας διακρίνεται σέ ὀρθόδοξο, ρωμαιοκαθολικό κ.ἄ. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στό ρωμαϊσμό καί τόν ἐλληνισμό κατάληξε στή διαμόρφωση δύο πολιτισμῶν: στό βυζαντινὸ πολιτισμὸ τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς, καί τό χριστιανικὸ πολιτισμὸ τῆς λατινικῆς Δύσεως.

Στό βυζαντινὸ πολιτισμὸ ἔχουμε τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά θεμελιώσῃ τὴ ζωὴ του στό χριστιανικὸ ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει μόνος του, καί οἱ ἐνέργειές του ἐκφράζουν τὴ μετοχή του στή ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός ἀξιολογεῖ τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο σέ σχέση μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πιά τὴ δυνατότητα νά μεταμορφωθεῖ καί νά ἐνσωματωθεῖ στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καί τό Βυζάντιο δέν παρουσίασε μιά ἐνιαία κατεύθυνση στὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ κατόρθωσε νά συγκρατήσῃ τὴν ἐνότητα τῶν πολιτισμῶν στήν ποικιλία τους. (πρβλ. ἐλληνικός - ρωμαϊκός - ἀνατολικός - αἰγυπτιακός κ.ἄ.). Χίλια καί πλέον χρόνια τό Βυζάντιο κατάφερε νά ζοῦν ἀρμονικά διαφορετικὰ ἔθνη καί νά μετέχουν ὅλα μαζί στό βαθύτατο νόημα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νά ἀνακαλύπτεται ἡ μεγάλη ἀξία τῆς βυζαντινῆς περιόδου.

Στόν πολιτισμό τῆς χριστιανικῆς Δύσεως ἡ Ἐκκλησία ἐργάστηκε γιά τήν ἐπικράτηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γιά τήν ἐξημέρωση τῶν ἀνθρώπων ἡθῶν καί τή διαφύλαξη τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών. Ὄταν ἐπικρατοῦσε τό Εὐαγγέλιο στόν εἰδωλολατρικό κόσμο, οἱ ἱεραπόστολοι πρόσφεραν καί τήν ἀπαραίτητη πολιτιστική ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὠραία ὅμως αὐτή ἐνέργεια εἶχε τά ἐξῆς ἀποτελέσματα: οἱ ἀνθρώποι δέχτηκαν τόν πολιτισμό μαζί μέ τή χριστιανική ἀλήθεια. Ὁργανώθηκαν γύρω ἀπό τήν Ἐκκλησία, πού μέ ἀποκλειστικό τρόπο ἔδινε τίς κατευθύνσεις σ' ὅλες τίς περιοχές τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τεράστια αὐτή ὀργάνωση ἔδωσε στόν ἐπίσκοπο Ρώμης μιά καταπληκτική κοσμική ἐξουσία. Οἱ ἀνθρώποι ἀναγνώριζαν τόν ἐπίσκοπο Ρώμης ὡς Πατέρα (Papa = Πάπας), τοῦ ἔδειχναν τήν εὐγνωμοσύνη τους καί τήν ἀπόλυτη ὑπακοή τους. Ἡ Ἐκκλησία μέ τήν πνευματική κυριαρχία τῆς προσπαθοῦσε νά κατευθύνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου μέχρι καί τήν τελευταία λεπτομέρειά τῆς. Σιγά σιγά ὅμως δημιουργήθηκε μιά διάσταση ἀνάμεσα στόν κόσμο καί τήν Ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ζήτησε νά χειραφετηθεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία, δηλαδή νά γίνει ἀνεξάρτητος, ὥστε νά καθορίζει μόνος του τή ζωή. Ἀπό αὐτή τή σύγκρουση γεννήθηκαν τά διάφορα ἀθεϊστικά κινήματα, πού μέχρι σήμερα ἀπασχολοῦν τήν Ἐκκλησία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ πολιτισμός; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρωπολογικῆς θεμελιώσεως τοῦ πολιτισμοῦ; 3) Γιατί πρέπει ὁ πολιτισμός νά στηρίζεται στήν κλίμακα τῶν ἀξιών; 4) Τί χαρακτηρίζει τό βυζαντινό πολιτισμό; 5) Ποιά χαρακτηριστικά γνωρίσματα παρουσίασε ὁ πολιτισμός τῆς χριστιανικῆς Δύσεως;

6. Ἐπιστήμη καί Τεχνολογία.

Ἡ γνῶση στήν ἐπιστήμη. Ἀπό πολύ παλιά ὁ ἀνθρώπος χρησιμοποιοῦσε τό φιλοσοφικό στοχασμό γιά νά προσεγγίζει τό φυσικό κόσμο. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἀνακάλυπτε στό φυσικό κόσμο τόν ἑαυτό του καί στήν ὑπαρξή του ἀντικατοπτριζόταν ὁλόκληρος ὁ κόσμος. Ἔτσι ἐξηγεῖται πῶς ἡ προχριστιανική φιλοσοφία ἀνακάλυψε ὀρισμένες ἀλήθειες γιά

τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο καί πού μέχρι σήμερα ἐξακολουθοῦν νά ἰσχύουν.

Πολύ ἀργότερα ὁ ἄνθρωπος, γιά νά γίνει κυρίαρχος τοῦ κόσμου, βοηθήθηκε σημαντικά ἀπό τίς γνωστικές δυνάμεις του. Ὁ στοχασμός ἔγινε πιά γνώση. Μέ τή βοήθειά της ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζει τά διάφορα ἀντικείμενα τοῦ κόσμου καθ' ἑαυτά. Δηλαδή χωριστά τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο, χωρίς νά τά ἐντάσσει στή συνολική θεώρηση τῆς θείας δημιουργίας. Ἔτσι οἱ στοχαστικές ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου κομματιάστηκαν, ἔγιναν «ἐπί μέρους» γνώσεις. Μέ τήν ἐπιστημονική ἔρευνα ὁ ἄνθρωπος θέλει νά γνωρίσει τά ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, χωρίς ὅμως νά ἐπικοινωνεῖ μαζί τους. Αὐτή ἡ γνώση ὀνομάζεται «ἀντικειμενική». Ἐξετάζει τά διάφορα φαινόμενα ἢ πράγματα ὄχι ὡς γεγονότα, ἀλλά ὡς προβλήματα. Στά γεγονότα συμμετέχει καί ὁ ἐρευνητής, ἐνῶ στά προβλήματα ἡ γνωστική ἐνέργεια στηρίζεται «ἀντικειμενικά» στό πείραμα καί τήν παρατήρηση.

Ἡ γνώση ὡς διανοητική λειτουργία ἔχει πιά χωριστεῖ ἀπό τίς ὑπόλοιπες δυνάμεις καί ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ λογική λειτουργία μετατρέπεται σέ ἀποκλειστική διαδικασία τοῦ μυαλοῦ, πού δέν ἐπιδρᾷ στή καλλιέργεια τῶν ὑπολοίπων δυνάμεών του. Ἡ ἐπιστήμη παρ' ὅλες τίς θαυμάσιες ὑπηρεσίες της στήν ἀνθρωπότητα, δέν κατάφερε νά συγκρατήσῃ τούς ἀνθρώπους ἀπό τή θηριωδία καί τόν ἀπανθρωπισμό (Βλ. ἐγκλήματα τῶν διαφορῶν πολέμων).

Χριστιανισμός καί ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά πιά ὑπέροχα κατορθώματα τοῦ ἀνθρώπου. Δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔγινε ἰστορικά ἀνεξάρτητη ἀπό τή φιλοσοφία καί ἀναπτύχθηκε συστηματικά στήν Εὐρώπη, ὅπου εἶχε διαδοθεῖ ἡ χριστιανική πίστη. Ὁ Χριστιανισμός βοήθησε τόν ἄνθρωπο νά λευθερωθεῖ ἀπό τά στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, πού τά θεωροῦσε ὡς μυθικά καί μαγικά. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ βασική προϋπόθεση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης. Στά πρῶτα χρόνια τῆς ἱλιγγιώδους ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν ἐμφανίστηκε στή Δύση πρῶτα, πρόβλημα σχέσεως ἀνάμεσα στήν ἐπιστήμη καί τή θεολογία ἢ γενικότερα τήν Ἐκκλησία. Ἄν καί πρόκειται γιά ψευτοπρόβλημα, ὅμως μερικές πτυχές του προβάλλονται ἀκόμα καί σήμερα. Ἐμφανίζουν δῆθεν τήν Ἐκκλησία, πῶς ἀντιτίθεται στήν ἐπιστημονική γνώση καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ἐκκλησία ὁμως, ὡς ἡ ἐν Χριστῷ ἀλήθεια, δέν ἀρνείται τήν ἐπιστημονική πορεία καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγνωρίζει ὅτι πολλοί καρποί τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς καί ἀναζητήσεις τῆς φιλοσοφίας εἶναι πράγματα θετικά, καλά καί πολύτιμα. Μέ τήν ἐπιστημονική δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου συνεχίζεται τό ἔργο τοῦ Θεοῦ στή δημιουργία. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ὡστόσο νά ἐπισημαίνει τούς κινδύνους πού διατρέχει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἀπολυτοποιεῖ τή γνώση, ἀποσπᾷ τόν κόσμο ἀπό τή θεία δημιουργία καί παρασύρεται σέ μιά φαινομενική αὐτονομία του.

Σέ μιά τέτοια κατεύθυνση ὁ ἄνθρωπος κάνει τόν ἑαυτό του εἰδωλο καί τόν θεοποιεῖ. Χρέος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά προφυλάξει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν κίνδυνο αὐτῆς τῆς εἰδωλολατρίας. Πρέπει νά βοηθήσει τό σύγχρονο πολιτισμό νά βρεῖ τή σωστή πορεία του, ὥστε στά πνευματικά καί τεχνικά ἐπιτεύγματά του νά ἀποκαλύπτεται ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀληθινή φύση τοῦ ἀνθρώπου φανερώνεται μέ τήν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού καταξιώνει ὅλες τίς δυνατότητες καί δημιουργικές ἱκανότητες τῆς ὑπάρξεως. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος λευθερωθεῖ ἀπό τό μῦθο τῆς αὐτολυτρώσεως, ἀναγνωρίζει τά φυσικά ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Παρ' ὅλη τήν ἐλεύθερη ἔρευνα τοῦ λογικοῦ ὁ ἄνθρωπος δέν ὑπερβαίνει τά ὅριά του γιά νά σφετεριστεῖ τό χώρο τοῦ Θεοῦ καί ἔτσι νά ἐρμηνεύσει «ἐπιστημονικά» τά ἄρρητα καί ἀκατάληπτα μυστήρια τῆς πίστεως. Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί ἀπό τό μέρος τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει ὡς καλά καί πολύτιμα τά ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Δέν ἐπεμβαίνει στόν τρόπο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, πού μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο στό νά ἀνακαλύψει τόν προορισμό του. Τόν βοηθεῖ ὁμως στήν πραγμάτωση τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας, πού τελικά τοῦ χαρίζει τή διάσωση τῆς ὑπάρξεώς του.

Στήν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ στόχου πρέπει νά συντελέσει καί ἡ ἐπιστημονική πρόοδος μαζί μέ τήν τεχνική ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν κάτι τέτοιο δέ γίνεται, τότε πρέπει νά ἀνησυχεῖ ὁ ἄνθρωπος γιά τήν ἐσφαλμένη κατεύθυνση, δηλαδή τή μονομερή καλλιέργεια τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων καί τήν παραμέληση τῶν ὑπολοίπων λειτουργιῶν του.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καί ἡ τεχνολογία. Οἱ ἐφαρμογές τῆς σύγ-

χρονης τεχνικής δέν αλλάζουν μόνο τήν έξωτερική ὄψη τοῦ κόσμου. Ἐπιδροῦν πολύ περισσότερο στόν ψυχικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου καί συντελοῦν στή διαμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ ἠθους του. Ἡ τεχνολογία ὀρθώνεται μπροστά στόν ἄνθρωπο σάν μιά θεία δύναμη, πού ὑπόσχεται τή βελτίωση καί τή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου, σέ ἐπίγειο παράδεισο. Μέ τίς τεχνικές ἀνακαλύψεις καί τίς μηχανικές κατασκευές ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται πώς ἔγινε κυρίαρχος τῆς φύσεως καί τοῦ κόσμου. Ἡ κυριαρχία ὁμως δέν ἐκπηγάζει ἀπό τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἀλλά στηρίζεται στόν ἐγωισμό του. Ἀγωνίζεται νά ἀποκτήσει ὅσο τό δυνατόν περισσότερη δύναμη καί ἐπιβολή στους ἄλλους. Αὐτό ὁμως ἀντί νά τόν ἱκανοποιεῖ, τοῦ δημιουργεῖ φοβερή ἀνησυχία, καταστρεπτική ἀγωνία καί μόνιμη ἀπειλή γιά τή ζωή, ὄχι μόνο τή δική του, ἀλλά καί ὅλου τοῦ κόσμου.

Οἱ θαυμάσιες τεχνικές ἀνακαλύψεις μετατρέπονται στά χέρια τοῦ ἀνθρώπου σέ ἀτομικό καί πυρηνικό ἐξοπλισμό, πού προετοιμάζει τήν καταστροφή τοῦ κόσμου. Ἡ πλουσιώτατη παραγωγή τῶν ὑλικῶν καί τεχνικῶν ἀγαθῶν κάνει τόν ἄνθρωπο δούλο τῶν ἀναγκῶν του. Εἶναι τό πρόβλημα τῆς σύγχρονης «καταναλωτικῆς» κοινωνίας. Ὅσο περισσότερα ἀγαθά ἔχει ὁ ἄνθρωπος στή διάθεσή του, τόσο περισσότερες ἀνάγκες δημιουργεῖ καί ἐπομένως χρειάζεται τήν ἀντίστοιχη κατανάλωση.

Ἡ ἰατρική ἐπιστήμη καταβάλλει ὑπεράνθρωπες προσπάθειες γιά νά παρατείνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου πάνω στή γῆ. Σύγχρονα ὁμως πρέπει νά ὑπογραμμίσει καί τό ἀναντικατάστατο περιεχόμενο τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς, ὅπως φανερώνεται στόν ἀνθρώπινο ὄργανισμό. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔτοιμος νά δεχτεῖ τήν παράταση τῆς ζωῆς του, ἀλλά πρέπει νά βοηθηθεῖ, ὥστε κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας παραμονῆς του νά ἀνακαλύψει τό νόημα τῆς ὑπάρξεώς του καί τόν τελικό προορισμό του.

Ἡ τεχνική ἀνάπτυξη πρέπει νά συμβαδίζει μέ τήν πνευματική πορεία καί αὔξηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πορεία αὐτή θά δικαιώσει καί τήν παρουσία τῆς τεχνικῆς. Θά ἐνισχύει τόν ἄνθρωπο νά καταλάβει ὅτι παρ' ὅλες τίς ἀνέσεις του διατρέχει τόν κίνδυνο νά ἀστοχήσει στόν προορισμό του καί ὅτι πρέπει νά ἀναζητεῖ τό σωστό προσανατολισμό του, γιά νά σώσει τελικά τήν ὑπαρξή του.

1) Τί διαφορά υπάρχει ανάμεσα στη φιλοσοφική και επιστημονική μέθοδο; 2) Γιατί η γνώση στην επιστήμη ονομάζεται «άντικειμενική»; 3) Τί δύναμη απόκτησε ο άνθρωπος με την επιστήμη; 4) Ποιά η θέση της Έκκλησίας απέναντι στην επιστήμη; 5) Ποιά προβλήματα παρουσιάζει ή σύγχρονη τεχνολογία στον άνθρωπο;

7. Έργασία και οικονομία.

Ἡ φύση καί ὁ σκοπός τῆς ἐργασίας. Ὁ Θεός, ὅπως γνωρίζουμε, ἔδωσε στόν ἄνθρωπο τήν ἐντολή νά φροντίζει γιά τήν προαγωγή καί τελειοποίηση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος (δημιουργία). Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος θά πρόσφερε τίς δυνάμεις του γιά τήν εὐδόωση τοῦ σκοποῦ τῆς δημιουργίας θά μπορούσε νά ἀναπτύξει καλύτερα καί τή δική του ὑπαρξη.

Ὁ Θεός ἔδωσε στόν ἄνθρωπο τήν ἐντολή τῆς ἐργασίας: «Καί ἔθετο αὐτόν (Ἀδάμ) ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτόν καί φυλάσσειν» (Γεν. β' 15). Ἡ ἐργασία εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο, γιατί μέ τή βοήθειά της συντηρεῖ πρὶν ἀπ' ὅλα τήν ὑπαρξή του στή ζωή. Ἀνακαλύπτει τό νόημα τῆς ὑλικῆς κτίσεως καί τό σκοπό τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐργασία προσφέρει στό Θεό καί τούς συνανθρώπους του τά ἀγαθά πού τοῦ δώρισε ὁ Δημιουργός: τήν ὑπαρξη καί τή ζωή. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀποδεχθεῖ τά δῶρα τοῦ Θεοῦ, τότε τά κάνει καταδικά του, ὅταν τά ξαναπροσφέρει ὡς εὐχαριστία στό Θεό καί ὡς ἀγάπη στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Σ' αὐτή τή δυναμική προσφορά τοποθετεῖται ἡ φύση καί ὁ σκοπός τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἐργασία ὡς δημιουργία καί δουλεία. Μέ τή ἐργασία του ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει στό δημιουργικό ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὑπηρετεῖ μέ τήν ἐργασία του τό Θεό καί τόν κόσμο γίνεται δημιουργικός, γιατί προσφέρει στούς ἄλλους τήν ἀγάπη καί τή φροντίδα του. Ὁ πιό δημιουργικός τρόπος τῆς ἐργασίας εἶναι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖ καί ἀναπτύσσει τά δῶρα καί τά χαρίσματα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος νιώθει τή δημιουργικότητά του, ὅταν μέ τήν ἐργασία του διακονεῖ καί δέν ἐπιζητεῖ μόνο νά διακονεῖται.

Μέ την άμαρτία όμως ο άνθρωπος έπαυσε νά ύπηρετεῖ τό Θεό καί τούς ανθρώπους καί απαιτεῖ νά τόν διακονοῦν καί νά τόν περιποιούνται οἱ ἄλλοι. Ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου ἀποκτᾷ τώρα ἐγκεντρικό χαρακτήρα. Ἐπιδιώκει νά ἀποκτᾷ τά πάντα γιά τόν ἑαυτό του καί νά μαζεῦεῖ τό καθετί γιά τήν ἐξασφάλιση καί τήν προβολή τοῦ ἐγώ.

Ὁ ἐγωισμός δημιουργεῖ μιά φοβερή ἐμπλοκή στήν ἐργασία του πού εἶναι γεμάτη ἀπό συγκρούσεις, ἀγωνίες καί ἐπιθετικότητα. Ὅταν ἡ ἐργασία περιορίζεται στά ὅρια τοῦ ἐγώ, κάνει τόν ἄνθρωπο ἀνελεύθερο. Διαθέτει ὅλο τό δυναμικό του γιά νά ἱκανοποιεῖ τίς βιολογικές του ἀνάγκες, πού ὅμως ποτέ δέν ἱκανοποιοῦνται καί ἀδιάκοπα αὐξάνουν. Μιά τέτοια ἐργασία μετατρέπεται σέ ἀληθινή δουλεία, γιατί ἀπομακρύνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν προορισμό του. Ὁ ἐργαζόμενος δέν ἱκανοποιεῖται μέ τήν ἐργασία του. Ἀντίθετα δοκιμάζει ἀπέχθεια, ἔχθρα καί ἀποστροφή. Ὁ ἄνθρωπος μισεῖ τήν ἐργασία του, ὅταν τήν ἐπιτελεῖ ἀπό ἀνάγκη. Τή βλέπει ὡς πηγή δυστυχίας, παρ' ὅλα τά ὑλικά ἀγαθά πού μπορεῖ νά τοῦ χαρίζεῖ.

Ἡ σύγχρονη ὀργανωμένη ἐργασία. Τό θεϊκό δῶρο τῆς ἐργασίας δέν μπόρεσε ὁ ἄνθρωπος νά τό διαστρέψει ὀλοκληρωτικά. Εἶδε πῶς ἡ ἐργασία μπορεῖ νά τόν ὀδηγήσει σέ μίαν ἐξημέρωση καί πνευματική καλλιέργεια. Ἡ ἐπιστήμη καί ἡ τεχνολογία βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ὀργανώσει τήν ἐργασία του καί νά τήν κάνει ὅσο τό δυνατόν πιό ἀνθρώπινη, συστηματική, ἀποδοτική καί ἱκανοποιητική. Ἡ ἐργασία ἄλλαξε ἐξωτερική μορφή μέ τίς ὀργανωμένες βιομηχανίες, τά ἐργοστάσια, κ.ἄ. Οἱ συνθήκες τῆς ἐργασίας βελτιώθηκαν. Οἱ ἐργαζόμενοι ζητοῦν περισσότερες ἀνέσεις, διευκολύνσεις καί αὔξηση στήν ὑλική ἀμοιβή τῆς ἐργασίας. Τό Κράτος προσπαθεῖ νά ἐξυψώσει τούς ἐργαζόμενους, πού πέτυχαν ἀρκετά καί πρέπει νά ἀπολαύσουν ἀκόμα περισσότερα.

Ἐπάρχει ὅμως καί ἡ προβληματική πλευρά τῆς ἐργασίας. Παρ' ὅλο πού οἱ συνθήκες τῆς ἐργασίας εἶναι ἱκανοποιητικές, ὅμως ἡ ἐργασία ἀλλοτριώνει τόν ἄνθρωπο, ὅταν τόν μετατρέπει σ' ἓνα ἐξάρτημα ἀπό τά πολλά μηχανήματα πού ὑπηρετεῖ. Ἡ ἐργασία ἔχει αὐτοματοποιήσει τόν ἄνθρωπο, πού προσπαθεῖ ὡς ἀντίδραση νά μειώνει διαρκῶς τίς ὥρες τῆς ἐργασίας του. Οἱ ὑλικές αὐξήσεις τόν εὐχαριστοῦν βέβαια, ἀλλά ἀντιλαμβάνεται ὅτι οἱ ἐργοδότες του συχνά τόν προσέχουν μόνον συμφεροντολογικά καί ὄχι γιατί πιστεύουν στή δημιουργική ἀξία του, ἀλλά γιά

νά αύξήσουν τήν απόδοσή του, πού είναι τελικά πρός τό συμφέρον τους.

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῆς ἰδιοκτησίας. Μέ τήν ἐργασία εἶναι συνυφασμένη καί ἡ ἰδιοκτησία. Εἶναι, δηλαδή, τά διάφορα ὑλικά καί πνευματικά ἀγαθά, πού ἀποκτᾶ ὁ ἄνθρωπος καί τά διαχειρίζεται μέ τήν προσωπική του εὐθύνη.

Στό ὅλο θέμα τῆς ἰδιοκτησίας διακρίνουμε δύο ὁμάδες ἀνθρώπων. Εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἀγωνίζονται μέ τήν τίμια καί προσωπική ἐργασία σ' ὅλη τους τή ζωή νά ἀποκτήσουν μιά περιουσία γιά νά τήν προσφέρουν κατόπιν στά μέλη τῆς οἰκογένειάς τους (παιδιά, συγγενεῖς). Ὑπάρχουν ὅμως καί ἄλλοι, πού κατορθώνουν ὡς ἱκανοί ἤ ὡς τυχεροί νά ἀποκτήσουν τεράστιες περιουσίες, ὥστε ἀπό αὐτούς νά ἐξαρτῶνται ὀλόκληρα συγκροτήματα ἐργασίας (βιομήχανοι, ἐφοπλιστές, ἔμποροι, κ.ἄ.).

Καί στίς δύο περιπτώσεις ἡ ἰδιοκτησία δέν πρέπει νά γίνεται ἀφορμή, ὥστε νά διαχωρίζονται οἱ ἄνθρωποι σέ διάφορες τάξεις, πού ἀνάμεσα τους νά δημιουργοῦνται ἀντιθέσεις καί μίση. Ἄν ὅμως αὐτό γίνεται, τότε ἡ χριστιανική ἠθική μέ βεβαιότητα ἀπορρίπτει τή χρήση μιᾶς τέτοιας ἰδιοκτησίας, γιατί γίνεται αἰτία νά διασπῶνται οἱ ἄνθρωποι καί ἔτσι νά διαταράσσεται ἡ ἄρμονία τοῦ κόσμου καί ἡ ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους.

Ὁ χριστιανός πού ἀποκτᾶ περιουσία ἔχει βαθύτατη συναίσθηση ὅτι εἶναι ὁ «οἰκονόμος Θεοῦ» πάνω στή γῆ. Χρησιμοποιεῖ, δηλαδή, τά χρήματά του γιά νά διευκολύνει τούς ἄλλους, νά περιορίζει τή δυστυχία, νά ἀνακουφίζει τή φτώχεια καί νά συμπαρίσταται στόν πόνο καί τίς ἀρρώστιες τῶν ἀνθρώπων.

Ἄν ὅμως ἡ ἰδιοκτησία ἀποτελεῖ κριτήριο ἐπιτυχίας καί ἐκτρέφει τόν ἐγωισμό, τότε δέ διαφέρει σέ τίποτε ἀπό τήν εἰδωλολατρία. Μέ τά χρήματα ὁ ἄνθρωπος διατρέχει τόν κίνδυνο νά θεοποιεῖ τά ἄψυχα δημιουργήματα καί νά ἀπορρίπτει τό Θεό-Δημιουργό. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός λέγει ὅτι «δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ιθ' 23). Ἐπομένως ἡ ἁμαρτία στήν περίπτωση τῆς ἰδιοκτησίας δέ βρίσκεται στά ὑλικά ἀγαθά, ἀλλά στήν ἐγωιστική διαστροφή τοῦ ἀνθρώπου. Φροντίζει μόνο γιά τό ἐγώ του καί ἀδιαφορεῖ γιά τούς ἄλλους. Παραμερίζει τό Θεό ἀπό τή ζωή του καί ἀπό ὀλόκληρο τόν κόσμο. Ὅποιος δέν ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἀσφάλειά του ἐξαρτᾶται ἀπό τό Θεό, δέν μπορεῖ νά κάνει ὀρθή χρήση τῆς περιουσίας του. Ὅποιος γεμί-

ζει τήν ὑπαρξή του μέ τήν παρουσία καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, εἶναι σέ θέση νά διαχειρίζεται μέ ἀγάπη τά χρήματα πού θά ἀποκοῦσε. Τέτοια διαγωγή ἔδειξαν οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν πουλοῦσαν τήν περιουσία τους καί τή μοίραζαν στους φτωχοῦς. Ἡ ἰδιοκτησία τους ἦταν κτῆμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καί αὐτό τό ἔδειχναν μέ τά διάφορα φιλανθρωπικά ἔργα πού ἱδρυναν καί συντηροῦσαν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδέ ἐσθιέτω. Ἀκούομεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδέν ἐργαζομένους, ἀλλά περιεργαζομένους· τοῖς δέ τοιοῦτοις παραγγέλλομεν καί παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἵνα μετά ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τόν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν» (Β΄ Θεσ. γ΄ 10-13).
2. «Οὐκ ἔστιν ὁ αἰών, ἀλλά ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδέ ὁ πλοῦτος, ἀλλά ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου. Μή τοίνυν τά πράγματα αἰτιώμεθα, ἀλλά τήν γνώμην τήν διεφθαρμένην» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 57, 465).
3. «Πανταχοῦ γάρ τό διδόναι καί μεταλαμβάνειν ἀρχή πολλῶν ἐστίν ἀγαθῶν, ἐπί σπειμάτων, ἐπί μαθητῶν, ἐπί τεχνῶν. Ἄν γάρ βονληθῆ τις παρ' ἑαυτῷ κατέχειν τήν τέχνην, καί ἑαυτόν καί τόν βίον ἀνέτρεψεν ἅπαντα» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 292).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό νόημα καί ὁ σκοπός τῆς ἐργασίας; 2) Πότε ἡ ἐργασία μετατρέπεται σέ δουλεία; 3) Γιατί ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος δέν εἶναι εὐχαριστημένος μέ τήν ἐργασία του; 4) Ποιά εἶναι ἡ θέση τοῦ Εὐαγγελίου ἀπέναντι στόν πλοῦτο; (Βοηθήσου ἀπό τά δύο κείμενα τοῦ Ἰω. Χρυσόστομου). 5) Ποιά θετικά σημεῖα παρουσιάζει ἡ σύγχρονη ὀργανωμένη ἐργασία;

8. Τό ἐπάγγελμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ φύση καί ὁ σκοπός τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ λέξη «ἐπάγγελμα» παράγεται ἀπό τό «ἐπαγγέλλομαι». Σημαίνει ὅτι δίνω μιάν ὑπόσχεση πού τήν πραγματοποιῶ μέ τή συγκεκριμένη ἐργασία μου. Στή φύση κάθε

ἐπαγγέλματος φανερώνεται ἡ ἀπαραίτητη σχέση τοῦ ἑνός ἀνθρώπου μέ τόν ἄλλο. Τό ἐπάγγελμα λοιπόν βοηθεῖ τόν ἀνθρώπο νά ἐπικοινωνήσῃ προσωπικά μέ τούς ἄλλους.

“Ὅλα τά ἐπαγγέλματα τοῦ ἀνθρώπου παίρνουν τήν ἀξία καί τό νόημα τους ἀπό τό Θεό. Ὁ ἀνθρώπος ἐξασκεῖ σωστά τό ἐπάγγελμά του, ὅταν βρίσκει σ’ αὐτό τόν ἑαυτό του καί ὑπηρετεῖ μέ τήν ἀγάπη του τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Μιά τέτοια ἀξιολόγηση τοῦ ἐπαγγέλματος προϋποθέτει τήν πίστη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό, στόν Ὅποῖον ὑπόσχεται (ἐπαγγέλλεται) τή φροντίδα τῆς φύσεως καί τῆ διακονία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μέ τήν ἐργασία του. Ὅταν ὁ ἀνθρώπος δέν ἀποδέχεται τίς ἀρχές αὐτές, τότε τό ἐπάγγελμά του γίνεται μία εὐκαιρία προβολῆς τοῦ ἀτόμου του, τοῦ ἐγωισμοῦ του καί ἀπλῶς τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν του.

Τό πρόβλημα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Βασικό κίνητρο γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος πρέπει νά εἶναι ἡ ἀνακάλυψη τῶν εἰδικῶν κλίσεων κάθε νέου, μέ τήν ἀξιοποίηση τῶν ὁποίων ὀλοκληρώνονται καί καταξιώνεται ὁ ἀνθρώπος. Ὁ νέος πρέπει νά προσανατολισθεῖ ἀπέναντι στό μυστήριο τῆς δημιουργίας καί τῆς ζωῆς. Διαφορετικά ὁ κόσμος θά παρουσιάζεται σάν μία μηχανή χωρίς νόημα, πού δέν ἀξίζει νά τήν ὑπηρετεῖ ὁ ἀνθρώπος μέ τήν ἐργασία του. Στό μυστήριο ὅμως τῆς δημιουργίας, πού διαποτίζεται ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά ἀνακαλύπτει ὁ νέος καί τή δική του ὑπαρξη. Θά προσπαθεῖ νά τή διασώσει ἀπό τή στιγμή, πού θά σχετίζεται μέ ὅλους τούς ἄλλους μέ τή βοήθεια τῆς ἐργασίας του.

Κατόπιν ὁ νέος θά γνωρίσει ὅλα τά εἶδη τῶν ἐπαγγελμάτων, πού ἔχει νά ἐξασκήσει ὁ ἀνθρώπος μέ τήν ἐργασία του. Ἡ ἀξιολόγηση τῶν ἐπαγγελμάτων δέν μπορεῖ νά γίνεται μέ βάση τή διάκριση τῶν κοινωνικῶν τάξεων, οὔτε μέ τίς ὑλικές μόνον ἀμοιβές. Πρέπει νά ἀποβάλλῃ ὁ ἀνθρώπος τή νοοτροπία πού χωρίζει τά ἐπαγγέλματα σέ ἀξιοπρεπή καί μὴ. Γιά νά διαλέξει ὁ νέος τό ἐπάγγελμα, πού τοῦ ἀρμόζει, πρέπει νά ἔχει ἐπίγνωση τῶν ἱκανοτήτων του. Δέν μπορεῖ νά ἀναζητεῖ ἕνα ἐπάγγελμα, πού ἔχει αὐξημένες ἀπαιτήσεις, π.χ. μαθηματικῶν, μηχανικῆς, τεχνικῆς κλίσεως, κ.ἄ., χωρίς ὁ ἴδιος νά ἔχει καλές σχέσεις μέ τά μαθηματικά καί νά διαθέτῃ ταλέντο μηχανικοῦ. Ὑστερα πρέπει νά γνωρίζει τίς διαφορές κρίσεις, πού διέρχονται τά ἐπαγγέλματα, ὅπως καί τήν ὑπερβολική προτίμηση τῶν ἀνθρώπων σέ ὀρισμένα ἐπαγγέλματα. Ἄν μάθει ὅτι ἕνα

ἐπάγγελμα ἴσως κορεστεῖ στό ἀμέσως προσεχές μέλλον, πρέπει νά ἐξασκήσει ἕνα παραπλήσιο, πού ὁμως θά τό γνωρίζει καί θά συνδυάζει τά προσωπικά του διαφέροντα, ὥστε νά τόν ἱκανοποιεῖ ἐσωτερικά.

Τά κριτήρια γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος. Ὁ νέος πρέπει νά θεμελιώσει οὐσιαστικά τό ἐπάγγελμά του σέ μίαν ἀληθινή θεώρηση τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς ζωῆς του. Στό ἐπάγγελμα πρέπει ὁ ἀνθρώπος νά ἀναπτύσσει τά χαρίσματα, πού ὁ Θεός τοῦ ἔχει χαρίσει. Δέν πρέπει ὁ νέος νά διαλέγει ἕνα ἐπάγγελμα ἐπειδὴ τό θέλουν οἱ ἄλλοι ἢ ἐπειδὴ τοῦ προσφέρει περισσότερα χρήματα, ἂν οἱ δυνάμεις του δέν εἶναι ἀνάλογες καί ὁ ἴδιος δέν αισθάνεται ἄνετα σ' αὐτό. Ἄν ὁ νέος δέν προσέξει σ' αὐτό τό σημεῖο, τότε σέ περίπτωση ἐπαγγελματικῆς ἀποτυχίας θά εἶναι πολύ δύσκολο νά ξεπεράσει τά ψυχικά του τραύματα. Πρέπει ὁ νέος νά ἱκανοποιεῖται ὑλικά καί πνευματικά ἀπό τήν ἐργασία του. Ἄν ὁ νέος διαλέξει ἕνα ἐπάγγελμα, πού δέν τόν ἐλκύει οὔτε τόν ἱκανοποιεῖ, τότε πῶς θά συνδέσει μ' αὐτό ὀλόκληρη τή ζωή του;

Ὁ νέος χρειάζεται διαπαιδαγώγηση γιά νά καταλάβει ὅτι μέ τό ἐπάγγελμα του προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καί γενικά συντελεῖ στήν προαγωγή ὀλόκληρης τῆς κοινωνίας. Κάτι τέτοιο ὁμως δέ γίνεται εὐκόλα παραδεκτό. Ἡ ἀντίληψη αὐτή συνδυάζεται μέ τήν πνευματική ἀνάπτυξη καί ὀριμότητα τοῦ ἀνθρώπου, πού πρέπει νά καθορίζει τό ἐπάγγελμά του ἀνάλογα μέ τίς συνθήκες, μέσα στίς ὁποῖες ζῆ καί ἀναστρέφεται. Τέτοιες συνθήκες εἶναι ἡ ἀτομική καί οἰκογενειακή του κατάσταση, οἱ οικονομικές του δυνατότητες καί οἱ διαφορές κοινωνικές ἐπιδράσεις. Βέβαια πρέπει νά φροντίζει νά ὑπερπηδᾷ μέ κάθε τρόπο τίς δυσχέρειες, πού εἶναι δυνατόν νά συναντᾷ μπροστά του. Ἄλλά καί στήν περίπτωση, πού δέν θά κατορθώσει νά πραγματοποιήσει τήν ἐπιλογή τοῦ ἐπαγγέλματος κατὰ τήν ἐπιθυμία του, πρέπει νά πιστέψει ὅτι μέ ὁποιοδήποτε ἐπάγγελμα θά μπορέσει νά ὑπηρετήσῃ τό Θεό καί νά ὠφελήσῃ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Αὐτή ἡ αἴσθηση τῆς πληρότητας θά ἀπομακρύνει ἀπό μέσα του τήν πικρία καί τήν δυσθυμία. Ἡ πίστη καί ἡ ἀγάπη στήν ἐργασία θά τόν γεμίζει μέ δημιουργική δύναμη, μέ αἰσιοδοξία καί μέ χαρά, γιατί θά ἔχει τή βεβαιότητα ὅτι ἔτσι καί τόν ἑαυτό του θά προάγει καί θά συντελεῖ στήν καλλιέργεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ ἐπιτυχία στήν ἄσκηση τοῦ ἐπαγ-

γέλματος δὲ φαίνεται τόσο ἀπὸ τὰ ὑλικά κέρδη ποῦ προσφέρει, οὔτε ἀπὸ τὴ βεβαιότητα τοῦ ἀνθρώπου ὅτι κάνει καλά τὴ δουλειά του. Τὸ ἐπάγγελμα πρέπει νὰ διαμορφώνει καί νὰ ὀλοκληρώνει τὸν ἄνθρωπο. Νὰ ἀναπτύσσει, δηλαδή, τίς δυνάμεις του, ποῦ μέ τὴ σωστή λειτουργία τους θὰ βελτιώνουν οὐσιαστικά τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Ἡ ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος γιὰ τὸ χριστιανὸ ἐπιτελεῖται πάντοτε στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί ἀποβλέπει στήν ἐπικράτηση τῆς ἀγάπης Του ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι αὐτό ποῦ παρακαλοῦμε στήν Κυριακή προσευχή γιὰ τὸν ἔρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. Ἄν τὸ ἐπάγγελμα τοποθετηθεῖ σ' αὐτό τὸ χῶρο, τότε ἀμέσως μετατρέπεται σέ πραγματική λειτουργία. Προσφέρεται ὡς εὐχαριστία στό Θεό καί ὡς δημόσια προσφορά σ' ὀλόκληρη τὴν κοινωνία. Γίνεται δημιουργική πράξη, γιατί καταξιώνει τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη μέ τίς προσφερόμενες ὑπηρεσίες του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Ἐχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐστίν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, θηρευτάς, ὁδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργοὺς, ποιμένας, ἀθλητάς, στρατιώτας... θηρευτῆς εἶ... πρόσεχε οὖν ἐπιμελῶς μὴ πον διαφύγῃ τὸ θήραμα... Ὀδοιπόρος εἶ... πρόσεχε σεαυτῷ μὴ παρατραπῆς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου... Ὁ οἰκοδόμος βλέπέτω πῶς ἐπικοδομεῖ· μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χυσοῖον, ἀργύριον λίθους τιμίους...» (Μ. Βασιλείου, εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῷ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιὸς εἶναι ὁ οὐσιαστικὸς σκοπὸς τοῦ ἐπαγγέλματος; 2) Γιατί ἡ ιδιότητα τοῦ χριστιανοῦ χαρακτηρίζεται ὡς ἐπάγγελμα; 3) Τί πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψη του ὁ νέος γιὰ τὴν ἐπιτυχή ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος; Πῶς πρέπει νὰ ἀσκεῖται τὸ ἐπάγγελμα;

9. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ τέχνη.

Τὸ γεγονός τῆς τέχνης. Ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὰ διάφορα βιώματά του μέ συγκεκριμένα μέσα. Μέ τὸ λόγο, π.χ. ἐκφράζει τὴν ἀγάπη του γιὰ

έναν άνθρωπο. Μέ τό χαμόγελο ή μητέρα δείχνει τή στοργή καί τή λατρεία στό παιδί της. Μ' ένα σκίτσο παριστάνεις τή μορφή ενός ανθρώπου. Μ' ένα συμβολικό σημάδι μπορεί νά εννοήσει κανείς μιάν ολοκληρη λέξη. Όλα αυτά τά έκφραστικά μέσα μπορούν νά οδηγήσουν τόν άνθρωπο νά κατανοήσει τό γεγονός της τέχνης.

Μέ τήν τέχνη ό άνθρωπος συλλαμβάνει καί έκφράζει τό βαθύτερο νόημα του κόσμου καί της ζωής. Τά διάφορα έργα τέχνης έρμηνεύουν τό μυστήριο της παρουσίας του Θεού στόν κόσμο, τό βάθος της ανθρωπίνης ύπάρξεως μέ όλο τόν πνευματικό καί ψυχικό της πλούτο, τίς αξίες μιās συγκεκριμένης ιστορικής εποχής, κ.ά. Έτσι υπάρχουν πολλά είδη τέχνης, πού άμα τά άναστραφεί ό άνθρωπος, μπορεί νά προσεγγίσει τήν πραγματικότητα, στήν όποία άναφέρονται. Ό άνθρωπος στήν ιστορική πορεία του έγινε δημιουργός της λογοτεχνίας, της ποιήσεως, της μουσικής, της ζωγραφικής, της γλυπτικής, της αρχιτεκτονικής, της εικονογραφίας, κ.ά.

Τό βαθύτερο νόημα της τέχνης. Έ άληθινή τέχνη πρέπει νά έκφράζει βασικά τήν ένότητα καί άρμονία του όλου ανθρώπου. Όλες οί πνευματικές καί ψυχοσωματικές δυνάμεις του ανθρώπου πρέπει νά λαμβάνουν μέρος στήν τέχνη. Γι' αυτό καί ό καλλιτέχνης είναι εκείνος, πού παραπέμπει μέ τόν έαυτό του στόν άληθινό καί αύθεντικό τύπο του ανθρώπου. Κάθε μερισμός καί μονομερής άνάπτυξη στίς ικανότητες του ανθρώπου δέ βοηθεϊ τό έργο της τέχνης, αλλά αντίθετα τό οδηγεί σέ μαρασμό. Τό ύλικό στοιχείο, πού χρησιμοποιείται στήν τέχνη γίνεται ό άγωγός εκείνος, πού μεταφέρει τόν άνθρωπο στό μυστήριο της ύπάρξεως καί της ζωής. Έ βίωση αύτης της άλήθειας πραγματοποιείται μέ τή βοήθεια της τέχνης. Ένας ζωγραφικός πίνακας, π.χ. πού παριστάνει ένα τραπέζι μέ φαγητά, βοηθεϊ στό νά προχωρήσει κανείς πέρα άπό τή φυσική σημασία της τροφής. Έ τέχνη βοηθεϊ στήν αισθητοποίηση της πνευματικής ζωής, πού χορηγείται όχι μόνο μέ τά διάφορα βιολογικά άγαθά, αλλά βασικά μέ τήν παρουσία του Πνεύματος του Θεού. Γι' αυτό καί ή τέχνη γίνεται τό κατάλληλο ένδυμα, πού έκφράζει τό ουσιαστικό περιεχόμενο της εικονιζόμενης πραγματικότητας. Έ τέχνη δέν περιορίζεται στόν αισθητό κόσμο, αλλά έπεκτείνεται καί στήν ύπερβατική περιοχή, πού συναντά καί προσεγγίζει τό Θεό.

Έ παρουσία του άρμονικού, του πνευματικού καί του ύπερβατικού

στοιχείου στην τέχνη συντελεῖ στή φανέρωση τῆς ἀληθινῆς εἰκόνας τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού φωτίζεται μέ τό πνευματικό φῶς καί ἔτσι ὀδηγεῖται στήν ἔνωση του ὄχι μόνο μέ τό Θεό, ἀλλά καί μέ τά ἄλλα πλάσματα. Αὐτή ἡ κοινωνία καί ἡ σχέση φανερώνει τόν προσωπικό χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ καλλιτέχνης βλέπει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεως στή δυνατότητα πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό, τόν κόσμο καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἡ τέχνη ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τούς περιορισμούς καί τίς αὐθαιρεσίες τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ καί τόν ὀδηγεῖ στό μυστήριον τῆς δημιουργίας. Δηλαδή ἀνυψώνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ, ὅπου ὁ Θεός μέ τό δημιουργικό ἔργον Του τόν τοποθέτησε καί τόν ἔταξε «βασιλέα τῶν ἐπί γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καί οὐράνιον, πρόσκαιρον καί ἀθάνατον» (Ίω. Δαμασκηνός).

Ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστική τέχνη. Πρόκειται γιά τή βυζαντινὴ τέχνη (εἰκονογραφία, μουσική, ἀρχιτεκτονική, κ.ἄ.), πού τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει κερδίσει μεγάλο ἔδαφος στήν ἔρευνα καί τήν προβολή τῆς σωστῆς καί δημιουργικῆς τέχνης. Στὴ βυζαντινὴ τέχνη ἀνακαλύπτουν οἱ σύγχρονοι ἐρευνητές τίς ρίζες τῆς αὐθεντικῆς ὑπάρξεως καί ζωῆς.

Ἡ εἰκονογραφία ἢ ἀγιογραφία χρησιμοποιεῖ τὴν εἰκόνα γιά νά παρουσιάσει στό πρόσωπο τοῦ εἰκονιζόμενου τὴ βαθύτερη ὑπαρξή του. Οἱ ἀγιογράφοι ἀνακάλυψαν τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο στὸν Ἰησοῦ Χριστό, πού συνδέει τὴν ὕλη μέ τό πνεῦμα, τὴ γῆ μέ τόν οὐρανό, τὸ Θεό μέ τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος).

Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί μέ τὴ βυζαντινὴ μουσική, τὴν ἀρχιτεκτονική καί τὴν ὕμνολογία. Στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὕμνολογία δέν ἐκφράζονται τὰ ἀτομικὰ βιώματα τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ ἡ βίωση τῆς πίστεως ἀπὸ ὀλόκληρο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί ἡ ὕμνολογία εἶναι ἓνα σχόλιο τῆς Ἀγίας Γραφῆς συνυφασμένο μέ τούς λόγους καί τὰ διδάγματα τῶν ἁγίων Πατέρων ἀπ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκφράζει τίς προσωπικὲς ἐμπειρίες τῶν μαρτύρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καί ζωῆς. Αὐτὴ ἡ ὕμνολογία, πού ἐκφράζει τὸ βαθύτατο πνευματικὸ καί θεῖο περιεχόμενο τῆς ὑπάρξεως, μελοποιεῖται χαρακτηριστικὰ στὴ βυζαντινὴ μουσική. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ μέλους (μελωδία) χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μονοφωνία, πού συλλαμβάνει χωρὶς ἐξεζητημένες τροποποιήσεις τὸ περιεχόμενο τῶν ὕμνων. Τὸ κάλλος τῶν μουσικῶν ἤχων δέ βρῖσκεται στὴ συνηχητικὴ ἁρμονία (ἐναρμόνιση-

πολυφωνία) τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, ἀλλὰ στό πνευματικό βάθος, πού ἀντιπροσωπεύει. Γι' αὐτό καί τό ἄκουσμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς δέ φαίνεται ἀπό τήν πρώτη στιγμή καί τόσο εὐχάριστο στόν ἄνθρωπο. Πρέπει νά ἐξασκηθεῖ στή λεπτότητα τῆς μουσικῆς ἐκφράσεως καί ἐκτελέσεως γιά νά ἀντιληφθεῖ τό πραγματικό κάλλος τῆς μονοφωνίας.

Ἡ ἐκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική, μέ ὅλα τά εἶδη τῶν ναῶν, ἐκφράζει σέ συγκεκριμένο χῶρο τό πνευματικό περιεχόμενο τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ θεία λειτουργία, πού δείχνει τή βασική ἀνάγκη τῶν πιστῶν νά συγκεντρῶνται σ' ἕνα χῶρο γιά νά κοινωνοῦν μέ τό Θεό καί μεταξύ τους. Αὐτό τό γεγονός τῆς πνευματικῆς ζωῆς φανερώνεται στήν ἀρχιτεκτονική, πού χρησιμοποιοῖ τό συμβολισμό σάν μέσο ἐκφραστικό. Ἡ παρουσία τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας συνοδεύει κάθε σημεῖο τῆς ἀρχιτεκτονικῆς (τροῦλλος, κόγχες, κλίτη, παράθυρα, κ.ἄ.). Γι' αὐτό, ὅταν βρίσκεται κανεῖς σ' ἕνα παλιό βυζαντινό ναό, αἰσθάνεται μιὰ μεταβολή μέσα του, πού τόν γεμίζει μέ γαλήνη, ἡρεμία καί ἀνείπωτη χαρά. Εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀποτυπώνεται στόν ἄνθρωπο μέ τή βοήθεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἡ εἰκὼν ἀπάντων τῶν πρωτοτύπων ὑπόμνησίς ἐστι καί ἀναγωγή πρὸς αὐτά, καί τό μέν διὰ τῆς ἀκοῆς ἐνωπιζόμεθα, τό δέ διὰ τῆς ὁράσεως κατανοοῦμεν» (Πράξεις τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου).
2. «Ἡ γάρ τῆς εἰκόνοσ τιμὴ ἐπὶ τό πρωτότυπον διαβαίνει· καί ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγεγραμμένου τὴν ὑπόστασιν» (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν τέχνη; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς τέχνης; 3) Σέ τί μπορεῖ νά βοηθήσει σήμερα ἡ κατανόηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης; 4) Ποῦ ὀφείλεται ἡ κρίση στή σύγχρονη τέχνη;

10. Τό πρόβλημα του ἐλεύθερου χρόνου.

Τί είναι ὁ ἐλεύθερος χρόνος. Εἶναι ἡ βασική ἀνάγκη καί τό οὐσιαστικό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νά ἔχει στή διάθεσή του ὅσο τό δυνατόν περισσότερο χρόνο, γιά νά τόν χρησιμοποιεῖ, ὅπως αὐτός θεωρεῖ καλύτερα. Ὁ ἐλεύθερος χρόνος εἶναι ἕνα βασικό δικαίωμα τοῦ ἐργαζόμενου, πού ἔχει κατοχυρωθεῖ καί ἐπίσημα ἀπό διεθνεῖς Ὄργανισμούς (Ο.Η.Ε., διεθνεῖς συμβάσεις καί συνθηκес ἐργασίας, κ.ἄ.). Ἡ ὀργανωμένη Πολιτεία, οἱ ἐργοδότες καί γενικά οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά σέβονται τόν ἐλεύθερο χρόνο τοῦ ἐργαζόμενου.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου εἶναι μιᾶ διέξοδος τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐπιζητεῖ νά λευθερωθεῖ ἀπό τόν ἀφύσικο ρυθμό τῆς ἐργασίας του, ἀπό τόν ἀσφυκτικό καί ἀνθυγιεινό χῶρο τῆς, ἀπό τόν τρόπο καί τό χρόνο ὅπου ἐπιτελεῖται, καί γενικά ἀπό τήν ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς του (ἀτομική-οἰκογενειακή-κοινωνική). Ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τόν ἐλεύθερο χρόνο γιά νά χαλαρώσει τό ρυθμό τῆς ζωῆς, πού πιέζει μέ ἐσωτερική ἀνησυχία καί ἀνασφάλεια τήν ὑπαρξή του. Ὁ ἄνθρωπος θέλει ὀπωσδήποτε νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τή νευρική κατάσταση καί τίς δυσάρεστες ψυχικές καταστάσεις, πού καθημερινά δοκιμάζει. Θέλει νά ἀνανεώσει τίς δυνάμεις του ὕστερα ἀπό τήν ἀδιάκοπη ὑπερένταση καί τό δυσβάστακτο φορτίο τῆς ζωῆς του. Θέλει νά ἀναστραφεῖ μέ τό φυσικό περιβάλλον καί τόν ἐσωτερικό του κόσμο, ἀπ' ὅπου ἔχει ἀπομακρυνθεῖ μέ τήν τεχνολογική καί βιομηχανική του ἀνάπτυξη. Τελικά θέλει νά βρεῖ τήν εὐκαιρία μέ τόν ἐλεύθερο χρόνο νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τό Θεό, τή θεία δημιουργία καί τούς ἄλλους ἄνθρώπους.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀξιοποιήσει κατὰ τόν καλύτερο τρόπο τόν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά ἀντιληφθεῖ ὅτι ἔχει καθῆκον νά χρησιμοποιεῖ ἐπιφελῶς τίς ἐλεύθερες ὥρες του. Ἔτσι θά μπορεῖ νά ἐφοδιάζει τόν ἑαυτό του μέ τήν ἀπαραίτητη δυναμικότητα καί τό σθένος γιά νά ἀντιμετωπίσει τά διάφορα προβλήματα, πού συναντᾶ στή διάρκεια τῆς ἐργάσιμης ἐβδομάδας. Ἡ χαλάρωση στό ρυθμό τῆς ζωῆς πρέπει νά ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τούς βασικούς στόχους τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν περνᾶ τόν ἐλεύθερο χρόνο του.

Δέν πρέπει, π.χ. ὁ ἄνθρωπος νά αἰσθάνεται στόν ἐλεύθερο χρόνο περισσότερη κόπωση ἀπό αὐτή πού δοκιμάζει στή διάρκεια τοῦ ἐργάσι-

μου χρόνου του. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νά βρίσκεται στόν ἐλεύθερο χρόνο αὐτό, πού ἴσως κινδυνεύει νά χάσει στή διάρκεια τῆς ἐργασίας του. Ὁ πνευματικός ἀνεφοδιασμός πρέπει νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά ἀποφεύγει τή μηχανοποίηση καί αὐτοματοποίηση τῆς ὑπάρξεώς του. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἡρεμίας, ἡ ἀπόλαυση τῆς ἡσυχίας καί ἡ ἀπόθεση τῆς ἔντονης καθημερινῆς μέριμνας πρέπει νά χαρακτηρίζουν τή σωστή χρήση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου.

Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά διαπαιδαγωγηθεῖ κατάλληλα γιά νά ἀξιοποιήσει δημιουργικά τόν ἐλεύθερο χρόνο. Δέν μπορεῖ, π.χ. νά ἀναπαύεται σ' ὅλες τίς ἐλεύθερες ὥρες του. Πρέπει νά ἀσχολεῖται μέ κάτι, πού ὁμως θά τόν βοηθεῖ στή δημιουργική ἀνανέωση τῶν ψυχοσωματικῶν δυνάμεών του.

Τρόποι χρησιμοποίησεως τοῦ ἐλεύθερου χρόνου.

1. **Ψυχαγωγία.** Ψυχαγωγία σημαίνει πῶς ὁ ἄνθρωπος ἄγεται, ὁδηγεῖται στήν ἀνακάλυψη τῆς ψυχῆς (ὑπάρξεως) καί ἐπομένως στή διάσωσή της. Ὑπάρχουν ὁμως μορφές διασκεδάσεως, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο δέ βρίσκει τόν ἑαυτό του, ἀλλά στήν πραγματικότητα τόν διαστρέφει καί τόν χάνει. Στήν προκείμενη περίπτωση δέν ἔχουμε ψυχαγωγία, ἀλλά ψυχοκτονία.

Συνήθως ἡ ψυχαγωγία διακρίνεται σέ καλή καί σέ κακή. Οἱ ἀπαράδεκτες μορφές τῆς ψυχαγωγίας ἐπιδροῦν πολύ καταστρεπτικά στούς νέους ἰδιαίτερα ἀνθρώπους. Στά θεάματα συνήθως ἐπικρατοῦν οἱ μορφές τῆς ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατωτέρων ὁρμῶν τοῦ ἀνθρώπου (βλέπε τά «αὔστηρως» ἀκατάλληλα ἔργα τοῦ κινηματογράφου, τήν ἐλαφρότητα τῶν θεατρικῶν ἐπιθεωρήσεων, κ.ἄ.) Ὁ μορφωτικός κινηματογράφος εἶναι περιορισμένης ἐκτάσεως καί ἐπιδράσεως. Στά κέντρα διασκεδάσεως ἀποθεώνεται ὁ Βάκχος καί τό ἄλκοολ δημιουργεῖ καταστρεπτικές καταστάσεις γιά τούς ἀνθρώπους.

Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά εἶναι ἐκλεκτικός μπροστά σέ τέτοιες μορφές «ψυχαγωγίας». Δέν μπορεῖ νά προτιμᾷ ἀπολαύσεις καί «εὐχαριστήσεις», πού ὁδηγοῦν τό μέλλον του καί γενικά τή ζωή του στήν καταστροφή καί τήν ἀπώλεια. Πρέπει ἐπίσης νά προσέξει καί τίς «καλές» πλευρές τῆς ψυχαγωγίας. Τά τηλεοπτικά προγράμματα ὅσο καλά καί ἂν εἶναι, δέν μπορεῖ νά τά παρακολουθεῖ χωρίς καμιά διακοπή. Γιά νά γίνει

αυτό, θά πρέπει νά ἐγκαταλείπει τίς κύριες ἐργασίες του καί τό χειρότερο νά μετατραπεί σ' ἓνα παθητικό καί βουβό θεατή, πού ἐγκαταλείπει τό διάλογό του μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί καθελώνεται στήν ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως.

2. **Τουρισμός.** Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νά βγαίνει ἀπό τά διαμερίσματα τῶν πολυκατοικιῶν καί νά ἐγκαταλείπει τά σίδερα καί τά μπετόν ἀρμέ, πού φυλακίζουν τή ζωή του τίς περισσότερες ὥρες τοῦ εἰκοσιεξαεταῦρου. Πρέπει νά βγεῖ στό φυσικό περιβάλλον, νά ἀπολαύσει τή φύση, νά δεῖ ἀπό κοντά τίς ὁμορφιές τῆς δημιουργίας, νά χαρεῖ τά ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς τέχνης, νά ἐπικοινωνήσῃ μέ ἄλλους ἀνθρώπους καί νά μάθει νέους τρόπους ζωῆς καί σκέψεως. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει ὅλες τίς δυνατότητες γιά μιά τέτοια τουριστική ἐξοδο. Ὁ τομέας τοῦ τουρισμοῦ πρέπει ἰδιαίτερα νά προσεχθεῖ, γιατί ἓνα τέτοιο ἀγαθό δέν πρέπει νά καταστρέφει, ἀλλά νά ὠφελεῖ, νά εὐχαριστεῖ καί νά οἰκοδομεῖ τούς ἀνθρώπους.

Ἐκτός ἀπό τίς καλές του πλευρές ὁ τουρισμός ἔχει καί ὀρισμένα σημεῖα, πού εἶναι ἀπό τή φύση τους ἀρνητικά καί ἀνησυχητικά. Ὀρισμένοι τουρίστες εἶναι φορεῖς ἑνός ἀρνητικοῦ καί ἀπειλητικοῦ γιά τήν ἔθνική καί θρησκευτική μας παράδοση πνεύματος, καί ἔχουν κιόλας ἐμφανισθεῖ τά πρῶτα κρούσματα καί στή δική μας τή χώρα. (φόνοναρκωτικά-ἀνηθικότητα-χιπιισμός, κ.ἄ.) Μερικοὶ ξένοι τουρίστες, μεταφέρουν πολλές φορές τήν ἄκρατη ἐλευθερία, πού ἐπικρατεῖ στίς χώρες τους (ἦθη καί ἔθιμα, σεξουαλισμός, ἔλλειψη δημόσιας αἰδοῦς, τρόποι ἐνδυμασίας, κ.ἄ.). Ὁ ἑλληνικός λαός, παρ' ὅλο πού ἀναστατώνεται μ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τούς ἐπισκέπτες, μπορεῖ ν' ἀντιδράσῃ σ' αὐτή τήν ἀρνητική μορφή τοῦ τουρισμοῦ προβάλλοντας τό θαυμαστό πλοῦτο τῶν ἡθῶν καί τῶν ἐθίμων του. Εἶναι ἡ ζωντανή ἑλληνική παράδοση, πού ἀπό μέσα της ξεπηδάει ὁ σωστός τρόπος τῆς ἠθικῆς ζωῆς καί πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ ἀνθρώπου.

3. **Μορφωτικές εὐκαιρίες.** Ἡ ὀρθή χρήση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου πρέπει νά βοηθήσῃ τό σύγχρονο ἄνθρωπο στή γενική του μόρφωση καί καλλιέργεια. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά συγκροτηθεῖ πνευματικά καί νά καταρτιστεῖ μέ τή μελέτη νέων βιβλίων. Ὑπάρχουν σήμερα καί κυκλοφοροῦν ἀξιόλογα βιβλία, πού προσανατολίζουν τό νέο στό σωστό ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει ὅπως

δήποτε νά καλλιεργεῖ καί νά ἀναπτύσσει τίς διάφορες ἰκανότητες καί κλίσεις του. Ἡ καλλιτεχνική μὀρφωση ἀποτελεῖ βασική πνευματική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουν πολλοί τομεῖς, πού μπορεῖ νά καταπιαστεῖ ὁ ἀνθρωπος στὸν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά καλλιεργεῖ τίς ἀνθρώπινες σχέσεις του οὐσιαστικά καί νά τίς ζωντανεύει μέ τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Σήμερα ὁ ἀνθρωπος ὑποφέρει στὶς προσωπικές του σχέσεις, γι' αὐτό προτιμᾷ πολλές φορές νά συναναστρέφεται τὰ ζῶα καί ὄχι τούς συνανθρώπους του. Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή λατρεία τῆς Κυριακῆς ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως καί ὄχι μόνο τήν ἐκτέλεση ἐνός τυπικοῦ θρησκευτικοῦ καθήκοντος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ ἀνθρωπος ἐπιζητεῖ τὸν ἐλεύθερο χρόνο του; 2) Ποιά εἶναι τὰ πλεονεκτήματα καί τὰ μειονεκτήματα τοῦ τουρισμοῦ; 3) Σέ τί βοθεῖ οὐσιαστικά τὸν ἀνθρωπο ἡ ψυχαγωγία; 4) Τί εἶναι οἱ μορφωτικές εὐκαιρίες;

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου στήν Ἐκκλησία.

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεανθρώπινη κοινωνία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό ὑπέρτατο μυστήριον, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει καί προσφέρεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Εἶναι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καί διὰ τήν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν καί σαρκωθέντος ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου καί ἐνανθρωπήσαντος» δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅπου ἔξοχα ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐν Χριστῷ καί ἡ κοινωνία τῶν πιστῶν μέ τό Θεό. Ἔτσι ὑπερνικάται τό γεγονός τῆς ἁμαρτίας, πού ὀδήγησε τόν ἄνθρωπο στήν ἐξαχρείωση καί διάσπαση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καί τή διάσπαση καί σύγκρουση τῶν λαῶν τῆς γῆς.

Στήν Ἐκκλησία τελεσιουργεῖται μέ τή θεία Χάρη ἡ καταλλαγή τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό συνάνθρωπό του. Οἰκοδομεῖται ἡ νέα «κοινωνία» τῶν ἐν Χριστῷ μεταμορφωμένων τέκνων τοῦ Θεοῦ σέ μιά συμβίωση ἀγάπης, προσφορᾶς καί αὐτοθυσίας. Φυσικά αὐτό ἀπαιτεῖ τόν ἐντονο καί ἀδιάλειπτο ἀγῶνα τοῦ χριστιανοῦ.

Ἡ ψυχρή διάκριση ἀνάμεσα στό «ἐμόν» καί τό «σόν», λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, παύει νά κυριαρχεῖ στό χῶρο τῆς συμφιλίωσης καί τῆς ἀγάπης. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀνακαλύψει στήν Ἐκκλησία ὅτι ἡ ζωή εἶναι κοινή γιά ὅλους καί ἐπομένως ἀνήκει σ' ὅλους. Πρέπει νά ἐπιθυμήσει τήν κοινωνία τῆς ζωῆς καί νά ἐγκαταλείψει τήν ἀπολυτότητα τοῦ ἐγῶ. Νά διαπιστώσει ὅτι τό κλεισιμο στήν αὐτάρκεια καί τόν ἐγωισμό ποτέ δέν μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά πραγματοποιήσει τήν ἀδελφική κοινότητα στόν κόσμο.

Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοδήποτε ἀμαρτωλός καὶ ἀδύνατος καὶ ἂν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, μπορεῖ νά δεχθεῖ τὰ δῶρα τῆς ἀγάπης (κοινωνία) καὶ τῆς ταπεινώσεως (μετάνοια), πού προσφέρονται σ' ὅλους ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται τὸ ἐγώ του, διευρύνει στήν πραγματικότητα τὴν ὑπαρξή του, γιατί ἀνοίγει τὸν ἑαυτό του στοὺς ἄλλους καὶ ἔτσι ἐπικοινωνεῖ καὶ διαλέγεται μαζί τους.

Ἡ ἀγάπη ἐνσταλάζεται στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, πού προσέρχονται καὶ μετέχουν στή σύναξη τῶν πιστῶν. Ἐδῶ φανερώνεται λατρευτικά τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, ὅπου δοξολογεῖται ὁ φιλόανθρωπος καὶ δωροδότης Θεός. Ἐνας ἀπὸ τοὺς καρπούς τῆς ἀγάπης εἶναι καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία προτρέπει καὶ προσκαλεῖ διαρκῶς τοὺς πιστοὺς: «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν: Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον» (Θεῖα Λειτουργία).

Μέ τὸ μυστήριον τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος συνάπτεται ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸ Χριστό καὶ φανερώνεται ἡ ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μέ τὴ θεία Εὐχαριστία ἀνανεώνεται αὐτὴ ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅταν ἀποδέχεται ὁ ἄνθρωπος καὶ κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῆ τὴ θεανθρώπινη κοινωνία ὄχι θεωρητικά, ἀλλὰ πραγματικά, ὅταν μετέχει στή λατρευτικὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας. Χωρὶς τὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας δέν μπορεῖ νά κοινωνήσῃ μέ τὸ Θεό καὶ τὸ συνάνθρωπό του καὶ ἐπομένως νά ἀναγεννηθεῖ καὶ νά σωθεῖ, γιατί κανεὶς δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀληθινὰ χριστιανός καὶ νά εἶναι μόνος του, ἀποχωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει στήν Ἐκκλησία τοὺς ἄλλους ὡς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, θά πεῖ πῶς ἔχει ἀρχίσει νά ἀναγεννᾶται πνευματικά καὶ νά καλλιεργεῖται ἠθικά. Δέν εἶναι εὐκολο πρᾶγμα νά βλέπει κανεὶς τὰ σφάλματα καὶ τίς ἀμαρτίες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ὅμως νά πιστεῦει ὅτι μέσα τους κρύβουν τὴν ὑπέρτατη ἀξία τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ ἕνα βασικὸ σημεῖο τῆς ὀρθόδοξης ἀνθρωπολογίας. Ὁ Χριστός ἀναγνωρίζει στὸν κάθε ἄνθρωπο, ἀκόμα καὶ τὸν πιὸ ἀμαρτωλό, τὸν ἑαυτό Του καὶ ὑπενθυμίζει σ' ὅλους τὴ δυνατότητα πού ἔχουν, νά ἐνσωματωθοῦν στήν Ἐκκλησία καὶ ἔτσι νά σωθοῦν.

Ἡ ἀναγέννηση ἐπομένως καί τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἕνας καινούργιος τρόπος σκέψεως καί ζωῆς. Γιά νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος «ἠθικός» στήν Ἐκκλησία, δέ φτάνει νά ἐκπληρώσει ὀρισμένες ἀτομικές καί θρησκευτικές ὑποχρεώσεις. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀπορρίπτει μιά τέτοια διαγωγή, ἀλλά καί δέν ἀρκεῖται οὔτε περιορίζεται σ' αὐτή. Ἡ Ἐκκλησία ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν πνευματική του ἀναγέννηση, ὅταν τοῦ προσφέρει τήν κοινωνία στή ζωή τοῦ Χριστοῦ καί τόν προσκαλεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μέ ὅλους τούς ἄλλους. Στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων βρίσκει ὁ ἄνθρωπος τήν πραγματική του μεταμόρφωση καί σωτηρία. Ὅταν εἶναι ριζωμένος στήν Ἐκκλησία, ἔχει βαθύτατη συνείδηση ὅτι ἡ ἀρετή του δέν τόν ξεχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους καί μάλιστα τούς μή ἐνάρετους. Κάθε ἠθική πράξη του τόν ἐνώνει μέ τούς ἀνθρώπους καί ἐπιζητεῖ αὐτή τή σύναξη, ὅταν ἡ Ἐκκλησία καλεῖ τούς ἀνθρώπους στή λατρεία καί τή λειτουργία Της. Στό λειτουργικό χῶρο τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος ξεπερνάει τίς ἀδυναμίες καί τίς ἀμαρτίες του καί ἔτσι ζῆ μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ, τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί τή σωτηριώδη ἀναγέννησή του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τοῦτο ἀνέμειξεν ἑαυτόν (ὁ Χριστός) ἡμῖν καί ἀνέφνευε τό σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἔν τι ὑπάροξωμεν καθάπερ σῶμα κεφαλῆ συνημμένον» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 59, 260).
2. «(ὁ Χριστός εἶναι) ὁ τά πεπλανημένα καί διεσκορπισμένα συνάγων εἰς ἕν καί ποιῶν τά πάντα μίαν Ἐκκλησίαν τε καί μίαν ποιμνῆν, ἵνα μηδέν ἀνήκοον ἢ τῆς καλῆς τοῦ ποιμένου φωνῆς τῆς τά πάντα ζωοποιούσης» (Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 44, 636 B).
3. «Κοινωνία λέγεται τε καί ἔστιν ἀληθῶς διά τό κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ καί μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καί τῆς θεότητος, κοινωνεῖν δέ καί ἐνοῦσθαι ἀλλήλοις, δι' αὐτῆς, ἐπεὶ γάρ ἐξ ἐνός ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες ἕν σῶμα Χριστοῦ, καί ἕν αἷμα, καί ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, Χριστοῦ χρηματίζοντες» (Ἰω. Δαμασκηνός, Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως, κεφ. Δ').

Ἡ Ἀνάληψη. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους
(16ος αἰ.).

1) Πώς προσφέρει ἡ Ἐκκλησία τὴ θεανθρώπινη κοινωνία στὸν ἄνθρωπο; 2) Τί πρέπει νά ἐπιθυμῆσει ὁ ἄνθρωπος γιὰ νά ἐνσωματωθεῖ στὴν Ἐκκλησία; 3) Τί μαθαίνει ὁ ἄνθρωπος στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας; 4) Γιατί ὁ ἄνθρωπος βρῖσκει στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀναγέννησή του; 5) Ποιά πρέπει νά εἶναι τὰ χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ ἀναγεννηθέντος στὴν Ἐκκλησία ἀνθρώπου;

2. Τό "Ἅγιο Πνεῦμα καί ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

«**Ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καί ζωῆς χορηγός**». Ὅπως κατὰ τὴ δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Θεό «πνοὴν ζωῆς» καί «ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καί στὴν Ἐκκλησία λαμβάνει τὸ «ζωοποιοῦν Πνεῦμα» γιὰ νά γίνει ἐν Χριστῷ ἀληθινὴ ὑπαρξη. Τό "Ἅγιο Πνεῦμα συνάγει τοὺς ἀνθρώπους στὴν Ἐκκλησία γιὰ νά ἀναγνωρίσουν τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ καί νά κοινωνήσουν στὴ ζωὴ Του μετὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τό "Ἅγιο Πνεῦμα χαρίζει τὴν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου. «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Α' Κορ. ιβ' 3), ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Τό "Ἅγιο Πνεῦμα καί ὁ ἁγιασμός τοῦ ἀνθρώπου. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, τότε βρῖσκεται στὸ δρόμο τοῦ ἁγιασμοῦ καί τῆς ἀναγεννήσεως. Ὁ ἁγιασμός εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού προσφέρει στὴν Ἐκκλησία τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καί τὴ Χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού δωρίζει τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα, ὁ ἄνθρωπος ξαναγουρίζει στὰ φυσικά πλαίσια, ὅπως δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀνακαλύπτει τίς διαβρωτικές καί καταλυτικές δυνάμεις τῆς ἐγωπάθειας καί ἰδιοτέλειαι καί τίς ὑπερβαίνει στὴν ἀδελφικὴ κοινότητα καί ἀγάπη, πού δημιουργεῖ τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα στὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅσοι καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα ἀναγνωρίζουν στὰ βάθη τῆς καρδιάς τους τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἐνσταλάζεται ἀπὸ τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5) πού «συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενεῖαις ἡμῶν... καί ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις...» (Ρωμ. η' 26). Προετοιμάζει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τίς συγκεκριμένες προϋποθέσεις

γιά νά πραγματοποιηθεῖ ἡ μετάνοια. Ὅποιος ζῆ τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στή ζωή του αἰσθάνεται ἐλεύθερος ἀπό τούς φυσικούς καί ἀτομικούς περιορισμούς. Λυτρώνεται ἀπό τό δουλικό φρόνημα τῆς φοβίας, τῆς καχυποψίας καί τῆς ἀβεβαιότητος. Ὁ ἄνθρωπος, πού καθοδηγεῖται ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα γίνεται ρωμαλέος. Ὁ φωτισμένος ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα ἄνθρωπος ξεπερνάει τήν τραγικότητα τῆς ζωῆς καί ἀντιμετωπίζει νικηφόρα τό θάνατο, πού ἀποτελεῖ ρῆγμα στήν ἀνθρώπινη ὑπαρξή καί ὄχι μόνο ἀπώλεια μέ τόν ἀφανισμό τοῦ βιολογικοῦ εἶδους.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά πάρει μέρος ὁ ἄνθρωπος στή λατρευτική σύναξη τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά φωτισθεῖ ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τά ἀποτελέσματα μιᾶς τέτοιας μετοχῆς εἶναι ὑπέροχα γιά τήν ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπερβαίνει τίς ἐγωιστικές ἐπιθυμίες καί ἀληθινά μεταμορφώνεται τό ἦθος του, ὅταν βλέπει τό συνάνθρωπό του, ὅπως τόν βλέπει καί τόν ἀντιμετωπίζει ὁ Χριστός.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν εἰδωλοποίηση καί τήν ἀποθέωση τῶν δημιουργημάτων. Αὐτό γίνεται μέ τήν προσφορά τῶν μυστηρίων ἀπό τήν Ἐκκλησία, ὅπου τό Ἅγιο Πνεῦμα διοχετεύει τή Χάρη τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο.

Στά μυστήρια τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καί Χρίσματος τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τόν ἄνθρωπο σύμμορφο μέ τό θάνατο καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Μέ τό χρίσμα ὁ ἄνθρωπος χρίεται, δηλαδή ἔχει τή δυνατότητα νά γίνει χριστός. Πολλές φορές ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τήν ἀποτυχία του, ἀλλά βαθύτατα ἐπιθυμεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Στήν περίπτωση αὐτή τό Ἅγιο Πνεῦμα ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στό μυστήριο τῆς μετάνοιας. Αὐτή τήν ἀνάγκη αἰσθανόταν καί ὁ προφητάνακτας Δαβίδ, ὅταν παρακαλοῦσε τό Θεό: «Πνεῦμα εὐθέες ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Τό Πνεῦμα Σου τό ἅγιον μή ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ... καί πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριξόν με» (Ψαλμ. 50 12-14)

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει στό μυστήριο τοῦ γάμου, ὀλοκληρώνει τήν ὑπαρξή του μέ τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό καί στήν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου ἀκούγεται: «Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τάς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καί ὁ Χριστός ἠγάπησε τήν Ἐκκλησίαν, καί ἑαυτόν παρέδωκεν ὑπέρ αὐτῆς...» (Ἐφεσ. ε' 25). Ἡ ἴδια κοινωμία τῆς ἀγάπης προσφέ-

ρεται καί μέ τό μυστήριο τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου. Ὡς ἡ Ἐκκλησία συγκεντρώνεται στό πρόσωπο τοῦ ἱερέα γύρω ἀπό τό κρεβάτι τοῦ ἀρρώστου γιά νά ζητήσει ἀπό τό Θεό τήν ψυχική καί σωματική του ἴαση.

Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐκπηγάζει ἀπό τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκτᾷ τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί ἀρετή, γιατί ζωοποιεῖται καί μεταμορφώνεται ἡ ὕπαρξη ἀπό τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό πρῶτο στοιχεῖο στή ζωή τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ σχέση καί ἡ κοινωνία του μέ τό Θεό. Ὅλες οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση τοῦ περιεχομένου τῆς νέας ζωῆς, πού ἔφερε ὁ Χριστός καί τήν ἀποδέχθηκε ὁ ἄνθρωπος. Τό Ἅγιο Πνεῦμα προφυλάσσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τό νά θεωρεῖ ὡς ἠθικότητα τά καλά ἀποτελέσματα μιᾶς ἀνθρώπινης πράξεως, χωρίς νά ὑπογραμμίζει τήν ἐν Χριστῷ ἐνότητα καί ἀδελφότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν ὅτι ὁλόκληρη ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μιᾶ ἐντατική ἐκούσια προετοιμασία γιά νά δεχθεῖ μέσα του τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τέτοια βασική σημασία ἔδιναν στήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού μέ τήν κοινωνία Του διαμορφώνει τήν ἀληθινή ἠθικότητα στόν ἄνθρωπο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Ὡσπερ γάρ τό σῶμα τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρημον αὐτό καταλίπη τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἢ ψυχῆ· οὕτω καί ἡ ψυχὴ τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρημον αὐτήν καταλίπη τῆς οἰκείας ἐνεργείας τό Ἅγιον Πνεῦμα» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 62, 124).*
2. *«Εἶδομεν τό φῶς τό ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπορράνιον, εὖρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γάρ ἡμᾶς ἔσωσεν» (Ὕμνος ἀπό τῆ Θεῖα Λειτουργία).*
3. *«Βασιλεῦ Οὐράνιε, Παράκλητε, τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρὼν καί τά πάντα πληρῶν, ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καί ζωῆς χορηγός, ἐλθέ καί σκήνωσον ἐν ἡμῖν καί καθάρισον ἡμᾶς ἀπό πάσης κηλίδος καί σώσον ἀγαθῆ τᾶς ψυχᾶς ἡμῶν» (Προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀπαραίτητο στήν ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς βοηθεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα τόν ἄνθρωπο μέ τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ὡστε

νά διαμορφώσει ήθικά καί πνευματικά τήν ύπαρξή του; 3) Μέ ποιό τρόπο τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τόν ἄνθρωπο ἐλεύθερο; 4) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῶν κειμένων καί πῶς τό συνδέεις μέ τή σημερινή διδακτική σου ἐνότητα;

3. Ὁ ἔσχατολογικός χαρακτήρας τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς

Ὁ ἔσχατολογικός χρόνος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἶδαμε, διαποτίζει τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἔχουν τή δυνατότητα νά ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ ἀναβλύζει ἀπό τήν ἐνδοξή Ἀνάσταση. Εἶναι ἡ ζωὴ ἐνός καινούργιου κόσμου, πού πολλοί τή νομίζουν ὑπόθεση μόνο μελλοντική. Τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τό Ἅγιο Πνεῦμα φανερώνει τήν «καινὴ ζωὴ» καί τήν προσφέρει ὡς παροῦσα. Ὁ ἄνθρωπος στήν Ἐκκλησία μπορεῖ νά ζήσει ἀπό τὴν ἴσην ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, πού ὅμως εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα. Βέβαια ἡ βασιλεία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ θά ἐπικρατήσει ὀλοκληρωτικά στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων σ' ἓνα μελλοντικό αἰῶνα. Αὐτό τό χρόνο ἡ Ἐκκλησία τόν ὀνομάζει ἔσχατον. Εἶναι δηλαδή ὁ χρόνος, ὅπου ὁ κόσμος καί ἡ ἱστορία ὀλοκληρώνονται, μέ τήν ἀποδοχὴ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι γεμάτη ἀπό ἀγάπη, χαρὰ καί εἰρήνη. Στό μεταξύ ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει τό ἔσχατον ὄχι μόνον ὡς μέλλον, ἀλλά καί ὡς παρόν. Στὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος προγεύεται τὴν ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα, πού τήν κάνει παροῦσα ὁ ἐρχομὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἔτσι ὁ πιστὸς ζῆ στό «λειτουργικό χρόνο» τὴν ἔνωση τοῦ παρελθόντος καί τοῦ μέλλοντος σ' ἓνα ἀτέλειωτο παρόν. Προσδοκᾷ ὅμως τὴ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στό μέλλοντα αἰῶνα τῆς Δευτέρας Παρουσίας.

Ἡ παροῦσα καί ἡ αἰώνια ζωὴ. Ὁ ἔσχατος χρόνος τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζεται ὡς γενικός καί μερικός. Ὁ γενικός φανεῖται μέ τὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ, πού θά ἀφορᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ μερικός εἶναι ὁ προσωπικός γιὰ τόν κάθε ἄνθρωπο καί ἔρχεται τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. Κάθε στιγμή στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει λοιπὸν ἀνυπολόγητη ἀξία, γιατί μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ ὁ ἔσχατος χρόνος μέ τό γεγονός τοῦ θανάτου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τό θάνατο, ὅταν τόν βλέπει μέ ἔσχατολογικό κριτήριον. Δηλαδή βλέπει πῶς σέ κάθε χρονικὴ στιγμή πρέπει νά γρηγορεῖ στὸν ἐρ-

χομό του Χριστού για την ολοκλήρωση του θείου προορισμού του. Έτσι η ζωή ξεφεύγει από τό βιολογικό της επίπεδο και γίνεται φανέρωση του μυστηρίου της ύπαρξεως.

Μόνον ο χριστιανός είναι σε θέση να εκτιμήσει την άυπολόγιστη αξία που έχει ή παρούσα μορφή της ζωής του. Τό ύπογραμμίζει ο Κύριος: «Τί γάρ ώφελείται άνθρωπος εάν τόν κόσμον όλον κερδήσει, τήν δέ ψυχήν αυτού ζημιωθῆ; ἢ τί δώσει άνθρωπος αντίλλαγμα της ψυχῆς αυτού; (Ματθ. ιστ' 26). Ὁ Χριστός έχει καλέσει τόν άνθρωπο για να διασώσει αυτή τή ζωή του και να τήν ενώσει με τό Θεό. Ἡ αἰώνια ζωή είναι αυτή ἡ ζωή που ζοῦμε, ἀλλ' ὅμως μεταμορφωμένη από τό Χριστό. Ὁ άνθρωπος δέ χρειάζεται να ἀπορρίψει τή ζωή του, για να βρεῖ μιάν ἄλλη ἀνώτερη ἀπό αυτή. Τό «ἀπαρνησάσθω» του Κυρίου ἀναφέρεται στόν παλαιό, τό φθαρμένο ἀπό τήν ἀμαρτία και τόν ἐγωισμό ἄνθρωπο. Με τήν πίστη και τήν ἀγάπη ἀποθέτει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀφύσικη κατάσταση του ἐγωισμού και ἐπανερχεται στην ἀληθινή ζωή, της κοινωνίας με τό Θεό και τό συνάνθρωπο.

Ἡ ἠθικότητα του ἀνθρώπου και ὁ ἐσχατολογικός χρόνος. Ἡ ἀληθινή ἠθικότητα του ἀνθρώπου τροφοδοτεῖται ἀπό τό μυστήριο της κοινωνίας του Χριστού και της ἐνώσεως ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτό και ὁ πιστός ἀγαπᾶ τούς ἄλλους ἀνθρώπους και τούς ὑπηρετεῖ. Ἡ ἀγάπη, που καθορίζει βασικά τήν ἠθικότητα του ἀνθρώπου, δέν είναι μιὰ ἀνθρώπινη ἀρετή, ἀλλά τό ὕψιστο δῶρο του Θεοῦ στόν κόσμο. «Ἐντολήν καινήν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθώς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα και ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ἰω. ιγ'34).

Τήν ἀγάπη αὐτή προσφέρει ὁ Χριστός στόν ἄνθρωπο με τήν σταυρική Θυσία Του. Σ' αὐτή μετέχει ὁ ἄνθρωπος για να ζήσει ἀληθινά. Είναι ἡ συμμετοχή του πιστοῦ στό μυστήριο της Θεῆς Εὐχαριστίας, ὅπου ἀπό τώρα προγεύεται τή ζωή του μέλλοντα αἰώνα. Ἀπό ἐδῶ τροφοδοτεῖται ὁ ἀγώνας του ἀνθρώπου για τήν ἠθική του ἀνάπτυξη και προκοπή. Γίνεται ἠθικός ὄχι για να διακρίνεται ἀπό τούς ἄλλους, ἀλλά για να ὠφελοῦνται οἱ ἄνθρωποι πνευματικά και να δοξάζουν τόν Τριαδικό Θεό.

Ἐτσι ἐξηγεῖται, γιατί οἱ ἀληθινοὶ ἅγιοι της Ἐκκλησίας κρύβουν τίς ἀρετές τους ἀπό τά μάτια του κόσμου. Ἡ ἠθικότητά τους δέ χρειάζεται τίς ἐπευφημίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά τή βαθύτατη συναίσθηση της ταπεινοφροσύνης, που τελικά ἀνυψώνει τόν ἄνθρωπο στά μάτια του Θεοῦ

καί τῶν ἀνθρώπων. «Καί ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ» (Ματθ. στ' 18).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Καί ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρουται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὅταν ὁ Χριστός φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καί ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ» (Κολ. γ' 3-4).*
2. *«Ὡ Πάσχα, τό μέγα καί ἱερώτατον Χριστέ· Ὡ σοφία καί Λόγε τοῦ Θεοῦ καί δύναμις· δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας Σου» (Ἀπό τὴν Κνριακὴ τοῦ Πάσχα).*
3. *«Πάντας ἀνθρώπους μετὰ Θεόν ὡς Θεόν λογιζέται» (Ἅγιος Νεῖλος ὁ Ἰναίτης, P.G. 79,1193 C).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ἑσχατολογικός χρόνος; 2) Τί σχέση υπάρχει ἀνάμεσα στήν παρούσα καί τὴν αἰώνια ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀληθινὴ ἠθικότητα πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ; 4) Ποιά εἶναι τὰ βασικὰ γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς ἠθικότητας, δηλ. τοῦ ἀγιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου;

4. Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στὸν κόσμο.

Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ κόσμος. Μὲ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά βλέπει τὸν κόσμο ὡς αὐτοσκοπὸ καί ὄχι ὡς χῶρο τῆς φανερώσεως τοῦ Θεοῦ καί τῆς κοινωνίας Του μέ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ θεώρηση αὐτὴ ὀδήγησε τὸν ἄνθρωπο στὸ νά χρησιμοποιεῖ κυριαρχικὰ τὸν κόσμο, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν ὠφέλεια καί προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ του. Τὰ ἀτομικά, ἀλλὰ καί τὰ κοινωνικά συμφέροντα, ἔγιναν τὸ μοναδικὸ κριτήριον, γιὰ τὴν ἀξιολόγηση τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καί πνευματικῶν ἀξιῶν.

Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἔχει καταμερισθεῖ σὲ πολλοὺς τομεῖς, σὲ διάφορα διαμερίσματα, πού εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους. Κάθε ἓνα ἔχει καί τὴ δική του κλίμακα ἀξιῶν. Γιὰ κάθε τομέα ἰσχύουν εἰδικὰ κριτήρια. Σὲ μιὰ τέτοια κοινωνία ὁ Θεός καί ἡ θρησκεία δέν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ περιρίζονται στὸ νά ἐφοδιάζουν τὸν ἄνθρωπο μέ ὀρισμένες «ἠθικές ἀξίες»,

πού θεωρούνται και «άπαραίτητες» για την άτομική και κοινωνική ζωή.

Στην ίδια κοινωνία διαπιστώνεται και η αντίθετη ακριβώς διαγωγή. Για να εξασφαλίσει ο άνθρωπος επιτυχία στη ζωή, στο επάγγελμα, στην απόκτηση αξιωμάτων, κ.ά. οδηγείται πολλές φορές και στην άνατροπή αὐτῶν τῶν ἠθικῶν ἀξιών. Είναι έτοιμος να καταπατήσει τους άλλους, αρκεί να πετύχει αυτός, να παραμερίσει το συνάνθρωπο για να προβάλλει το δικό του εγώ.

Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στό σύγχρονο κόσμο. Σ' ένα τέτοιο κόσμο αντιφάσεων και αντινομιών ζῆ και ὁ χριστιανός. Ἐαναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως ἀλλοιωμένη ἀπό τήν ἀμαρτία, πού τήν ὀδηγεῖ στό φθορά και τό θάνατο. Αὐτός ὁ κόσμος ἀποδοκίμασε και θανάτωσε μέσα του τό Χριστό, πού ὅμως ἀποδέχθηκε τό θάνατο για να δωρήσει στούς ἀνθρώπους τήν ἀληθινή ὑπαρξη και τήν πραγματική ζωή. Γι' αὐτό και ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τό θάνατο τοῦ Κυρίου, πού γίνεται πρόξενος ἀθανασίας για ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Ὁ Σταυρός Σου, Κύριε, ζωή και ἀνάστασις ὑπάρχει πῶ λαῶ Σου...» ψάλλει ὁ λαός τοῦ Θεοῦ στόν ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ἔχει τώρα τή δυνατότητα να ξαναβρεῖ τήν ἀληθινή ζωή του στό Χριστό και στόν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ἐνα τέτοιο κόσμο καλεῖται να ὑπηρετήσει και ὁ χριστιανός. Οἱ ὑπηρεσίες του δέν εἶναι ἐπιφανειακές και ἐξωτερικές, ἀλλά ἀγωνίζεται να ὀδηγήσει τόν κόσμο στίς πηγές τῆς σωτηρίας και τῆς μεταμορφώσεώς του. Ὁ χριστιανός δέ βλέπει ἐχθρικά τόν κόσμο, πού θέλει να παραμένει στόν ἀποστασία του, δηλαδή μακριά ἀπό τό Θεό. Ὁ κόσμος ἀντιμετωπίζεται μόνο μέ τήν ἀνεξάντλητη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού ὠθεῖ τόν ἄνθρωπο σέ ἔργα δημιουργίας και φιλανθρωπίας.

Ὁ χριστιανός βλέπει στόν κάθε ἄνθρωπο, ἔστω και παραμορφωμένη συχνά τή ζωντανή εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. «Εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης Σου, εἰ και στίγματα φέρω πταισμάτων» ὑπογραμμίζει ὁ ἱερός Δαμασκηνός. Τά πταίσματα τῶν ἀνθρώπων, ὅσοδήποτε μεγάλα και ἄν εἶναι, δέν μποροῦν να νικήσουν τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ και ἐπομένως τήν ἐπιείκεια και συμπάθεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὅλες οἱ ὑπηρεσίες και φροντίδες του για τόν ἄνθρωπο και ὁλόκληρη τήν κοινωνία γίνονται στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐτσι τελικά προάγεται ὁ κόσμος πνευματικά και ἠθικά.

Ὁ Νιπτήρ. Μικρογραφία ἀπὸ Εὐαγγελιστᾶριο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (11ος αἰ.).

Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιlanθρωπίας. Ὁ χριστιανὸς αισθάνεται τὴν ὑποχρέωση νὰ γίνεται γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μάρτυρας τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ὅπως τὴν προσεγγίζει καὶ τὴ βιώνει στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ φιlanθρωπία τοῦ χριστιανοῦ δὲν ἐξαντλεῖται στὴν προσφορά μιᾶς ὠφελίμου κοινωνικῆς ὑπηρεσίας. Μιά τέτοια προσφορά στηρίζεται περισσότερο στὴ συμπόνια, ποὺ δὲν ἀνέχεται νὰ βλέπει τὸν ἄλλο ἄνθρωπο νὰ δοκιμάζεται καὶ νὰ ὑποφέρει. Ἡ κοινωνικὴ ὑπηρεσία ἀποβλέπει στὸ νὰ περιορίσει τὸν πόνο καὶ τὴ δυστυχία ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ φιlanθρωπία ὅμως, ποὺ προσφέρεται στὸ Ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, κατευθύνεται στὸ βαθύτατο στρώμα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἀποκαλύπτει τὶς ρίζες τῆς δυστυχίας καὶ τῆς φθορᾶς. Μὲ τὴ φιlanθρωπία ἐπιδιώκεται

ή σωτήρια μεταβολή στις ανθρώπινες καρδιές και σκέψεις και όχι τόσο ή βελτίωση των εξωτερικῶν συνθηκῶν, ὅσο καλές και ὠφέλιμες και ἄν φαίνονται. Ἡ φιλανθρωπία τῆς Ἐκκλησίας και τοῦ χριστιανοῦ δέν προσφέρεται στόν ἄνθρωπο ἀπό συναισθηματική συγκίνηση ἢ συμπόνοια, ἀλλά γιά νά τόν βοηθήσει στήν ἀνακάλυψη τοῦ θείου προορισμοῦ του, δηλαδή τῆς σωτηρίας του.

Τό ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει και γιά τήν προσφορά τῆς ἀγάπης στόν κόσμο. Ἡ ἀγάπη δέν εἶναι μιὰ ψυχική ἢ συναισθηματική ἰδιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἡ δημιουργική δύναμη, πού προσφέρει τήν ἀληθινή ζωή και ὁδηγεῖ στή διάσωσή της. «Ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν» λέγει ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης (Α΄ Ἰω. δ΄ 7). Ἡ ἀγάπη εἶναι τό δῶρο τοῦ Θεοῦ, πού τελειοποιεῖ τήν ἀνθρώπινη φύση και ὀλόκληρη τήν κοινωνία. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ζωή τῆς θείας φύσεως κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης. Ὁ χριστιανός, πού ἀνακαλύπτει μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τήν ξαναπροσφέρει στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Εἶναι τό μοναδικό σημεῖο, ἀπ' ὅπου περνᾷ ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό. «Ἐάν τις εἶπῃ ὅτι ἀγαπῶ τόν Θεόν, και τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῶ ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν ὄν ἐώρακε, τόν Θεόν ὄν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;» (Α΄ Ἰω. δ΄ 20). Ἡ ἀγάπη τελικά εἶναι τό πλήρωμα τῆς μαρτυρίας και διακονίας τοῦ χριστιανοῦ στόν κόσμο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί εἶδον ἕτερον οὕτω τήν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ παραζηλοῦντα και θέλοντα, ὡς πολλάκις μετά δακρύων θερμοῦν ἐξ ὅλης ψυχῆς δέεσθαι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἢ κάκείνους σωθῆναι ἢ και αὐτόν σὺν ἐκείνοις κατακριθῆναι, ἀπό διαθέσεως θεομιμήτου και Μωσαϊκῆς ὁλους σωθῆναι μόνον ἐαντόν μή θέλοντα. Τῇ ἀγία γάρ ἀγάπη ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πνευματικῶς αὐτοῖς συνδεθεῖς, οὐδέ εἰς αὐτήν τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν προηρεῖτο και χωρισθῆναι αὐτῶν» (Ἁγ. Συμμεών ὁ Νέος Θεολόγος, Κατήχηση Β΄).
2. «Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ και τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δέ μή ἔχω, γέγονα χαλκός ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καί ἐάν ἔχω προφητείαν και εἰδῶ τά μυστήρια πάντα και πάσαν τήν γνῶσιν,

καί ἐάν ἔχω πᾶσαν τήν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν,
ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν εἶμι.
Καί ἐάν ψωμίσω πάντα τά ὑπάρχοντά μου,
καί ἐάν παραδῶ τό σῶμά μου, ἵνα καθήσομαι,
ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν ὠφελοῦμαι.
Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται,
ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται,
οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τά ἐαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τό κα-
κόν,
οὐ χαίρει ἐπί τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δέ τῇ ἀληθείᾳ·
πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει.
Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.
Εἴτε δέ προφητεῖαι καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι παύσονται·
εἴτε γινῶσις καταργηθήσεται.
Ἐκ μέρους δέ γινώσκομεν καί ἐκ μέρους προφητεύομεν·
ὅταν δέ ἔλθῃ τό τέλειον, τότε τό ἐκ μέρους καταργηθήσεται.
Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην·
ὅτε δέ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τά τοῦ νηπίου.
Βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι,
τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον·
ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δέ ἐπιγνώσομαι, καθώς καί ἐπεγνώσθην.
Νυνί δέ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τά τρία ταῦτα·
μείζων δέ τούτων ἡ ἀγάπη» . (Α' Κορ. ιγ' 1-13).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	ΣΕΛΙΔΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ	
1. Οί άρχές τής 'Ηθικής	7
2. Τό χριστιανικό ήθος	9
3. 'Η άξία τής 'Ηθικής	13
ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	
I. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ (Όρθόδοξη χριστιανική θεώρηση)	
A' Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ	
1. 'Ο έν Χριστώ καινός άνθρωπος	17
2. 'Η ήθική ζωή του ανθρώπου	22
3. 'Ο άνθρωπος καί ό νόμος του Θεού	25
B' Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ	
1. 'Η συνείδηση	30
2. 'Η άφύπνιση τής συνειδήσεως	34
Γ' ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	
1. Τό φιλοσοφικό πρόβλημα τής έλευθερίας	39
2. 'Η χριστιανική θεώρηση τής έλευθερίας	42
Δ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ	
1. Τά κίνητρα καί ή ήθική ζωή	47
2. 'Η πνευματική ζωή του ανθρώπου	51
3. 'Η συμβολή τής προσευχής στή μόρφωση του χριστιανικού ήθους	55
4. 'Ο όρκος, ή βλασφημία καί ή μαγεία	59
II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ	
1. 'Η ούμανιστική θεώρηση του ανθρώπου	64
2. 'Ο αυτόνομος άνθρωπος του Έμμ. Κάντ	67
3. 'Ο υπεράνθρωπος του Φρειδερίκου Νίτσε	71
4. 'Η άπαισιόδοξη καί μηδενιστική θεώρηση του ανθρώπου	75
5. 'Η ήδονική θεωρία για τον άνθρωπο	78
6. 'Η ύλιστική θεώρηση του ανθρώπου	82
7. 'Η θεωρία του ύπαρξιμου για τον άνθρωπο	87

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. Ο άνθρωπος και η δημιουργία του κόσμου	92
2. Η ζωή του ανθρώπου	95
3. Το ανθρώπινο σώμα	98
4. Η φυσική ζωή του ανθρώπινου σώματος	101
5. Η αξία της προσωπικής ζωής	106
6. Η αυτοκτονία	111
7. Η αυτοθυσία	114
8. Ο χριστιανικός γάμος	117
9. Η οικογένεια	120

Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ο άνθρωπος ως πρόσωπο	126
2. Ο άνθρωπος και τό Κράτος	130
3. Η ήθική θεώρηση της δικαιοσύνης	133
4. Πόλεμος και ειρήνη	136
5. Ο άνθρωπος και ό πολιτισμός	140
6. Επιστήμη και Τεχνολογία	143
7. Έργασία και οικονομία	147
8. Τό επάγγελμα του ανθρώπου	150
9. Ο άνθρωπος και η τέχνη	153
10. Τό πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου	157

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Η ανάγνωση του ανθρώπου στην Έκκλησία	161
2. Τό Άγιο Πνεύμα και η ήθικότητα του ανθρώπου	165
3. Ο έσχατολογικός χαρακτήρας της χριστιανικής ήθικης	168
4. Η διακονία του χριστιανού στον κόσμο	170

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

175

177

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(πού μπορεί νά χρησιμοποιήσει ό μαθητής γιά μιά εύρύτερη κατατόπιή του στά θέματα τής
όρθόδοξης χριστιανικής ήθικης)

Άγουρίδου Σάββα
Βασιλείου Άρχιμ.	: Τό Εύαγγέλιον καί ό σύγχρονος κόσμος, Θεσσαλονίκη 1970.
: Εισοδικόν. Στοιχεία βιώσεως του μυστηρίου τής ενότητος μέσα στην Όρθόδοξη Έκκλησία, Άγιον Όρος 1974.
Γιανναρά Χρίστου
" "	: Η Έλευθερία του ήθους, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Άθήνα 1970.
: Τό προνόμιο τής άπελπισίας, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Άθήνα 1973.
Γκεοργκίου Βιργκιλ
Εύδοκιμωφ Παύλου
" "	: Άπό τήν 25η ώρα στην αιώνια ώρα, Άθήνα 1967.
: Η πάλη μέ τόν Θεό, Θεσσαλονίκη 1970.
: Η Όρθοδοξία, Θεσσαλονίκη 1972.
Θεοδώρου Εύαγγέλου
ΖΩΗΣ έκδοση
Κλεμάν Όλιβιέ	: Άνθολόγιον Πατερικών Κειμένων, Ο.Ε.Δ.Β. 1969.
: Η Λειτουργία μας, Άθήνα 1963.
: Η θεολογία μετά «τό θάνατο του Θεού», Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Άθήνα 1973.
Λορεντζάτου Ζήσιμου
Λόσσου Βλαντιμίρ	: Μελέτες, έκδόσεις «ΓΑΛΑΞΙΑΣ», 1966.
: Η μυστική θεολογία τής Άνατολικής Έκκλησίας Θεσσαλονίκη 1964.
Μάινα Άκ.-Νέλλα Παν.
Γρηγοριάδη Κων.	: Μαρτυρία Όρθοδοξίας, Άθήνα 1971.
: Χριστιανική Ηθική, Θεσσαλονίκη 1971.
Μαντζαριδου Γεωργίου
" "
" "	: Η χριστιανική κοινωνία καί ό κόσμος, Θεσσαλονίκη 1971.
: Ηθική καί Άποκάλυψις, Θεσσαλονίκη 1969.
Μπερντιάγεφ Νικ.
" "	: Πνεύμα καί πραγματικότητα. Έκδόσεις τών Φίλων, Άθήνα 1968.
: Άλήθεια καί Άποκάλυψη, Άθήνα 1967.
Νησιώτη Νικολάου
Σμέμαν Άλεξάνδρου
Φλωρόφσκυ Γεωργίου	: Υπαρξισμός καί Χριστιανική πίστις, Άθήνα 1956.
: Γιά νά ζήση ό κόσμος, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Άθήνα 1970.
: Θέματα όρθόδοξου θεολογίας, Άθήνα 1973.

Επιμέτρηση 2705

Ε: 17	Ε: 18
Α: 20	Α: 20
Ι: 19	Ι: 20
Α: 17	Α: 18
15	17

17 x 60	18 x 60	
20 x 20	20 x 20	
19 x 60	20 x 60	4610
17 x 60	18 x 60	4330
15 x 50	17 x 50	<u>8940</u>
<hr/>	<hr/>	
1020	1080	
400	400	
1140	1200	
1020	1080	
750	850	
<hr/>	<hr/>	
4330	4610	

ΕΚΔΟΣΗ Ε', 1979 (II) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 80.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3171/12-2-79

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΧΑΡ. Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Α. Ε.
 ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Δ. ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ & ΣΙΑ Ο. Ε.

ZVR

Z Δ Z
Z Δ Z

